

A

MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉSEK TÖRTÉNETE

I. FERDINÁND KIRÁLY ALATT.

(1526–1563.)

ÍRTA

Dr FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉSI EMLÉKEK I–IV.
KÖTETEIBŐL.

Ára 5 frt.

BUDAPEST.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

TARTALOM.

I. kötet.

(1526—1536.)

	Lap
Bevezetés	III
I. A miskolczi és tokaji részleges gyűlések. 1526. szeptember 16. október 17.	1
II. A székesfehérvári királyválasztó országgyűlés. 1526. november	6
III. A pozsonyi királyválasztó országgyűlés. 1526. december	16
IV. Horvát- és tótországi gyűlések. 1526.	39
V. János király budai országgyűlése. 1527. márczius	49
VI. Ferdinánd budai országgyűlése és koronázása Fehérvárrt. 1527. október—november	62
VII. Erdélyi gyűlések 1527-ben	77
VIII. Horvát- és tótországi gyűlések	80
IX. Ferdinánd király budai országgyűlése 1528-ban	85
X. Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése 1528-ban	93
XI. Erdélyi gyűlések 1528- és 1529-ben	95
XII. Horvát- és tótországi gyűlések	101
XIII. János király budai országgyűlése. 1530. február 14.	104
XIV. A pozsonyi részleges gyűlés. 1530. május 8	108
XV. Erdélyi gyűlések 1530-ban	118
XVI. Horvát- és tótországi gyűlések 1530-ban	119
XVII. A bélavári, veszprémi, székesfehérvári, zákányi, kenesei és berenhidai gyűlések. 1531 és 1532.	122
XVIII. Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése 1532. ápril 2.	175
XIX. A pesti országgyűlés. 1532. ápril 23.	183
XX. A budai országgyűlés. 1532. őszén	185
XXI. Erdélyi gyűlések. 1531—1534.	188
XXII. Horvát- és tótországi gyűlések. 1531—1534.	192
XXIII. A nagyszombati és pozsonyi országgyűlések 1535-ben	198
XXIV. János király nagyváradi országgyűlése. 1536. október 1.	220
XXV. Felső-magyarországi gyűlések 1535—1536.	222
XXVI. A marosvásárhelyi gyűlés 1535. január 1.	228
XXVII. Horvát- és tótországi gyűlések. 1535—1536.	230

II. k ö t e t.

(1537—1545.)

	Lap
I. A pozsonyi országgyűlés 1537. januárban	1
II. A nyitrai részleges gyűlés 1537. novemberben	7
III. A pozsonyi országgyűlés 1538. júniusban	17
IV. A sellyei részleges gyűlés. 1538. augusztusban	31
V. A pozsonyi országgyűlés 1539. szeptemberben	36
VI. Erdélyi gyűlések 1537—1540.	45
VII. Horvát-tótországi gyűlések 1537—1540.	55
VIII. Magyarországi részleges gyűlések 1540. és 1541-ben	74
IX. A pozsonyi és besztercebányai országgyűlések 1541. márczius és 1542. februárban	82
X. A pozsonyi országgyűlés 1542. novemberben	102
XI. Magyarországi részleges gyűlések 1542 és 1543-ban	120
XII. A besztercebányai országgyűlés 1543. novemberben	137
XIII. Magyarországi részleges gyűlések 1544 és 1545-ben	148
XIV. A nagyszombati országgyűlés 1545. februárban	153

III. k ö t e t.

(1546—1556.)

I. A pozsonyi országgyűlés 1546. februárban	5
II. Magyarországi részleges gyűlések 1547-ben	19
III. A nagyszombati országgyűlés 1547. decemberben	27
IV. A pozsonyi országgyűlés 1548. október és novemberben	50
V. A pozsonyi országgyűlés 1550. január- és februárban	72
VI. A pozsonyi országgyűlés 1552. február és márcziusban	94
VII. Magyarországi részleges gyűlések. 1551—1553.	111
VIII. A sopronyi országgyűlés 1553. ápril és májusban	122
IX. A pozsonyi országgyűlés 1554. márczius és áprilben	136
X. A pozsonyi országgyűlés 1555. júliusban	142
XI. A pozsonyi országgyűlés 1556. januárban	153
XII. Horvát- és tótországi gyűlések 1546—1555.	167

IV. k ö t e t.

(1557—1563.)

I. A pozsonyi országgyűlés 1557. júniusban	5
II. A pozsonyi országgyűlés 1559. január- és februárban	41
III. A pozsonyi királyválasztó országgyűlés 1563. szeptember— november	93
IV. Horvát- és tótországi gyűlések 1557—1563.	164

A

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

ELSŐ KÖTET.

(1526 — 1536.)

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	III
I. A miskolci és tokaji részleges gyűlések. 1526. Szeptem- ber 16. Október 17	1
II. A székesfehérvári királyválasztó országgyűlés. 1526. November	6
III. A pozsonyi királyválasztó országgyűlés. 1526. De- cember	16
IV. Horvát- és Tótországi gyűlések. 1526.	39
V. János király budai országgyűlése. 1527. Márczius . . .	49
VI. Ferdinánd budai országgyűlése és koronázása Fehér- várt. 1527. Október—November	62
VII. Erdélyi gyűlések 1527-ben	77
I. A tordai és medgyesi gyűlések. 1527. Augusztus 26 és 27 .	78
II. A kolozsvári gyűlés. 1527. Október	„
III. A marosvásárhelyi gyűlés. 1527. November	79
VIII. Horvát- és Tótországi gyűlések	80
I. A horvátországi rendek czettini gyűlése. 1527. Ápril 28 . .	„
II. A tótországi rendek kőrösi gyűlése. 1527. Január 21 . . .	83
IX. Ferdinánd király budai országgyűlése 1528-ban . . .	85
X. Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése. 1528-ban . .	93

	Lap.
XI. Erdélyi gyűlések. 1528 és 1529-ben	95
I. A marosvásárhelyi gyűlés. 1528. márczius 11	„
II. Az ágotai gyűlés. 1528. márczius 20	„
III. A tordai gyűlés. 1528. ápril 30	96
IV. A baráthelyi gyűlés. 1528. június 14	„
V. Az enyedi gyűlés. 1528. július 12	„
VI. A gerendi gyűlés. 1529. január 21	97
VII. A marosvásárhelyi gyűlés. 1529. február 17	98
VIII. A dátosi és marosvásárhelyi gyűlések. 1529. július 22	„
IX. A radnóti gyűlés. 1529. szeptember	99
X. Ferdinánd híveinek gyűlései. 1529. november 29. és december 20	„
 XII. Horvát- és Tótországi gyűlések	 101
I. Tótországi gyűlés. 1529. Június	„
II. A zágrábi gyűlés. 1529. Július 4	„
III. „ „ 1539. Július 31	102
 XIII. János király budai országgyűlése. 1530. Február 14	 104
 XIV. A pozsonyi részleges gyűlés. 1530. Május 8	 108
 XV. Erdélyi gyűlések. 1530-ban	 118
I. Ferdinánd híveinek gyűlése. 1530. Május 1	„
II. „ „ „ „ Augusztus 22	„
 XVI. Horvát- és Tótországi gyűlések. 1530-ban	 119
I. A körösi és iwaniczai gyűlések. 1530. Január	„
II. Horvátországi gyűlés. 1530. Február	120
 XVII. A bélavári, veszprémi, székesfehérvári, zákányi, kenesei és berenhidai gyűlések. 1531 és 1532	 122
I. A bélavári gyűlés. 1531. Márczius 19	„
II. A veszprémi gyűlés. 1531. Május 18	130
III. A székesfehérvári gyűlés. 1531. Május 21	136
IV. A zákányi gyűlés. 1532. November 1	137
V. A kenesei gyűlés. 1532. Január 1	142
VI. A berenhidai gyűlés. 1532. Márczius 12	167

XVIII. Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése. 1532.	
Ápril 2.	175
XIX. A pesti országgyűlés. 1532. Ápril 23	
	183
XX. A budai országgyűlés. 1532. őszén	
	185
XXI. Erdélyi gyűlések. 1531—1534	
I. A medgyesi gyűlés. 1531. Márczius	„
II. „ „ 1531. Július elején	„
III. A vizaknai gyűlés. 1532. Július 14	189
IV. A medgyesi gyűlés. 1533. Márczius 10	„
V. Ferdinánd hívei gyűlést terveznek	„
VI. A tordai gyűlés. 1534. Ápril	190
VII. A kolozsvári gyűlés. 1534. Május	190
VIII. A tordai gyűlés. 1534. Október 28	191
XXII. Horvát- és Tótországi gyűlések. 1531—1534 . .	
	192
I. Horvátországi gyűlés	„
II. „ „ 1531. Július 18	193
III. „ „ 1531. Szeptember	„
IV. „ „ Kladusán. 1532. Augusztus 24	194
V. Horvát- és tótországi gyűlés Zágrábban. 1533. Június 8	195
VI. Tótországi gyűlés Zágrábban. 1533. Szeptember 8.	196
VII. Horvátországi gyűlés Thopozkán. 1533. Október 11	„
VIII. „ „ Rippachon. 1534. November 10	197
IX. „ „ Zágrábban. 1534. Deczember 31	„
XXIII. A nagyszombati és pozsonyi országgyűlések.	
1535-ben	198
I. A nagyszombati országgyűlés. 1535. Október	„
II. A pozsonyi országgyűlés. 1535. November	203
XXIV. János király nagyváradi országgyűlése. 1536.	
Október 1	220
XXV. Felső-magyarországi gyűlések. 1535—1536	
	222
I. Az 1529—1532 között tartott gyűlések	„
II. A kassai gyűlés. 1535. elején	223

	Lap.
III. Felső-magyarországi gyűlés. 1535	223
IV. A szikszai gyűlés. 1536. Augusztus	225
V. A kassai gyűlés. 1536. November 10	227
XXVI. A marosvásárhelyi gyűlés. 1535. Január 1. . . .	228
XXVII. Horvát- és Tótországi gyűlések. 1535—1536 . .	230
I. A thopozkai gyűlés. 1535. Szeptember 9	„
II. A dombrói és kőrösi gyűlések. 1536. Augusztus	231

BEVEZETÉS.

I.

Az országgyűlések nemzetünk közéletének legfontosabb nyilatkozatait képezik. Tanácskozásaik és végzéseik mindenkor lényeges befolyást gyakoroltak a politikai és jogi, a társadalmi és műveltségi viszonyok alakulására.

Ennek folytán az államférfiú, ki a múltból átörökölt intézmények továbbfejlesztésének feladataival foglalkozik; a jogtudós, ki a jogi eszmék és intézmények kifejlődését tanulmányozza; a történetíró, ki a politikai eseményeket és a műveltségi állapotokat igyekszik felderíteni: egyiránt van utasítva az országgyűlések munkásságára és azok eredményeire irányozni figyelmét.

Ennek daczára a régi magyar országgyűlések mindekkorig nem képezték oly mértékben a nyomozások és tanulmányok tárgyát, mint ezt tudományos és gyakorlati fontosságuk kívánatossá tette volna.

Azoknak szervezete a XVII. századot megelőző korszakban kevéssé ismeretes, története nincs megírva, irományai nincsenek közrebocsátva. Sőt a törvények *teljes* gyűjteményét sem bírjuk kiadva.

E téren a XVIII. század végéig igen kevés történt.

Mátyás király 1486-ik évi törvénykönyve az első, mely — és pedig már két évvel utóbb — nyomtatásban megjelent. ¹⁾ 1604-től kezdve adattak ki rendszeren sajtó útján az országgyűlési törvényeknek, királyi aláírással ellátott hivatalos példányai. ²⁾

A törvények gyűjteményének első kiadását (1584) *Mosóczy Zakariás* nyitrai püspöknek köszönhetjük. ³⁾ Későbbi, az újabb törvények hozzáadása által bővített kiadásai 1628-ban Bécsben, 1696-ban és 1779-ben Nagyszombatban láttak napvilágot. ⁴⁾

Az *erdélyi törvények* gyűjteménye 1671, 1695, 1696 és 1779-ben jelent meg. ⁵⁾

¹⁾ És pedig három kiadásban; kettő hely és év megnevezése nélkül, a harmadik Lipcsében 1488-ban. V. Ö. *Toldy Ferencz*. A magyar nemzeti irodalom története. Pest. 1862. II. 60. l.

²⁾ Ezeknek teljes gyűjteményét bírja a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára.

³⁾ Címe: „Decreta, Constitutiones et Articuli Regum incliti Regni Hungariae ab A. D. 1035 ad annum post sesquimillesimum octogesimum tertium publicis comitiis edita, cum rerum indice copioso.“ Nagyszombat. 1584. Ívrét. — Három évvel korábban *Zsámboki János* Bonfin történeti művének frankfurti kiadásához mint függelék csatolt ily című gyűjteményt: „Decretorum, seu articulorum aliquot priscorum Hungariae Regum ad contextum Bonfinii illustrandum, forique Pannonici usum necessariorum Liber.“ Ugyancsak Zsámbokitól jelent meg: „Index seu Enchiridion omnium decretorum et constitutionum Regni Hungariae ad annum 1579 usque per cansarum locos distinctum.“ Bécs. 1581.

⁴⁾ Ezeken kívül kisebb gyűjtemények: az 1608—1659-ik évi törvények Pottendorfban, 1668; az 1715—1729-ik évek Velenczében év nélkül; az 1715—1796-ik évek Pozsonyban év nélkül jelentek meg.

⁵⁾ Constitutiones approbatae Regni Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum. Ex articulis ab a. 1540 ad praesentem hunc usque 1653 conclusis compilatae. Kolozsvár. 1696. — Constitutiones compilatae Regni Transylvaniae et Partium Hungariae eidem annexarum ex Articulis ab a. 1654 ad praesentem hunc usque 1669

A magyar és erdélyi országgyűlések irományai és jegyzőkönyvei csak 1790 óta adatnak ki nyomtatásban. Ez előtt kivételesen és csekély számban láttak sajtó útján napvilágot: egyes országgyűlési irományok, ¹⁾ a koronázási ünnepélyek leírásai ²⁾, s újabb időkben összegyűjtve az 1618- és 1681-iki országgyűlési irományok egy része. ³⁾

Végre az országgyűlések szervezetéről egy névtelennek 1728-ban, ⁴⁾ *Tomka-Szászky Jánosnak* 1789-ben, ⁵⁾ és ismét egy névtelennek 1791-ben ⁶⁾ jelentek meg önálló, bár inkább csak az újabb korbeli rendeletekre és gyakorlatra vonatkozó, értekezései.

Kovachich Márton György volt hazai tudósaink között első, ki a régi magyar országgyűlések történetének felderítését és emlékeinek kiadását a történet- és jogtudomány legfontosabb követelményének felismerte, a teendőket ez irányban szabatosan kife-

conclusis excerptae. Kolozsvár. 1671. és 1695. — Erdély országnak három részekre osztatott Törvényes könyve. Kolozsvár. 1779. Három kötet.

¹⁾ Ilyenek: *Responsum Statuum et Ordinum ad Propositiones in Comitibus* 1619. Pozsony év nélkül. — Ferdinánd király rendelete, melylyel ez 1620-ik évi besztérczebányai országgyűlés végzéseit megsemmisíti. Bécsben 1620. Augsburgban 1621. — *Gravamina Evangelicorum anni 1681.* Év és hely nélkül. stb.

²⁾ Így: I. Ferdinánd koronázásának leírása 1527-ben (s. l.) németül és latinul jelent meg, II. Mátyásé 1794-ben (s. l.), Eleonora királynée Probst Jánostól, 1682-ben (Pozsony), stb.

³⁾ *Acta Diaetalia Posoniensia Anni 1618.* Pest 1790. — *Acta Comititalia Soproniensia* 1681. Év és hely nélkül.

⁴⁾ *Exercitatio historico-politica de Comitibus Regni Hungariae.* Győr. 1728.

⁵⁾ *Commentatio Historica et Politica de Comitibus incliti Regni Hungariae.* Megjelent mint a Horváth Ignác által kiadott „*Bibliotheca Jurisconsultorum Hungariae*“ harmadik kötete. Bécs. 1789.

⁶⁾ *Dissertatio de Comitibus Regni Hungariae deque organisatione eorundem.* 1791. s. l.

lölte, sőt a nagy kiterjedésű munkát merész lélekkel magára vállalta és megindította. Szerény állású tisztviselő, — a magyar kamarai levéltár egyik igatatója — önfeláldozó buzgalommal szentelte életét ezen, s ezzel rokon feladatoknak; leírhatatlan nehézségekkel küzdve, gyűjtötte, hosszú évek során át, azon emlékeket, melyek a magyar közjog, s különösen a magyar országgyűlések történetével vonatkozásban állanak.

Nagy terveit, melyek a magyar törvények teljes gyűjteményének, az országgyűlési irományoknak és naplóknak, több oklevéltárnak, számos történeti és jogtudományi munkáknak kiadására terjedtek: eredmény nélkül ajánlotta a magyar rendek pártfogásába. ¹⁾

¹⁾ Először 1790. szeptember 28-án nyújtotta be az országgyűlésnek nyomtatott emlékiratát, illetőleg tervrajzát, melyben „Seque, conatusque suos in adornanda completa Collectione Actorum Diaetaliū Incolyti Regni Hungariae officiosissime enixissimeque commendat.“

Utolsó kísérletét pedig 1804-ben tette. „Nuncium ad Excelsos Regni Hungariae Proceres et universos Patriae cives de collectionibus, et lucubrationibus literariis, quibus sinceram rerum hungaricarum notitiam e suo Instituto Diplomatico-Juridico-Historico in lucem promovere conatur“ című előterjesztésével. (Buda. 1804.) Az itt felsorolt, általa tervezett publicatiók száma negyvenkettőre megy. Megemlítem azokat, melyek közvetlenül a magyar országgyűléseket illetik:

Codex Decretorum Comititalium, siue noua Collectio, ét emendata editio Decretorum, Constitutionum et Articulorum.

Sylloge Actorum publicorum, ad quae in Articulis Decretorum Comititalium prouocatur.

Reliquiae Actorum Diaetaliū, quae Saeculum XVII. superant, et uspiam reperiri potuerunt.

Collectio amplissima Actorum Diaetaliū . . . ab exordio saeculi XVII. ad annum usque 1765. perducta.

Collectio Diariorum Diaetaliū.

Subsidia pro historia legislationis in Hungaria.

Apparatus ad historiam et origines, effectusque legum, imprimis Comititalium Regni Hungariae.

Commentarii Diplomatico-Historici in Decreta Regum Comititalia.

Mindazáltal az is, mit magára hagyatva, és némely lelkes főpapok — különösen *Batthyányi József* primás és *Verhováczi Miksa* zágrábi püspök — áldozatkész segélyezésével létesített, mennyiség és jelentőség tekintetében meghaladja mindazt, mit e téren előtte és utána tettek; több, mint elégséges arra, hogy emlékezetét a hazai tudományosság történelme kegyelettel megőrizze.

Országgyűléseink történetére nézve legfontosabb az 1790-ben közrebocsátott „*Vestigia Comitiorum apud Hungaros*“ című munkája ¹⁾, melyhez (1798—1800) három pótkötet járult. ²⁾ Ezekben a magyar korona területén tartott gyűlések sorozatát állítja össze; közli az általa felfedezett törvénykönyveket — melyeknek száma *huszonnégyre* megy —, részben egyéb országgyűlési iratokat, részben pedig csak utal azokra.

Ezen és egyéb általa, úgyszintén halála után fia *Kovachich József Miklós* által kiadott munkái ³⁾, végre

Repertorium Actorum Diaetalium.

Auctarium ad Vestigia Comitiorum apud Hungaros celebratorum, eorumque Supplementa.

Vestigia Comitiorum apud Hungaros, ab exordio Regni celebratorum, historica.

¹⁾ Budán.

²⁾ Budán. I. 1798. II. és III. 1800.

³⁾ *Kovachich Márton Györgynek* többi, országgyűléseinkre vonatkozó művei a következők:

Solennia Inauguralia Serenissimorum ac Potentissimorum Principum utriusque sexus, qui ex stirpe Habsburgico-Austriaca, sacra Corona in Reges Hungariae, Reginasque redimiti sunt, industria synchronorum scriptorum adornata. Buda. 1790.

De diversis subsidiis publicis dissertatio, s. l. 1792.

Indices reales historici in Decreta Comititalia. Buda. 1806.

Lineamenta Apparatum Diplomatico-Historico-Literariorum circa Corpus Juris Hungarici. Buda. 1807.

Specimen cognitionis Decreti Comitialis Ludovici I. Kolozsvár. 1814.

gazdag kéziratgyűjteménye, ¹⁾ a hazai köztörténelem, a jog- és alkotmány-történet művelőire nézve mindig elsőrendű kútforrásokul fognak szolgálni, és szolgálnak főleg *jelenleg*, miután a Kovachich Márton által megkezdett munkát senki sem folytatta.

A magyarországi és erdélyi törvények gyűjteményének új kiadásai ²⁾ sem teljesség, sem kritika tekintetében nem felelnek meg azon igényeknek, melyek Kovachich előmunkálatai után jogosultakká lőnek. Megemlítendő, hogy a horvát- és tótországi gyűléseken alkotott törvényeket csak legújabbán *Kukuljevič Iván* adta ki összegyűjtve. ³⁾

Régi országgyűléseink irományainak kiadására senki sem vállalkozott; bár Magyarországon *Gyuri-*

Végre 1790-ben kiadta Kolinovicsnak az 1741-ik évi országgyűlésről szóló munkáját.

A *Kovachich József* neve alatt megjelent, de úgy szólván teljesen atyjának kézírataiból kiadott művei a következők:

Monumenta veteris Legislationis Hungaricae hactenus inedita Zágráb. 1815. Két rész.

Lectiones variantes Decretorum Comitialium. Pest. 1816.

Notitiae Praeliminares ad Syllogem Decretorum Comitialium, quae in vulgato Corpore Juris Hungarici hactenus aut penitus desiderabantur, aut aliqua sui parte manca referebantur. Pest. 1820.

Astraea, complectens subsidia literaria ad historiam legislationis et Jurisprudentiam Hungaricam. Buda. 1823. Két kötet. (Ezen munka címlapjára atyjának nevét is felvette.)

¹⁾ A budai országos levéltár, a Nemzeti Múzeum és a M. T. Akadémia kézírattárai között oszlott meg.

²⁾ A magyarországi törvénykönyv 1822-ben, és utoljára 1844—1847. jelent meg. A törvények közrebecsátását magyar nyelven *Szálé* indította meg Pozsonyban 1847. — Erdély törvénykönyvének legújabb kiadása Kolozsvárt 1815-ben jelent meg. *Gál L.* pedig kiadta: „Az erdélyi diéták végzéseinek nyomdokai és a compiláta constitutió után költ articulások kivonatja.“ Kolozsvár. 1837—38. 3. kötet.

³⁾ *Articuli et Constitutiones Diaetarum seu Generalium Congregationum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae.* Zágráb. 1861.

kovics György ¹⁾, Erdélyben *Túnyogi Csupó József*, gróf *Kemény József* és *Trausch József* ²⁾, Horvátországban *Kukuljerić Iván* ³⁾ jelentékeny kézirati gyűjteményeket állították össze.

Országgyűléseink történetére nézve, a köztörténeti és közjogi munkák mellett, *Csacskó Imre*, ⁴⁾ *Czech János* ⁵⁾, *Fabó András* ⁶⁾, *Hajnik Imre* ⁷⁾, *Horváth Mihály* ⁸⁾, *Knauz Nándor* ⁹⁾, *Salamon Ferencz* ¹⁰⁾, *Szlemencs Pál* ¹¹⁾ és *Wenzel Gusztáv* ¹²⁾ dolgozatai említendők meg.

¹⁾ Ezen, a XV-ik század közepétől a jelen század elejéig terjedő gyűjtemény vétel útján e sorok írójaának birtokába ment át.

²⁾ Az első kettőnek gyűjteményét az Erdélyi Múzeum, a harmadikát Brassó városa bírja.

³⁾ Ezt a dél-szláv Akadémia bírja.

⁴⁾ A magyar országgyűlésről. (Új Magyar Múzeum. 1860. I. 325. l.)

⁵⁾ Toldalék az országgyűléseknek esmeretéhez. (Tudományos Gyűjtemény. 1829. I. 3. l.)

⁶⁾ Az 1662-iki országgyűlés. Budapest. 1873.

⁷⁾ A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. (A M. T. Akadémia „Értekezései“ között.) Budapest. 1873.

⁸⁾ Az 1764-ki országgyűlés története. (M. Tudós Társaság Évkönyvei. VII. 2. rész. 126. l. és szerzőnek „Kisebb Munkái“ között. I. 375. l.) Az 1802. országgy. története. (Tinódy álnév alatt a Bajza József szerkesztése alatt közölt Ellenőrben.)

⁹⁾ Az országos tanács és az országgyűlés története. 1445—1452. Pest. 1859. — Hiteles bizonyítványa annak, hogy az ausztriai királyok alatt is érvényben volt az országgyűléseken a magyar nyelv. (Új Magyar Múzeum. 1859. I. 406. l.) Az 1397-iki országgyűlés végzeménye. (M. Történelmi Tár, III. 191. l.)

¹⁰⁾ Rendi országgyűléseink történetéhez. (A M. T. Akadémia „Értekezései“ között. Pest.) 1870.

¹¹⁾ Törvényeink története. (M. Tudós Társaság Évkönyvei. VI. 2. r. 65. l. VII. 2. r. 171. l. és VIII. 2. r. 137. l.)

¹²⁾ A M. T. Akadémia 1871. május 8-iki ülésén felolvasta „Az 1500-iki ismeretlen bácsi országgyűlés“ről szóló értekezését.

II.

A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága már keletkezésekor feladatai közé sorozta: a magyar országgyűlések történetének felderítését. A megindítandó „*Történelmi Emlékek*“ (Monumenta Hungariae Historica) című nagy gyűjtemény harmadik főosztálya gyanánt ¹⁾ az „*Országgyűlési Emlékeket*“ jelölte ki.

Mindazáltal e feladat tényleges megoldása csak a közelebi években vált lehetővé, midőn egyrésről a magyar törvényhozás a Történelmi Bizottságnak megfelelő országos segílyt szavazott meg ²⁾; másrésről a magyar kormány lelkes támogatása és közbenjárása a Történelmi Bizottság tagjai és megbízottjai előtt nemesak a haza, hanem a császári székváros és a külföld állami levéltárait is teljesen megnyitotta.

A Történelmi Bizottság előterjesztésére, a M. T. Akadémia 1871-ik évi május 22-én tartott összes

¹⁾ Az első osztályt az *okmánytárak*, a másodikat a *külfölszerző történetírók* képezvén.

²⁾ Megemlítendőnek tartjuk, hogy b. Eötvös József m. k. vallás- és közoktatásügyi minister az 1871-ik évi országos költségvetésben, a M. T. Akadémia Történelmi Bizottságának gondjai alatt megjelenő történelmi források kiadására 15,000 forintot irányzott elő. Midőn ezen költségvetési tétel a képviselőház 1872-ik évi február 22-én tartott ülésében tárgyalás alá került, *Horváth Mihály* kifejté, hogy most, midőn a Bizottság a hazai és külföldi levéltárakban nagyobb mérvben indította meg a történelmi kutatásokat, egyúttal a „*Monumenták*“ harmadik osztályának, a régi magyar ország- és tartománygyűlések tárgyalási iratai- és határozatainak kiadását készül megindítani: az előirányzott összeg nem elégséges, s azt 20,000 forintra javasolja emeltetni. A képviselőház általános helyesléssel fogadta ezen indítványt, s az említett összeg megszavaztatott.

üléséből azon kérelemmel fordult a m. k. belügyminisztériumhoz, hogy az ország összes hatóságait hívna fel, miszerint a gondjaikra bízott levéltárakat szakférfiak, illetőleg a levéltárnokok által gondosan kutattassák át, s tegyenek jelentést aziránt: vajjon a magyar országgyűlésekre, horvátországi tartományi és magyarországi részleges gyűlésekre, végre a nádori confluxusokra vonatkozó mily irományokat, meghívóleveleket, követi utasításokat és jelentéseket tartalmaznak a levéltár iratai és jegyzőkönyvei?

A m. k. belügyminisztérium, ugyanazon évi június 15-én, 14,141. szám alatt kelt körlevélben valamennyi törvényhatóságot értesítette az Akadémia kérelméről, és utasította annak gondos teljesítésére.

Ezen rendelet következtében a következő hatóságok küldöttek be jelentéseket:

Abauj, Arad, Bereg, Bihar, Csanád, Csongrád, Esztergom, Felső-Fehér, Liptó, Mosony, Nógrád, Nyitra, Sáros, Somogy, Soprony, Szatmár, Szepes, Túróc, Vas, Zala, Zemplén *megyék* és a *jász-kún* kerület.

Brassó, Kassa, Komárom, Körmöcz, Nagy-Szeben, Pozsony, Soprony, Székelyudvarhely és Székesfehérvár *városok*.

A *jászói* convent, a *kassai* és *kalocsai* káptalanok.

E hatóságok hazafias készsége által a M. T. Akadémiát nem csekély hálára kötelezték.

Mivel azonban a hatóságok nagy része a miniszteri rendeletet eddig nem foganatosította, s a beküldött jelentések is, csekély kivétellel, nem elégítettek ki minden igényt: felmerült a levéltárak átkutásának

szükségessége, s ezzel e munka szerkesztője bízott meg. Első sorban a szabad királyi városokra kellett figyelmét irányoznia, miután azok köztudomás szerint levéltáraikra és irataik megőrzésére mindig nagyobb gondot fordítottak, mint a vármegyék, melyeknek levéltárai a XVII. századnál régibb iratokban általán igen szegények. A királyi városok között ismét az ország nyugati és északi részein levők bírnak a legdúsabb levéltárakkal, mert a török pusztítást kikerülték.

Még jelentékenyebb eredményt helyeztek kilátásba és valóban nyújtottak is: az uralkodóház, az egykori császári kamara, a magyar udvari cancellaria és a magyar kamara levéltárai, végre a budai országos levéltár.

A *horvátországi* tartományi levéltárról *Kukuljevič Iván*, az erdélyi *szász nemzet* szebeni levéltárából *Seivert Gusztáv* tanácsnok úr küldötték közleményeket.

III.

A hazai levél- és könyvtárak mellett, a Történelmi Bizottság szükségesnek látta figyelmét a *külföld nevezetesebb állami levéltáaira*, különösen azon államokéra is kiterjeszteni, melyekkel uralkodóink szorosabb politikai, vagy családi viszonyban állottak. Azon remény, hogy e külföldi levéltárakban a magyar országgyűlések történetéhez mennyiségre és értékre nézve egyaránt jelentékeny adatkészlet lesz található, nem volt jogosúlatlan.

Ugyanis a történetírás napjainkban a kútforrások egy új osztályával gazdagodott, melyet a kormányok

féltékenysége még rövid idő előtt is gondosan elzárt a tudományos vizsgálódás elől. Értem a *diplomacziái levelezéseket*, a küludvarokhoz küldött követek jelentéseit. Mily kincset rejtenek ezek, a történetírók régóta sejtették azon csekély töredékekből, melyek, többnyire később kori másolatokból, napvilágot láttak. Így *Burgio Antal* pápai nuntiusnak és *Guidoto Vincze velencei* követnek jelentései a mohácsi vést megelőző években tartott országgyűlések tárgyalásaira meglepő fényt árasztanak, míg hazai emlékeink csak kevés részletet tartottak fön. ¹⁾

Hasonlag V. Károlynak a brüsseli állami levéltárban őrzött Magyarországot illető irományai között, melyeket *Horváth Mihály* bocsátott közre; ²⁾ *Marino Sanudo* velencei világkrónikájában, mely a velencei köztársaság diplomacziái irományai alapján készült, s melynek hazánkra vonatkozó részleteit *Wenzel Gusztáv* kezdette közrebocsátani (1496—1501); ³⁾ végre az „Acta Tomiciana“ köteteiben, melyek az I. Zsigmond lengyel király uralkodása alatt Tomiczki cancellár

¹⁾ Burgio Antal jelentéseinek egy részét latin fordításban kiadta Pray „*Epistolae Procerum*.“ I. 395—420. ll. Teljesen és eredeti olasz szövegben, bár számos hibákkal, *Theiner*. *Vetera Monumenta Historiam Sacram Regni Hungariae illustrantia*. Róma. 1859. II. 716—802. ll. — *Guidoto* jelentéseit kiadta Firnhaber Frigyes: *Vincenzo Guidoto's Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungern*. Bécs. 1848.

²⁾ Magyar Történelmi Okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte és lemásolta *Hatvani Mihály*. Pest. 1857—1859. Négy kötet. (Az Akadémia „Monumentái“ ban az Okmánytárak I—IV. kötete.) A közlött iratok 1441—1652 terjednek.

³⁾ Az 1491-től 1534-ig terjedő, 56 főlíó kötetből álló kézirat egy példánya a velencei állami levéltárban, egy másik a bécsi t. levéltárban őriztetik. Wenzel közleményei a „Magyar Történelmi Tár“ XIV. kötetében jelentek meg.

által összegyűjtött lengyel diplomacziái irományokat tartalmazzák, s melyeknek egy része (1506—1526) nyomtatásban megjelent: ¹⁾ a magyar országgyűlések történetéhez nagybecsű adatok találhatók.

A Történelmi Bizottság már több év előtt indította meg az olaszországi levéltáraknak a magyar történelem szempontjából való átkutatását, s intézkedéseket tett a hazánkat érdeklő iratok lemásoltatására. *Mircse János Velenczében és Milánóban, Óváry Lipót Nápolyban* volt megbízva e munkálatokkal. Továbbá b. *Nyáry Albert* a *modenai* és *turini*, *Simonyi Ernő* a *flórenczi* levéltárakban tett másolataikat szintén a Bizottság rendelkezésére bocsátották. És az 1873-ik év tavaszán e sorok íróját bízta meg, hogy különösen az országgyűlések történetének szempontjából tekintse meg e levéltárakat.

A Történelmi Bizottság az 1873-ik év őszén a nyomozásokat, illetőleg másoltatásokat Európa két más országának levéltáraiban is megindította, a magyar történettudomány érdekében, különös tekintettel az országgyűlések történetére. *Spanyolországban*, melynek a XVI. és XVII. században szintén a Habsburg dynastia adott uralkodókat, a simancasi állami levéltár 1532-től kezdve tartalmaz magyar országgyűlésekre vonatkozó iratokat.

Lengyelországot a XIV. század elejétől a XVI-iknak végeig a legszorosabb kötelékek csatolták Magyarországhoz. Igen természetes volt tehát azon feltevés, hogy az egykori lengyel királyság levéltára

¹⁾ A kézirat több példányban van meg Lengyel- és Oroszország könyvtáraiban. 1538-ig terjed. Kiadását Dzialynski gróf indította meg Pozenben, 1852-ben. Ekkoráig nyolcz kötet jelent meg.

a magyar történelemre nézve számos és nagybecsű iratokat tartalmaz. Ezen reményt alaposnak bizonyították a jelentések, melyeket a lengyel királyság Moszkvában létező levéltáráról a Történelmi Bizottság legújabbban nyert. ¹⁾

A Magyarországot illető oklevelek 1355-ig érnek fel; az országgyűlésekre vonatkozóak sorozatát megnyitja Mátyás királynak utasítása, melyet az 1473. december 8-ára összehívott magyar országgyűlésre küldött biztosai részére állított ki; ²⁾ s azok a XVI-ik század első éveitől kezdve Báthory István haláláig a magyarországi és erdélyi gyűlésekre nézve sok ismeretlen részletet nyújtanak, miként ez már a jelen kötetből kitűnik. ³⁾

IV.

Miután a megelőző lapokon előadtuk, mily kiterjedésben indította meg a Történelmi Bizottság a levéltári kutatásokat, hogy az „Országgyűlési Emlékek” kiadásához az anyagot lehető teljességben bírja: röviden meg kell említenünk, mily eljárást állapított meg e munka kiadása körül.

¹⁾ Az egykori lengyel királyság levéltára három részre daraboltatott fel; az egyik Varsóban maradt, a második Szent-Pétervárra, a harmadik Moszkvába szállítatott. Ezen levéltárak átkutatásával a Történelmi Bizottság 1873. őszén *Supala Ferencz* urat, a Nemzeti Múzeum könyvtárának segédőrért bízta meg.

²⁾ Ezen országgyűlésről eddig csak a meghívólevelet ismertük, a távol éjszakról nyerjük a további felvilágosítást.

³⁾ Különösen az „Acta Tomiciana” kiadatlan kötetei, melyeket Supala úr előlegesen a szent-pétervári cs. könyvtárban használt — ezen gyűjteményről fennebb szólottunk — és a moszkvai levéltárban létező „Legationum libri” negyven kötete nyújtanak legtöbbet.

Habár kívánatos lett volna az „Országgyűlési Emlékeket“ a legrégibb korról, a magyar királyság megalapításánál kezdeni meg, a Történelmi Bizottság jónak látta *egyelőre* a mohácsi vészt követő kor országgyűléseinek emlékeivel tenni meg a kezdeményezést. Mert míg az előbbi korszak (1000—1526) nyomtatásban közrebocsátott, s különösen a Kovachich gyűjteményeibe felvett országgyűlési irományait az újabb nyomozások nem szaporították jelentékeny mértékben, s a további nyomozásoktól még lényeges eredményeket várhatunk; a mohácsi vészt követő időkre nézve az eddig átkutatott levéltárak — mint a fennebbi kimutatás is hirdeti — meglepően dús anyagot szolgáltatnak, mely alig fog *lényegesen* kiegészíttetni a további kutatások folyamában.

Ki kell emelnünk, hogy, midőn „*magyar országgyűlésekről*“ szólunk, ezeket a legtágabb értelemben vesszük; azoknak körébe vonjuk a *horvát- és tótországi gyűléseket*, a *részleges gyűléseket* ¹⁾ és az *erdélyi gyűléseket* is; az utóbbiakat azonban csak azon korban, midőn Erdély és Magyarország egy királyt uraltak; külön munka lesz hivatva az erdélyi gyűlések emlékeinek közzétételére azon korban, midőn Erdély, saját fejedelmek alatt, külön állami léttel bírt.

Az egyes gyűlések emlékeit, vagyis az irományokat és törvényeket, *bevezetések* előzik meg, melyek a gyűlések rövid történetét adják, az összes kiadott és ki-

¹⁾ Részleges gyűlések alatt azokat értjük, melyekre az ország területének csak egy része volt meghíva, az ország közügyeiről való tanácskozás és határozás végett. Tehát kizárjuk például a hét bányaváros, az öt felvidéki város gyűléseit, melyek *rendszerint* csak helyi érdekű ügyeket tárgyaltak, s ilyenek tárgyalására valának hivatva.

adatlan adatkészlet felhasználásával. Mindazáltal ezen történeti bevezetések nem tartanak arra igényt, hogy befejezett műveknek tekintessenek; csak arra vannak hivatva, hogy az egyes gyűlésekről tájékoztató ismeretést nyújtsanak, és a közlött emlékek megértését s értékesítését megkönnyítsék. Épen azért a köztörténeti eseményekre és körülményekre is csak annyiban vannak tekintettel, amennyiben azoknak megemléztetését a kitűzött cél szükségessé teszi.

A Történelmi Bizottság ezen bevezetéseket külön lenyomatban is közrebocsátja, hogy ekként az országgyűlések történetének ismeretét szélesebb körökben terjeszsze.

IV.

A jelen első kötet a mohácsi vészt követő első évtizednek (1526—1536) gyűléseit tartalmazza. Ezen rövid időközben

Tizenhárom magyarországi országgyűlés,

Tizenöt magyarországi részleges gyűlés,

Huszonhat erdélyi gyűlés,

Huszonkét horvát- és tótországi gyűlés tartatott.

Ezen gyűlések egy része eddig egészen ismeretlen volt; de azokról is, melyeknek megtartása felől a történetíró tudomással bírt, csak kevés részleteket tartottak fenn a rendelkezésre álló emlékek. Első sorban a bécsi cs. és k. titkos levéltárban megőrzött iratoknak köszönhetjük, hogy amazoknak nyomaira és egyúttal azon helyzetbe jutottunk, hogy az ismert országgyűlések történetét is lényegesen kiegészíthessük.

Ezen emlékek sok tekintetben új világosságot fognak deríteni nemzetünk *belső életére* a mohácsi vészt követő gyászos korszakban, melynek úgy szólván csak körvonalait ismerjük eddigelé. Élénken szemeink elé állítják a megoszlott nemzet pártharczait és kétségbeesett erőfeszítéseit, hogy a keleti hódítás és a nyugati befolyás veszélyeit elhárítsa.

És kétségkívül még inkább emeli ezen emlékek fontosságát ama körülmény, hogy újabbkori politikai fejlődésünk a mohácsi vészt követő korszak küzdelmeinek és alkotásainak talajában bírja gyökereit.

I.

A miskolci és tokaji részleges gyűlések.

1526. Szeptember 16. Október 17.

Szülejmán még Budán volt, midőn az általános csüggedés és fejetlenség közepette *Várday Pál* egri püspök és pelsőczi *Bebek János* kísérletet tőnek az ország rendeit tétlenségükből felrázni, egyesült erőfeszítésre bírni. Meghívásukra 1526. szeptember közepén számos urak és nemesek jöttek össze *Miskolczon*. *Szapolyay János* és öt megye: *Heves*, *Gömör*, *Borsod*, *Torna*, *Abauj* követeket küldöttek ide.

A tanácskozások tárgyát azon kérdés képezte: mikép lehessen a török által elárasztott országot megvédeni? Mintán *Szapolyay* ígérte, hogy „számos és jól felszerelt seregével minél gyorsabban megjelen“; abban történt megállapodás, hogy a „rendek minél előbb és minél nagyobb készülettel táborba szálljanak“ s *Verpelétnél* várják be az erdélyi vajdát; a felsőmagyarországi megyék és városok e gyűlésből felhivat-
tak, hogy hadaikat a kitűzött helyre rögtön indítsák meg.

Egy másik végzés az *egyházak kincseire* vonatkozott, melyeket néhány hónap előtt, pápai engedéllyel, *II. Lajos* összeszedetett, hogy pénzzé veretvén, a török elleni hadjárat költségeire fordítsa. A háború gyors és szerencsétlen fejleményei okozták, hogy e rendelet csak csekély részben lett végrehajtva. A gyűlés most akként rendelkezett, hogy „az egyházaktól elszedett ezüst neműek“ *Kassára* szállíttassanak s itt pénzzé veressenek. ¹⁾

¹⁾ A miskolci gyűlés megtartása, lefolyása és végzései felől egyedül azon levelek értesítenek, melyek szeptember 16-án (Dominica post festum Exaltationis S. Crucis) a jelenlevő rendek által a fel-

E végzések hatástalanok maradtak. Miután a szultán szeptember 26-án az ország fővárosát elhagyta és seregét visszavezette, Szapolyay nem látta sem szükségesnek, sem időszerűnek támadólag lépni fel.

Nem ment tehát Verpelétre; hanem Szegedről, a Tisza balpartján felfelé vonulva, tokaji várába sietett. Ide október 14-re meghívta az urakat és nemeseket, hogy velök aziránt tanácskozzék „a hon védelme s megmaradása tekintetében mit kelljen cselekednie.“¹⁾

A *tokaji vár*, melyet a Tisza és Bodrog összefolyásánál Hunyady János épített és Mátyás Szapolyay Istvánnak adományozott, október közepén nagyszámú főrendeket és nemeseket fogadott falai közé.

A főpapok köréből csak *Várday Pál* egri püspököt és *György* budai prépostot találjuk soraikban. Számosabban voltak a világi urak. A tekintélyesebbek: *Perényi Péter* temesi főispán, *Dóczy János* királyi kincstartó, *Báthory Endre* szathmári főispán, *Homonmai Drugeth Ferencz* ungi főispán, *Verbőczy István*, *Drágffy Gáspár*, *Dóczy Gergely*, *Petrovics Péter*, *Ártándy Pál* és *Balázs*, *Bajoni Benedek*, *Kismarjay Lukács*, *Bodó Ferencz*, *Gerendy János*, *Glésán Miklós*, *Pöstyeni Gergely*, *Czibak Imre*, *Csáky László* és *Mihály*, *Szobry Mihály*, *Csaholy Imre*, *Tornallyay Jakab*, *Mekcsey György*, *Jakcsy Mihály*, *Jaksics György*, *Maczedoniai Miklós*, *Vidffy Lőrincz*,

vidéki városokhoz intéztettek. A Bártfához intézettet közli *Wagner*. *Diplomatarium Sarosiense*. 155. l. és *Analecta Scepusii*, II. 147. l. *Katona*. *Historia Critica*. XIX. 733. l. — A Kassa városához intézettet közli *Pray*. *Epistolae Procerum*. I. 272. l. — Hogy Lőcse városa is vett ily levelet, *Sperfogel* említi krónikájában. I. *Wagner* *Analecta Scepusii*. II. 147. l.

¹⁾ A meghívó levélnek egy példányát sem ismerjük. Csak *Várday Pálnak* október 8-án (Dénes napján) Egerből Kassa városához írt leveléből tudjuk, mely napra hivatott össze a gyűlés. „Rögtön válaszolnék — írja — ha a jövő vasárnap (Dénes napja hétfőre esett) az ország uraival és vármegyéivel együtt Tokajban nem kellene lennem.“ Egyúttal felhívja a várost. „Uraságtok küldje hozzám oda Tokajba az említett vasárnapra biztos és meghitt emberét.“ A levél eredetije Kassa sz. k. város levéltárában. Közli *Jászay Pál*. A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. (Pest. 1846.) I. 79. l.

Várdai Mihály, Matusnay János, Vitéz János, Patócsy Miklós, Ábrahámffy Péter, Miklós és István, Kátay Mihály, Kenderesy János, Derencsényi Miklós, Ibrányi István és Miklós.

Pest, Ung, Túróc, Szathmár és más megyék, az erdélyi három nemzet, Kassa és más városok követeket küldöttek. ¹⁾

A megnevezett urak és nemesek úgyszólván mindannyian Szapolyay János régi hívei, barátai, részben rokonai valának. Többen zászlai alatt állottak, midőn a pórlázadást leküzdötte; mások előkelő szerepet játszottak a hatvani és rákosi zavarteljes országgyűléseken, vagy éppen vezérek voltak azon küzdelemben, melyet az alsó nemesség csak imént folytatott az oligarchia és az idegen befolyás ellen.

Mindezek egyértelműleg óhajtották és azon voltak, hogy a Lajos halála által megürült trónt Szapolyay János nyerje el, kitől személyes érdekeik kielégítését, politikai irányzatuk diadalra emelését, és egyúttal az ország megmentését várták.

Miként előbb, most is legbuzgóbbak és leghatásosabbak voltak *Verbóczy István* igyekezetei. Mielőtt a gyűlés formszerűen megnyitvatott volna, hatalmas ékesszólásával megerősítette a habozókat, s megnyerte azokat, kik eltérő véleményeket hoztak magokkal. Magán társalgás- és nyilvános szónoklatokban leginkább az 1505-iki végzést hangsúlyozta, melyben a magyar rendek elhatározták, hogy soha többé idegen fejedelmet nem emelnek a királyi székre. „Mert ezek -- így

¹⁾ A jelenlevők neveit részben ismerteti a tokaji gyűlésnek, harmincz aláírással és tizenhat pecséttel ellátott, levele, melyben a fehérvári gyűlést kihirdeti. (Erről alább szólunk.) Felsorolja azokat Istvánfi Historia Regni Hungariae. 1758-ik évi kiadás. IX. könyv. 84. l. — *Kovachich*. (Supplementum ad Vestigia Comitiorum. III. 71. l.) és *Jászay* (i. m. 82. l.) azon nézetben vannak, hogy egy lengyel követ is jelen volt e gyűlésen, vagy legalább küldetett e gyűlésre. Igaz ugyan, hogy Zsigmond lengyel király október 11-én *Nypczycz Miklóst* Krakóból „ad Magnificum Vayvodam Transylvaniae, nec non ad alios Status et Ordines Regni Hungariae“ küldötte. Azonban ez október közepére nem érkezhettek meg Tokajban és alig hihető, hogy október 11-én a tokaji gyűlés kihirdetése Krakóban ismeretes lett volna. A lengyel királynak október 31-iki, alább tárgyalandó leveleiből kétségtelen, hogy a tokaji gyűlésen nem volt lengyel követ. Nypczycz utóbb a székesfehérvári gyűlésen volt jelen.

szólott — többnyire fukar, kegyetlen és hanyag kormányzás által bélyegezték meg magokat, súlyos csapásokat hozva e szegény hazára. Ím eleven példa Ulászló, ki mint egy vén asszony tunyán, dicstelen ült a trónon. Elhallgatjuk szerencsétlen fiának vakmerőségét, melylyel seregünk virágát, ellenségeink között egykor félelmet és rettegést gerjesztő erőnk és vitézségünk babérját, ocsmányul és gyalázatosan elvesztette. Valóban az irgalmas Isten különös gondviselésének és jószágának tanujelét láthatjuk abban, hogy (Szapolyay Jánost) e jeles és bator férfiút a minapi gyászos harc terétől távol tartani és életét megmenteni méltoztatott. Ekként legalább egy oly férfiút tartott fönn részünkre, ki képes és hajlandó hanyatló hazánkat e siralmas időkben bölcs tanácsával és győzhetlen fegyverével támogatni, felvirágoztatni.“

Verbőczy és más szónokok bizonyára nem mulasztották el e magasztaló szavakhoz éles nyilatkozatokat csatolni, Ferdinánd személye és a németek ellen; valamint ígéretek és adományok által hatni ott, hol érveik ereje gyengének mutatkozott, és a magánérdek irányozta a politikai meggyőződést. Maga a trónkövetelő leereszkedő nyájasság által igyekezett támogatni párthiveinek törekvéseit.¹⁾

Ekként a szellemek már előkészítve és megnyerve valának, midőn a gyűlés megnyittatott. A tanácskozás tárgyaül azon kérdés lett kitűzve: *mit kelljen az ország megmentése érdekében cselekedni?* A rendek egyértelműleg azon meggyőződésben voltak, hogy eziránt érvényes és sikeres végzéseket hozni ily részleges gyűlésen és addig, míg az országnak feje és kormányzója nincs, nem lehet.²⁾ Így természetesen szőnyegre került a királyválasztás ügye. A jelenlevők egy

¹⁾ Istváni nyomán (84. l.), kinek, úgy látszik, a tokaji gyűlésről részletes kútfők állottak rendelkezésére.

²⁾ A székesfehérvári országgyűlést kihirdető levélben a tokaji rendek írják: „Egybegyűltünk, . . . hogy az ország védelméről, oltalmáról, a szenvedett csapás és közveszély helyreépítéséről tanácskozzunk. . . . Azonban többszöri tárgyalkozás, többszöri kölcsönös együttbeszélgetés után úgy találtuk, hogy e részben fejedelem és igazgató nélkül, a nagyságtok és más urak s atyánkfiai távollétében, hasztalan törekszünk, semmi állandót, semmi érvényest, az országra nézve jót és üdvöst nem végezhetünk.“ Jászay. i. m. 86. l.

része kész volt azt haladéktalanul tárgyalás alá venni, és Jánost, kit a hevesebbek már mint királyt éltek, megválasztani. ¹⁾ Azonban a higgadtabbak belátták, hogy a gyűlés nem tekintheti magát illetékesnek a királyi trón betöltésére. Maga Szapolyay sem óhajthatta, hogy egy oly gyűlekezet válaszsza meg, mely a törvények által követelt kellekeket teljesen nélkülözi. Ennek folytán a tokaji gyűlés egy *királyválasztó országgyűlés összehívására* szorítkozott, mely november 5-ére Székesfehérvárra hirdettetett ki.

„Azokra, — olvassuk a meghívólevélben — kik az említett időre és helyre megjelenni, ott velünk együtt lenni, akár makaesség-, akár hanyagságból netalán vonakodnának, oly büntetést határoztunk szabni, milyent az ország pártos és elszakadt tagjai megérdemlenek, és amely unokáikra is örök gyalázatot vonand; amelyet mi új fejedelmünk, királyunk által is meg fogunk erősíteni.“ ²⁾

E gyűlésre a lengyel királyt is meghívták, azon biztos reményben, hogy követe Szapolyay érdekeit hathatósan támogatandja. ³⁾

Habár csak három hét választotta el a rendeket ezen gyűlés megnyitásától, szükséges volt a véghelyek jó karba helyezéséről haladéktalanul intézkedni. E célra némi adót ajánlottak meg. ⁴⁾

¹⁾ *Istránfi*. 85. l.

²⁾ A Battyányi Ferenczhez intézett, sz. Lukács napján kelt, 30 aláírással és 16 pecséttel ellátott, meghívólevelet a körmendi hercegi levéltár eredeti példányából közli *Horvát István*. Verbőczy István Emlékezete. II. 250—3. II. A bécsi cs. és k. titkos levéltárban is őriztetik egykorú másolata egy meghívólevélnek, mely egyházi személyhez van intézve, és némileg eltér a fönnebbinek szövegétől. *L. Jászay* 87. l. jegyzet.

³⁾ A lengyel király Krakkóból 1526 október 31-én a magyar rendekhez intézett levelében írja: „Accepimus literas Vestrarum Dominationum, quibus . . . declarant . . . conventum generalem . . . postulantes a nobis, ut ad illum oratores nostros mitteremus.“ *Korachich*. Supplementum ad Vestigia Comitiorum III. 72. l.

⁴⁾ Az 1526 október 16-án a bártfaiakhoz intézett rendeletet, mely Bártfa, Lőcse, Késmárk és Kísszeben városokra 1000 forintot ró, közli *Szirmay*. Notitia Historica Comitatus Zempliniensis. 49. l. *Pray*. Epistolae Procerum. I. 276 l.

II.

A székesfehérvári királyválasztó országgyűlés.

1526 November.

A tokaji rendek szent Lukács ünnepén, vagyis október 17-én írták alá a meghívóleveleket, melyekkel november 5-re, Székesfehérvárra országgyűlést hirdettek.

Kétséges, vajjon e napon bírtak e már tudomással arról, hogy nyolcz nappal előbb (október 9-én) *Mária*, az özvegy királyné és *Báthory István* nádor november 26-ára Komáromba hívták egybe a királyválasztó országgyűlést? Ha azonban nem bírtak is erről tudomással, e körülmény nem menti fel a tokaji gyűlést a törvénysértés vádjától; miután az 1486-ik III. törvényczikk, trónüresedés esetében, az országgyűlés kihirdetését és a királyválasztás vezetését a nádor jogai közé sorozta. Szapolyay és hívei túltették magokat a törvény ezen világos rendelkezésén; miután Báthoryban leghatározottabb ellenségeköt látták, s az általa vezetendő országgyűlésen terveik valószínűségét alig remélhették. Szapolyay később azzal mentette magát, hogy a nádor az ausztriai határokig vonult vissza; hogy azon országgyűlést, mely Mátyást királylányválasztotta, szintén nem a nádor hívta össze; hogy az országgyűlésnek hatalmában állott azon törvényt, mely a nádor jogát megállapította, érvényen kívül helyezni; hogy végre Báthory Istvánt a hatvani országgyűlés nádori méltóságától megfosztotta volt. ¹⁾

¹⁾ Ezen okokat hozták fel Szapolyay biztosai az olmczi békealkudozások alkalmával. *Widman* 1527. okt. 27-iki munkálatában: „Information darinnen ausgeführt, was das Haus Österreich für Erbgerichtigkeit zu dem Königreich Hungern von alters gehabt.“

A rövid időközt, mely a fehérvári országgyűlés kihirdetését határnapjától elválasztá, Szapolyay pártjának vezérei, és élükön Verbőczy, arra használták fel, hogy pártjukat szaporítsák és megszilárdítsák. ¹⁾

Azonban ezalatt Ferdinánd hívei sem maradtak tétlenül. Mindent megtettek, hogy a fehérvári gyűlést megakadályozzák, az ország rendeit a megjelenéstől visszatartsák.

Október 24-én, midőn Bécsben a tokaji végzésekről még nem voltak értesítve, Ferdinándnak ausztriai tanácsosai azt javasolták, hogy követséget bocsásson Szapolyayhoz, mely biztos tudósításokat hozzon afelől, vajjon a vajda vágyódik-e a koronára, vagy nem? Ha igen és czéljának elérése végett már országgyűlést is hirdetett, fel kell őt világosítani, hogy Magyarország örökségi jog alapján Ferdinándot és nejét illeti, és felhívni, hagyjon fel kitűzött országgyűlésével, s ne hozzon magára veszélyt, jól tudván, hogy ha magát királylyá választatja is, nem lesz képes a töröknek ellenállani. A tanácsosok emellett szükségesnek látták a magyar urakhoz tekintélyes férfiakat küldeni, kik azokat megnyerni iparkodjanak. ²⁾

Ferdinánd elfogadva e javaslatokat, október 25-én kijelölte és meghízó levéllel ellátta a követeket, kik Szapolyayhoz menendők valának. ³⁾

Azonban már másnap biztos tudósítások érkeztek a tokaji gyűlés eredményeiről és a fehérvári országgyűlés kihirdetéséről. Ez által a tényállás lényegesen változott. Most már nem lehetett többé remélni, hogy Szapolyay visszalépésre lesz bírható. És így szükségessé lőn a követendő eljárás megváltoztatása.

Nem Szapolyayhoz, hanem a magyarországi rendekhez

Kiadta *Goldast M.* ily czímű művében: „Zwei rechtliche Bedenken von der Succession und Erbfolge des Könighchen Geschlechts und Stamms in beyden Königreichen Hungern und Böheym.“ Majnai Frankfurt. 1627.

¹⁾ Az érveket, melyeket használtak, felhossa *Brutus* művében. Toldy F. kiadása. Magyar Történelmi Emlékek XIII. 255 s. kk. II.

²⁾ „Des verordneten Ausschus Ratslag von wegen der Chron Hungern“ czímű előterjesztés a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

³⁾ A megbízólevél példánya ugyanott.

küldettek követek; és pedig három ausztriai úr: Leopoldsdorfi *Beck Márk* alsó ausztriai ügyigazgató, *Preuner Fülöp* és *Weichszelberger Zsigmond*. Hivatásuk volt, a rendeket, az erdélyi vajda által kihirdetett királyválasztó országgyűlés törvénytelenységéről meggyőzővén, reábirni, hogy arra meg ne jelenjenek, és a királyné s a nádor által törvényszerűen kihirdetett komáromi országgyűlésre siessenek. ¹⁾

Erre Mária királyné is buzdította a rendeket, országszerte szétküldött levelek által. ²⁾

A lengyel király közvetítését is igénybe vették. *Thurzó Elek*, kétségkívül Ferdinánd vagy Mária meghagyásából, azon kéréssel fordult hozzá, használja fel befolyását arra, hogy a szakadás és pártküzdelmek veszélyei az országtól eltávolíttassanak; kiemelvén „hogy ő fensége Ferdinánd herczeg el van határozva jogát, melyet Magyarországra igénybe vesz, fegyverrel és erőhatalommal is megvédeni, ha más valaki választatnék Magyarország királyává.“ ³⁾

II. Lajos halála után, a lengyel urak nagy része melegen óhajtotta, és hatályosan sürgette Zsigmond királyt, hogy lépéseket tegyen Magyar- és Csehország koronáinak megszerzésére. Zsigmond, visszarettenvén a nehézségektől, melyekkel megküzdnie kellene, nem karolta fel ugyan e tervet, de a helyzetet mégis lehetőleg értékesíteni igyekezett.

A rokoni vonatkozások és az érdekek hatalma, a két vetélytárs közül, Szapolyay részére hajlították őt. El volt határozva, hogy ezt támogatni fogja; azonban csak nagy előnyök árán. Azt kívánta sógorától, hogy a Szepességet Lengyelországnak engedje át, és az ő, Zsigmond, fiai közül egyet Magyarország trónjának örökösévé rendeljen.

Ez irányban voltak utasítva hatni a követek, kiket a

¹⁾ Az október 27-én készült utasítás fogalmazata a bécsi es. és k. t. levéltárban.

²⁾ Az október 31-én kelt levelet kiadta *Korachich*. Supplementum ad Vestigia Com. III. 87. l. *Pray*. Epistolae Procerum. I. 281. l.

³⁾ Thurzó levele nem ismeretes. Tartalmát resumálja Zsigmond lengyel királynak október 31-iki válaszirata. Acta Tomiciana. VIII. 256. l.

fehérvári országgyűlésre küldött: *Krzyżczyk András* przemislei püspök és *Sprowa Szamiszló* biecei várnagy. ¹⁾ Ezek csak november elsején indultak útnak, ²⁾ s így nem járhattak el megbízatásukban. Mindazáltal a lengyel királynak egy korábban küldött ügynöke, valószínűleg *Nypczycz Miklós*, jelen volt az országgyűlésen és a koronázáson, urának szerencsekívánatait tolmácsolva az új királynak és híveinek. ³⁾

Ezalatt a magyarországi rendek lassan és csekély számban gyülekeztek Székesfehérvárra. Az országnak életben maradt főtisztviselői: a nádor, cancellár, tárnokmester, horvát bán távol tartották magokat. A főpapok ellenben elég számosan

¹⁾ A titkos utasítás, melylyel őket a király ellátta, nem ismeretes. Mindazáltal jelentőseik, melyeket Magyarországból küldöttek, kétségtelenné teszik, hogy utasítva voltak a fönnbibi kívánatokat előterjeszteni. Már november 16-án Trencsínből írják a lengyel királyhoz intézett levelökben: „Dignetur S. Maiestas V . . . retinere animum et vultum suum illum, quem habuit ab initio, non aucupandi regna ista.“ — Deczember 4-én Esztergomból részletesen előadván a magyarországi állapotokat, hozzáteszik: „Hec propterea scribimus ita verbosius, quod nos subditi Maiestatis Vestre adeo optavimus illi, *preter eius voluntatem*, hec regna contingere, et nescivimus, quod optavimus.“ November 11-én Teschenből: „Egimus cum domino duce, ut si dominus vojevoda rex crearetur, suggereret illi, uti ad unienda hec regna Ungarie et Polonie animum induceret, et filium Maiestatis vestre in heredem suum acciperet; . . . quod avidissime arripuit, et nobis, ut idem ageremus, svasit.“ — Deczember 4-én Esztergomból: „De suscipiendo in heredem filio Maiestatis V. visum fuit postea domino duci Cazimiro non ita subito agere, visum et nobis, nihil speciale proponere inscia voluntate Maiestatis V . . . Habemus etiam quoddam prejudicium ex primo sermone de terra scepusiensi, dum subjunxit (t. i. János) recens adhuc esse, quod juravit fines et ditionem regni non alienare, ut forte non sit ita concessurus, ut petebamus.“ (Acta Tomiciana. VIII. 259, 262, 272. s. kk. II.)

²⁾ Október 31-én kelt megbízólevelök és az ugyanazon napon a magyar rendekhez intézett királyi irat közzétéve Acta Tomiciana. VIII. 257., 258. II.

³⁾ Egy névtelen tudósítónak Fehérvárról írt, datum nélküli levelében olvassuk: „Venerat Orator Regis Poloniae ad coronationem, qui nomine sui Regis Vayvodae de tanto successu gratulatus est, et vidit ex animo eum esse regem, quin potius etiam Nobilitati insinuerat, ut Hungarum, et non alienigenum regem crearent.“ *Pray. Epistolae* Pr. I. 290. I.

jelentek meg; itt volt *Podmaniczky István* nyitrai, *Várdai Pál* egri, *Országh János* váci, *Jozefich Ferencz* zengi és még három más püspök. ¹⁾ A nemesség leginkább csak a szomszéd megyékből, de innen sem nagy számban, jött össze. ²⁾ Hét királyi város bíráit és tanácsnokait küldötte. ³⁾

Szapolyay november 9-én érkezett meg a rendek körébe. Még ugyanazon napon helyeztette el Lajos király tetemeit a káptalani egyház sírboltjába. A következő napra volt kitűzve a *királyválasztás*.

Az alsó nemesség már korán reggel a város falain kívül elterülő mezőre gyűlt, hogy ősi szokás szerint szabad ég alatt tanácskozzék. A főrendek Szapolyay lakásán, a prépostság épületében, jöttek össze. ⁴⁾

A főrendeknél Szapolyay nyitotta meg a tanácskozmányokat. „Magyarország — mondá többi között — mely annyi éveken át ontotta véré a keresztény hitért, végromlásra és végveszedelembe jutott. Nagyjainak, nemeseinek nagy része elesett, elhagyatott várai török kézre jutottak. Ferdinánd nem a végett jő, hogy kormányozzon, hanem hogy boszút álljon a magyar nemzeten. Idegenek vezérlik pártját, kik önhasznukat, nem a közjót keresve, vágynak kormányra jutni e hazában.“ Ezután kifejtette, hogy a koronát a nemzet fiaira részére kell megtartani.

Többen szólottak utána, támogatva előadását, s hivatkozva

¹⁾ *Verancsics* krónikája. Podhraczky kiadása. 19. l. Maga Szapolyay többször említi, hogy koronázásán hét püspök volt jelen. *Jászay*. 168. l.

²⁾ Az említett névtelen tudósító, a ki pedig Szapolyay pártján állott írja: „Fuerunt autem de vicinia Albac Comitatus, ut sunt Simeghiensis, Szaladiensis, et Castri ferrei, non tamen multi.“

³⁾ *Szerény* írja: „De septem civitatibus liberis iudices fore quis-quis cum consiliariis suis et ibi erant.“

⁴⁾ Szapolyay Szydlowieczky lengyel cancellárnak nov. 11-én Fehérvárról írja: „Prelati, Barones, Proceres, omnisque Nobilitas, more maiorum suorum convenerunt, alii in campum liberum extra urbis menia, alii in septa et domesticos parietes.“ Ezzel megegyező *Szerény* elbeszélése: „Jam (ad) Joannem vayuodam mane cito Magnates, et Nobiles extra Civitatem in hostat congregati fuerant.“ De ellenkezik Widman azon állítása, hogy a főrendek a főtemplomban tartották ülésoket. (Goldast. II. 50. l.)

különösen az 1505-diki rákosi végzésre és a közel mult idők tanulságaira.

Némelyek, a mérsékeltbb szelleműek, kiemelték, hogy „ők nem annyira Ferdinándtól idegenkednek, kit kegyes, bölcs, igazságos, vallásos, szelíd fejedelemnek ismernek; mint inkább a német nemzetségtől, mely tőlök erkölcei, szokásai és törvényeire nézve különbözik, s mely iránt több méltó okoknál fogva, már régóta oly nagy mértékben meghidegültek lelkökben, hogy készebbek bármit szenvedni, mint hazájokban németet ismerni el királyul. Ezen nemzet elleni gyűlölet okozza, hogy Ferdinándtól, ki különben minden tekintetben jeles férfiú, visszarettennek; annál inkább, mert miként halatszik, az ausztriaiak nem csak jogot követelnek Magyarországhoz, de sőt hangosan hirdetik: hogy e jog örökségül a leányágra is átszállandó; mit még merészebben állítanak majdan, ha jogigényeiket, az ország újabb átadása által, megerősíthetik, s így félő, hogy a magyar nemzetet korlátlan hatalmukba ejtik. ¹⁾

Közkívánatra felolvastatott a 1505-diki rákosi végzés teljes szövege, és egyhangúlag megerősítettett. ²⁾ Mire Szapolyay János, ellenmondás nélkül, Magyarország királyául kijelöltetett.

A főrendek határozatát *Verbóczy István* vitte meg a nemességnek. „Uraim, magyarok! — kiáltá — tudjátok, hogy fő és kormányzó nélkül vagyunk, országunk pedig elpusztulva áll; tudjátok azt is, hogy a fenséges ausztriai főherczeg kíván királyunkká lenni; mondjátok véleményeteket: akarjátok-e őt, vagy nem?“ Egyhangúlag hangzott a felelet: „A világért sem.“ „Kit akartok tehát királyul?“ kérdé tovább. És hasonló egyértelmű, zajos felkiáltással fejezték ki akaratukat, hogy Szapolyay János legyen királyuk.

Midőn a zaj lecsendesült, Ferdinánd egyik követe lépett elő. Küldője mellett egyenesen felszólalni, nem látszott időszerűnek. Egyedül arra figyelmeztette a nemességet, ovakod-

¹⁾ Révay Péter. Centuria de Monarchia et S. Corona Regni Hungariae. 1659-iki kiadás. 68. l. Bethlen Farkas. Historia de rebus Transylvanicis. 1785-iki kiadás. I. 68. l.

²⁾ Révay. i. h.

janak véghezvinni a királyválasztást, miután a rendek nagy része nincs jelen. Verbőczy rögtön megfosztotta hatásától e felhívást. „Minden nap, — mondá — sőt minden órán rajtunk lehet az ellenség; rögtön szükségünk van királyra, egy pillanatilig sem várakozhatunk.“ Majd egy hosszú dárda nyúlt fel mellette, hegyén számos függő pecsétellátott okmány függött. „Íme uraim! — folytatá Verbőczy — itt az ígélet, itt az esküvel erősített végzés, melyszerint a megyék és urak mindannyian fogadták, hogy soha idegent nem választanak királyukká.“

Végre mesztegnyei *Bodó Ferencz* a nemesség nevében előadta, hogy mindnyájan Jánost kívánják királyul. „János vajda legyen a király!“ hangzott újra. Ferdinánd érdekében senki sem merészelt felszólalni. Sőt a német követ a legnagyobb veszélynek látta magát kiteve. Többen halált kiáltottak fejére és fegyverrel rohantak reá. Csak nehezen tudott menekülni.

Midőn a csend helyreállt, formszerűen és ünnepélyesen kimondatott a határozat, hogy Szapolyay János Magyarország királyául megválasztatott. Rögtön küldöttség ment hozzá, mely őt üdvözölje. ¹⁾

Szapolyay régi ohaját látta valósítva. Mindamellett

¹⁾ Szerémynek — ki a gyűlésen jelen volt — és Nicolo Ungaro velencei ügynöknek előadása alapján. V. ö. *Jászay*. 154. s. kk. II. — 1527. nyarán, az olmczi béketárgyalások alkalmával Ferdinánd biztosai kimutatni igyekeztek, hogy János király megválasztatása törvénytelen, a választás lefolyását ekként adták elő: „Anfänglich haben etliche Personen so Graff Hannsen vertrawet und sein meiste Anhäng gewesen, als die Wahl in der Kirchen geschehen sollt, die Köpff oder Häupt zusammen gestossen, und sich gleich gegen dem Volck gekehret, mit Anzeigung, sie hetten da unter Ihnen selbst, von einem künftigen König geredet, und gefragt, ob sie die Stände oder das Volck Graff Hannsen von Zips . . . zum König annemen wolten? Darauf haben von Stund an Graff Johannsen Diener und Gewapnetten, so in grosser Anzahl da gestanden, mit grossen Geschrey, und gleichsamb einer Furien sämtlichen geschrien, Sie wöllen Graff Hannsen zum König haben; da hat der Forcht halber der andern keiner seine Stimm anzeigen, und ein sonders machen, oder dem widersprechen dürfen. Ist demnach für ein Geschrey, und nicht für eine Erwehlung zu halten.“ *Widman* elbeszélése. Goldastnál. 41. l.

eleinte szabadkozott és csak hosszas reábeszélés után jelentette ki, hogy a koronát elfogadja. ¹⁾

A királyválasztást haladéktalanul követte a *koronázás*, mely más nap, november 11-én hajtatott végre.

Az esztergomi érsekség, melynek főpapiját illette a koronázás tiszte, üresen állott; Szalkai Mohács mezején találta sírját, s vele Kalocsa érseke is. Ennek folytán az életben maradt főpapok legidősebbike, *Podmaniczky István* nyitrai püspök hivatott fel a fontos szertartás végrehajtására.

Az ősi szentegyház gazdagon felékesítettett. Közepére királyi trónt helyeztek el. Podmaniczky, püspöktársai által környezve, ünnepélyes menetben vezette ide Szapolyayt, ki szent István palástját vette fel s kardjával övedzte körül magát.

Mise közben *Várday Pál* egri püspök és Perényi Péter koronaőr kezeikbe vették a szent koronát. Az utóbbi a körülállókhoz fordulva így szólott: „Magyarok! ím itt a korona, melyet én három év óta nem láttam, minthogy elrejtve volt. Akarjátok-e, hogy azzal Szapolyay János a szepesi gróf megkoronáztassék?” „Akarjuk” válaszolt a gyülekezet. Majd Verbőczy kérdezé: „Nemes és nemnemes hazánkfiak, tudjátok mennyi szolgálatokat tett a vajda úr a magyar nemzetnek; hálatlanok akartok-e lenni iránta?” „Nem akarunk!” hangzott fel. „Emelje fel tehát mindenki kezét.” És a jelenlevők elemelték kezeiket.

Ezután fejére tették Jánosnak a koronát. A szertartás befejeztével a király lóra ült, és, az urak s nemesek kíséretében, a város falain kívül egy emelkedettebb helyre vonult. Itt kivont kardjával négy irányban négy vágást tett, mire a püspökök egyenkint közeledtek hozzá, királyokul köszönteni őt, s pásztori csókjaik között megáldották. „Isten, a boldog

¹⁾ Szapolyay a lengyel cancellárhoz nov. 11-én írt levelében kiemeli: „Preces, et ipsa Regnicolarum nostrorum pene coaccio . . . urserunt nos huic oneri humeros nostros subdere . . . quod non tam ultro, quam Dei ipsius populique jussu fecimus.” — *Bethlen Farkas* i. m. 65—68. II. adja a beszéd szövegét, melyet Szapolyay ez alkalommal állítólag tartott. De kétségtelen, hogy e beszéd Bethlen műve.

ságos Szűz, és minden szentek pártfogolják felségedet Isten szent fiánál, hogy felséged védje és oltalmazza meg Magyarországot s az egész kereszténységet!“ Végül a „Téged Isten dicsérünk“ éneklése között, Jánost visszakísérték szállására, hol fényes lakoma zárta be az ünnepélyt. ¹⁾

A koronázást követő napokban az országgyűlés számos törvényeket alkotott, melyeknek azonban csak egy részét ismerjük. ²⁾

A király felhivatott, nyomozza ki, hogy az elesett főpapok és urak kincsei s vagyona, úgyszintén az egyházaktól elszedett arany és ezüst szerek kiknél vannak; azután követelje elő és fordítsa az ország közszükségeire. Ugyanezen czélra fordítsa a megüresedett főpapi javadalmak jövedelmeit is, és ezeket „míg az ország jó állapotába vissza nem tér“ senkinek se adományozza.

A rendek a következő év szent György napján fizetendő adót ajánlottak meg, melynek mennyiségét nem ismerjük. ³⁾ Ezen és minden más adó, úgy szintén a jobbágyi tartozások fizetésétől hat évre felmentettek mindazok, kiknek háza az elmúlt háborúban leégtek.

Azon főpapok és zászlós urak, kik a Mária által Komáromba hirdetett országgyűlésre megjelenni fognak, hűtlenségnek nyilvánítottak; a király felhivatott, hogy azokat hivataluktól megfoszsza.

Megállapítottatott, hogy a zsidók az egész országból kiűzetessenek; az utolsó hadjárat alatt elkövetett hatalmaskodások bírói vizsgálat alá vétessenek. ⁴⁾

Azonban János király ezen törvényezikket nem erősí-

¹⁾ Szerénynek, ki a koronázáson személyesen jelen volt, előadása alapján.

²⁾ Ferdinánd egyik ügynöke Fehérvárról a laibachi püspöknek írja: „Quamplurima sunt statuta, que hesterno die promulgata sunt, sed libellum habere non potui, ut omnia R. D. V. perscriberem.“ A laibachi püspök dátum nélküli levele a bécsi cs. és k. t. lvt.

³⁾ Az 1527-diki budai országgyűlés VII. czikkében olvassuk: „Maiestas Sua Regia subsidium Maiestati sue Albe tempore felicis Coronacionis sue, ad festum B. Georgii martyris proxime oblatum, supersedeat.“

⁴⁾ A törvényezikkek kivonata, melyet a laibachi püspök Fehér-

tette meg; valószínűleg attól tartott, hogy tőle számosakat, kiknek érdekeit sértik, elidegeníteni fognak. Sőt az egyházak kincseire vonatkozólag határozottan kijelentette, hogy „azokat teljességgel nem fogja az ország védelmére fordítani, hanem visszaadni akarja az egyházaknak, melyektől elvétettek.” Hogy pedig a fehérvári rendeket is megnyugtassa, nyilatkozatához azon ígéretet csatolta, hogy „az ország védelmére nemcsak a királyi kincseket, de egész vagyonát, sőt saját életét is kész feláldozni.” ¹⁾

várról vett és Ferdinándnak megküldött, a bécsi cs. és k. t. levéltárban

¹⁾ A laibachi püspök idézett jelentésében. — Az 1527-iki budai országgyűlés azon kéressel fordult János királyhoz, hogy a koronázása alkalmával hozott törvényeket erősítse meg. Vajjon megtette e ezt, nem tudjuk.

III.

A pozsonyi királyválasztó országgyűlés.

1526. December.

Mária özvegy királyné, ki a mohácsi esata után az ország kormányát átvette, még mielőtt a török hadak Magyarország területéről kivonultak, elhatározá az országgyűlést összehívni, hogy testvérének, Ferdinándnak királylyá választatását keresztülvigye.

Miután Szapolyay Jánosnak is véleményét kikérte és jóváhagyását megnyerte, ¹⁾ október 9-én, Katalin napjára, november 25-dikére Komáromba hívta meg az ország rendeit. Buda vára és Pest városa a török által elpusztítva lévén, a törvény azon követelésének, hogy a királyválasztó gyűlés a Rákos mezején tartassék meg, nem lehetett eleget tenni.

A törvény azon pontja, mely szerint a királyválasztó gyűlés kihirdetése a nádort illeti meg, nem lett mellőzve; habár a meghívó levelek a királyné nevében állítottak ki, ²⁾ a nádor maga is intézett leveleket az ország rendeihez, intvén őket, „hogy azok tanácsára, kik őket tán egyébbre bírni törekednének, ne hallgassanak”; és kinyilatkoztatta, hogy a királyné ezen országgyűlésen „semmi mást nem szándékozik tárgyal-

¹⁾ A pozsonyi tanácsosok 1526. december 8-án az esslingeni német birodalmi gyűléshez intézett levelökben írják: „Serenissimam Dominam Reginam, accedente consilio Domini Johannis de Zapolya Comitis Scepusiensis, tunc Vayvodae Transylvaniensis, rogavimus, ut una cum Domino Palatino, cuius officium est ordines in interregno convocare, generalem dietam . . . institueret.” A levél egykorú másolata a bécsi cs. és k. t. levélt.

²⁾ A Kassa városához intézett levelet közli *Korachich. Vestigia.* 624. l. Magyarul *Jászap.* 71. l.

tatni, mint azt, amit a közvédelemre és a rendek szabadságának fennmaradására tartozni ismerend.“¹⁾

Sem a nádor, sem a királyné levelei a *királyválasztást* nyíltan nem jelölték ki az országgyűlés feladatául. Csak „az ország megronesolt és megfogyatkozott állapotának helyreállítását, a közüdvét és honvédelmet illető dolgok“ tárgyalásáról van szó.²⁾ Ezen eljárás oka, úgy látszik, az volt, hogy miután Ferdinánd örökösödési jog alapján igényelte az országot, ezt kijelenteni a magyar tanácsosok veszélyesnek látták, ellenben a királyválasztás jogát elismerni, Ferdinánd részéről jogfeladásnak tekintettek volna. Ők maguk később azt állították, hogy a királyválasztásról azért nem szólottak a meghívólevelekben, mert ezt a király temetése előtt tenni, az ország régi szokása tiltotta.³⁾

Azt, vajjon a nemesség fejenkénti megjelenésre, vagy csak követek küldésére hivatott fel, nem tudjuk meghatározni, miután a megyékhez intézett meghívólevelek egy példánya sem ismeretes. A városoknak két-két követet kelle küldeniök.

Ami a melléktartományokat illeti, Mária királyné oda hatott, hogy a horvát- és tótországi rendek is képviseltessek

¹⁾ Báthorynak Kassa városúhoz intézett levelét közli *Kovachich*. Vestigia. 626. l. Magyar fordításban *Jászay*. 73. l. 1527-ben az olmüezi békealkudozások alkalmával János király biztosai Ferdinánd királylyá választásának törvénytelenységét kimutatni igyekezvén, felhozták azt is, hogy az országgyűlést nem a nádor, hanem a királyné hívta össze. Erre Ferdinánd biztosai ekként válaszoltak: „Dasz aber etliche Brieff disz Auszschreibens unter der Hohermeldeten Königin Maria Wittibin, und des Grosz Graffen Namen ausgangen, das. . . vitiirt nichts. Der Grosz Graff redet in solchen Schreiben als Principal, der solches Rakusz Gewalt hat, Königin Maria redet der Sach zu gut und Fürderung.“ *Widman* előadása. Goldastnál. 50. l.

²⁾ Ferdinánd biztosai az olmüezi béketárgyalások alkalmával előadták, hogy „Der Grosz Graff . . . hat nit eines seines ausgesetzten Rakusz halben, sondern mehr Schreiben gethan“ és hogy az egyikben a királyválasztás nyíltan megemlítettett; azonban Báthory ezen levele nem ismeretes.

³⁾ Ferdinánd biztosai az olmüezi béketárgyalások alkalmával ezzel indokolták a nádor és a királyné eljárását. *Widman* előadása. Goldastnál. 50. l.

magokat a komáromi gyűlésen ; ¹⁾ Szapolyay Jánosnak pedig kétségkívül azért hagyta meg az erdélyi rendek összehívását, ²⁾ hogy általok követeket válassztasson a magyar országyűlésre.

Azonban Szapolyay — mint láttuk — ekkor már nyíltan fellépett igényeivel. Mellőzve tehát Mária felhívását, elhatározá a komáromi országyűlést megelőzni és meghíúsítani.

Míg párthivei a királynénak és a nádornak meghívóleveleit elfogdosták ³⁾, ő maga hatalmába kerítette a szent koronát, elfoglalta Fehérvárt és Esztergomot.

A helyzet ekként lényegesen változott. Ferdinánd emiatt ausztriai tanácsosainak véleményét kérte ki a teendők iránt.

Ezek (október 25-én) azt ajánlották, hogy Mária királyné, a nádorral együtt, a Katalin napjára kitűzött országyűlést, két héttel korábbra, Márton napjára hívja egybe, és pedig akként, hogy a nemesség ne fegyveresen és fejenként jelenjék meg, hanem követeket küldjön. A gyűlés helyéül Pozsonyt, Sopronyt, Győrt hozták javaslatba. ⁴⁾

¹⁾ Erről alább szólunk.

²⁾ „Hominem suum — úgymond — sine ulla mora in Transalpinam expedire et Conventum illis indicare velit.“ A datum nélküli levelet közli *Kovachich*. Supplementum. III. 85. l. Kovachich kétségesnek tartja, vajjon „Transalpina“ alatt Erdély értendő-e, vagy Oláhország? Azonban itt kétségnek nincs helye, mintán Szapolyay Erdélynek volt vajdaja és Oláhországban sem neki, sem Máriának nem volt hatósága.

³⁾ *Widman* elbeszélése. Goldast. II. 63. l.

⁴⁾ „Es muest auch ytzo als pald ain Rakusch, durch unnser gnedigste frawn die khunigin zu Hungern und den groszen Grauen, auf nechstn sannt Martins tag, denn durch ainen Ausschusz, und nit nach ordnung, das ain yeder denn gerusst besueche, ausgeschriben, und die Malstat in der Stett aine Prespur, Odenburg, oder Rab, so alle auf diesem lannd gegen der Thunaw gelegen sein, benent werdenn. Dann wie wol bedacht wirdet, wann gedachter Rakusch der altenn ordnung nach, uber die Thunaw in ain andern flegkhnn gelegt wurde, das dardurch etlich aus der Chronn Hungern, so dem Weyda anhangenn, durch sonnder hanndlung und practikhn dester eher auf f. dt. parthey zupringenn sein, so findet sich aber hinwiderumb, das die so ytzo f. dt. parthey sein, sich nit gernn zu dem Rakusch uber die Thunaw thun werden. Dann wo

Szükségesnek látták továbbá, hogy az előkelőbb magyar urakhoz követek küldessenek, kik azokat, várakat, uradalmaikat, hivatalokat s különböző kegyelmeket ígérve, Ferdinánd pártjára vonják, és reábirják, hogy a Mária által kihirdetett országgyűlésen megjelenjenek. Hasonló eljárás követendő a magyarországi megyék és városok, Tótország és Erdély irányában. Ezalatt pedig nem szabad elhanyagolni a fegyveres erő összegyűjtését sem. ¹⁾

Ferdinánd — ki ekkor, október 23-án cseh királylyá történt megválasztatásáról értesült — a javaslatnak összes pontjait elfogadta.

Máriát felkérte, hogy az országgyűlés határnapját november 11-ére tegye. És elkészítteté a leveleket, melyekben a Magyarország nyugati határszélein lakó urakat felhívta, hogy „miután az özvegy királyné s a nádor szent Márton napjára tűzték ki az országgyűlést, . . . bírják reá valamennyi atyjakfiat, hogy ott velök együtt megjelenjenek, s az ő ügyét pártolják; mit ha megtesznek, mind nekik, mind atyjakfiainak s rokonaiknak meg fogja hálálni.“ ²⁾

Várday Pál egri püspökhöz, ki Szapolyay egyik leghatalmasabb párthíve vala, Sbardellati Endre esztergomi kanonok volt menendő, hogy reábirja, miszerint „az özvegy királyné által a közelebbi szent Márton napjára hirdetett országgyűlésen személyesen megjeleni, s ott . . . előmozdítani szíveskedjék, hogy Ferdinánd Magyarország teljes és csendes birtokához s uralmához jusson; e czél biztosabb elérése végett saját jóakarói, pártolói, barátai, társai s mindazok körében,

es gleich wol beschehe, so stünde wol darauf das f. dt. das gwisz ausz der hanndt gebe, und des ungewissenn gar mangln möcht. Dann solte sich der Weida, oder ein annder in die Chronn wider f. dt. eindringen und einen anhang erlanngen, wurdť sich wie zusorgen ist, wenig f. dt. parthey mēr erzaigen, sy wolltenn dann ir gutter in geverlikhait setzenn. Darumben wo bemelter der Khunigin Rakusch an ain ort das baiden thailen gelegen, als villeicht Gemoren sein, gelegt werden möcht, der sach nit undienstlich sein.“
A bécsi cs. és kir. t. levť.

¹⁾ Az ausztriai tanácsosok felterjesztése a cs. és k. t. lvt.

²⁾ Eredeti fogalmazat, dátum nélkül, ugyanott.

kik vele összeköttetésben vannak, eszközölje, hogy ezek is Ferdinánd részére hajoljanak, az imént említett országgyűlésre eljöjenek, s ott magával a püspökkel, és az ország többi karai, főrendei és nagyaival együtt, kik kétségkívül megiennek, mindazt tenni, cselekedni s végezni igyekezzenek, mi Ferdinánd ügyére nézve hasznos, becsületteljes és üdvös leend.“¹⁾

A királyi városokhoz még nyiltabban és teljesen leplezetlenül vélt szólhatni, kiemelvén, hogy *mint Magyarország természetszerinti örököse*, őket el nem hagyja, hanem fegyveres népét a határszélekre szólítván, s naponta szaporítván, mindaddig ott tartja, míg a királyné s a nádor által ujabbán Márton napjára hirdetett országgyűlés bevégeződik, hol őt a rendek kétségkívül egyhangúlag királyukká elfogadják; s nem csekély reménye van, hogy erészben a sz. k. városok is szívesen és buzgón fogják segíteni, nemesak *örökségi joga* tekintetéből, de azért is, mert jelenleg senki sincs az élők közt, ki őket a török hatalom ellen jobban védeni és oltalmazni képes lenne.“²⁾

Azonban Ferdinánd ezen elhatározásai nem valósíttattak. Az országgyűlést nem hívták össze Márton napjára, a régi határnap megmaradott; ³⁾ a követségek, melyek az egri püs-

¹⁾ Instructio de hys, que fidelis noster dilectus Andreas Swar-delat Nuntius et Commissarius noster apud Reverendum Amicum nostrum dilectum Paulum de Warda Episcopum Agriensem nostro nomine agere et tractare debet.“ Bécs. 1526. október 25. Eredetije (tehát nem küldetett el) a bécsi cs. és k. t. levél.

²⁾ A Ferdinánd irodájában készült fogalmazat dátum nélküli töredéke a bécsi cs. és k. t. levél. *Jászay* azon nézetben van, hogy Ferdinánd, cseh királylyá választatásának hírt vevén „újabb tanácsot tartott, a körülmények ily változtával mit kelljen cselekednie,“ s a szövegben ismertetett irat e tanácskozmány eredményét tartalmazza. (127. l.) Azonban eltekintve attól, hogy ezen irat a cseh királyválasztásról egy szóval sem emlékezik, az abban foglalt pontok az október 25-iki tanácskozmány felterjesztésétől nem térnek el, sőt ennek folyamányát és részletes végrehajtását képezik: már az irat alakja („Item zu allen hungrischen Herrn . . . zu schreiben.“ — „Item Potsschafften schicken zu den Stetten“ . . .) oda mutat, hogy ezen irat Ferdinánd elhatározásait tartalmazza, melyeket az október 25-iki tanácskozmány felterjesztésének alapján hozott.

³⁾ Ez az alábbi elbeszéléndőkből kétségkívül kitűnik. Különös,

pökhöz, a határszéli urakhoz, a k. városokhoz rendeltettek, nem indultak útnak. ¹⁾

Ferdinánd ugyanis a fehérvári országgyűlés kihirdetéséről értesülvén, — mint láttuk — október 27-én három német urat küldött Magyarországra. Ezek meg voltak bízva a rendeket felhívni, hogy a fehérvári gyűlésen meg ne jelenjenek, vagy legalább annak végzéseire megegyezésekkel ne járuljanak; hanem inkább „a királyné asszony és a nádorispán által kitűzött, kihirdetett s a közelebbi sz. Katalin napján Komárom királyi városban tartandó gyűlésre, vagy is, mint közönségesen nevezik, Rákosra, megjelenni szíveskedjenek“; igérvén, hogy ezen gyűlésre Ferdinánd is teljes hatalommal felruházott követeket küldend, kik ott mind saját jogai, mind az országot illető egyéb dolgok és szükségletek felől értekezzenek. ²⁾

Ferdinánd kezdetben bizalommal nézett a komáromi országgyűlésnek elébe. „Bár sok nehézség és ellenkezés lesz itt, — írja a császárnak — bízom az Úrban, hogy minden javunkra és becsületünkre üt ki.“ ³⁾

Azonban csakhamar meggyőződött, hogy a magyarországi viszonyok körül rosszul volt tájékozva. Szapolyay János mindinkább nagyobb hatalomra emelkedett, Fehérvárt királylyá koronáztatott és jelentékeny haderővel rendelkezvén, Budán erős állást foglalt el.

Ily körülmények között Ferdinánd kétségben volt aziránt, vajjon a komáromi országgyűlés megtartassék-e, vagy elhalasztassék? Ausztriai tanácsosai, kiknek véleményét kikérte,

hogy Jászay állítja, miszerint Ferdinánd „Máriával s a nádorral a magyar országgyűlést Mártonnapra kitűzette.“ (125. l.)

¹⁾ Arra, hogy a Várday-féle küldetés elmaradt, utal azon körülmény, hogy az utasítás eredeti példánya nem küldetett meg Stardellatinak, hanem Bécsben maradt. És általában semmi nyomát sem találjuk annak, hogy az említett és tervezett követségek útnak indítottak volna.

²⁾ Az október 27-én kelt utasítás eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. t. lev. V. Ö. 15. és 23. ll.

³⁾ Ferdinánd október 28-iki levele V. Károly császárhoz. *Géva*y. Urkunden zu der Geschichte der Verhältnisse Ungarns zu der Pforte. I. 21. l.

azt javasolták, hogy megtartassék és Ferdinánd jogigényeit egész terjedelemben tartsa fen.

„A magyaroknak, — így szólnak — nem állott hatalmukban magoknak királyt választani, miután a királyi felség (Ferdinánd) örökös királya Magyarországnak; a magyaroknak semmi egyéb joguk nincs, mint őt a szerződések értelmében országló örökös uroknak elismerni, s minden ellenszegülés nélkül megkoronázni.“ A követek tehát, kiket Ferdinánd a komaromi országgyűlésre küld, ne a királyválasztást, hanem örökösödési jogait hangsúlyozzák. A királyné és a nádor is a szerződésekre és ne a rendek választására fektessék a főszűlyt. Ha ugyanis — így okoskodtak — Ferdinánd királylyá választását kérni vagy megengedni fogná, ebből Szapolyay érvet vonhatna saját választása jogosultságának kimutatására; állíthatná, hogy Ferdinánd magát a választás esélyeinek ki nem teszi, ha a királyságra csakugyan jogokkal bírt, és az örökösödési szerződések érvényeseknek lettek volna tekinthetők. ¹⁾

Ferdinánd, ki teljesen osztozott tanácsosainak jogi fel fogásában, igényeinek támogatására fegyveres erőről gondoskodott; Pozsony vidékére 10,000 és Győrbe 3000 embert küldött. Együttal élénk tevékenységet fejtett ki, hogy adományok és ígérek által híveit a hűségben megszilárdítsa és pártját szaporítsa.

¹⁾ „Auch als die Hungern kain waal zethun haben, sondern die Kunigliche Maiestät angeender regierender Erbkunig in Hungern ist, und die Hungern kein annder macht zethun haben, dann die Kunigliche Maiestät fur iren regierenden Erbherren zuerkennen, und Ir Maiestät on widerstand zu cronen, innhalt der vertrag. Es ist auch nit wenig zugedenkhen wo die Kunigliche Maiestät sich über die Erblieh gerechtigkait und verträg bewegen liesse der waal zu begeren, oder sich verwilliget der waal zuerwartten, das daraus der weida, ime mit seiner waal ain gerechtigkait schöpfen und machen, und die sach also fürgeben möcht: hette die Kunigliche Maiestät gerechtigkait gehabt, oder weren die Tractet in wückung, so hett die Kunigliche Maiestät sein gerechtigkait auf kain waal stellen lassen, sonnder in seiner gebürlichen gerechtigkait verlasen. Demnach solle die Kunigliche Maiestät auf den Rakusch ain potschafft schikhen, die sollen kain waal, sonnder alain die Erblieh und auch vorausgetragen gerechtigkait, lautt der tractet furtragen.“ A felterjesztés eredeti fogalmazata a bécsi cs. és kir. t. lvt.

Többi között *Horvátország* kiváló tárgyát képezte gond-jainak. *Frangepán Kristóf* gróf ekkor még Ferdinánd ügyét támogatta. Ő azt ajánlotta, hogy a királyné s a nádor még egyszer intézzen leveleket az ország rendeihez, különösen azokhoz, kik a fehérvári gyűlésen jelen voltak, sőt magához Szapolyayhoz is, meghíván őket a komáromi országgyűlésre, és rájuk hárítván a felelősséget az ország veszedelmeért, ha megjelenni vonakodnak. ¹⁾

Frangepán néhány nappal utóbb János királyhoz pártolt ugyan, de a horvát rendek nem követték őt; követeket küldöttek Bécsbe, kik Ferdinándot biztosították, hogy a komáromi országgyűlésről el nem maradnak. ²⁾

Azonban Komárom ekkor már János király kezei között volt; Ráskay Gáspár, Tatával együtt elfoglalta, anélkül hogy ellenállással találkozni látnék. ³⁾

Mária királyné, erről értesülvén, az országgyűlést *Pozsonyba* helyezte át, és határnapját egy héttel későbbre tette; felhíván a rendeket, hogy „szent Katalin ünnepe után legalább hatod, vagy heted napra“ (azaz november 30, vagy december 1-jére) jelenjenek meg. ⁴⁾ A főurak közül többeket külön, sajátkezű soraival is intett, hogy el ne maradjanak. ⁵⁾

Ezalatt Ferdinánd, míg egyrészt folytatta tevékenységét a magyar urak megnyerése körül, másfelől a nemzeti közvélemény meghódítására igyekezett. Megnyugtatta a hazafiúi aggodalmakat, melyeket „örökösödési jogainak“ hangsúlyozása által felkeltett, s némileg ellensúlyozta azon népszerűtlenséget, mely 'dynasztiáját és általán a német elemet hazánkban környezte. ⁶⁾

¹⁾ Zárai Jeromosnak november 14-én Győrből Cles Bernát trienti püspökhöz intézett levele a bécsi cs. és k. t. levél.

²⁾ Jászay. 202. l.

³⁾ Jászay. 206. l.

⁴⁾ A november 23-án Soprony városához intézett meghívólevél a város levéltárában. Magyar fordításban közli Jászay. 230. l.

⁵⁾ A Frangepán Kristófhöz intézett levelet közli *Lehoczky. Stemmatalogia.* II. 142. l.

⁶⁾ A lengyel követek december 4-én Esztergomból írják ural-

Ünnepélyes okmányban kijelentette, hogy „Magyarország minden rendeit azon szabadságaikban és törvényeikben, melyekkel a néhai magyar királyok ideje óta éltek, ha talán fegyverrel jutna is az ország birtokába, épen úgy megtartja és megoltalmazza, mintha mindnyájok akarattjával választatott volna királylyá; az egyházi és világi javadalmakat idegenekre nem ruházza; külföldieket az ország tanácsába nem alkalmaz; II. Endre király rendelvényeit, melyeknek megtartására Magyarország királyai a koronázáskor megesküdni kötelesek, szentül megtartja.“¹⁾

Ferdinánd emellett azon nézetben volt, hogy a magyar rendekre nagy hatással leend, ha császári bátyja követeket küld az országgyűlésre, kik az ő és a német birodalom támogatását ajánlanák a török ellen. Emiatt felkérte V. Károlyt, hogy Magyarországba követeket küldjön. A császár Granadában vette öcsésének levelét és nem késett eleget tenni óhajításának. *Stadion Kristóf* augsburgi püspököt és *Fürstenberg Frigyes*t rendelte követiül, avégből, hogy Magyar- és Horvátországban Ferdinánd megválasztatása mellett működjenek. Maga is levelet intézett a magyar- és horvátországi rendekhez, úgyszintén némely főurakhoz, buzdítván Ferdinánd megválasztására, „ki azon országokat mind a természeti örökösödés jogán, mind a korábbi szerződések és egyességek erejénél fogva örökölte;“ és kijelentvén, hogy minden erejével védelmezni és támogatni fogja az országot.²⁾

kodójuknak: „Contractum est hic tantum odium, nescimus quo fato, adversus Germanos, ut pre illis Turci fratres et amici reputantur.“ *Aeta Tomicianana*. VIII. 265. l. És *Krziezky* püspök, e követek egyike ugyanakkor *Brodaries*nek írja: „Hec gens vestra adeo fremit in Germaniam, nescimus, quo malo fato, ut nefas sit nisi cum contumelia nominare.“ *Ugyanott*. 274. l.

¹⁾ A szerződési okmányban, melyet Ferdinánd november 30-dikán tizenhárom magyar főúr részére kiállított, midőn ezek neki hűséget fogadtak. Közli ezen fontos okmányt *Kovachich*. *Monumenta veteris legislationis Regni Hungariae*. VI. 38. l.

²⁾ A magyarországi rendekhez intézett levelet kiadta *Kovachich*. *Supplementum*. III. 105. l. Magyar fordításban *Jászay*. 244. l. A bécsi cs. és k. t. levéltárban mind a magyar mind a horvát rendekhez, további a Szapolyay Jánoshoz, Báthory Istvánhoz, *Brodaries*-

Azonban a levelek és megbízóiratok csak november 26-dikán készültek el, s így a követek nem érkezhettek meg a pozsonyi országgyűlés idejére.

A cseh- és morvaországi rendek is választottak prágai gyűlésükön követeket, kik hivatta voltak királyuk megválasztása mellett a magyar országgyűlésen hatni. ¹⁾

Ferdinánd maga természetesen nem szándékozott személyesen megjelenni Pozsonyban. Az ország rendjeivel való tárgyalások vezetésére biztosokat nevezett. Ezek *Rauber Kristóf* laibachi herceg-püspök, *Zelking Vilmos*, *Lamberg János*, *Herberstein György*, *Dornberg Erasmus* és *Pempsflinger János* tanácsosok voltak; ugyanazok, kiket már több hét előtt Pozsonyba küldött, hogy Mária körül a kormányzati ügyek vezetésébe befolyjanak.

Utasításuk és megbízólevelök Ferdinánd és neje, *Anna* nevében volt kiállítva. Megbízattak az országgyűlést a cseh király és neje nevében üdvözölni, s ezeknek fájdalmát tolmácsolni Lajos halála és a csapások felett, melyek Magyarországot érték; előadni, hogy „mint az ország törvényes és természetes örökösei“ kötelességöknek tartják az ország védelmére kelni és „hajdani szabadságába visszaállítani.“ Emiatt a birodalmi fejedelmeknél segélyt kértek és eszközöltek ki. És bár Szapolyay János magát a fehérvári gyűlésen, erőszak és ármány segélyével, királylává választatta, ezen választás érvénytelennek tekintendő. A biztosoknak ezt, és mennyire méltatlan János a magyar koronára, tüzetesen kimutatniok kelle; előadva azon örökösödési szerződéseket, melyeket Frigyes és Miksa császárok Mátyás és Ulászló magyar királyokkal kötöttek. Ezeknek alapján — mondja Ferdinánd — „ezen országba belépheténk, annak teljes, egész kormányzását átvehettük, s igazságos fegy-

hoz és Thurzó Elekhez intézett cs. levelek egykorú másolatai találtnak.

¹⁾ Ferdinánd november 28-án Bécsből Battyányi Ferenczet értesíti: „Bohemi et Moravi Nuntios suos ad Ragutsch sive Dietam Hungaricalem iam celebrandam condeputarunt, qui illi intersint et res nostras una cum aliis amicis et benevolis nostris fovere et promovere studeant.“ A levél eredeti fogalmazata a bécsi t. lev. Nem tudjuk, vajjon e követek csakugyan megjelentek-e Pozsonyban?

vertünket az említett vajda, mint a szent korona törvénytelen bitorlója ellen fordíthattuk volna; mi mégis, . . . magunkat a keresztény vér ontásától visszatartóztattuk, és . . . az ország rendeinek . . . akarataival kívántunk királyokul elfogadtatni. Miért is remélljük, hogy érintett jogainkat tekintetbe vevén, minket Magyarország királyává annál inkább elfogadnak, mert ha, mi távol legyen, e részbeni óhajtásunkat mellőznék, mi világos jogainkról lemondani semmiképen sem akarunk és szándékozunk; sőt jól tudjuk, hogy ha e jogunkról, mit azonban nem teszünk, lemondanánk, ebben ő császári katolikus felsége soha sem nyugodnék meg.“

A biztosoknak megczáfolni kelle azon híreket, melyekkel Ferdinándot és a német nemzetet gyűlöletessé tenni iparkodnak, állítván, hogy az országot fegyverrel fogja megtámadni, szabadságaitól megfosztani és szolgaságra juttatni. „Ígérjék meg a karoknak és rendeknek, hogy mi ezen országnak összes kiváltságait, szabadságait, törvényeit és szokásait megtartatni és teljesíteni akarjuk, és szándékozunk ezután is, sőt azokat még nevelni és szélesebbre kiterjeszteni fogjuk. Attól se féljenek, hogy mi az ő tanácsukba külföldieket alkalmazni, vagy a javadalmakat és egyházi méltóságokat idegeneknek adományozni fognók; inkább szabálylva tenni és megállapítani kívánjuk, hogy mindezek örökre azoknál maradjanak, kik magyar vérből s a magyar nemzetből származtak. Nem kisebb gonddal fogunk munkálkodni azon is, hogy a gyűlölség, mely az emberek gonosz akarata és mesterkedései által, a németek és magyarok közt gyökeret vert, atyafiúi kölesönös szeretetté váljék. Ígérjék meg végre őszintén, hogy mi őket úgy akarjuk kormányozni, ezen országot úgy igazgatni, hogy a kegyelem, kegyelmesség, adakozótság, jóság és más valódi királyi tulajdonok tekintetében bennünk semmi hiányt se lássanak.“

A biztosok nyilatkoztassák ki, hogy Ferdinánd az országot a maga és egyéb országainak teljes hatalmával fogja a török ellen védelmezni, valamint a császár és a birodalom segélyét is kieszközölni; minélfogva kilátásba helyezheti, hogy őket további támadások ellen megoltalmazandja, sőt az elveszett véghelyeket is visszaszerzendő.

Ezekután kéri fel a rendeket, hogy Ferdinándot „igaz,

törvényes és természetes királyuk, urok, honatyjok, uralkodójuk és fejedelmökül, nejét“, Annát pedig „Magyarország királyasszonyául fogadják, vállalják el és nyilatkoztassák ki.“ ¹⁾

Ferdinánd követeit ezen utasítással december 5-én látta el, tehát egy héttel az országgyűlés megnyitására kitűzött határnap után. Ugyanis a rendek lassan gyülekeztek Pozsonyba. Csak Soprony város ²⁾ és a horvátországi rendek követeiről (*Perusics János* és *Krisenics Gáspár*) ³⁾ tudjuk, hogy november utolsó napján Pozsonyban voltak.

János király azt állította, hogy egy megye sem küldött a pozsonyi országgyűlésre követeket. ⁴⁾ Ez azonban nem valószínű. Ellenben túlzás lehet az is, mit Ferdinánd egy okmányában említ, hogy az *urak* és *nemesek* sokkal nagyobb számban jelentek meg, mint Szapolyay János királylyá választatása alkalmával ⁵⁾

¹⁾ A december 5-én Bécsben készült utasítás eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. t. levél.

²⁾ Pozsony város számadásaiban a sopronyi követek megvendégelésére tett kiadások fordulnak elő, 1526. november 30-ik napjára.

³⁾ Mária királyné Pozsonyból november 30-án ajánlja őket Ferdinánd kegyeibe. Eredetije a bécsi t. levél.

⁴⁾ „A jura Regis moderni et Ferdinandi“ című emlékiratában Ferdinánd választásáról írja, hogy „nulla lege, nullo ordine servato, nullo Comitatu Nobilium, sine quibus talia fieri non possunt, presentibus, solis lanzkenetis armatis et quibusdam servientibus Regine hungaris et civibus Soproniensibus ac Posoniensibus, egregios illos electores circumstantibus“ történt. A British Muzeum kéziratgyűjteményében. Jászay. 315. l.

⁵⁾ V. Károlyhoz 1526-ban intézett levelében: „L'election depuis faicte en me personne de roy dudict hungrie avec bon nombre de seigneurs et autres dudict pays et trop plus que en celle dudict vaivoda.“ *Gévay*. I. 30. l. — A „Declaracio Eleccionis Ferdinandi“ című emlékiratban áll: „Ex omnibus eiusdem (Regni) statibus et membris principalioribus, et alii multi, qui venire potuerunt, comparuerunt et interfuerunt eleccioni.“ Bécsi t. levél. — Ferdinánd a moldvai vajdához küldött követ utasításában 1527. január 1-én írja, hogy a főpapok, főurak es nemesek „justo numero congregati.“ Ugyanott. Istvánfinál olvassuk: „Convenerunt tanta frequentia, quantum in ea publica calamitate et in factiones distractis proceribus, vix extitisse crederes.“ 86. l.

Kik voltak jelen a főpapok soraiból, nem tudjuk. ¹⁾ Az urak közül *Báthory István* nádor mellett *Szentgyörgyi Farkas* grófot, *Battyányi Orbánt*, *Enyingi Török Bálintot*, *Bánffi Boldizsárt*, *Pekri Lajost*, *Gyulai Istvánt*, *Czobor Gáspárt*, *Nagy Imre* alnádort, *Nádasdy Tamást*, *Nyáry Ferenczet*, *Serédi Gáspárt* találjuk megnevezve. ²⁾

Az országgyűlés megnyitására kitűzött nap eltelte után két hét folyt le várakozásban és előleges értekezletek között. Végre december 15-én kihirdettetett, és a közel vidéken lakó urak külön hírnökök által értesítettek, hogy a következő napon megtartatik a királyválasztás. ³⁾

December 16-dikán, vasárnap, az urak és nemések a szent Ferencz-rend zárdájában gyűltek egybe. A nádor nyitotta meg az ülést. Élénk színekkel ecsetelve a Mohácsnál szenvedett csapás súlyos következményeit, kiemelte, hogy „miután az ország védfalán tört rés oly széles és nagy, hogy annak betöltésére és megoltalmazására magánember ereje elégtelen; ha valaha, most leginkább van szüksége Magyarországnak oly hatalmas fejedelemre, ki nemcsak elhagyatott állapotban levő várait ügyükkel és egyéb hadiszerekkel ellássa, de a mult nyáron elvesztett véghelyeket is visszaszerezze, megerősítse, és a töröknek, ha egykor visszatérne, felkészült sereggel szárazon és vizen ellenálljon. Olyant, ki mindezt megtenni képes legyen: a szomszéd fejedelmek között csak egyet ismer: Ferdinánd királyt, kivüle senki mást. ⁴⁾

¹⁾ *Istvánfi* 86. l. csak *Oláh* és *Peregi* prépostokat említi. Alig hihető, hogy püspök nem lett volna jelen.

²⁾ Ezeket *Istvánfi* 86. l. sorolja fel. Azok, miket *Jászay* 315. l. 2. jegyzetben felhoz, kimutatandó, hogy többen a megnevezettek közül, nem voltak jelen a pozsonyi országgyűlésen, csak részben bírnak meggyőző erővel.

³⁾ Pozsony város számadási könyveiben olvassuk: „Item Samstag vor Thome geben chamberer einem Hungarn, der den Landtag von Rathausz herab geschrien und verkundt hatt zu der erwelung Konig Ferdinandi . . .“ *Jászay*. 316. l. 2. jegyzet. — A k. biztosok november 14-én kelt levelökben felhívják Szentgyörgyi Farkas grófot, hogy a más nap tartandó ülésre megjelenjék. *Pray*. *Epistolae Procerum*. I. 291. l. *Korachich*. Supplementum. III. 93. l.

⁴⁾ A „*Declaracio eleccionis Ferdinandi in Regem Hungarie*“ című emlékiratban. *Jászay*. 316. l.

A nádor után a királyi biztosok feje, a laibachi püspök szólalt fel. Beszédje, melynek szövegét a bécsi és pozsonyi tanácsosok, Ferdinánd személyes közreműködésével, állapították meg, ¹⁾ ekként hangzott:

„Minket a fenséges fejedelem Ferdinánd, Csehország választott királya, avégett küldött tisztelendőségekhez követekül, hogy üdvözlétünk után előadnók, miként ő fensége a cseh király értesülvén a fenséges magyar- és csehországi királynak, az ő kedves öccsének siralmas elvesztéről, az egész kereszténységnek e hihetlen csapását és romlását élénk fájdalommal vette, és legott gondolkodni kezdett, miként, mily tanácssal és erővel lehetne e nemes országot a török kárhozatos uralmától megszabadítani, várait, úgymint Nándorfehérvárt és a többi véghelyeket visszaszerezni, magát az országot előbbi állapotába és szabadságába visszahelyezni. Mert szeme előtt lebegett, hogy ha ezen ország hosszabb ideig a török hatalmában lenne, az ő ausztriai tartományait is hasonló veszély érhetné; egyszersmind arról is megemlékezett, mennyivel tartozik ő Magyarországnak, mind a jó szomszédságnál, mind a kölesönös sógorságnál fogva, mely őt és a császári felséget a fenséges Lajos királyhoz köté. Ezen és más fontos okoknál fogva, egész igyekezettel azon volt, hogy atyjafiainak és a római birodalom többi fejedelmeinek erejével, ezen ország épségebe visszaállíttassék.

„Majd eközben tudomására jutott, hogy a török császár iszonyú öldöklés és pusztítás után Magyarországból kivonúlt, a királyné ő fensége pedig, a tekintetes és nagyságos nádorispán úrral, kinek az ország ősi szokása szerint ez tisztében állott, az erdélyi vajda és más urak tanácsából, Komárom mezővárosba, szent Katalin szűz ünnepére, az összes rendeknek országgyűlést hirdetett; mely gyűlésen ő fensége tárgyalás alá vétetni kívánta mindazokat, mik ezen ország üdvére, védelmére és romlásának megszüntetésére szükségesek, és a mely gyűlésre ő felsége a cseh király is előkelő követeket volt küldendő, kiktől a magyar urak országuk iránt viseltető teljes jóakarátát megértették volna.

¹⁾ Lásd az alább következő jegyzetet.

„Azonban, midőn a királyné által ekként kitűzött országgyűlés határnapja már küszöbön állott, a vajda, némely barátait és szolgálit, Tokaj mezővárosába összehíván, itt reábirta, hogy őt királylyá válaszsza; minélfogva rögtön a maga és a velelevők nevében Székesfehérvárra, a közelebb elhunyt szent Imre herezeg napjára, az új király megválasztása végett, az ország törvényei és régi szokása ellenére, más gyűlést hirdetett ki, hol magát, az ajándékok, adományok és ígéretek által, köztudomás szerint, megvesztegetett rendek kedvezésével és felkiáltására, megkoronáztatta.

„Miután tehát mindezek, mik az ország közszabadságának sérelmére, a királyné ő fensége, a nádorispán úr, a többi urak és országlakosok gyalázatára történtek, a fenséges csehországi király tudomására jutottak, nem akarván elhagyni ezen országot, minket küldött követeiül a királyné ő fenségéhez és azon urakhoz s nemesekhez, kik a Komáromba törvényesen kihirdetett, de szükséges okok miatt Pozsonyba áttett országgyűlésen megjelentek; ezen ország javára, mindnyájok köz- és magán szabadságának biztosítására, a határszélek visszaszerzésére, a kül- és belellenségek elleni megoltalmazására, nemcsak saját vagyonát, hatalmát és kincseit, hanem a császári felség, a római birodalmi fejedelmek s többi atyjafiai, országai és tartományai segedelmét is felajánlja; sőt a keresztény hitért és a ti épségben maradástokért saját személyét, életét és véréit is kész feláldozni.

„Ő fensége mindnyájatokat újra és újra felszólít, fontoljátok meg szerencsétlen hazátok állapotát, s vegyétek gondosan tekintetbe minden erőiteket; mit valátok képesek akkor, midőn országotok még ép és virágzó volt, a kereszténység leghatalmasabb ellenségei a törökök ellen, a szomszéd fejedelmeknek segélyével is, tenni, s mit lesztetek képesek ezentúl, erőben megtörve, pusztulás és romlás között; főként, ha nemcsak a törököt, de a szomszéd nemzeteket, a cseheket, morvákat, sziléziaiakat, s egész Németországot ellenségeitek kéteszitek?

„Gondoljátok meg azt is, vajjon az, ki a királyi czímet gonosz mesterségekkel elnyerte, az ország kormányzására, elveszett várainak visszaszerzésére, melyek nélkül épségben

nem maradhat, alkalmas-e? Vajjon bír-e elég erővel, hogy annyi pogány és keresztény ellenséget, ne mondjuk legyőzzön, de csak az ország határaitól távol tartson?

„A csehországi király ő fensége csodálkozik, mi vakság szállotta meg azon urak és nemesek lelkét, kik a vajdát királylyá választották. Ugyanis nem ismeretlen előttük, hogy minden egyenlenségeik- és veszedelmeiknek, gyermekkorától, ő volt szerzője. Emlékezzetek meg, hogy egyebeket mellőzzünk, csak arról, hogy Zsarnó vára alatt, melyet, megvetve a királyi tekintélyt és parancsot, megszállott, mennyi jeles férfiúnak, ágyúnak, vagyonnak és kincseknek elvesztét okozta, gyávasága által; és mily gyalázatot vont, csúfos futásával, nemcsak magára, de az egész magyar nemzetre!

„És ki tud közületek könyük nélkül emlékezni Nándorfehérvárról, mely, miként mindenki tudja, ma is a tiétek volna, ha a jó vajda, engedelmeskedve a királyi felség ismételt felhívásainak, az erdélyi hadakkal maga idején megjelenni, és a részére kijelölt alkalmas helyre elmenni akart volna.

„Néhány évvel utóbb, a királyi felség s csaknem az egész ország roppant erejével és költségével, Szörény, Orsova és Pet erős és jeles váraknak segítségül küldetett; ő azonban ezen várakat, anélkül hogy csak megszállotta volna is, mindazon atyafiainknak, kik a hadjáratban részt vettek, fájdmára és meglepetésére, félelemből, mint mondják, vagy bármely más okból, megfutamodván, a török által elfoglaltatni és lerontatni engedte.

„Emlékeztek mindnyájan ama gyűlésre, mely harmadéve Hatvanban, a vajda működése folytan, létesült, melyen a királyi felség, úgyszintén minden jobbak, s a nemesség nagyobb része, erőszak, úlnokság és csalárdság által reábirva, megjelent; hol azután a király és a főrendek, bizonyos kerítés közé rekesztetvén, mind abban megegyezni kényszerítettetek, mi a vajdának és pártjának tetszett. Így a király akarata ellenére, ki a fenyegető veszély félelme miatt ellenszegülni nem mert, némely tisztviselők letétettek és másokkal helyettesítettek.

„Azon háború emlékét, melyet minap a törökkel oly szerencsétlenül viseltetek, az idő soha sem lesz képes eltörölni. Szeles Magyarországon nincs senki, aki szerettei

közül néhányat nem siratna. A török soha még nagyobb csapást nem mért a keresztény világra. Nem szükséges nektek előadni, mint hagyta el a vajda, bár többször királyi levelek és követek által hivatott, fejedelmét s hazáját; és messziről, mintegy leshelyből szemlélvén az ütközet kimenetét, midőn értesült, hogy az ellenség, a király s az ország főbbjeinek legyilkolása után kivonult, és Budát odahagyta, végre elárulta, amit rég táplált kebelében: elfoglalta a királyi várat, s bitorolni kezdette azon czímét, melylyel mostan él.

„És íme, mily híven teljesítette ő tisztí kötelességét is! A szent koronát, melyet az egész ország az ő hitére és őrizetére bízott volt, Visegrád várával együtt elhagyta, elvesztette, s miután, mint mondják, némely nőszemélyek segélyével visszaszerezte, köztudomás szerint, az ország törvényei és szokásai ellenére, saját fejére tette.

„Nem szükséges emlékezetbe hoznunk a királyi jövedelmek elragadozását, és azon kegyetlen zsarolásokat, melyekkel Erdélyt számos éveken át sanyargatta. Erről eléggé tanúskodnának a szászok és székelyek, ha szabadon szólhatnának. Arról, hogy ő és barátai mily kegyetlenül bántak a szegényebb nemességgel, felesleges említést tennünk.

„Íme ezek az érdemek, melyeknél fogva magát méltónak tartotta a királyságra!

„Ámbár pedig a fenséges csehországi király, úgy mint Ulászló magyarországi királynak veje, azon szerződésnél fogva, melyet az ő szépatyja Fridrik és nagyatyja Miksa fenséges császárok Ulászló királylyal kötöttek, ezen országra a legértényesebb örökösödési joggal bír, minélfogva szabadságában állott volna a királyi koronát bitorló vajda ellen igazságos fegyveréhez nyúlni: ő mégis kímélni akarta a keresztény vért, s míg lehet, mindenkor kíméli; főként a magyarokat, kik a vallás- és hitért számos éveken át vitézül harczoltak, jelenleg pedig sokféle csapások által megszaggatvák és elborítvák, haddal megtámadni soha sem akarta, hanem a ti megegyezéseket, választástokat várja; e szabad népnek szeretete és becsülése, nem pedig gyűlölete után vágyódik.

„Ő fenségének értésére jutott, hogy ellenségeinek törekvései által mindenféle különböző hírek terjedtek el, melyekkel

ő fenségét és a német nemzetet a magyarok előtt gyűlöletekké tenni iparkodnak; többi között, hogy elhatározá ezen országot fegyveres hatalommal megtámadni, szabadságától és régi kiváltságaitól megfosztva, szolgaságra juttatni. Azonban ő fensége fényes nemzetségevel, jóindulatával és természetével mi sem ellenkezik annyira, mint a kegyetlenség; mi sem egyezik meg annyira, mint a kegyelmesség. Higyjétek el mindnyájan, higye el egész Magyarország, hogy minden törvényeitek, szabadságaitok és kiváltságaitok, melyeket ezen ország a boldogult királyok alatt bírt, épségben fognak maradni; ezt ő fensége mindnyájatoknak igéri. Nem kell tehát attól félnetek, hogy a tanácsba netalán idegenek alkalmaztassanak, vagy az egyházi méltóságok, hivatalok és jószágok külföldieknek adományoztassanak; mindezek a tieitek, a ti rokonaiteké, a ti véreiteké és a ti nemzeteteké lesznek.

„Törekedni fog ő fensége arra is, hogy a gyűlölség, mely az emberek rossz akarata és mesterkedései által, a németek és magyarok közt gyökeret vert, kölcsönös atyafiúi szeretetnek engedjen helyet.

„Végre attól se tartsatok, hogy valaha nélkülözzétek az igazságot, kegyelmet és bőkezűséget, melyet a legjobb királytól kívánhatni.

„Mindezek után legyetek meggyőződve afelől, hogy ő királyi fensége ezen ország koronáját nem annyira birodalmának terjesztése végett óhajtja, mint inkább avégett, hogy mindnyájatoknak javára lehessen, Nándorfehérvárt és a többi elveszett végváraitokat az ellenség hatalmából kiragadhasssa, visszaszerezhesse, nektek pedig nyugalmat és békét biztosíthasson; amelyeknek véghezvitelében nem fogjátok nélkülözni sem bátyjának, a császár ő felségének, sem más keresztény fejedelmeknek segítségét.

„Miatán tehát már megértettétek, mind a fenséges csehországi királynak ezen ország, s annak valamennyi karai és rendei iránt viseltető jóindulatát és jóakarátát, mind pedig azt, mily veszélylyel fenyeget titeket és gyermekeiteket a vajda uralomvágya és ármánya; ő fensége felhív titeket, hogy ezen jeles alkalmat, mely országotok és nevetek fentartására s terjesztésére kínálkozik, két kézzel ragadjátok meg, s az

ellenkedők vakmerőségét ildomosságtok által hozzátok helyre. Soha sem fog jőni oly hálátlan nemzedék, mely ezen fejedelemválasztásban kitüntetendő bölcseségeket nem fogná helyeselni; sőt inkább mind a most élők, mind a később következők hirdetni fogják, hogy a hon megmaradását, a megingatott szabadság visszaállítását nektek köszönik!“¹⁾

Ezen előadás után *Mária* királyné nevében, a főrendek egyike — talán *Thurzó Elek* — szólott. Magasztalva emelte ki a hűséget, melylyel a magyarok királyaik nemzetségehez ragaszkodtak; mert ötszáz éven át csak olyanokat engedtek maguk fölött uralkodni, kik a magyar királyok vérből származtak; egyedül *Mátyás* tesz kivételt, kit atyjának a haza és a katolika hit érdekében véghezvitt jeles tettei, és az ellenségen nyert számos győzelmei emeltek a trónra. Szemlét tartva a magyar királyok rokonsági kapcsolatai felett, a következő eredményt vonta le: „Mintán *Ferdinánd* ő fenségének neje, a fenséges *Auna* asszony is, az ő magyar királyok igaz ivadéka, *V. (I.) Károly* királyhoz az egyenes leszármazás ötödik ízén áll, őt a koronától megfosztani annál kevésbbé lehet, mert *Aba*, *Zsigmond* és *Albert* királyok is hasonlóan nejeik örökösödése útján jutottak a magyar koronához.“ Ezután intette a

¹⁾ Ezen beszéd, melynek lényeges tartalma a december 5-diki királyi utasításban benfoglaltatik, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban két példányban van meg. Az egyik fogalmazat, melynek kül-lapján más írással van jegyezve: „Berathschlagung des Ragkbusch,“ és egy későbbi írással: „De illegitima Electione Comitiss Scepusicensis etc.“ A másik példány egykorú másolat, melynek végén a következő jegyzet áll: „Finit copia, quomodo sit tractandum in Conventu Posoniensi pro Electione Regis Hungarie etc. Sic videbatur Dominis Hungaris, sed immutatum est per Regem Bohemie in aliam formam. — Dieta Posonii in Cenobio Beate Marie Virginis et fratrum ordinis Sancti Francisci Minoritarum, Dominica tertia aduentus, que erat Die Decima Sexta Mensis Decembris. Anno Domini etc. Millesimo Quingentesimo Vigesimo sexto currente.“ Egy más kéz hozzátette: „In exordio Legati usi sunt his verbis: Reuerendissimi, Reuerendi, Venerabiles, Spectabiles, Magnifici, Strenui, Nobiles et Egregii, Prudentes et Circumspecti Domini Archiepiscopi, Episcopi, Prelati, coetrique omnium ordinum tam Ecclesiastice, quam etiam Secularis dignitatis et laudum titulis insigniti . . .“ A beszéd szövegét magyar fordításban közli *Jászay*. 317—323. ll.

rendeiket, hogy megfontolván a római császár és a csehországi király nagy hatalmát, biztosítsák maguknak ezek támogatását, és ne vonják szerencsétlen hazájukra ellenséges támadásukat; mert Ferdinánd a maga és nejének világos jogairól lemondani nem fogna, amire alattvalói is késztetik. Végre kijelentette, hogy ha a rendek „Ferdinándnak és nejének ezen igazságos és tisztességes ügyben szót fogadnak, és engedelmeskednek, Mária királyné mindkét felséges bátyjánál különös és örök pártfogással lesz irántuk.“ ¹⁾

Ferdinánd és Mária biztosainak előterjesztéseit hosszas és élénk eszmecsere követte, mely más nap is folytatott.

Ugyanis mielőtt Ferdinándot Magyarország királyává választani lehetett volna, előbb szükségkép Szapolyay Jánosnak királylány választatását érvénytelennek kellett nyilatkoztatni. Többen szólottak ezen kérdés iránt; de leghatályosabban mindannyi között *Révai Ferencz* nádori ítélőmester, ki jogtudományi jeles ismeretei által már ekkor, ifjú korában, tekintélyt küzdött ki magának. ²⁾

Nyolcz okot hoztak fel annak kimutatására, hogy János király választása törvénytelen volt.

Először, nem a nádor hirdette ki a fehérvári királyválasztó országgyűlést; pedig erre egyedül ő van jogosítva.

Másodszor, az országgyűlés nélkülözte a törvényes elnököt: a nádort, kit trónüresedés alkalmával, a királyválasztásnál az első szavazat illet meg.

Harmadszor, a főurak közül sokan nem jelentek meg az országgyűlésen, többi között a főcancellár, a horvát bán és a tárnokmester.

Negyedszer, a kapcsolt részek nem voltak képviselve az országgyűlésen.

Ötödször, az országgyűlésre oly rövid határnapot tűztek ki, hogy sokaknak lehetetlen volt kellő időben megjelenni.

¹⁾ A „*Declaracio Eleccionis Ferdinandi*“ emlékirat alapján. L. *Jászap.* 324—5. ll.

²⁾ *Istvánfi* írja: „*Qua in lege constituenda promulgandaque mirificum extitit studium Francisci Revaii, qui erat Palatino a secretis, viri æcerrimi, ac quod caput est, partium studiosissimi et municipalium legum peritissimi.*“ 86. l.

Hatodszor, Szapolyay János nagyszámú fegyveresei által megszállva tartotta Fehérvárt az utcákat és téreket; miáltal nyomást gyakorolt a rendekre.

Hetedszer, a választás nem ment végbe a kellő rendben. Ugyanis Szapolyay Jánosnak némely főbb hívei, miután rövid időn át egymás között tanácskoztak, mintha a tárgyalások már befejezve lennének, a nép felé fordultak, s kérdezték: vajjon tetszik-e nekik Szapolyay János személye? Mire Szapolyay szolgálai és katonái, kik ott számosan voltak elhelyezve, nagy zajjal és lármával kiáltani kezdtek: hogy igen is, Szapolyayt kívánják királylyá. Ennekfolytán a nép nem nyilatkozhatott szabadon. ¹⁾

Nyolczadszor, a választás előtt nem hallgatták ki azokat, kik a koronára jogos igényekkel bírnak, milyenek Ferdinánd és neje. ²⁾

A rendek, meghajolva ezen okok meggyőző ereje előtt, Szapolyay János királylyá választását és a fehérvári gyűlés összes végzéseit érvényteleneknek nyilatkoztatták. Mindazok, kik János királynak hűséget fogadtak, esküjöktől feloldoztatván, fő- és jószágvesztés büntetése alatt felhívtak, hogy negyven nap alatt Szapolyay pártját hagyják el. ³⁾

A királyválasztás a december 17-iki ülésben történt meg. ⁴⁾ Báthory István adta első voksát Ferdinándra. Sorban követték őt a főpapok, urak és nemesek. Majd a fejenként

¹⁾ „Septimo, in dandis votis Eleccionis ita actum est, cum esset fienda electio, aliquo persone confidentes Comitis Scepusiensis semote et casutibus (?) invicem iuncte, secreto et paululum temporis sermonem conseruerunt, et protinus verse ad populum ostenderunt, se locutos iam fuisse de eligendo Rege, et si placeret eis Comes Scepusiensis, ad quod extemplo ministri et armati eiusdem Comitis, quorum ingens copia fuit, cum magno clamore et strepitu, et quasi cum furia simul clamarunt: sibi placere Comitem Scepusiensem, et tunc populus ex timore nihil potuit aliud respondere, quid quisque sentiret.“ Ezen előadás összhangzásban van Widmannak fönnebb 19. lapon idézett elbeszélésével.

²⁾ A „Declaracio Eleccionis Regis Ferdinandi“ emlékiratban. Bécsi cs. és k. t. lev.

³⁾ *Widman*. Goldastnál. II. 43. l. És *Istránfi*. 86. l.

⁴⁾ *Jászay* és utána újabb történetíróink Ferdinánd megválasztását december 16-ra teszik. Azonban ő maga számos okmányai-

szavazók egyértelműségét látván, a rendek egyhangú felkiáltása által *Ferdinánd Magyarország királyává megválasztatott*, és ez a tömeg örömrivalgása, a harangok zúgása, az ágyúk üdvlövései között, ünnepélyesen kihirdettetett. ¹⁾

Az országgyűlés ezután a nádor vezetése alatt küldöttséget választott, mely Ferdinándot megválasztatásáról értesítse, és előtte a nemzet hódolatát tolmácsolja; ²⁾ mire a rendek szétoszlottak. ³⁾

Ferdinánd sietett, a következő év január 1-én kelt levelei által, megválasztatását köztudomásra hozni; egyúttal némely urakhoz és nemesekhez, kik a pozsonyi országgyűlésre nem jelentek meg, úgyszintén több királyi városhoz azon szokatlan felhívást intézte, hogy habár nem kételkedik „hogy ezen

ban írja, hogy *tizenhetedikén* választatott meg. Jászay ezt (400. l. 3. jegyzet) a fogalmazó hibájának mondja; azonban alig hihető, hogy e hiba következetesen minden okmányba becsúszhatott volna.

¹⁾ „Eleccio fuit facta libera, non coacta minis, nec timore, sed cum considerata deliberacione, *votorum separatorum* religione conclusa, et in summa tali modo, forma et ordine, quod nihil pretermisum fuit.“ A „Declaracio“ emlékiratban. — *Istvánfi* írja: „Ferdinandus... ipsius primum Palatini suffragio, ac demum votis et acclamatione omnium ordinum, magna publicae laetitiae significatione, mirificoque omnium applausu, et tormentorum fragore declaratus est.“ 86. l.

²⁾ Bizonytalan, mely napon fogadta Ferdinánd e küldöttséget. A „Declaracio“ czímű emlékirat írja: „Rex Ferdinandus in Regem Hungarie unanimi decreto electus et declaratus fuit, quam declaracionem ad Suam Maiestatem per Commissarios et honoratissimos legatos mense Januario anno MDXXXVII. miserunt, et eam Sua Maiestas publice et solemniter acceptavit.“ *Widman* pedig, mint szemtanú beszéli: „Das angezeigte Decret der Erwehlung ist auch hochernanten meinen gnädigsten Herrn von dem Gross-Grafen und Ständen, darnach fürderlichen mit ihren andern von allen Ständen darzu verordneten Gewaltträgern und Botschafften zu Wien im nächstverschiedenen Januario presentirt; welch Decret oder Declaration Ihre Königl.iche Majestat darauf publice und soleniter angenommen. Solches ich gesehen, mit und dabey zu Wien gestanden.“ Goldastnál. II. 43. l.

³⁾ Hogy törvények alkottattak volna ezen gyűlésen, annak semmi nyoma.

választás nekik óhajtott és kedves,“ „öt annak megerősítése és jóváhagyása felől mielőbb értesítsék.“ ⁴⁾

⁴⁾ „Et quamvis minime dubitemus — úgymond a január 1-én kelt leveleiben — hanc electionem nonnisi acceptam et optatam vobis esse, sed ut animus vester clariori nobis innotescat argumento, vos nihilominus singulari studio requirimus, ut electionem illam approbetis, nosque de approbatione et ratificatione eiusdem per hunc Tabellionem nostrum quamprimum certificetis.“ Az urakhoz, nemsekhez és k. városokhoz intézett levelek külön fogalmazatai a bécsi cs. és k. titkos levéltárban. Az urakhoz intézett levelet magyar fordításban közli *Jászay*. 400. l.

IV.

Horvát- és tótországi gyűlések. ¹⁾

Azon zavarteljes napokban, melyek a mohácsi vereséget követték, Horvát- és Tótországban *Frangepán Kristóf* Zeng, Veglia és Modrus grófja körül csoportosultak a rendek. Ő II. Lajos udvarában nem volt kedvelt egyén. Midőn több főúrral ellenséges súrlódásba jött, elhagyta hazáját, és Ferdinánd főherczegnek ajánlotta fel szolgálatait. Mindamellett 1526. tavaszán a magyar országgyűlés őt kínálta meg a Szulejman ellen indítandó sereg vezérletével, de nem fogadta el. Augusztus havában Ferdinánd által adelsbergi kapitánynya neveztetett. Azonban értesülvén a török sereg félelmes előnyomulásáról, engedett a hazaszeretet ösztönzéseinek, és Horvátországba sietett. Itt hadakat gyűjtött, hogy azokat Lajos táborába vezesse, kit ismételve kért, hogy az ütközetet halaszssa. Szeptember 2-án Zágrábban volt hadaival, midőn a mohácsi csata gyászos kimenetelének hírért vette. Ennek daczára hősiesszántsággal Székesfehérvárig merészkedett, egy török hadosztályt szétvert és magát a szultánt is rémületbe ejtette. ²⁾

Innen visszatérvén, a Dráva és Száva partjain várta a törököt; azon hitben, hogy erre fog kivonulni Együttal szep-

¹⁾ Hosszú irodalmi vita tárgyát képezte azon kérdés: mit értettek a régi századokban e két elnevezés alatt. Kétségtelen, hogy *Slavoniát* Zágráb, Kőrös és Varasd megyék, *Horvátországot* pedig a Száván, illetőleg Kulpán túl fekvő terület képezte. Mindkét tartomány rendei külön tartották gyűléseiket; a slávoniaiak *Kőrösön*, *Zágrábban*, vagy *Dombrón*; a horvátországiak *Czettinben*. V. ö. *Palugyay Imre*. A kapcsolt részek történelmi és jogi viszonyai Magyarországhoz. Pozsony. 1863.

²⁾ *Jászay*. 25—29. II.

tember 23-dikára *Kapronczára* hívta meg a *tótországi rendeket*, hogy velök hazájuk védelméről tanácskozzék. ¹⁾

Mindannyian hálával voltak eltelve bátor fellépése- és buzgó tevékenységeért. Ezt tettleg is kitüntették. „Akarjuk — mondák neki — hogy uraságod legyen kormányzónk és fővédnökünk, s készek vagyunk engedelmeskedni neked; mert Jaicza ostrománál is te mentettél meg minket a töröktől, és jelenleg a te uraságodat kivéve, minden uraink által elhagytunk az ország veszedelmében. Emiatt nem akarunk mást kormányzónknak és védnökünknek, mint a te uraságodat.“ Mire egyhangulag kikiáltották a tartomány védnökévé, kormányzójává, és ősi szokás szerint, három ízben felemelték. ²⁾

Példájokat követték a szomszéd magyarországi részek rendei. *Baranya, Pozsega, Somogy, Zala* megyék nemessége összegyűlvén, őt kormányzóul választá és követek által felkérte, hogy őket is pártfogása és védelme alá fogadja. ³⁾

¹⁾ Maga Frangepán szeptember 29-én Kapronczáról Dandolo Antal velencei patricziust csak általánosságban értesíti: „Domenicha pasata i signori schiavi havevano una generale dicta, a la quale sono stati tutti signori.“ (*Samudo*. XLIII. 65. l.) *Zárai Jeromos* október 25-én Somogyból szintén Dandolonak határozottan írja, hogy Frangepán hívta össze a gyűlést. „Sua Signoria . . . convoco tutti li signori et gentilhomeni del paese.“ (*Samudo*. XLIII. 151. l.)

²⁾ Így írja le *Zárai Jeromos* idézett levelében a kapronczai gyűlés lefolyását. Frangepán maga csak az eredményt jelenti Dandolónak. „Me hanno electo per l'horò defensore et governatore, alzandome in aire, segondosi e l'horò legie.“

³⁾ *Zárai J.* írja: „Si hanno congregati alquanto contati insieme et hanno creato et leuato et acetato con plenaria autorita sua signoria per defensor et gouernatore loro, al antescritto modo, che hanno fatto quelli de selauonia et con grande amplitudine et autorita, etiam hanno mandato da sua signoria tutti li altri contati de qua del danubio, quali sono XII., pregando sua signoria li uoglia etiam acetar soto lombra et protezion sua, come sua signoria a fato selauonia, e posega e barania, e semogia et salla.“ És ő maga: „Anche sonno accordati tutti comitati, quanti ne sonno de qua de questa parte del danubio multe miliara, et hanno mandato qua da nui pregando volesemo venire da loco et essere governatore anche de l'horò, prometendone lor vite insieme tutto l'horò auere, perche in tutto regno ungaricho non e uno unicho signore, qual volesse fare testa contra questo perfido turcho.“

Frangepán, bár tapasztalta, hogy a tótországi rendek nagy része határozott ellenszenvet táplál a német elem irányában: ¹⁾ Ferdinándhoz csatlakozott, és késznek nyilatkozott igényeit támogatni.

A főherceg ennekfolytán már szeptember 15-én *Frangepánt* és *Jurisich Miklóst* biztosaivá nevezte, hogy a *horvátországi* rendeket, egyenkint és az általok tartandó *gyűlésükön*, ügyének megnyerni igyekezzenek. ²⁾

E gyűlés *október elején* tartatott meg. ³⁾ A biztosok buzgó tevékenysége folytán, a rendek hangulata Ferdinánd ügyére nézve kedvezőbbé lőn. Ekként felbátorítva, a gyűlést felhívták, hogy Ferdinándot „azon jogai alapján, melyek őt és hitvesét Magyarországra nézve megilletik, és több egyéb tekinteteknél fogva, *királyokul fogadják el és ismerjék el.*“ ⁴⁾

Azonban a horvátországi rendek e fontos ügyben ovakodtak Magyarországot megelőzni és attól elszakadni. Emiatt Ferdinánd biztosaik felhívását nem vették érdemleges tárgyalás alá. Arra szorítkoztak, hogy *Erdődy Simon* zágrábi püspököt, továbbá *Perusics Jánost* és *Krisenics Gáspárt* biztosaikká

¹⁾ Ő maga írja Dandolonak: „Unica voce dicenno tutti signori nobili et el popolo, che prima volono rendersi al turcho, che essere sotto alemanni.“ (Idézett helyen.)

²⁾ E napon Ferdinánd irodájában több megbízólevél állíttatott ki a nevezettek részére, és pedig hét példány a horvátországi grófokhoz s bárókhoz, öt példány a nemesekhez és végre egy példány a *horvátországi gyűléshez* szóló. Ezeknek, úgyszintén a főherceg által a biztosokhoz intézett levélnek eredeti fogalmazata a bécsi t. lev.

³⁾ Hol és mely napon tartatott meg e gyűlés, nem tudjuk meghatározni. Hogy azonban október első napjaiban kellett megtartatnia, bizonyítja, hogy Ferdinánd már október 18-ikán utasítást ad követeknek, kik a horvátországi követekkel tárgyalandók voltak. Ennek eredeti fog. a bécsi t. lev.

⁴⁾ Ferdinánd december 5-én a horvátországi gyűlésre küldött biztosaiknak adott megbízólevelében írja: „Cum . . . Episcopis, Prelatis, Comitibus, Nobilibus ac uniuersis Ordinibus et Statibus Regni Croatiae Jus nostrum, quod nobis et Serenissime Consorti nostre dilectissime versus Regnum Hungariae competit, exposuissemus, requirendo eosdem, quatenus nos illius vigore aliorumque complurium respectuum intuitu in Dominum et Regem suum acceptarent, et ut talem recognoscerent.“ Eredeti fog. Ugyanott.

rendeltek, oly meghagyással, hogy Ferdinánddal tárgyalásokat kezdjenek. ¹⁾

A rendek emellett azon kérelemmel fordultak Ferdinándhoz, hogy az általa, a mohácsi csata előtt, megajánlott segélyösszeg kifizetését eszközölje. ²⁾

Ferdinánd sietett eleget tenni e kívánságnak, és a segélyösszeg kifizetését elrendelte. ³⁾ Együttal a maga részéről *Kreutzer Gergely* laibachi dékánt és *Dornberg Erasmus* tanácsost küldötte a zágrábi püspökhöz, hogy mielőtt ez biztos társaival Bécsbe jönne, velök előlegesen értekezzenek. ⁴⁾

A horvát biztosok előbb Pozsonyban jelentek meg, s innen november 16-ikán utaztak Bécsbe, ⁵⁾ hol küldöik kívánatait előterjesztették. Azonban megbízóleveleik és utasításuk nem lévén elég határozott, a tárgyalások nem vezettek az óhajtott eredményre. ⁶⁾

¹⁾ Ferdinánd imént említett december 5-diki megbízólevele említi ez eredményt: a biztosok kiküldetését; ezeknek neveit Ferdinánd október 18-diki utasításából és Mária királynénak november 16-iki leveléből tudjuk. Mindkettőről alább szólunk.

²⁾ A felterjesztésnek dátum nélküli egykorú másolata a bécsi t. levél.

³⁾ Kitünik ez az 1527. első napjaiban tartott horvátországi gyűlésnek felterjesztéséből. „*Maiestas Vestra . . . prout acceperamus, graciosum subsidium et iuuamen dari deputauerat.*“ Egykorú másolata a bécsi t. levél.

⁴⁾ Ferdinánd ezeket 1526. október 28-án Hainburgban utasítással látja el. „*Instructio de hys, que . . . Gregorius Krentzer decanus Ecclesie Labacensis ac Erasmus Dornberg Consiliarius noster, cum . . . Symone Episcopo Zagrabienensi ac eiusdem Collegis et Consortibus, ad cum nomine regnorum Croatie et Sclauonie missis et deputatis . . . tractare debent.*“ Általános kifejezésekben hagyja meg nekik, hogy a horvát rendeket kegyelméről biztosítsák, és „*declarabunt, qualiter nos de plurimum gauisi sumus de eorum aduentu.*“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. levél. Arról, vajjon Kreutzer és Dornberg találkoztak-e Ferdinánd biztosaival, nem birunk tudomással.

⁵⁾ Mária a Bécsbe utazó két horvát nemest ajánlólevéllel látja el Pozsonyban, november 16-án. Eredetije a bécsi t. levél.

⁶⁾ Ferdinánd december 5-iki, többször említett, megbízólevelében írja, hogy a követek „minden egyes kérelmeikre teljes elhatározást nem nyerhettek, mert a küldöiktől vett meghatalmazásuk határain túllépniök nem volt szabad.“

Csak abban történt megállapodás, hogy a horvát biztosok a pozsonyi magyar országgyűlésen megjelennek ¹⁾, és ennek befejezése után a horvátországi rendek ismét gyűlést tartandnak. ²⁾

Úgy történt. A horvátországi követek részt vettek a pozsonyi országgyűlés tanácskozásaiban, és midőn hazaértek, a horvátországi tartományi gyűlés összehívását eszközölték. ³⁾

A horvátországi rendek 1526. december végső napjaiban számosan jöttek össze *Czettinben*. A legelőkelőbbek valának: *Horváth-Miszenovics András* knini püspök, *Torquatus János* corbáviai gróf, *Zrínyi Miklós* gróf, *Frangepán Kristóf*, *Farkas és György* grófok, *Blágy Kristóf* gróf, *Pernyay Kristóf*, *Tompics Bernát*, *Kobazics János*, *Jankovics Pál*, *Krisenics Gáspár*, *Csijacsics Tamás*, *Szkoblics Mihály*, *Babonics Miklós*, *Otmics Gergely* és *Antal*, *Nobakovics János*, *Isucsics Pál*, *Giszics Gáspár*, *Szunics István*. A megyék és városok, úgyszintén a távollevő urak követeket küldöttek. ⁴⁾ Battyányi Ferencz bán és Erdődy Simon zágrábi püspök elmaradtak.

Ferdinánd király *Obersteiner Pál* bécsi prépostot, *Jurisich Miklós* kapitányt, *Katzianer János* kapitányt és *Puchler János* mehoui főtsiztet küldötte mint biztosait a gyűlésre. ⁵⁾

¹⁾ Ferdinánd november 28-án Battyányi Ferencznek írja: „Cum Nuntiis Croatarum, qui ad nos missi erant, tantum egimus, ut ad Dietam Posoniensem quoque eant, rebus nostris operam daturi, eaque finita se domum conferant.“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. levél.

²⁾ Ezt Ferdinánd említi december 5-iki megbízólevelében.

³⁾ Meghívólevelével nem ismeretes.

⁴⁾ Ezeknek nevei olvashatók a január 1-én kiállított okmány élén, mely Ferdinánd királylyá választatásáról szól. A nevek után áll: „És Horvátország valamennyi többi nemesei és főbbjei, miként nemeseknek, vármegyének, városainak, kerületeinek s népeinek közönsége.“ Az okmányt kiadta *Chmel*. Habsburgisches Archiv II. 35—38. II. *Kukuljevič*. „Articuli et Constitutiones Dietarum, seu Generalium Congregationum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae.“ (Zágráb. 1862.) 20—22. II. Magyar fordításban *Jászay*. 386—390. II.

⁵⁾ A december 5-én kelt megbízólevelével eredeti fogalmazata a bécsi t. levél. Magyar fordítását adja *Jászay*. 286. I. V. Károly császár Stadion Kristóf augsburgi püspöknek és Fürstenberg Frigyes gróf-

Ezek megjelenvén a rendek körében, megbízóleveleik előmutatása után, felszólítást intéztek hozzájuk, hogy Ferdinándot „törvényes és természetes királyuk- és uruknak“, nejét Annát pedig „törvényes és természetes királynéjuk- és asszonyuknak ismerjék el, nekik a tartozó hűségi és hódolati esküt tegyék le.“

E felhívás indokolására nem mulasztották el kifejteni azon jogokat, melyekkel Ferdinánd és Anna „a magyar szent birodalomnak örökségi jog alapján elnyerésére teljesen és elegendőképen felruházva és ellátva vagyon, főként ama többrendbeli szerződések erejénél fogva“, melyeket Frigyes és Miksa császárok Mátyás és Ulászló magyar királyokkal kötöttek, és amelyeknek szövegét egész terjedelemben felolvasták. Hivatkoztak továbbá a pozsonyi választásra és „ama számos kegyelem-, segedelem- és kedvezésekre is, melyekkel Horvátországot a félelmes törökök ellen . . . ő királyi fensége, annyi keresztény fejedelmek közül egyedül maga, fentartotta.“

A rendek, mint maguk írják, „szigorúan megfontolták és bőven meggondolták“ a felhozott érveket, és meghajolva azoknak meggyőző ereje előtt „szívesen, buzgón, jókedvvel és tisztelettel“ készeknek nyilatkoztak Ferdinándot uralkodójuknak elfogadni. Az új év (1527) napján delelőtt a ferencziek kolostorában tartott ülésükben „mindannyian egy szóval és felkiáltással Ferdinánd királyt igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királyukká és urukká, az egész nemes Horvátország királyává és urává; nemkülönben Anna királynét igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királynéjukká és asszonyukká, egész Horvátország királynéjává és asszonyává *megválasztották, elismerték, elfogadták és kikiáltották.*“ Sőt tovább mentek; kötelezték magukat és utódjaikat, hogy soha más Horvátország uralkodójául elismerni nem fognak, mint Ferdinánd és Anna örököseit.

Mire, míg hírnökök járták be a város utcáit és téreit, kik

nak, kiket, Ferdinánd ügyének támogatása végett, Magyarországba küldött, november 26-án meghagyta, hogy Horvátország rendeit is igyekezzenek megnyerni. Evégből hozzájuk szóló megbízóleveleket is állított ki. (Eredetije a bécsi t. lev.) Azonban a császári biztosok nem jöttek Horvátországba.

a választást köztudomásra hozták, a rendek letették a hűségi esküt.

Az összes jelenlevők „kezeiket és újjaikat magasra emelve, a legnagyobb örömmel“ mondották Obersteiner Pál prépost után az eskü következő szövegét:

„Esküszünk és fogadjuk, hogy mostantól fogva ezután fenséges Ferdinánd fejedelem úrnak, választott esch királynak és hitvesének, fenséges Anna asszonynak, Magyar- és Csehország született királynéjának, a mi kegyes és kegyelmes urainknak, mint Horvátország igaz, törvényes és természetes örököseinek, királyának és királynéjának, miként az ő *örökösök*-, helytartók- és kormányzóiknak is, mindenkor hívek és engedelmesek leszünk; az ő javukat, hasznukat, épségben maradásukat szemünk előtt tartjuk, s erők szerint előmozdítjuk, kárukat és hátrányukat pedig tehetségünkhöz képest elhárítjuk és eltávoztatjuk; minden egyebet is mindenkor megteszünk, mi a jó alattvalókat és hű szolgálkat uraik irányában megilleti, s kötelességökben áll; ő felségökn és az ő örököseiken kívül más senkit soha urunkul és királyunkul elfogadni és elismerni nem akarunk; sőt ha együtt vagy egyenként észrevennők, hogy valaki, vagy többen, akár az egyházi, akár a világi rendből, az ő felségeik kárára, szóval vagy tettel, máshoz vagy másokhoz csatlakozni kívánnak, mihelyt az ilyenek tudomásunkra jutnak, ő felségeiket, vagy az ő felségeik által rendelt előljáróinkat azonnal figyelmeztetjük, értesítjük, és az ilyen engedetleneknek engedelmességre szorításában segítjük; legkisebb csalárdság és álnokság nélkül. Isten minket úgy segéljen és az ő szent evangéliuma.“

Ezután a gyűlésteremből a kolostor templomába vonultak, hol a „Téged Isten dicsérünk“ himnust énekeltek. ¹⁾

A királyi biztosok ezen eredményt, nem áldozatok nélkül érték el. Ferdinánd már a gyűlés előtt némi segélyösszegeket rendelt kifizettetni a horvát uraknak, hadak fogadására. Mivel azonban ezen összegek kifizetése körül, a királyi tisztviselők

¹⁾ A királyválasztásról szóló részleteket és az eskü szövegét a rendeknek, fennebb említett január 1-iki okmánya tartalmazza.

eljárása többféle panaszokra adott okott, a rendek eziránt feliratot intéztek hozzá. ¹⁾

Most a királyi biztosok újabb és jelentékenyebb ajánlatokkal kötelezték le a rendeket. Úgy mint:

A király Horvátország védelmére ezer lovas és kétezer gyalogot fog tartani; a gyalogokat mind, a lovasok közül pedig kétszázat a király által nevezendő főkapitány szabadon fogadhat fel, a rendek befolyása nélkül; a többi nyolczszáz lovas a rendek fogják kiállítani, és ha a király ezeket a tartományból kivezetni kívánná, az első hónapban fejenkint három arany forintot, a következő hónapokban pedig annyit kapnak, mennyit a többi lovasok.

A király Karinthia határszélein „illendő számú“ hadakat tartand.

A horvátországi erősségeket megvizsgáltatni és felszereltetni fogja.

A kiváltságokat, jogokat, szabadságokat és rendelvényeket, melyeket Horvátországnak s lakosainak a hajdani királyok adtak, régi szokásaikkal együtt megerősíti és épségben tartandja; az országot és lakosait védelmezni és támogatni fogja. ²⁾

A rendek hálával fogadták ezen ígéreteket. Azonban még egy kívánságuk volt; az, hogy a király a rendek által kiállítandó 800 lovas három havi zsoldját előre, és pedig tíz nap alatt fizesse le; „máskülönben — így szólnak — ezen pénz nélkül, a maguk és az ország védelmére semmi jót nem tehetnek.“ ³⁾

A királyi biztosok ismervén uruk szorult pénzügyi viszonyait, a rendeket reábirni igyekeztek, hogy követelésükről mondjanak le. Ezek azonban állhatatosak maradtak. A discussio élénk volt, sőt már-már a szenvedély hangja is bevegült. A k. biztosok egyike és Kobazies János horvát nemes között

¹⁾ A felirat dátum nélküli egykorú másolata a bécsi t. levt.

²⁾ A k. biztosok okmánya a bécsi t. levt. Kiadta *Kukuljerič*. 22—25. ll.

³⁾ A gyűlés felírata, 1527. január 3-dikán. Eredetije a bécsi t. levt. Kiadta *Kukuljerič*. 25—26. ll.

komoly összeütközés támadott. Végre abban történt megállapodás, hogy a rendek érdeklét követelésükkel közvetlenül a királyhoz fordulnak, mit alázatos mentegetődzések mellett tettek meg. ¹⁾

A tartomány védelmére vonatkozó intézkedések mellett, — a melyeket a török és János pártjának fenyegető magatartása követelt — a czettini gyűlést komolyan foglalkoztatta a *tartomány beligazgatásának* ügye. Miután Battyányi Ferencz bán a tartomány határain kívül lakott, és annak érdekeit kevésbé viselte szíven, a tartományban nagy zavar honosult meg. A rendek, rögtön segíteni óhajtván az elhatalmasodott bajon, — kétséggkívül a k. biztosok jóváhagyásával — *Jurisich Miklós* k. tanácsost és főkapitányt kérték fel, hogy a „*királyi helytartó*“ tiszttét vállalja el. Ez, úgy vélekedvén, hogy ily tisztsádományozása a rendek hatalomkörén kívül esik, csak hosszas vonakodás után fogadta el, de csak a királyi megerősítésig, melyet a rendek siettek kikérni; egyúttal *Jurisich* oldala mellé, a maguk köréből négy tanácsost választottak. ²⁾

A gyűlés január 3-án fejeztetett be. A rendek elhatározták, hogy küldöttséget fognak bocsátani a királyhoz, mely hódolatukat és kéréseiket tolmácsolja. Ezt azonban, a k. biztosok figyelmeztetésére, elhalasztották. Egyelőre arra szorítkoztak, hogy a királyt megválasztatásáról és saját kérelmeikről levélben tudósították. ³⁾

A *tótországi rendek* elváltak horvátországi testvéreiktől, és János királyhoz csatlakoztak. ⁴⁾

Frangepán Kristóf, kit János király Horvát-, Tót- és

¹⁾ Az említett felterjesztésben. — Ez ügyben Ferdinánd 1527. márczius 13-án és Harrach Lénárd márczius 14-én írtak Kobazicshoz. Eredeti fogalmazatok a bécsi t. levél. V. ö. *Jászap.* 395. l.

²⁾ Az említett felterjesztésben.

³⁾ E levél eredetije a bécsi t. levél.

⁴⁾ Ferdinánd 1526. szeptember 21-én Ditrichstein Zsigmondot és Aursperg Jánost nevezte biztosaivá a tótországi rendek gyűlésére. Azonban ezek, úgy látszik, nem jelentek meg Tótországban, sem 1526 őszén, sem az alább említendő gyűlésen. (A részükre kiállított megbízólevelek a bécsi t. levél.)

Dalmátország bánjáva nevezett, a slavóniai rendeknek deczember 18-ra *Dombro* mezővárosába gyűlést hirdetett ¹⁾, melyet azonban később a következő év január 5-re halasztott. Ő és *Tahy János* vránai perjel elnököltek.

János király külön biztosokat is küldött e gyűlésre: alsókindvai *Bánffy Jánost* és gibarti *Keserű Mihályt*. Ezek felhívták a rendeket, hogy tekintettel az 1505-ik évi végzemenyre, melynek szövege felolvastatott, Jánost uralkodójuknak ismerjék el; továbbá az ország védelmére adót ajánljanak meg.

A tanácskozások három napot töltöttek be. A rendek fájdalommal szemlélték, hogy a két testvér tartomány ellenségsé képen fog egymással szemben állani, és aggódva látták a polgárháború veszélyeit közeledni. Ennekfolytán Jánost elismerték ugyan királyuk-, és Frangepánt bánjuknak; de az utóbbinak esküvel kelle magát kötelezni, hogy egész erejével és tehetségével az ellenkirályok kibékítésén fog fáradni.

Ezután, némi adót ajánlva meg, szétoszlottak. ²⁾

¹⁾ Battyányi Ferencz 1526. deczember 21-én tudósítja erről Ferdinánd királyt; egyúttal jelenti, hogy a gyűléshez levelet intézett, melyben felhívja, hogy Frangepánt ne ismerje el bánnak. (E levél eredetije a bécsi t. lev.)

²⁾ Jurisich Miklósnak 1527. január 22-én Ferdinánd királyhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi t. lev.

V.

János király budai országgyűlése.

Ferdinánd királylyá választatása és magyarországi híveinek buzgó munkássága, természetesen nagy hatást gyakorolt János királyra.

Ő maga és követői fokozott tevékenységet fejtettek ki. Míg diplomatai ügynökei bejárták az európai udvarokat: az ország rendeit felhívni kívánta, hogy Ferdinánd megválasztását érvénytelennek nyilvánítsák, és az ellenállásra szükséges eszközöket ajánlják meg.

Evégből 1527. márczius 17-ére (Reminiscere vasárnapjára), *Budára* országgyűlést hirdetett, hogy itt — mint meghívóleveleiben írja — „a főpapokkal, zászlósokkal és egyéb rendekkel, az országot naponkint fenyegető veszélyek elhárítása iránt tanácskozzék, s a bajok ellenszereiről gondoskodjék. Nem hiányoznak ugyanis, kik a jónak színe alatt konkolyt hintenek, az ország védelmének és megmentésének ürügye alatt a magyar nemzet és nyelvének kiirtásán fáradoznak.“ Egyúttal megnyugtatta a rendeket aziránt, hogy „nem fogja őket számos napokon át, mint más alkalmakkor szokás volt, visszatartani, hanem a haza üdvére és megmaradására vonatkozó ügyek kevés napok alatt előterjesztetvén és letárgyaltatván, őket haza bocsátandja.“

A megyékhez intézett levelekben, a tárgyalandó ügyek fontosságára utalva, azon ohajtását fejezte ki, hogy a *nemesek fejeként jelenjenek meg*; azonban amennyiben ez nem lehetséges, megelégszik, ha csak követeket is küldenek. A városokat két-két követ küldésére hívta fel. ¹⁾

¹⁾ A Bártfa városához intézett levelet közli *Kovachich*. Supple-
Magyar Országgyűlések Tört. I.

Hogy ezen országgyűlésre Ferdinánd hívei is minél számosabban megjelenjenek, különösen *Pöstyényi Gergely* volt hivatva közreműködni. Ezen időben János király főndvarmestere, még két év előtt egyike volt azon négy kapitánynak, kik a Mária királyné által, Szapolyay János pártjának ellensúlyozására alakított „*kalandosok* társulatának“ élén állottak. Három társa Mohácsnál elesett; csak maga volt életben. Most a kalandosok társulatának tagjait reábirni igyekezett, hogy a budai országgyűlésen jelenjenek meg. ¹⁾

A *pozsonyi* kormánytanács, bár nem félt attól, hogy ezen országgyűlés Ferdinánd ügyére nézve veszélyt hozand, mégis ajánlotta neki, hogy követeket küldjön Budára. ²⁾ Azonban Ferdinánd nem akarta magát ismét kitenni azon megaláztatásnak, melyet a fehérvári országgyűlésen, hol a rendek biztosait kihallgatni vonakodtak, szenvedett. ³⁾ Emiatt a Budán összegyűlendő rendeket csak levélben intette, hogy örökösödési jogait és királylyá választatását tekintetbe véve, ne engedjék magukat a „vajda“ által elesébíttatni, hanem csatlakozzanak hozzá, vele a haza megmentése végett harczolandók. Együttal mellékelte V. Károlynak 1526. november 26-dikán

mentum. III. 104. l. Ettől a Bornemissza Jánoshoz intézett meghívólevél némileg különbözik, és rövidebb is. Egykorú másolata a bécsi cs. és kir. t. levél. — A megyékhez küldött meghívókból egy példány sem ismeretes. Tartalmát ismerteti *Szalaházy Tamás* veszprémi püspök 1527. február 24-én Pozsonyból Ferdinándhoz intézett levelében: „Vayvoda Conventum indixit . . . missis fere per omnes Comitatus literis, quibus declarat magnitudinem rerum, quae instant, desiderare, ut viritim Nobiles convenirent, quod ipse quoque, si illis molestum non esset, optaret. Se tamen fore contentum, ut ex singulis Comitatus electi conveniant.“ Eredetije a bécsi cs. és kir. t. levél.

¹⁾ Szalaházy fönnebb idézett levelében elmondván e tervet, hozzáteszi, hogy a kalandosok közül csak kevesen fognak az országgyűlésen megjelenni, és azok sem pártolnak el Ferdinándtól.

²⁾ Szalaházy fönnebb idézett levelében írja: „Cur nostrum plerisque visum sit, ut Maiestatis Vestrae Orator ad illum Wayvode Conventum mittatur, nihil dubito, quin ex literis Reverendissimi Domini Labacensis intellexerit.“

³⁾ Ezt maga említi márczius 7-én a budai országgyűléshez intézett, alább idézendő levelében.

a magyar rendekhez intézett levelét, melyben azokat Ferdinánd megválasztására buzdította, és segélyét a török ellen felajánlotta. ¹⁾

Ferdinánd tanácsosainak és híveinek igyekezetei a rendeket a budai országgyűlésen való megjelenéstől visszatartani, saját pártjuk körében is, eredménytelenek maradtak.

Ötvenhárom megye, ²⁾ tíz királyi város, Tótország és Erdély képviselve valának az országgyűlésen. *A főrendek* nagy számban jöttek össze. Ekként az országgyűlés rendkívül népessé lőn.

A *főpapok* közül jelen voltak:

Várday Pál esztergomi érsek,
Erdődy Simon zágrábi püspök,
Czibak Imre váradi püspök,
Sulyok György pécsi püspök,
Podmaniczky István nyitrai püspök,
Homonnai Gábor győri püspök,
Muchnai János esanádi püspök,
Brodaries István szerémi püspök,
Jozefich Ferencz zengi püspök,
Krestshmar Lőrincz fehérvári prépost,
Statileo János budai prépost,
Horváth János szepesi prépost.

A *zászlósok* soraiból:

Perényi Péter erdélyi vajda,
Frangepán Kristóf horvátországi bán,
Werbőczy István főcancellár,
Homonnai Ferencz tárnokmester,
Pöstyényi Gergely főudvarmester,

¹⁾ Ferdinándnak marezius 7-én kelt levelét, melyben V. Károlyé is befoglaltatik, közli *Korachich*. Supplementum. III. 105—115. ll.

²⁾ A megyék marezius első felében választották meg követeiket. A laibachi püspök és Pempflinger István marezius 16-án Pozsonyból Ferdinándnak írják: „Am nachstvergangen Montag der Weyda hieumb auch anderswo in den Spanschaftten Lanndtag gehálltn, und man schikht auf sein begern aus yeder spanschaft etlich person auf den Rakhusch gen ofn.“ Eredetije a bécsi cs. és k. t. levél.

Országgh Imre főajtónálló,
 Tahy János vránai perjel,
 Farkas szentgyörgyi gróf.

A *bárok* rendjéből:

Erdődy Péter,
 Báthory András szatmári főispán,
 Bánffy János verőcei főispán,
 Ráskai Gáspár nógrádi főispán,
 Lossonezy Antal,
 Zeechy István,
 Bekényi Benedek k. személynök,
 Dóczy János budai tiszttartó,
 Thewrek Bálint,
 Várday János,
 Chaholy Imre,
 Cháky Mihály,
 Zokoly János.

Főispánok:

Báthory István szabolcsi,
 Domboi János tolnai,
 Imreffy Mihály fehérvári,
 Paxy Gáspár aradi,
 Paxy János solthi,
 Puthnoki Imre borsodi,
 Desewffy János pozsegai,
 Abranffy Péter békesi.

Előkelő nemések: ¹⁾

Abaujból: Zemere Mihály,
 Syssary János,
Aradból: Paxy László.
Árvából: Kwbiny Lénárd.
Bácsból: Swlyok Balázs,
 Drágy Miklós.
Baranyából: Herzeg Miklós,
 Kápolnay János.

¹⁾ „Primores“-eknek neveztetnek, kiknek felsorolása után még általánosságban említetnek „eeterique nobiles.“

<i>Barsból :</i>	Kálnay Ferencz, Thapolchany György.
<i>Békésből :</i>	Ispán Lénárd, Horváth István.
<i>Beregből :</i>	Wyhely Imre.
<i>Biharból :</i>	Árthándy Balázs, Zólomi János.
<i>Bodrogból :</i>	Wárday Mihály, Swlyok Lajos.
<i>Borsodból :</i>	Derenczény Miklós, Jánoky Osvát, Zyny István, Thybold Zsigmond.
<i>Csanádból :</i>	Kérey Ferencz, Fekethe Miklós.
<i>Csongrádból :</i>	Pesthény Ferencz.
<i>Esztergomból :</i>	Kywrthy Miklós.
<i>Fehérből :</i>	Bárson Boldizsár, Bodmery Mihály.
<i>Győrből :</i>	Némay Mihály, Poky Menyhért.
<i>Gömörből :</i>	Pwthnoky János, Soldos György.
<i>Hevesből :</i>	Zaloky Zsigmond, Body Mihály.
<i>Hontból :</i>	Syraky György, Balogy János.
<i>Komáromból :</i>	Zenth Tamás, Kywrthy Miklós.
<i>Krasznából :</i>	Kewreffy László.
<i>Liptóból :</i>	Paloozy György, Kwbiny Mátyás.
<i>Marmaroshból :</i>	Petroway Péter.
<i>Mosonyból :</i>	Naghlwchey Demjén, Rausar Sebestyén.
<i>Nógrádból :</i>	Wydffy Lőrincz, Tholdy László, Lyphay László.

<i>Nyitrából :</i>	Forgách Ferencz, Wyfalwssy Mátyás.
<i>Pestből :</i>	Káthay Mihály, Kenderesy Mihály.
<i>Pilisből :</i>	Megchei György.
<i>Pozsegából :</i>	Lewkws János, Dresnecky András.
<i>Pozsonyból :</i>	Karchay Mátyás, Konde Lázár.
<i>Sárosból :</i>	Kapy Menyhért, Bertholdy Márton.
<i>Soltból :</i>	Thetheny Péter, Wolkowyth Mihály.
<i>Somogyból :</i>	Nyáry Ferencz, Zánthó Egyed.
<i>Sopronyból :</i>	Wathay Ferencz, Radoczy Antal.
<i>Szabolcsból :</i>	Bayony Benedek, Parlagy Miklós.
<i>Szathmárból :</i>	Chaholy János, Phylpessy Ferencz.
<i>Szepestől :</i>	Jekeffalwy Mihály, Warkoch Menyhért.
<i>Közép-Szolnokból :</i>	Jakchy Mihály.
<i>Külső-Szolnokból :</i>	Was Mihály, Wesseny Mihály.
<i>Temesből :</i>	Sysmann István, Haghmássy János.
<i>Thüróczból :</i>	Ersewk Benedek, Thwroczy Miklós.
<i>Tolnából :</i>	Regy Ferencz, Morgay István.
<i>Tornából :</i>	Kewzegy János, Nádasdy Miklós.
<i>Trencsínből :</i>	Orozlankewy Miklós, Marsóczky Mihály.
<i>Ugocsából :</i>	Wyhelyi Gáspár, Orosy Ferencz.

<i>Unghból :</i>	Ewdemffy Kristóf, Zábranchy János.
<i>Valkóból :</i>	Rachyth Péter.
<i>Vasból :</i>	Septhey Ágoston, Logody Mihály.
<i>Verőczeből :</i>	Fanchy János, Fekethe János.
<i>Veszprémből :</i>	Essegwary Ferencz, Mathwsnay János.
<i>Zalából :</i>	Gywlaffy István, Hassaghi Dénes, Chany Balázs.
<i>Zarándból :</i>	Maysay Benedek, Bánkewy László.
<i>Zólyomból :</i>	Myssynczky György, Oztrolwkay György.

A tótországi rendek küldöttei :

Kesserw Mihály,
Rathkay László,
Keezer Gáspár,
Thwroczy János,
Broderyth Mátyás.

Az erdélyi rendek küldöttei :

Zoby Mihály,
Apaffy Farkas,
Balassa Ferencz,
Podwynya Pál.

Az erdélyi szászok külön küldöttek követeket. Ezeknek, úgyszintén *Buda, Pest, Kassa, Lőcse, Bártfa, Eperjes, Kiszeben, Nagyszombat, Fehérvár, Esztergom* királyi városok követeinek neveit nem ismerjük.

Ezeken kívül más főrendek és nemesek is voltak ; ¹⁾ minélfogva a gyűlésen megjelent rendek száma bizonyosan meg-

¹⁾ A névsor végén áll : „Ceterique nobiles et proceres Regni Hungarie universi in presenti Dieta constituti.“ A névsort azon aláírásokból vettük, melyek az országgyűlésnek Ferdinándhoz intézett, alább tárgyalandó, levele alatt állanak.

haladta a *kétszázat*. Soraikban nem hiányoztak olyanok, kik Ferdinándhoz híven ragaszkodtak, s itt is az ő ügyét szolgálták. ¹⁾ Azonban kétségkívül túlzó és alaptalan volt az, mit ezek Máriának jelentettek, hogy „*a nemesség nagy része és a közönség* mindenkefelett óhajtják tudni, mikor jő Ferdinánd, hogy őket kiszabadítsa „fárao“ kezeiből, s csak néhány „próféta“ tesz kivételt, kik mindenkor Szapolyay pártján állottak.“ ²⁾

Mennyire ámitották őt, világosan kitüntették a következő események.

Miután János király a gyűlést megnyitotta, és a rendeket felhívta, hogy az ország védelméről tanácskozzanak: ³⁾ ezek bizottságot küldöttek ki, mely javaslatait előterjeszsze. A megválasztottaknak esküvel kelle magukat kötelezni, hogy tanácskozásaikat és végzéseiket titokban tartják. ⁴⁾

A bizottság rövid idő alatt végezte el a reá bizott munkát. Marczius 23-án a gyűlés nemcsak tárgyalta már, de el is fogadta javaslataikat. ⁵⁾

A rendek hűségüket és ragaszkodásukat János király iránt ritka áldozatkészség által igyekeztek kitüntetni.

Mindenemű ingó birtokaik értékének tizedrészét ajánlották fel az ország védelmének költségeire, a királyra bizat-

¹⁾ Ezekre czéloz Mária marczius 26-ikán Ferdinándhoz intézett levelében. Marczius 27-iki levelében pedig megnevezi az egyiket: *Ártándi Pált*, kivel levelezésben állott. *Gévay*. Gesandtschaft Ferdinands I. an Szuleyman I. 1527. 56, 7. II.

²⁾ *Mária* marczius 26-iki levelében Ferdinándnak írja: „En somme autant qu'y vient de la (diète) disent, que la plus part de gentilshomes et le commun ne font que demander, quant vous veres pour les deliurer des mains de pharao, exceptes aucuns prophetes, qu'y ont tousiours este de son parti.“ *Gévay*. 57. I.

³⁾ János király előterjesztéseinek szövegét nem ismerjük. Tartalmukat megismertetik a végzések. Mária csak annyit ír róluk marczius 26-odikán: „Ledit wayuode leur a demande, que ils se dointe leuer en persones, cant ils seront de luy requis.“ *Gévay*nál. 57. I.

⁴⁾ Mária említi idézett levelében.

⁵⁾ Mária, ki marczius 26-odikán még semmit sem tud az országgyűlés *tárgyalásairól*, másnap már megkapja a kész, és marczius 23-ikán kihirdetett törvényczikkeket. *Gévay*. 57. I.

ván, hogy e tized behajtására és kezelésére kincstárnokokat nevezzen, kiknek a király környezetében kelle tartózkodniok, és magukat esküvel kötelezni, hogy a begyülendő pénzt idegen czélokra nem fordítják. A rendek oly nyíltsággal, mely közel áll a tiszteletlenséghez, kijelentették: „Ő felségét biztosítják, hogy ha ezen pénzek nem azon czélokra fordíttatnak, melyeket ő felsége a rendeknek megjelölt: az ország soha többé nem fog ő felségének segélyt ajánlani.“ (I. és VI. czikkek.) A király és a kincstárnokok voltak hivatva kinevezni az adószedőket, kik haladéktalanul megkezdik működésüket, esküvel kötelezván magukat, hogy a tizedeket lelkiismeretesen szedik be, és titokban tartják, ki mennyit fizetett. (III. IV. V. czikkek.) Mindenkitől, eskü alatt, vallomásokat kérnek ingóságaik értékéről, és sz. György napján átveszik ezen érték tized részét. (XI. czikk.)

Ezen tized fizetésére kötelezvék az ország minden lakosai, — Erdélyt és Tótországot is beleértve „miután ezeket ugyanazon veszély fenyegeti.“ — Az országban tartózkodó kereskedők és iparosok áruai sem képeznek kivételt. (IX. XXXVII. XXXVIII. czikkek.) A király maga nem tartozott ugyan tizedet fizetni kincseitől; de felhivatott, hogy ezeken rögtön fogadjon hadakat, s vásároljon hadiszereket, hogy a németek kezeiben levő várakat haladék nélkül visszaszerezhesse. (II. XXXVI. czikkek.)

Azon oszág lakosok, kik maguknak a királytól felmentést eszközölnek ki, vagy a tized fizetésétől menekülendők, az országból távoznak, mint honárulók fognak büntettetni. (X. XI. czikkek.) A parasztok, kik ezen adó miatt zavarokat támasztának, javaiktól fosztassanak meg; ugyanezen büntetés érje az egész községet, mely a zavargó parasztokat letartóztatni elmulasztani. Ha pedig valaki az ország rendei közül támasztana zavarokat, mint lázadó fejét vesztí, és a királytól se nyerhessen kegyelmet. (X. XXIX. czikkek.) ¹⁾

¹⁾ János király Szaniszló napja utáni. csütörtöken rendelte el a tizedek fizetését. (Bártfa városához intézett levele és a tizedszedők esküjének szövege *Praynāl Epistolae Procerum*. I. 293. l.) A tizedszedők működéséről olvashatni Sperfogel szepesi krónikájában. *Wagner. Analecta*. 149, 50. ll.

A rendek a nagy teherért, melyet elvállaltak, lényeges engedményeket eszközöltek ki maguknak.

A király ígéretet tett, hogy soha máskor ily tized fizetésére nem fogja őket kötelezni; továbbá felmentette a honvédelmi kötelezettségektől, kivéve azon esetet, ha a német császár, vagy a török szultán támadná meg az országot; elengedte a koronázása alkalmával megajánlott adót, a kamarai nyereséget és taksikat; megszüntette a vámokat szárazon és vizen; végre, fővesztés büntetése alatt, eltiltotta a katonáknak nemesek és papok házaiban megszállani. (VII. XII. XII. XLII. cikkek.)

Hogy a király által, saját kincsein és a megajánlott tized segítségével, kiállítandó sereg élelmezése körül ne támadjanak zavarok, a király felkérte, hogy az egész országban az élelmi cikkek árát határozza meg, s egyenlő mértéket hozzon be; a ki nagyobb árakat követelne, vagy más mértéket használna, büntetésül elveszti mindazt, a mit árul. (XXIV. és XXV. cikkek.) Viszont a katonák, kik a megállapított árakat megfizetni vonakodnak, fejüket vesztik. (XXVI. cikk.)

A kereskedőkre nézve megerősített a II. Lajos alatt megállapított árszabályzat; a főispán, hivatalvesztés alatt, köteles volt a kereskedőktől, kik magasabb árakat igényelnek, árucikkeiket elkobozni, és a vétkeket a királyhoz küldeni. (XXXI. cikk.) A külföldi kereskedők szabadon közlekedhetnek az egész országban; de tiltva van, a király engedelmével, lovakat, ökröket, teheneket, juhokat és bőröket kiszállítani; a kereskedőktől, kik ezen tilalom ellen cselekednek, szállítmányaik elkoboztatnak. (XXXII. és XXXIII.) Azok, kik a király által forgalomba hozott pénzt elfogadni vonakodnak, fő- és jószágvesztéssel büntetnek. (XXXIV. cikk.)

Ezek voltak a honvédelemre és a pénzügyekre vonatkozó végzések.

Verbőczy, ki ezen országgyűlés tárgyalásaira döntő befolyást gyakorolt, nem mulasztotta el a király és a rendek figyelmét a *codificatio* ügyére vezetni. Határoztatott, hogy a király tetszése szerint jelöljön ki jogtudósokat, kik „az összes törvényeket tanulmányozzák és tisztába hozzák, a törvénykönyvet rendszeres alakba öntsék, a felesleges cikkeket és

azokat, melyek magán egyének érdekeire vonatkoznak, kihagyva. Az ekként kijavított törvénykönyv a jövő országgyűlésnek bemutatattatik. A kinevezendő jogtudósok költségeinek fedezéséről a király gondoskodik. (XV. XVI. XVII. czikkek.)

A *jogi viszonyokra* vonatkozólag még a következő törvények alkottattak:

A király rendelje el mindazon perek megújítását, melyekben Lajos király halála óta, a háború tartama alatt, ítélet hozatott. (XVIII. czikk.)

Mindazok, kik „az elmúlt zavarteljes időkben“ a gondjaikra bízott erősségekből könnyelműen eltávoztak, a hűtlenség büntetésével sújtassanak; ha pedig a király életüknek megkegyelmezne is, hivatalt többé ne viselhessenek, s javaikat adományozza a király érdemes hazafiaknak. (XXI. czik.)

Az elmúlt zavarokban, a királyi birtokokhoz tartozó elhalt nőtelen és gyermektelen jobbágyak marhái és egyéb ingóságai részint a királyi konyha szükségleteire, részint a királyi uradalmakon létező romokba dült templomok felépítésére fordíttassanak. (XXXIX. czikk.)

Az elhunyt főpapok és zászlósok hagyatékai a király rendelkezésére bocsáttassanak. (XXX. czikk.)

Mivel a tizedek behajtása alkalmával, a főpapok tisztei és a bérlok különféle igazságtalanságokat követnek el, megállapíttatott, hogy az ország lakosai a régibb törvények által szabályozott módon tartozzanak a tizedet fizetni; ha azonban a bejelentett aratási határnaptól számítandó tizenöt nap alatt a tiszttviselők, vagy bérlok a tizedet beszedni elmulasztják, a birtokosok fel vannak jogosítva terményeiket haza szállíttatni. (XLIV. czikk.)

A jászok és kunok területének határai, amint azokat az ország bírái régebben meghatározták, újra felállítandók. (XXVII. czikk.)

Figyelemre méltó két törvény, mely a Törökországból Magyarországra jövő menekültekről, pribékekről szól, s ezeknek bevándorlását előmozdítani kívánja. Határoztatott, hogy kik ily pribékeket személyükben vagy javaikban bántalmazák, fejüket veszítsék, s a király se kegyelmezzon nekik; kik pedig ezen törvény megalkotása előtt bántalmaztak pri-

békeket, törvényszék elé állíttassanak. E törvény azonban nem bír érvénnyel a véghelyek tiszteire nézve, kik hivatta vannak megítélni, vajjon a pribékek valóban menekültek, vagy pedig kémek. (XIX. XX. czikkek.)

Az országgyűlés által alkotott törvények között nem hiányoznak olyanok, melyek közvetlenül *Ferdinánd és követői ellen* irányulnak.

Hogy a Ferdinánd ellen indítandó háború jogossága teljesen kétségtelennek tűnjék fel, a rendek felkérték János királyt, hogy az 1505-ik évi rákosi végzeményt — mely megállapítja, hogy idegenek a magyar trónt el nem nyerhetik — megerősítse; ekként ezen végzés érvényességét elismerték. (XXXV. cikk.) Ezen alapon „hüteléneknek, a haza közjáva, az ország szabadsága és a szent korona ellenségeinek“ bélyegezték azokat, kik Ferdinánd megválasztásában részt vettek; János királyt felhívták, hogy ezeknek javait kobozza el és saját híveinek adományozza; a katonáknak pedig, kik „azon hütelennel tartanak“ tüzzön ki határnapot, s ha virágvasárnapig nem hódolnak meg neki, szintén foszsa meg javaiktól. Végre azok, kik a Ferdinánd által szétküldött, írott vagy nyomtatott leveleket, „melyekkel a köznyugalmat felzavarni iparkodik“ elfogadják, elolvassák, vagy másoknak átadják; úgyszintén Ferdinándtól követségeket vállalnak el: mint felségsértők a hűtlenség büntetésével sújtassanak. (XIII. XIV. XV. czikkek.) ¹⁾

E törvények kihirdetése alkalmával, midőn a Ferdinánd párhívei ellen alkotott czikk felolvastatott, külön megnevezettek az urak, kiket a törvény sújtott; ²⁾ élükön: Báthory István nádor, Thurzó Elek országbíró és Szalaházy Tamás cancellár. ³⁾ Battyányi Ferenczet nem említették, mivel remélték, hogy önkényt fogja elhagyni Ferdinánd pártját. ⁴⁾

¹⁾ A törvénykönyv egykorú másolata, melyet a laibachi püspök marczius 27-én küld Ferdinándnak, az egykori magyar udvari cancellária levéltárában.

²⁾ Ezt Mária említi marczius 27-ediki levelében. *Géva*. I. 57. l.

³⁾ Sperfogel szepesi krónikájában írja: „In Comitibus proscripti sunt Stephanus Báthory Palatinus, Alexius Thurzo et Episcopus Wesprimiensis.“ *Wagner*. *Analecta*. II. 149. l.

⁴⁾ Ezt Mária említi marczius 27-ediki levelében. *Géva*. i. h.

A rendek ekként tényleg válaszoltak Ferdinánd levelére, melyben őket felhívta, hogy hozzá csatlakozzanak, s mely mind a királyi tanácsban, mind az országgyűlésen felolvastatott. ¹⁾ Azonban írásban is kívántak felelni. Csudálkozásukat fejezik ki afelett, hogy Ferdinánd őket alattvalóinak, magát Magyarország királyának, és János királyt erdélyi vajdának címézi; mert nem ismerhetik el királyuknak. „Tudja meg felséged, hogy Magyarország sem jegyajándékol, sem hűbértől el nem adományozható; hanem bármely külfejedelem hatalmától független ország, melyet sem előbbi királyaink, sem saját őseink nem voltak feljogosítva bárkinék örökségül adni.“ De őseik nem tették ezt, sőt esküvel kötelezték magukat, hogy idegent nem fognak királyukká választani; kéri tehát Ferdinándot, ne címezze magát Magyarország királyának, ne avatkozzék az ország kormányzásába, adja vissza az általa nem rég elfoglalt városokat, és ne akadályozza őket készületeikben, melyeket a török ellen viselendő háborúra tesznek; sőt inkább lépjen barátságos viszonyba királyukhoz, és igyekezzék vele együtt a kereszténység közös ellenségének leküzdésére.

Hogy e levél nagyobb hatással bírjon, a főrendek és a megyei követek mindannyán ellátták aláírásaikkal. ²⁾

És ez volt az országgyűlés utolsó cselekménye.

¹⁾ Ezt Mária írja marezius 26-odiki levelében. Említi, hogy a futár, ki Ferdinánd levelét vitte, utasítottott, hogy a feleletre várokozzék. — A mit Máriának Budáról jött szolgálja beszélt, hogy a rendek megintették János királyt, ne bántsa Ferdinánd postáját, alig bír alappal. *Gécy*. I. 57. l.

²⁾ A bártfai levéltárban létező hibás és csonka másolatból, mely az aláírásokat sem bírja, kiadta *Kovachich*. Supplementum. III. 115—118. II. A bécsi cs. és k. levéltárban őriztetik eredeti példánya.

VI.

I. Ferdinánd budai országgyűlése és koronázása Fehérvárt.

A János király által Budán tartott országgyűlés határozatai nem engedtek kétséget aziránt, hogy a két király között fegyvernek kell határozni. Előre volt látható, hogy a kísérlet, melyet a lengyel király 1527. június havában tett a vetélytársak kiegyenlítésére, nem fog eredményre vezetni.

Ferdinánd soká késett a háborút megindítani. Végre július utolsó napján, jelentékeny sereg élén, Magyarország területére lépett, újabb esküvel kötelezvén magát a nemzet jogainak és szabadságainak tiszteletben tartására.

János király készületlenül állott. A budai országgyűlésen megajánlott nagy hadisegély csak lassan és hiányosan folyt be. A nemességet hasztalan sürgette felkészésre. És míg maga csak csekély haderővel rendelkezett, mely komoly ellenállásra alig képesítette, pártjának kebelében az árulás és hűtlenség előkészíté a teljes felbomlást.

Így történt, hogy Győr, Tata, Komárom, Esztergom, majd Visegrád is, részint minden védelem nélkül, részint rövid ellenállás után, megnyitották kapuikat. És Ferdinánd már az első szent király ünnepén bevonulhatott a védtelenül hagyott Budavarába. János király ezalatt a Tisza vidékére vonult vissza, hol nyílt csatákban is többször jelentékeny vereséget szenvedett.

A Ferdinánd által kivívott gyors és fényes siker egyrészt, vetélytársának tehetetlensége másrészt, lényeges fordulatot idézett elő a pártok belviszonyaiban. Tömegesen hagyták el az urak és nemesek János zászlait, hogy a kelő nap felé fordúlva, Ferdinánd táborába siessenek.

Ez tehát elérkezettnek látta most az alkalmas időpontot, hogy királyiá választatását újabb országgyűlésen megerősíttesse, és magát, a koronázás által, a trón birtokában megszilárdítsa.

Még azon nap, midőn Budát elfoglalta, szétküldé leveleit, melyekben a rendeket a *szeptember nyolczadikán* Budán tartandó országgyűlésre meghívta, hogy hódolatukat elfogadva, velők „a vég helyek megmentésére és az ország javára czélzó intézkedések felől tanácskozzék.”¹⁾

Hat nappal utóbb a királyi városoknak meghagyta, hogy többiben hirdettessék ki a közhelyeken „hogy Magyarország és kapcsolt részeinek összes főpapjai, főurai és nemesei a Budán szeptember 8-án tartandó országgyűlésre megjelenni tartoznak; és lázadók gyanánt fognak tekintetni mindazok, kik fontos ok nélkül, makacsságból elmaradnak.”²⁾

János király mindent megtett, hogy az országgyűlés megtartását akadályozza. A rendeket intette, hogy meg ne jelenjenek.³⁾

A legtöbb helyen hatástalanok voltak intelmiei. Így három megye ugyanazon napon vette Ferdinánd meghívóiratát és János levelét; de az utóbbit értesítették, hogy azon esetre, ha Ferdinándot szeptember végeig Budávarából és az országból ki nem űzi, kényszerítve látják magukat a budai országgyűlésen megjelenni.⁴⁾ Mindazáltal János király több megyét és várost visszatartott; részben azáltal is, hogy a hozzájuk intézett meghívóleveleket hívei elfogták.⁵⁾

Nem annyira János tevékenysége, mint inkább a rövid határidő okozta, hogy szeptember 8-adikára a rendek igen csekély számban jöttek össze; minélfogva Ferdinánd utasítva

¹⁾ Egykorú másolata a bécsi cs. és k. t. levél.

²⁾ Ferdinándnak 1527. augusztus 26-án Pozsony és Soprony városokhoz intézett levelei, ezen városok levéltáraiban.

³⁾ Jánosnak 1527. augusztus 24-én Egerből kelt levele *Wag-
nernül*. Diplomatarium Sarosiense. 200. l. *Pray*. Epistolae Procerum.
I. 116. l.

⁴⁾ *Ursinus Velius*. De bello Pannonico. Kollár kiadása. 18. l.

⁵⁾ Ferdinánd -- 1528 október 10-én írja Kassa városának,

látta magát az országgyűlés megnyitását *szent Mihály napjára*, szeptember 29-edikére halasztani.¹⁾

A második határnap előestéje is elérkezett, anélkül, hogy a rendek kellő számban jelentek volna meg.

A gyűlés megnyitott ugyan, de azon kérelemmel fordult Ferdinándhoz, hogy az érdemleges tanácskozmányok csak nyolcz nap múlva kezdessenek meg; remélvén, hogy ezen idő alatt többen az ellenpárt hívei közül, a vereség hírére, melyet János király szeptember 27-én a Tiszánál szenvedett, sietni fognak Budára. „Úgy hiszem, — írja Ferdinánd — e vereség meggyógyította őket, más gyógyszer alkalmazására alig lesz szükség.“²⁾

Nem csalódott. Október 3-án megérkezett *Várday Pál*, kit János király egri püspökből esztergomi érsekké nevezett.³⁾ Számosan kísérték és követték őt. *Ország* János kalocsai érsek, *Podmaniczky István* nyitrai püspök, *Sulyok György* pécsi püspök, *Berisló István*, *Móré László*, *Erdődy Péter* és mások.⁴⁾ Ekként a tanácskozmányokat meg lehetett kezdeni.

A király október 6-án budai palotájába hívta a főrende-

hogy meg van győződve, miszerint a város elküldötte volna követeit az országgyűlésre „si literae nostrae ad vos pervenissent, aut vis et metus non obstitissent.“ *Kovácsik. Supplementum. III. 120. l.*

¹⁾ A levelek közül, melyek az elnapolást jelentették, egy sem ismeretes. Ferdinánd — 1527 október 10-én Kassa városához intézett levelében említi „Conventum nostrum . . . ad festum beati Michaelis Archangeli proxime praeteritum indixeramus.“ *Kovácsik. Supplementum. III. 120. l.*

²⁾ Ferdinánd 1527. október 24-én Margit főhercegnőnek írja: „La Journée en laquelle ay fait conuoquer les nobles et estas de ce Royaume comença dimence passe, laquelle il ma conueni, a leur Requette, aincoires prolonguer de huit jours, pour ce que aucuns, quilz mon fait remonstrer, estaient mal disposez, par quoy ne pouoyent se tost comparrir, mais Jespere, que la deffait susdit les aura fait reuenir a conuallescence, car ie ne fais doubte, quilz n'auoyent besoyn d'autre medecine.“ *Horváth Mihály. Brüsseli Okmánytár. I. 69. l.*

³⁾ Ferdinánd október 4-én Budáról Margitnak írja: „Hier est ici arriue l'archevesque de Strigonne, qui auoit aussi este malade, sans pluisseurs autres qui aussi sont desia venuz.“ i. h.

⁴⁾ Ezeket megnevezi *Ursinus Velius. 28. l.*

ket. A következő beszédet intézte hozzájuk latin nyelven, melyet azután a cancellár magyarul tolmácsolt.¹⁾

„Mídon az elmúlt évben a szomorú hírek Lajos király siralmas kimúltáról, az országnak legyőzetéséről a török által, a városok és falvak elpusztításáról hozzám eljutottak, bár nem kevésbé igénybe vettem a magam és a császár fontos ügyei, elfoglalva hadak gyűjtésével, melyeket a Milánót fenyegető francziák ellen Olaszországba kelle küldenem; mindazáltal legsürgösebb feladatommak tartottam erős hadat vezetnem ama kegyetlen ellenségre. E miatt Németországból Bécsbe siettem, s itt hadat gyűjtöttem, melylyel az ellenségnek váratlan, futáshoz hasonló visszavonulása után, az ország határánál megállapodtam; nehogy ha seregeimet ezen sokat szenvedett országba vezetem, sebeit egy újabbal tetézzem. Ezen sebek gyógyítására minden erővel kívánván törekedni, testvéremmel a királynéval azonnal alkalmas király választása felől tanácskoztam. A királyné és a nádor országgyűlést hirdettek Komáromba, hová a főrendek és az egész nemesség meghivattak. Azonban az emberiség körében uralkodó pártoskodás szelleme okozta, hogy a szepesi gróf Tokajba gyűlést hívott egybe, itt hívei és az újítások barátai előtt feltárta az ország elfoglalására vonatkozó szándékát, melynek valósítását több év óta titokban előkészítette. A jelenlevő csekélyszámú rendek, kik részint már előbb pártján állottak, részint most fenyegetések vagy jutalmak által megnyerettek, elhatározták, hogy ő emeltessék a magyar trónra, és mielőbb Székesfehérvárott megkoronáztatván, az ország kormányát kezeibe vegye. Mire ő hihetetlen uralomvágy, düh és örültség által ragadtatva, isteni és emberi törvényeket megvetve, a szerződésekről megfeledkezve, túltevéen magát a szokásokon, melyeket őseitek esküvel megerősítettek, örökségképen hagytak reátok és eddig senki sem merészelt megsérteni, — a törvényesen kihirdetett országgyűlés határnapját be nem várta, párthiveivel Fehérvárra siet, magát ki-

¹⁾ *Ursinus Velius* írja: „Talem orationem, locutus per interpretem, habuit.“ 28. l. Ennek értelme nem világos. Azonban Widman, ki jelenvolt, világosan írja: „Durch meinen gnädigsten Herrn zum theil eigenen Munds lateinisch, zum theil durch den Ungerschen Cantzler erzehlet worden.“ *Goldastnäl.* i. m. 25. l.

rálylyá kikiáltatja és megkoronáztatja. A nádor és azok, kik a királyné mellett a trónüresedés alatt az ország kormányát vezették, értesülvén a vajda merész tettéről, Pozsonyba hívták össze az országgyűlést. Itt a Frigyes és Miksa császárok által Ulászló magyar királylyal kötött és megerősített szerződés értelmében, engem, ősi szokás szerint, királylyá neveztek. Ekkor jogom leendett fegyverrel helyezni magam a szepesi gróf által ármány és erőszak segélyével elfoglalt ország birtokába; azonban mást sugalmazott nekem azon kiváló jóakarát és atyai szeretet, melyet irányotokban táplálok; vérontás és harez nélkül kívántam volna a szerződések és rokonsági kapesok által engem megillető országot birtokba venni; de jószándékú terveimet a zsarnoknak vészteljes makacssága megghiúsította. Mindezt megkisérlettem tehát, hogy őt intelmeim által helyes útra térítsem és reábirjam, hogy az erőszakosan elfoglalt országról mondjon le. Eredménytelenül ajánlotta fel Zsigmond lengyel király tekintélyét és közbenjárását; részint tiszteletből azon szerződés iránt, melynek megújítására főleg ő bírta reá tizenkét év előtt testvérét Ulászlót, részint készítetve a rokonsági kötelekek által. Az ő tanácsára, bár ismeretes volt előttem a zsarnok hajthatlan szelleme, készségesen megegyeztem, hogy követeim a vajda által küldendőkkkel, a lengyel király biztosainak közvetítése mellett, Olmüczben találkozzanak. Azonban hosszas tanácskozás után, eredmény nélkül oszlottak el. Éreztem és tudtam, hogy a szepesi gróf mindezt csak idő nyérése végett teszi, és előreláttam, hogy követeim hiú üzeneteknél egyebet nem fognak magukkal hozni; mindazáltal engedtem a jólelkű, és irányomban kitünő barátságot tanúsító Zsigmond király fellívásának, azért is, hogy kitűnjék, miszerint a béke és egyesség létrejöttére vezető semmiféle eszközt nem mellőztem. Midőn tehát láttam, hogy szelídségemmel visszaélve, ama merész ember vakmerősége naponkint erősödik, végre elhatároztam, hogy fegyverrel fogom jogaimat érvényesíteni. Istent hívom bizonyságul, hogy akaratom ellen kezdettem meg a háborút. Egyéb okok között azon óhajlás is készített reá, hogy oly sereget vezetve az országba, mely irántatok nem viseltetik ellenséges érülettel, titeket, kiknek jólétéről és megmaradásáról a legnagyobb buzgalommal gondosko-

dom, mind a szepesi gróf kegyetlen zsarnoksága, mind a törökök támadása ellen megvédjelek. Hogy jogosan viseltem a háborút, azt, igazságos bíró gyanánt, a szerencsés eredmény is bizonyítja. Tanúi voltak annak, mily sikerrel üzttem ki őt a királyi székvárosból, és csekély számú hadaimmal jól felszerelt seregét tönkre tevén, várait elfoglalván, a Tiszán túl menekülni kényszerítettem. A mely győzelmet inkább Isten segélyének és hatalmának, mint emberi erőnek és bölcseségnek kell tulajdonítanom.

„Miután tehát Istennek kétségtelenül nyilvánuló akaratából, mindnyájatok megegyezésével hivatva vagyok föltekintek uralkodni, most már nem marad egyéb hátra, mint törekvésünket arra irányozni, ami legszükségesebb: helyreállítani a szomorú feloszlásnak induló, és úgyszólván minden tagjaiban meg bomlott országot, fegyvereinkkel távoltartani ellenségeit, végre lehetőleg kiterjeszteni határait. De míg mi ezeknek végrehajtására minden erőnket felajánljuk, fáradságot nem kimélnünk, és veszélyektől nem rettegünk: méltányos dolog, hogy viszont ti is ezen fontos és reátok nézve mindenekfelett üdvös feladat megoldásában tanácsosal és áldozatkészséggel hűsége sen támogassatok. Ha szíveteken viselitek a vallás ügyét és hazátok szabadságát, ha megvédve kívánjátok látni a gyalázatos ellenségtől nejeitek tisztaságát, gyermekeiteket, javaikat és saját életetöket; bizonyára örömmel fogtok igyekezni és mindent megtenni, hogy szép terveim valósítását mielőbb sikeresen megkezdhessem és szerencsésen befejezhessem.“¹⁾

Ezen királyi előadás meghallgatása után a főrendek félrevonultak, hogy a válasz iránt tanácskozzanak. Rövid idő letelte után ismét megjelentek a király előtt; nevükben *Várday Pál* a következő beszédet mondá el:

„Mindannyian, kik Lajos király halálát túléltek, meg gondolván, hogy az ország védelme tekintetéből, nagy hatalommal és számos országokkal bíró uralkodóra van szükségük, Ferdinándot ohajtották királyokul. Miután azonban a szepesi

¹⁾ A beszéd egész szövegét közli *Ursinus Velius* (28—30. ll.), ki az országgyűlésen jelen volt, mint a királyi iroda egyik tagja. Minden oda mutat, hogy e beszéd csakugyan így mondatott el.

gróf pártja felülkerekedett, annak királyllyá megválasztását inkább félelemből engedték meg, mint jóváhagyták; a koronázáson nem szabad akaratból jelentek meg, hanem azért, nehogy elmaradván, kárt szenvedjenek. Mindnyájuk előtt ismeretes, mennyire döllyfös és kegyetlen a szerencsében, mennyire gyáva és tehetetlen a szerencsétlenségben; mit most ismét bebizonyított, futásnak eredve, mihelyt Ferdinánd hadainak közeledését hírül vette. Ennek folytán örömmel értesültek Ferdinánd győzelmeiről, és szerencsét kívánnak neki. Királyllyá választatását, mely Pozsonyban a királyné hívei által történt, érvényesnek ismerik el, s közmegegyezésükkel járulnak hozzá. Azokat, kik vele ellenkeznek, ellenségeiknek fogják tekinteni. A szepesi gróf, ki vétkes erőszakkal foglalta el az országot, mint felségsértő fegyverhatalommal üldözőbe veendő; mivégre készségesen ajánlják fel a királynak fegyverüket és vagyonukat. Vegye át a király haladék nélkül az ország kormányát, és koronáztassa meg magát Székesfehérvárt. A főrendek és nemesek készek rögtön küldöttséget indítani Perényi Péterhez, s őt a korona átadására felhívni.“¹⁾

A király röviden kijelenté, hogy a főrendek hódolatának és áldozatkészségének kifejezését kegyelmesen tudomásul veszi.

Két nappal utóbb, október 8-án, a király megjelent az alsó nemesség körében. A budai vár alatt elterülő mezőn faállvány, s ezen selyemszövettel borított aranyos trón volt elhelyezve. A király, a főrendek által kísérve, jött ide.

Mindenekelőtt *Szalaházy Tamás* veszprémi püspök és királyi cancellár ismételte azt, mit Ferdinánd két nap előtt a főrendeknek előadott. Majd maga a király szólott, latin nyelven; szavait a cancellár magyarul tolmácsolta.“²⁾

„Úgy hiszem, mindnyájatok előtt ismeretesek szándékaim, melyekkel minap hazátokba jöttem: titeket a zsarnokságtól felszabadítani, személyeiteket és javaitokat az ellenségtől megvédeni, belviszályok és sokféle csapások által teljesen felforgatott hazátoknak, mely egykor annyira gazdag vala, régi fé-

¹⁾ *Ursinus Velius* Várdaynak beszédét így, kivonatossan közli.

²⁾ Így értem azt, a mit *Ursinus Velius* ír: „Ipse eodem (Episcopo Vespriemiensi) *usus interprete* hunc in modum ad circumfusam nobilitatem verba fecit.“ 31. l.

nyét visszaállítani. Legyetek meggyőződve, hogy bár teljes joggal igényelhettem ezen ország trónját, inkább szánalomból, már már elveszett ügyeteken segíteni ohajtván, mint haszonlesésből és saját érdekeimet tekintve, kerestem azt. Mert valóban nem létezik ország, mely hazátoknál inkább kifosztva és elhagyatva lenne. Mennyi veszélyt és romlást kell erőnkkel és közreműködésünkkel elhárítani, hogy visszanyerje épségét és jólétét ?!

„Midőn tehát most, mindnyájatok megegyezésével, az országot átveszem, Istent tanúnak hívva, fogadom, hogy inkább atyai kegyességet és szelídséget, mint a királyi hatalmat fogom veletek éreztetni. Az, hogy idegen vagyok, nem szolgálhat hátrányomra. Ezen országnak előttem is több külföldi uralkodója volt, kik azt jobban kormányozták, mint a honfiak. A legfontosabb kérdés az, milyenek vagyunk, nem pedig az, honnan származunk. És nehogy más országok történetéből hozzak elő példákat, Probus római császárt emelem ki, mert ezen országnak, Pannóniának volt szülőtte, és igazságosság, kegyesség, harczí vitézség, úgy szintén más fejedelmi tulajdonok tekintében felülmúlt számos császárt, kik előtte és utána a birodalom élén állva, nagyrészen teljesen elűtöttek római eleiktől, és embertelen kegyetlenség, fajtalanság, rablások és más büntények által gyűlöletesekké lőnek.

„Ha a származást veszitek tekintetbe, elődeink egyike sem képes elhomályosítani családunk fényét. Őseim között római császárt és spanyol királyt mutathatok fel. Atyám szintén királyi koronát viselt, és ha kora halál el nem ragadja, a császári trónon követi vala öregatyámat. Testvérem Károly császár őseitől országokat és birodalmakat örökölt; maga pedig mily tetteket vitt véghez már ifju korában, ismeretes az egész világ előtt.

„Azt, mily véleményben van a mi személyünk fölül a világ, kitüntette két hatalmas nemzet; a németek, kik egykor minket ohajtottak császárrá választani, és a csehek, kik az elmúlt évben egyhangúlag ajánlották fel nekünk a királyi trónt. Senkinek tehát közöleték nincs oka megbánni választástokat. Tehetségünk- és erőnkhez képest, mit sem fogunk elmulasztani, mit igazságos, kegyes, jóakarató uralkodótól az alattva-

lők várhatnak. Ne tartsatok attól, hogy megszüntetni fogjuk az elődeink által alkotott törvényeket. Mindenkor épségben megőrizzük jogaitokat és kiváltságaitokat. Bármely ügyben bizalommal fordulhattok hozzánk. Buzgón fogunk igyekezni, hogy mindnyájatok igazságos, kegyes és jóságos uralkodónak tartsatok minket; az előkelők és alacsony sorsúak között nem teszünk különbséget; mindenkinek egyformán szolgáltatjuk ki az igazságot.

„A kegyetlen ellenség által elfoglalt erősségeket és területeket visszahódítani, az ország határait kiterjeszteni fogjuk, mindnyájatok tanácsával és segélyével. Ha erőink nem fognának egyenlők lenni az ellenség hatalmával, számíthatunk testvérünk a császár hadaira, és számos fejedelmek s népek segítségére. Általan, hogy rövid legyek, ha hű és hasznos honpolgároknak fogjátok magatokat bizonyítani, a ti, gyermekeiket és nejeitek javára és birtokaitok fentartására nemcsak saját kincseinket áldozzuk fel, hanem készek leszünk életünket is kockára tenni. Fogadjatok ajánlatainkat oly szívesen, a mint viszont ohajtjuk, hogy ti híven engedelmeskedjeteek nekünk és nőnknek, királynétoknak, hazátok szülöttének.“¹⁾

A nemesség megbízásából *Bessenyei* ²⁾ *István* válaszolt. Mentegette a nemesség azon részét, mely „a szepesi grófnak“ meghódolt; tévuttra vezetettet, miután Szapolyay párthívei hirdették, hogy az a császár és Ferdinánd király megegyezésével lép a magyar trónra; emellett elfogták a Ferdinánd által szétküldött leveleket is, minélfogva nem értesültek szándékairól. Ha ezek nem történnek, Ferdinándot azonnal elfogadták volna királyuknak. Most tehát Jánost a haza ellenségének nyilvánítván, Ferdinándot szívből üdvözlilik uralkodójuknak, és felkérlik, hogy magát mielőbb koronáztassa meg s az ország kormányát vegye át.³⁾

¹⁾ *Ursinus Velius*. 30—33. II.

²⁾ *Ursinus Velius* Bessenitynek írja. 33. I.

³⁾ *Ursinus Velius*. 33. I. *Widman*. 35. I. Ferdinánd maga is írja október 8-án Máriának: „Asture yey suis retourné de la diete, dont fis ma premiere propoosition, et ma este incontinent respondu, et au premier accepte par tous lelection faite en ma persone.“ *Gévay*. Gesandtschaft K. Ferdinands I. an Sultan Suléiman. I. 1527. 115. I.

Ferdinánd ekként Magyarország törvényes királyának elismertetvén, az ő és nejének Székesfehérvárt történendő koronázására november *harmadik* napja lett kitűzve, a mely ünnepélyre az ország rendei külön levelekben hivattak meg, ¹⁾ Perényi Péter pedig felszólítottatott, hogy a koronát haladéktalanul Fehérvárra hozza. ²⁾

János párthívei, kik tizenöt nap alatt nem hódolnak meg Ferdinándnak, honárulóknak nyilvánítottak. ³⁾ Végre a rendek adót is ajánlottak, minden porta után egy forintot; hogy Ferdinánd János király és a török ellen sereget fogadhasson. ⁴⁾

Ekként hatástalan maradt a levél, melyet *János király* Nagyváradról a Budán összegyűlt rendekhez intézett; felhíván őket, hogy Ferdinándot ne koronázzák meg, és biztosítván, hogy Magyarország trónján nem fog tűrni német uralkodót, és csakhamar segélyére siet híveinek. ⁵⁾ A levél felbontatlanul Ferdinánd királynak adatott át. ⁶⁾

Október tizedike táján az ország rendei szétoszlottak, hogy november első napjaiban Székesfehérvárott ismét találkozzanak, a *koronázás* ünnepélyét jelenlétükkel emeljék és az országgyűlési tárgyalásokat folytassák.

Ferdinánd nejével, nagyszámú főurak, nemesek és háromezernyi hadsereg kíséretében, október 29-edikén utazott el Budáról. Az éjt egy romokban heverő várban töltötték. ⁷⁾

¹⁾ A Kassa városához intézett meghívólevél a város levéltárában.

²⁾ *Ursinus Velius* írja, hogy a korona kísérésére 1500 lovas rendeltetett. 33. l.

³⁾ *Istvánfi*. 87. l. *Ursinus Velius*. 33. l. Az utóbbi írja, hogy az erdélyi rendek külön levélben értesítették, hogy ellenségek gyanánt fognak tekintetni, ha Jánost el nem hagyják.

⁴⁾ *Ursinus Velius*. 33. l. És az 1527-iki VII. törvényczikk a Corpus Juris-ban.

⁵⁾ A levélnek dátum nélküli egykorú másolata János király titkárának leveleskönyvében, mely az egri érseki lyceum könyvtárában őriztetik.

⁶⁾ *Ursinus Velius*. 39. l.

⁷⁾ „Prima autem profectionis die arcem quandam ignobilem, vetustateque obsoletam ac plane bellorum incendio exustam attingens castra posuit.“ Egy Fehérvárról november 4-én a mantuai örgrófhhoz küldött jelentés. Eredetije a mantuai állami levéltárban.

Másnap korán reggel folytatták utjokat és négy mértföldet haladtak. Csak a harmadik napon (október 31.) érkeztek Fehérvár alá,¹⁾ s ünnepélyesen vonultak az ősi koronázási városba, melynek falai között most utólszor volt tartandó magyar király koronázása.²⁾

A fényes menet, melyben Ferdinánd lóháton, magyar papok által hordott menyezet alatt, jobbján Mária, és balján Anna királyné között, haladott, a b. Szűz templománál állapodott meg. Itt a papság fogadta s a főoltár elé vezette; mire elzengtek a hálaéneket és vecsernye tartatott. Ennek végzetével a király a prépostság palotájába vonult, hol szállást vett.

A következő két napon sűrűn érkeztek a főpapok, urak és nemesek; közöttök *Perényi Péter*, a *koronával*.

November harmadikára volt kitűzve a koronázás. A b. Szűz, szőnyegekkel dúsan felékesített³⁾ egyházának kapujánál várták a főpapok és urak a királyt, ki kilencz órakor, a két királyi hölgy kíséretében, vonult a szentélybe. Előtte vittek a koronázási kincseket: a koronát Báthory István nádor, ki súlyos köszvénybaja miatt hordszéken foglalt helyet; a kormánypálczát Perényi Péter, az arany almát Thurzó Elek, a királyi kardot Szentgyörgyi Farkas gróf.

A szentély közepén öt lábnyi magas emelvényen állott az arany szőnyeggel borított trón, melyen a király, a két királyné között, foglalt helyet. Öt főúr környezte, kezeikben a magyar korona tartományainak czímereit viselő selyem zászlókkal.

A koronázási szertartást *Podmaniczky István* nyitrai püspök volt végzendő, ugyanaz, ki egy év előtt János király fejére

¹⁾ A mantuai jelentés nyomán.

²⁾ A koronázási ünnepélyek legrészletesebb leírását azon nyomtatványban találjuk, mely 1527. végén ily cím alatt jelent meg: „Potentissimi Hungariae Bohemiaeque Regis Ferdinandi, Archiducis Austriae etc. in Civitatem Regiam Hungariae Stulweisenburgum ingressio, coronatioque longe celeberrima.“ Újra kinyomatá *Kovachich*. Solemnia Inaugurilia. 1—6. ll. Amellett *Ursinus Velius*, ki a koronázáson jelen volt, és a főnebb idézett mantuai jelentés is bőven adják a koronázás leírását.

³⁾ „Mirifice fulgentem Ecclesiam auro gemmisque vestierant“ — írja a mantuai jelentés.

tette a szent koronát. Talán éppen ezen oknál fogva esett reá a választás. Egyébkint ő volt a legidősebb azon püspökök között, kik a mohácsi csatát túléltek. Várday Pál esztergomi és Ország János kalocsai érsekek mellőztettek, nemcsak mert János királytól nyerték javadalmaikat, hanem azért is, mert a pápai megerősítést még nem bírták.

Az egyházi szertartást az „Asperges me Domine“ antiphona éneklése nyitotta meg, mire a nyitrai püspök szentelt vízzel hintette meg a királyt. Majd a főpap a főoltár előtt leült, és a király eléje vezettetvén két püspök által, térdreborult előtte, kezeit megcsókolta, meghallgatta az intelmeket, melyeket a Pontificaléből felolvasott, és letette az esküt, melyben fogadta, hogy az egyház tanainak hű őre, érdekeinek buzgó pártfogója leend.

Ekkor a papság a mindenszentek litániáját énekelte el, melynek bevégeztével a püspök, a megfelelő imák elmondása között, szentelt olajjal felkente a királyt. Ezután megkezdte a misét. Míg a királyi énekesek az „Introitus“-t énekeltek, a király aranytól ragyogó és keleti szőrmékkel ékesített öltönye fölé felvette szent István palástját. Az „Epistola“ után ismét az oltár lépcsőjéhez vezettetett, és térdreborulva hallgatta meg a koronázó főpap által felolvasott intelmeket.

Most a nádor, a templom hajóit betöltő nemesség felé fordulva, három ízben, magyar nyelven e kérdést intézte hozzá: „Akarjátok-e Ferdinánd csehországi királyt királyotokul?“ Háromszor hangzott a felkiáltás: „Akarjuk!“

Ezután a „Te Deum laudamus“ éneklése között, a nyitrai püspök Ferdinándnak fejére tette a szent koronát, kezeibe adta a kormánypálczát és az arany almát, végre körülövezte a királyi karddal. Így trónjához vezettetett, hol a korona, kormánypálca és arany alma mellette helyeztettek el.

Evangélium után *Ursinus Velius* királyi történetíró lépett a szószékre; s félóráiig tartó latin beszédet mondott el.

Az első részben a nemzethez szólott. Dicsőíti Ferdinándot, családját és személyét. Megnyugtítja az aggodalmakat, melyeket idegen származása támaszthat. Beszéde második részében a királyhoz fordul. Megismerteti vele az országot, mely kor-

mánya alá jutott, és a nemzet vitéz tetteit, melyeket a kereszténység elleneivel harczolva véghezvitt.

„Világos — úgymond — hogy a magyarok soha sem nélkülözték a lelki erőt, mely a nagy tettek feltétele, s mindenkor kitüntek hadi erényeik által; azonban nem mindig bírtak bátor és a hadi mesterségben jártas vezérekkel. Láthatod, mint fénylik az itt jelen levő nemes és vitéz férfiak szemeiben a tűz, a harczias és férfias szellem jele.“

Magasztalva az ország természeti gazdagságát, elmondja, mennyit szenvedett az utolsó török háború alatt; visszatárlásra, a török elleni háborúra lelkesíti a királyt. „Kit nem hatna meg Máriának, e jeles és erényes királyi hölgynek szerencsétlensége, ki férjének kora halála miatt vígasztalhatlanul sorvad fájdalomba? . . . Érczből kellene annak lennie, ki könnyeit szemlélve, maga is nem fakadna könnyekre.“

Előadását rövid imával végzi, a király hosszú és szerencsés életéért.¹⁾

A mise folytatottatott. „Offertorium“-kor a király száz magyar aranyat tett le az oltárra. „Communio“ után a nyitrai püspök kezeiből vette az Úr testét.

A mise befejeztével, a királynék lakásukra tértek vissza. A király pedig, követve az ősi szokást, kíséretével gyalog átment a szent Péterről címzett templomba. Útközben vörös posztó volt elterítve, melyet a nép, mihelyt a király áthaladt, számtalan darabokra tépett szét, hogy kegyeletes emlékül őrizze. Királyi tisztviselők arany és ezüst pénzeket szórtak a tömeg közé, melyeket, nagy zaj és zavar közepette, igyekeztek elkapdosni.

A templomban a király számos és különféle nemzetbeli előkelő férfiakat arany sarkantyús lovagokká avatott fel. Innen távozva, lóra ült, és a külvárosba, szent Márton kapornájához vonult, hol lováról leszállott. Itt magas állvány volt készítve, melyen szabad ég alatt ünnepélyes esküt tett, hogy az ország

¹⁾ A beszédet a szónok saját történeti művében csak rövid kivonatban ismerteti; de kiadta azt még ugyanazon évben, Bécsben, Bathory István nádornak ajánlva. Újra kinyomatta Kollár, mint mellékletet Ursinus Velius „De bello Pannonico“ művéhez, és *Korachich*, „Solemnia Inauguralia“ munkájában.

jogait, szabadságait és törvényeit tiszteletben tartandja. A veszprémi püspök olvasta elő az eskü latin szövegét, melyet azután a népnek megmagyarázott. Végre a király néhány szót intézett a néphez; engedelmességre hívta fel és viszont biztosította, hogy védelméről buzgón gondoskodni fog. Zajos üdvözlések kísérték és követték e beszédet.

Ezután ismét lóra ült, és a város másik részén emelkedő dombra lovagolt. Itt kivont kardjával négy irányban vágásokat tett; jelezve, hogy az országot, bármely irányból jöjjön az ellenség, fegyverével védeni fogja.

Ezzel a koronázási szertartások be voltak fejezve. A király lakására vezetettetett, hol a koronázási lakoma következett, melyre harminczhárom főuri vendég — közöttük két nő: a nádornak és egy Erdődy grófnak neje — volt hivatalos.

Más nap a királyné koronáztatott meg. Végül harczy játékok zárták be az ünnepélyek sorozatát.¹⁾

A király és a rendek még néhány napon át együtt maradtak, hogy a budai gyűlésen alkotott végzések törvénybe iktattassanak és némely más ügyek is elintéztessenek.

A Budán megajánlott adóra nézve megállapították, hogy minden porta után rögtön egy forint, és szent Gergely napjára ismét egy forint fizetendő.²⁾ Ettől egyedül azon jobbágyságot mentették fel, kiknek házuk az utolsó háborúban elpusztult, és összes vagyonuk értéke tíz forintot meg nem halad; vagy ha házuk el nem égett is, de vagyonuk értéke három forintnál csekélyebb. (VIII. cikk.) Azon esetre, ha a török az országot újra megtámadná, a rendek ígérték, hogy minden húsz jobbágyság után egy lovast fognak kiállítani.³⁾

¹⁾ Ursinus Velius és a mantuai jelentés alapján.

²⁾ Alaptalan tehát az, mit egy 1527. deczember 13-án a velencei dógéhez intézett, kétségkívül János párhívétől származó, tudósításban olvasunk, hogy Ferdinánd: „In Albaregale . . . habbia fato ogni diligentia per conseguir adjuto di gente et danari; niente di meno li hanno data una risposta negativa, specificandoli, non esser in nel loro potere ad prometterli adjuto alcuno, senza consentimento del resto deli stati di quello regni.“ Sanudo. XLIX. 229. l.

³⁾ Ezen utóbbi végzés nem foglaltatik a Corpus Juris-ba felvett cikkek között. Azonban a feliratban, melyet az 1528. elején tartott országgyűlésen a megyei követek Ferdinándhoz intéztek, ol-

Az urak rendjéből: *Erdődy Simon* zágrábi püspök, alsó-lindvai *Bánffy János*, bolondosi *Bánffy Antal*, *Tahi János* és *Homonnai Ferencz*; továbbá mindazon főispánok és nemesek, kik János király pártján állanak, felhívtak, hogy november huszonötödikeig Ferdinándnak a hűségesküit tegyék le; különben felségsértőknek tekintetnek. (I. czikk.) Egyébkint a király fentartotta magának megkegyelmezni, vagy büntetést szabni a Szapolyay-párt fejeinek, kik eddig meg nem hódoltak, s a koronázásra meg nem jelentek. (II. czikk.)

János király adományai és rendeletei érvényteleneknek tekintendők. (VII. czikk.) Ellenben érvényesek az adományok, melyeket II. Lajos halála után Ferdinánd és Mária tettek. (IV. czikk.)

Határoztatott, hogy minden megyében tizenkét nemes választassék a gonosztevők kinyomozása- és összeírására, hogy ezek a főispántól méltó büntetést vegyenek. A főispánok és földesurak, kik a birtokaiban találtató gonosztevőket megbüntetni vonakodnak, a királynak feljelentendők, ki a gonosztevők ilyen pártfogóinak, irgalom nélkül, fejüket vétesse. (VI. czikk.) A hatalmaskodási büntényekből keletkező perek tizenöt nap alatt intéztessenek el. (V. czikk.)

Miként egy év előtt János királyt, úgy most Ferdinándot is felkérték a rendek, hogy a régi törvények megvizsgálása- és összeállítására tizenkét nemest rendeljen, kik munkálatjukat már a legközelebbi országgyűlés elé terjeszszék. (III. czikk.)¹⁾

Végre a szent korona Báthory István nádor őrizetére bízott, ki magát a királynak és az országgyűlésnek szoros esküvel kötötte le.²⁾

vassuk: „De singulis viginti sessionibus Regnicole unum equitem ad expedicionem contra Thurcos faciendam sese missuros, Albe, tempore felicis coronacionis Sue Maiestatis obtulerunt.“ (A bécsi cs. és k. t. lev.)

¹⁾ A törvénykönyv felvételét a „Corpus Juris“-ba.

²⁾ Esküjében mondja: „Coronam per Maiestatem Regiam, Dominos Praelatos et Barones, ac totam Nobilitatem huius Regni Hungariae fidei nostre traditam“ . . . *Korachich. Vestigia.* 126. l.

VII.

Erdélyi gyűlések 1527-ben. ¹⁾

A mohácsi vész után Erdélyben Szapolyay János volt a helyzet ura. A három nemzet rendei készségesen csatlakoztak vajdájukhoz, és buzgón támogatták a magyar korona megszerzésében.

Már a tokaji gyűlésen, számos erdélyi úr és nemes mellett, megjelentek a három nemzet *követei* is. ²⁾ Azonban nem vagyunk képesek meghatározni, mikor, mily gyűlésen választottak e követek. Hasonlag az adatok hiánya nem engedi eldönteni azon kérdést sem: vajjon a fehérvári és pozsonyi királyválasztó gyűléseken Erdély képviselve volt-e? ³⁾

Annai bizonyos, hogy emlékeinkben nem találjuk annak nyomát, hogy 1526 második és 1527 első felében Erdélyben gyűlések tartottak.

¹⁾ Mintán Erdély csak János király halála után (1540) nyer külön állami létet, s ezen időpontig a magyar államtest kiegészítő részét képezi: szükségesnek látszott a „Magyar Országgyűlési Emlékek“ körébe az erdélyi gyűléseket, melyek 1540 előtt tartottak felvenni. E gyűlések kétfélek: *országos gyűlések*, melyeken a három nemzet, és *részleges gyűlések*, melyeken csak egy, vagy két nemzet vett részt. Azonban a rendelkezésünkre álló adatok hézagosságánál fogva a különbség nem mindig mutatható ki.

²⁾ A tokaji gyűlés levelében, mely az ország rendeit a fehérvári királyválasztó országgyűlésre meghívja, az aláírások között áll: „Oratores Nobilium et Saxonum Regni Transylvaniae.“ *Horvát István* Verbőczy Emlékezete. II. 253. l.

³⁾ Mária királyné 1526 október elején felhívta Szapolyayt, hogy rögtön hirdessen gyűlést az erdélyi rendeknek, hová maga is bizto-

I.

1527 nyarán, midőn Ferdinánd Magyarországbán fegyveres erővel lépett fel vetélytársának leküzdésére, és ügynökei Erdélyben is, különösen a szászok között, élénk tevékenységet fejtettek ki: János király szükségesnek látta Erdély rendeit is összegyűjteni, hogy az elpártolástól visszatartsa, és segélyüket, válságos helyzetében, kikérje.

János király meghagyásából, *Maczedóniai Miklós* alvajda 1527. augusztus második felében két gyűlést hirdetett: a magyar és székely nemességnek azon hó 26-ra *Tordára*, a szászoknak pedig szintén azon hó 30-ára *Medgyesre*. ¹⁾

A tordai gyűlésről semmit sem tudunk.

A szászok medgyesi gyűlésének két határozatát ismerjük: az egyik Ferdinánd ügynökének *Reicherstorfer György*-nek elfogatását rendeli el, a másik 9500 forintnyi adót ajánl meg a szászok részéről János királynak. ²⁾

II.

János király, vetélytársának diadalmas fegyverei elől 1527. október felében Erdélybe vonult.

Maga köré gyűjtván *Kolozsvárra* a rendeket, szerencsés eredménynyel hivatkozott áldozatkészségükre. *Nyolezvanezer*

sokat fog küldeni; bizonyára avégből, hogy e gyűlésen követeket választasson a komáromi országgyűlésre. *Korachich*. Supplementum. III. 85. l.

¹⁾ A szászokhoz augusztus 23-án intézett meghívólevél eredetije a szász nemzet szebeni levéltárában.

²⁾ Reicherstorffer jelentése 1528. Ferdinándhoz. (A bécsi t. levél.) Azonban téved, midőn a megajánlott adót 7000 frtra teszi. Brassó város tanácsa szeptember 2-án Szeben városához intézett levelében írja: „Retulit nobis d. Sigismundus concivis et frater noster, in proximam dietam universorum dominorum nostrorum in Megyes celebratam missus, conclusum esse paribus votis, ut 9 M. et Vc. dari et contribui deberent.“ *Schuller* közleménye Reicherstorffer élet-történetében. (Archiv für Kunde Österreich. Geschichtsquellen. XXI. 263. l.)

aranyat szavaztak meg, mely összeg 15 nap lefolyása alatt volt behajtandó; ugyanannyit készek voltak a jövő év szent György napján rendelkezésére bocsátani. ¹⁾

III.

Ezalatt Ferdinánd ügynökei sikeresen működtek Erdélyben. *Reicherstorffer* a szászokat vonta részére. *Wingarthi Horwáth Gáspár* igyekezetei folytán, a székelyek és magyarok között is szaporodott híveinek száma.

Horwáth Gáspár már 1527. november elején — János király tiltó rendelete daczára ²⁾ — a három nemzet rendeivel *Marosvásárhelyt* gyűlést tartott, mely Ferdinándot királyul, és Horwáthot helytartójául ünnepélyesen elismerte. ³⁾

¹⁾ Lasky Jeromos 1527. október 18-án Kolozsvárról, lengyelországi rokonai egyikének, írja: „In hoc autem primo suae regiae majestatis aduentu (érti János király Erdélybe jövetelét) octuaginta millia ducatorum in auro dare unanimiter decreuerunt, quae per quindecimam diem contributio exigí incipietur; similem etiam pro festo d. Georgii non recusant dare, modo viderint bene omnia exponi.“ (Az „Acta Tomiciana“ a szentpétervári es. könyvtárban levő kiadatlan köteteiben. *Supala Ferencz* közlése.)

²⁾ János királynak 1527. augusztus 28-án a szebeniekhez intézett levele. Közli *Eder*, Simigianushoz csatolt jegyzeteiben. 45. l.

³⁾ *Reicherstorffer* 1528-iki jelentése. Schuller. 241. l.

VIII.

Horvát- és Tótországi gyűlések 1527-ben.

I.

Horvátország rendei ápril 28-án *Uzettinben* gyűlést tartottak. Azoknak soraiból, kik megjelentek: *András* knini püspök, *Korbáviai János*, *Zrínyi Miklós*, *Blágy István*, *Franjepán Kristóf*, *Farkas-és György* grófok neveit ismerjük. ¹⁾

Felterjesztésükből, melyet innen Ferdinándhoz intéztek, a csalódás keserű érzete szól. Reményeiket, melyeket Ferdinánd királylyá választatásához csatoltak, meghíúsítva látják; sőt az ország oly nyomorban és szorongattatásban van, mint ez előtt soha sem volt.

Az egész tartomány elpusztulva és kimerülve áll. A várak katonák, s ezek élelmiszerek hiányában szenvednek. Számosan estek már az éhségnek áldozatul. A jobbágyok kétségbeesésükben a töröknél akarnak menedéket keresni; sokan már már készek vallásuktól is elpártolni. Mindezeknek oka az, hogy a király nem teljesítette ígéreteit. Segélyhadakat, élelmiszereket hiába vártak tőle. A hadak, melyek a király szolgálatában vannak, részint nem kapták meg zsoldjukat, részint oly ércz-pénzben kapták, melyet csak jelentékeny veszteséggel tudtak értékesíteni. Battyányi Ferencz bár nem gondol érdekeikkel, soha sem jelenik meg körükben, és védtelenül hagyja a reá bízott erősségeket.

Pedig ők, a horvát rendek, tántoríthatlan hűségük által kiválóan megérdemlik a király gondosságát és támogatását;

¹⁾ Ezek aláírták az országgyűlés feliratát.

János király, a törökök és a velenceiek eredménytelenül igyekeztek őket fényes ígéretekkel megnyerni. Kérik tehát, vegye kellő tekintetbe következő kérelmeiket:

Oly bánt adjon nekik, ki a tartományban lakják.

Haladéktalanul gondoskodják végváraik felszereléséről.

Fizesse meg a katonák elmaradt zsoldját.

Oly érczpénzzel fizessen, melyet veszteség nélkül értékesíthetnek.

Az ígért segédhadakat mielőbb küldje meg.

Miután az ígért 1000 lovasból kétszázat Battyányinak adott rendelkezésére, ez pedig nem küldötte azokat a tartományba, parancsolja meg neki, hogy ezt tegye.

Igyekezzen Bosnyákországot meghódítani, és a törököket visszaszorítani; vagy legalább oly számú hadakat helyezzen karinthiai végváraiba, hogy azok segítségével a bosnyákok behatolásait visszaverhessék.

Miután a török sereg indulóképpen áll, s újabb támadástól lehet félni, a király minél erősebb hadat tartson Karinthiában.

Küldjön a király két ausztriai tanácsost Horvátországba, hogy ennek állapotát közvetlenül megismerjék. ¹⁾

A gyűlés, ezen és egyéb kívánatok előterjesztése végett, két nemes urat: *Thompych Bernátot* és *Zkoblych Mihályt* küldötte *Ferdinándhoz*. ²⁾

Ezek május közepe táján érkeztek Bécsbe. Miután pedig itt értesültek, hogy a király Prágában tartózkodik, ők pedig elégséges költséggel nem bírtak, hogy oda utazhassanak: örömmel fogadták az alsó-ausztriai helytartótanács azon ajánlatát, hogy megbízólevelüket és folyamodásukat átküldik a királynak. ³⁾

¹⁾ A horvátországi rendek követi által I. Ferdinánd királyhoz intézendő előterjesztésnek, a rendek által megállapított szövege. Egykorú irat a bécsi t. levél. Kiadta *Kukuljerič*. *Articuli et Constitutiones*. 27—31. ll.

²⁾ Az 1527. ápril 28-án kelt megbízólevelél eredetije ugyanott. Kiadta *Chmel*. *Habsburgisches Archiv*. 43. l.

³⁾ Ezt a helytartótanács írja május 20-iki felterjesztésében.

Ennek folytán a rendek kívánatait, tizenhét pontban szabatosan formulázva, megküldötték Ferdinándnak. ¹⁾

Az alsó-ausztriai helytartótanács egyúttal mellékelte véleményét, mikép kelljen az egyes pontokra válaszolni. ²⁾

A követek Bécsben várták be a királyi választ, mely nem sokára leérkezett.

A király ígérte, hogy Horvátország összes jogait, kiváltságait és szabadalmait tiszteletben tartandja.

A rendek azon kívánatára nézve, hogy 1000 lovast és 200 gyalogot Horvátország védelmére küldjön, és azoknak zsoldját rendesen fizesse, kijelentette, hogy ezt készségesen teljesítené, de jelenleg a magyarországi hadjáratra tesz készületeket, s e célra nagyszámú lovasokat fogadott; ezeknek egy részét, ha szükséges leendő, Horvátország védelmére fogja rendelni.

Élelmi szerek, lőpor és ágyúk küldéséről, amennyire a körülmények engedik, gondoskodni fog.

A fizetések rendes eszközzése iránt már rendelkezett.

Bihács város és erősség felől tanácskozzanak a rendek Jurisics Miklóssal, mily módon lehetne azt visszafoglalni; ha ez megtörtént, a király kellően megerősítteti.

A rendek nevezzék meg az egyéneket, kiket a báni méltóságra alkalmasaknak ítélnék; a király ezek közül egyet ki fog nevezni.

A rendek jelöljék ki azon végvárait, melyeket megerősíttetni ohajtanak. Egyébkint Jurisics parancsot vett, hogy e várakról jelentést tegyen.

A király meghagyta a horvátországi uraknak, hogy váraikat jó karban tartsák, és meg fogja parancsolni hadai kapitányának, hogy szükség esetén segélyükre siessen.

A löporraktárt Laibachból, mint kívánják, Metlingbe át helyezni, tűzveszély és egyéb okok miatt nem lehet; azonban

¹⁾ Ugyanis azon pontoknak, melyekre a király válaszol, egy része, nem foglaltatik a horvátországi gyűlés folterjesztésében; miből következtetjük, hogy a követek mást dolgoztak ki.

²⁾ Az 1527. május 26-án Bécsben „Statthalter, Regenten, und Cammerat der Niderösterreichischen Lande“ által aláírt folterjesztés eredetije a bécsi t. levél.

intézkedni fog, hogy a laibachi raktárból a szükséges lőport mindenkinek kiszolgáltatassák.

A Zrinyi grófokkal bányáik iránt alkudozásokba bocsátkozni, a jelen időpont nem alkalmas; egyébkint megteendi ezt mielőbb.

Miután a rendek aggodalmukat fejezik ki afelett, hogy a király egyességre lép János királylyal; eziránt megnyugtatta őket, s biztositja, hogy csak az ország teljes átengedésének feltétele alatt hajlandó vele kibékülni.

A rendek azon kíváratúra nézve, hogy az igazságszolgáltatásról gondoskodjék, felhívja őket, jelöljenek ki a maguk köréből néhányat, kik közül négy nemest fog megbízni, hogy a kapitány elnöklete alatt bíraskodjanak.

Az Ausztia és Horvátország közötti szövetség létrehozását, miután jelenleg sokfélekép el van foglalva, alkalmasabb időre kénytelen halasztani.

Horvátország megvizsgálására és pénzügyeinek rendezésére közelebb biztosokat fog kiküldeni.

Azon kíváratnak, hogy Keglevics Pétert szolgálatába fogadja, már eleget tett. ¹⁾

II.

Slavoniában Frangepán Kristóf buzgón működött János király érdekében.

Néhány héttel a dombrói gyűlés eloszlása után, 1527. január 21-ére *Kőrösre* ismét összehívta a rendeket. ²⁾ Vajjon megtartotta-e ezen gyűlést, nem tudjuk.

Midőn azon év nyarán, a csapások, melyek János királyt Magyarországon érték, állását Slavoniában is megingatták, Frangepán mindent megtett, hogy felbomló pártját összetartsa. Igyekezetei sikertelenek voltak. Augusztus 25-re *Kő-*

¹⁾ A k. válaszirat dátum nélküli fogalmazata, a bécsi t. levéltárban. Kiadta Kukuljevič, i. m. 31. l.

²⁾ *Juristics Miklós* Csernembelből (Krain), 1527. január 22-én írja Ferdinándnak: „An Sanct Pauls pekherung tag wiert er einen tag zum Kreutz in windischen Lannden habenn. Hab ich desshalben dachin geschicht. Aber (was) vonn Ime daselbst gehandelt wirdet, mir unwissendt.“ A levél eredetije a bécsi t. levélt.

rösre gyűlést hirdetett; de a rendek nem jelentek meg. És valószínű, hogy nem volt eredménye azon rendeletének sem, melyben a rendeket felhívta, hogy szeptember 4-én fegyveresen gyűljenek Kőrösre, honnan az országos ügyek elintézése után, János király segítségére fogja őket vezetni. ¹⁾

Frangepánt, néhány héttel utóbb, 1527. szeptember 27-én, Varasd ostrománál, ellenséges golyó életétől fosztotta meg. Ekkor János király pártja teljesen feloszolván, Ferdinánd, október második felében *Kristóf* laibachi püspököt Tótországba küldötte, hogy itt a rendek hódolatát fogadja. ²⁾

A püspök *Kőrösön* gyűlést tartott. Az egybegyűlt rendek a dombrói végzést megsemmisítvén, Ferdinándnak hűséget esküdtek. ³⁾

A következő év tavaszán *Erdődy Simon* zágrábi püspök még egy kísérletet akart tenni János király érdekében. Evégből *gyűlést* hirdetett. Azonban Ferdinánd sietett azt eltiltani. ⁴⁾ És hihető, hogy nem jött létre.

¹⁾ Frangepánnak 1527. augusztus 27-én Kőrösmegye szolgabirájához intézett rendelete a bécsi t. lev. Kiadta *Chmel*. Habsburgisches Archiv. 55. l.

²⁾ Ferdinándnak Budán 1527. október 20-án a tótországi rendekhez intézett megbízólevele a bécsi t. lev. Egy nappal előbb egyik kapitányát tudósítja, hogy a laibachi püspököt „in bemelt unser Windischland geschikht, und er darinen von unsern wegen einen Landtag anschreiben wirdet, ein Landtschafft darauff in gehorsam zubewegen, welchs aber so wir daneben ein anzal volkhs in versamblung hetten, dest fruchtbarlicher bescheen mecht,“ — megtagyja tehát, hogy hadait a laibachi püspök rendelkezésére helyezze. (A levél fogalmazata a bécsi t. lev.)

³⁾ *Zermegh János*. Rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem Hungariae Reges Commentarius. Schwandtner kiadása. 391. l. És *Istvánfi*. 92. l.

⁴⁾ Ferdinánd 1529. június 5-kén Prágából írja magyarországi helytartótanácsának. „Intelleximus Reverendissimum Episcopum Zagradiensem Conventum quendam conscribere et celebrare, in eoque nonnulla, sine scitu et commissione nostra, tractare, quae nonnihil nobis atque rebus nostris adversari possent. Quare vobis expresse committimus, ut, in iis ordinem et modum faciatis, quibus haec tollantur et avertantur.“ Eredetije a budai m. k. kanczari levéltárban.

IX.

Ferdinánd király budai országgyűlése 1528-ban.

János király, kiszorítatva Magyarország és Erdély területéről, Lengyelországba menekülve, nem szünt meg veszélyes ellenfél lenni Ferdinándra nézve. Míg ugyanis lengyel hadakat toborzott és magyarországi hiveivel szoros összeköttetésben állott: a török szövetség eszméjét karolta fel.

Ferdinánd értesülvén e mozgalmakról, és arról is, hogy a szultán készülleteket tesz hadait János király segítségére vezetni; az ország rendének tanácsát és támogatását kívánta igénybe venni. Ezeket teltát az 1528-ik év első napjaiban Budára hívta meg, hová *január huszonegyedikére* országgyűlést hirdetett.¹⁾

A nádort betegség gátolta a megjelenésben. *Az esztergomi érsek, az egri, váczzi, váradí, erdélyi és pécsi* püspökök, továbbá *Perényi Péter* erdélyi vajda, *Báthory András, Erdődy Péter* voltak a főrendek legelőkelőbbjei.²⁾ A nemesiség nem fejenként gyűlt össze; a megyék, a király felhívása

¹⁾ A meghívólevelekből egy példány sem ismeretes. A napot, melyre az országgyűlés összehívott, Ferdinánd királynak egy, 1528. sz. Imre ünnepét követő esütörtökön Székesfehérvárt kelt, rendeletéből tudjuk, melyben e hely áll: „Juxta constitutionem Dominorum Praelatorum, Baronum, Electorumque Nobilium in particulari eorum Conventu pro quintodecimo die festi Epiphaniae Domini proxime praeterito Budae, de nostro regio edicto celebrato.“ *Korachich. Supplementum.* III. 129. l.

²⁾ Ezeket megnevezi *Ursinus Velius.* 56. l.

folytán, két-három követet küldöttek. ¹⁾ Néhány város is képviselve volt. ²⁾

A főrendek és a követek külön helyiségekben tartották tanácskozásaikat, külön intézték felirataikat a királyhoz; de együttal közös üléseket is tartottak. ³⁾

A királyi előterjesztések a közfigyelmet azon veszélyekre irányozták, melyek az országot a török hatalom és János király részéről fenyegetik; és felhívták a rendet, hogy a haza védelméről és a véghelyekről gondoskodjanak, a királynak segélyt ajánljanak. ⁴⁾

János királyra nézve, Ferdinánd kijelentette volt, hogy elégséges haderővel rendelkezik arra, hogy őt, a főpapok és urak zászlóaljai által támogatva, megsemmisíthesse. ⁵⁾

Miután ekként János ellen csak a főpapok és urak bandériumjait kívánta igénybe venni, a gyűlésnek megállapítani kellett, kik és mily számú bandériumokat tartoznak kiállítani? Irányadókul az 1498-ik évi XX—XXII. törvényczikkeit te-

¹⁾ *Ursinus Velius* írja: „Conventum agere statuit, non quidem ut convenirent eo universi, verum praeceptum erat, ut singulis e regionibus bini legati, ternive mitterentur.“ i. h. Hogy e meghagyásának eleget tettek a megyék, bizonyítja Ferdinánd királynak 1528. Reminiscere vasárnapját megelőző szombatón, (márcz. 7.) Nógrád megyéhez intézett levele: „In eo Conventu, quem Budae nuper celebravimus, inter plurimas Regni necessitates, egimus cum Dominis Praelatis, Baronibus et Electis Nobilibus.“ *Kovachich*. Supplementum. III. 130. 1.

²⁾ *Ursinus Velius*: „Bona praeterea accedebat pars nobilitatis et Civitatum legati.“ i. h.

³⁾ A királyi válaszbán olvassuk: „Sacra Regia Maiestas . . . accepit et vidit in charta una a Dominis Praelatis et Baronibus, altera Nobilibus, et ultima ab utroque statu, quod eisdem ad Sue Maiestatis in hoc Conventu propositum videatur.“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. levél.

⁴⁾ A királyi előterjesztés szövegét nem ismerjük; tartalmára következtethetünk a feliratokból és a k. válaszból. Emellett a király fennebb említett, Nógrád megyéhez intézett iratában mondja: „Egimus cum Dominis Praelatis, Baronibus et Electis Nobilibus de ratione hujus Regni tuendi et recuperandis finibus.“ *Kovachich*. III. 130. 1.

⁵⁾ A megyei követek feliratában olvassuk: „Regia Maiestas . . . tantum exercitum comparasse asserit, ut ad abolendum illum (Johannem) sufficere possint, cum gentibus Minorum Prelatorum et Baronum.“

kintették; mivel azonban a birtokviszonyok azóta lényeges változásokon mentek át, a király felkérte, hogy kincstárnoka által a bandériumok kiállítására kötelezett urak birtokviszonyait, illetőleg jobbágyaik számát, nyomoztassa ki és bandériális kötelezettségeiket a törvény értelmében állítsa vissza. ¹⁾

A főrendek, addig is, míg banderialis kötelezettségeik, a tényleges állapotoknak és a törvény követeléseinek megfelelőleg, tisztába hozatnak, ezen alkalommal bizonyos számú lovasokat és gyalogokat ajánlottak fel. Miután azonban ágyúkkal nem bírtak, ezeknek beszerzésére a királyt kérték fel; kit emellett aziránt is megkerestek, hogy örökös tartományainak és a német birodalomnak rendeitől segílyt igyekezzék kieszközölni, és a véghelyeken ügyes kémeket alkalmazzon. Végre kijelölték a helyeket, melyeken a hadsereg szükségleteire élelmi szerek halmozandók össze. ²⁾

¹⁾ A bécsi titkos levéltárban, az 1528-diki iratok között egy dátum nélküli irat található, ily czúmmel: „De modo et ordine exercituandi dominorum Banderiatorum et aliorum Nobilium et de Numero Banderiorum.“ Ebben felsoroltatnak azok, kik az 1498-diki törvény értelmében bandériumok kiállítására kötelezvék. Ezen kimutatást követik némely észrevételek, melyek — bár a szöveg értelme nem egészen világos — kétségtől az 1528-diki budai országgyűlés megállapodásait tartalmazzák: „Istorum dominorum bona, animadvertentes in quorum dominorum manibus sunt nunc, et habentur, qui iuxta numerum Jobagiorum gentes, sine equites mittere debebunt . . . Item super mittendis gentibus ratione Bonorum dominorum Prelatorum et Baronum ac Abbatum, Prepositorum, liberorum civitatum, nobilium, tam regni Hungarie, quam etiam partium subiectarum, sibi, scilicet Selavonie et Transylvanie, regia Maiestas, . . . solertem curam et diligentem Investigationem de numero bonorum prescriptorum habere et facere dignetur. Nam licet tam dominorum Banderiatorum, Prelatorum scilicet et Baronum ac per se exercituantium Nobilium, quorum per Turcas bona sunt deuastata, aliorum autem per collationem regiam diuersis dominis et aliis personis ecclesiasticis et secularibus distributa sunt, non tamen presertim dominorum Baronum Bona sunt disperdita. Thesaurariis igitur sue Mts de computo dicatorum verum numerum omnium bonorum prescriptorum rescire, manibusque Mts Regie et Capitaneorum suorum assignare debeat, ut ratione illorum gentes integre mittantur, ne in periculum regni aliquis dolus inde oriri possit.“

²⁾ Sajnos, a főrendek felterjesztése nem maradt reánk; tartalmát csak a k. válasziratból ismerjük.

A *megyei követek* hálával fogadták a királynak megnyugtató jelentését, hogy a János király elleni hadjáratra segélyüket nem veszi igénybe. Mindamellet azon esetre, ha a királyi hadak és a főrendek bandériumai az ellenkirály megsemmisítésére nem lennének elégségesek, a nemesség nevében minden húsz jobbágy után egy lovas kiállítására ajánlkoztak; a mely esetben a bandériumok kiállítására nem kötelezett apátok, prépostok és tized jövedelemmel bíró plébánosok is tartoznának, megállapítandó kulcs szerint, bizonyos számú lovasokat, vagy puskás gyalogokat fogadni.

Továbbá felkérték Ferdinándot, hogy János király várait és birtokait ne adományozza el, hanem a korona részére tartsa fenn; a királyi jövedelmeket se adja zálogba vagy bérbe, sőt inkább azokat is vegye vissza, melyeket már elidegenített. A Lajos király által némely uraknak jobbágyaik részére engedményezett adómentességet szüntesse meg, és azokat, kiknek Lajos király tartozásai fejében adta volt e kiváltságot, kárpótolja más módon. Egyébkint a királyi jövedelmek kezelése teljesen a k. kincstárnokra és a király által nevezendő tisztviselőkre legyen bízva, nehogy mások beavatkozása zavarokat idézzon elő.

A véghelyekre a király oly tiszteket nevezzen, kik állandón ott tartózkodjanak.

Két egyházi javadalmat, vagy két világi hivatalt senkinek se adományozzon.

A János-pártiak kipuhatolására minden megye tizenkét nemest válasszon; azok, kiktől bebizonyúl, hogy Jánoshoz ragaszkodnak, megfenyítés végett a királyhoz küldessenek.

Ugyanezen tizenkét nemes gondoskodjék a jogtalanul behozott vámok megszüntetéséről, nehogy a jobbágyság igazságtalanul terheltessenek.

Miután a zavarteljes viszonyok között gyakran megtörténik, hogy a régibb törvények tilalma daczára, egyik nemes a másiknak jobbágyát magához ragadja; a főispán rövid uton ¹⁾ eszközölje, hogy az ily jobbágyság törvényes uraiknak visszaadassanak.

¹⁾ „Cum onere centum florenorum.“

János király azon párthívei, kik Ferdinándtól már egyszer menlevelet és kegyelmi biztosítást nyertek, de nem szűntek meg ellene működni, ezentúl kegyelemben ne részesülhessenek.

A király eszközölje a temesi főispán által, hogy az alvidék lakói, kik a ráczoktól károkat szenvedtek, kárpótlást nyerjenek, a ráczok pedig megbüntettessenek.

Tekintve a veszély nagyságát, mely az országot a török részéről fenyegeti, a főpapok, urak és birtokos nemesek húsz — és nem, mint eddig, harminczhat — jobbágytelek után állításának ki egy lovast. Az egytelkes nemesek közül a vagyonosabbak öten, a szegényebbek pedig tízen küldjenek egy lovast.

A horvát- és tótországi, úgyszintén az erdélyi nemesek úgy tekintessenek, mint a magyarországiak. ¹⁾

A követek ezen javaslataikat bemutatták a főrendeknek, kik jelentéktelen módosításokkal, és némi hozzáadással, terjesztették a király elé. Ugyanis nem elégedtek meg azzal, hogy a jogtalanul behozott vámok eltöröltessenek, hanem sürgették, hogy a szárazföldi vámok mind szűnjenek meg, a folyókon is csak az árukkal terhelt hajók fizessenek vámot. Továbbá kívánták, hogy azok, kik a mohácsi csata után károkat szenvedtek, a megyei hatóság közvetítése által, a kárttevők birtokaiból elégíttessenek ki; a koronázás alkalmával megajánlott két forintnyi adó második részlete a Gergely pápa ünnepét követő huszadik napon (apríl 1.) szedessék be. ²⁾

Ferdinánd király válasziratában kijelentette, hogy a rendek ajánlataival megelégednék, ha a *török szultán* roppant ké-

¹⁾ A felterjesztésnek a királyi irodában készült kivonata a bécsi t. levél.

²⁾ A főrendek által tett módosítások közül kiemeljük a következőt. Jóváhagyják, hogy a Jánospártiak kinyomozása végett minden megye 12 nemeset válasszon; de a kisebb megyékben elégségesnek tartják 6 nemes választását. Együttal hozzáteszik, hogy azok, kik Jánospártiaknak bizonyulnak, a király elé idéztessenek, s ha megjelenni vonakodnak, hűtlenség büntetésében marasztaltassanak el. — A főrendek és nemesek felterjesztésének a királyi irodában készült kivonata a bécsi t. levél.

születeiről biztos híreket nem vett volna; így azonban nagyobb mérvű áldozatokat kell kívánnia.

Mindenekelőtt jónak látja, hogy a nemesség azt, mit a török elleni hadjáratra felajánlott, felerészben pénzben adja, melyen gyakorlott harczosokat — kik lehetőleg a magyar nép kebeléből fognak gyűjtetni — lehessen zsoldba fogadni; ezekkel ugyanis sokkal nagyobb eredményt lehet létrehozni, mint a gyakorlatlan, félénk néppel. Nehogy pedig a rendekben gyanú keletkezzék, mintha ő (a király) a megajánlandó pénzt saját céljaira kívánná felhasználni: megengedi, hogy körükből néhányat válasszszanak, kik a pénz kezelését ellenőrizzék. Továbbá határozzák meg a rendek a felajánlott haderő számát; állapítsák meg, hol, mely napon fogják kiállítani, mennyi ideig tartják el, és mikor fizetik le a pénzt; szabjanak büntetéseket azokra, kik kötelességeiket teljesíteni elmulasztják.

A király azon haderőt sem tartotta elég nagynak, melyet a főrendek János ellen ígértek kiállítani. Miután ugyanis a török elleni hadjáratot nagy mértékben megnehezítené, ha annak megkezdése előtt János király nem lenne teljesen tönkre téve: szükséges, hogy a főrendi bandériumok létszáma megkétszereztesse, és a nemesség is igyekezzék a hadjárat sikerét lehetőleg előmozdítani.

A király helyesli, hogy azon helyek, melyeken az élelmiszerek összegyűjtendők, kijelöltettek; de tisztviselőket is kell rendelni, kik az élelmiszerek beszerzését eszközöljék.

Ágyúkról gondoskodni fog maga. Kémeket már is rendelt, és még rendelni fog ezentúl. Hasonlag megelőzte a rendek óhajtását, miután a császárt és a birodalom rendeit felkérte, hogy Magyarországra segélyt küldjenek; saját tartományainak jövedelmeiből pedig eddig is sokat költött a török elleni készülétekre. Jelenleg belátván, hogy Magyarország haderejével nem képes a töröknek ellenállani, minden módon azon lesz, hogy külső segélyt szerezzen. Evégből személyesen fog a német birodalomba utazni „mit mindazáltal a főpapok, urak és nemesek tudta nélkül tenni nem akart.“ Az országgyűlés válaszszon a maga köréből néhányat, kik őt a közelebbi Regensburgban tartandó birodalmi gyűlésre kísérik, s itt a örök pusztításait és az ország állapotát előadják. Ezalatt megindít-

tatik János ellen a hadjárat, és a király „a főpapok, urak és nemesek tanácsával“ biztosokat nevezend, kik távollétében a szükségéseket elintézik. Miután pedig Regensburgból, ha a szükség kívánná, nyolcz vagy tíz nap alatt az országba visszatérhet, elutazása senkinek sem okozhat aggodalmakat. Mindazon intézkedéseket, melyeket a Jánospártiak kinyomozására és megbüntetésére, a János által birt várak visszaszerzésére, a véghelyekre, az egyházi és világi hivatalokra, a k. jövedelmek kezelésére, végre a károsultak kielégítésére nézve javaslatba hoznak, jóváhagyja; de a vámok megszüntetése iránt, mielőtt magát elhatározná, előbb vizsgálatot kíván rendelni. Általán igéri, hogy ezekben és egyebekben is oly rendet honosítand meg, mely a nemzetet meg fogja győzni, hogy mindent megtesz, mi egy jó és igazságos uralkodónak kötelessége. ¹⁾

Az országgyűlés ezen k. válaszirat alapján alkotta meg a törvényeket. ²⁾

A főpapok, főurak és a nemesek személyesen és fejenként készen fognak állani, és húsz jobbágytelek után egy fegyverest kiállítani, hogy a király felhívására, mihelyt és a mennyiben a szükség követeli, népeikkel és jobbágyaikkal táborba szálljanak. Azok, kik e tekintetben kötelezettségüknek nem felelnek meg, a régi törvényekben megállapított büntetésekkel fognak sújtatni. (I. és VIII. czikkek.)

A koronázás alkalmával megajánlott két forintnyi adó második részlete a szent Gergely pápa ünnepét követő huszadik napon fog lefizettetni. (VII. czikk.)

János király párthívei, kik még nem hódoltak meg Ferdinánd királynak, mint hűtelenek, szigorúan fognak büntettetni. Olyanoknak, kik menvédet eszközöltek ki maguknak, de a kitűzött határnapot megtartani elmulasztották, a király többé menvédet ne adjon. Azokat pedig, kik Ferdinánd híveinek vallják magukat, de titokban az ellenpárt érdekében működnek, a főispán és alispán, a megyei nemesek közül válasz-

¹⁾ A k. válasz eredeti fogalmazata a bécsi t. lev.

²⁾ A 8 czikkből álló törvénykönyv, melyet a „Corpus Juris-ban“ találunk, kétségkívül csonka. Nemesak a befejezés, hanem több czikk is hiányzik belőle.

tandó tizenkét, illetőleg hat esküdt közreműködésével, nyomozza ki, és a király elé idézze; ha vonakodnak megjelenni, úgy tekintendők, mint kiknek hűtlensége bebizonyítva van. (II. III. IV. czikkek.)

A szárazföldi vámok mindazon helyeken, hol hidak és töltések nincsenek, vagy ezeknek fentartása elhanyagoltatott, megszüntetendők; a folyókon csak a külföldről jövő, árukat szállító hajók tartoznak a szokásos vámot fizetni. (V. czikk.)

Azon károknak, melyeket magánosok a mohácsi csata óta szenvedtek, megtérítéséről, a megyei hatóság fog végérvényűleg határozni. (VI. czikk.) ¹⁾

A király elutazásáról, és a távollétének idejére teendő intézkedések iránt az országgyűlés nem alkotott ugyan törvényt; de nem mulasztotta el ohajtásait tolmácsolni.

A rendek ugyanis kívánták, hogy mielőtt az országot elhagyja, semmisítse meg János királyt, vagy legalább hagyjon elégséges haderőt, melylyel ezt véghez lehessen vinni; továbbá, hogy a véghelyekre alkalmas tiszteket rendeljen; végre hogy *Mária* királynét nevezze helytartójává, ki a nádor és más magyar tanácsosok által környezve, *Budán* vezesse az ország kormányát. ²⁾ A király sietett ezen utóbbi kívánatnak eleget tenni, és *Máriára* bízta az ország kormányát. ³⁾

¹⁾ Ezen törvényekről szól *Ursinus Velius* is 56. l.

²⁾ Ferdinánd 1528. február 7-én Esztergomból írja Máriának: „A la dietes et assemblee tenue a bude . . . lesdits hongrois furent contens, que puisise aler ausdits lieux, pour demander securs, mes que ie laissese premier faite la fin du waynoda, ov pour le moins vng bon et sufisant nombre de gens, que le doivent faire en mon absence, et aussy, que ie vuelle laiser les confins prouus dofcies et capitaines selon la coustume du roiaulme, etaussy bon ordre et personne sufisante a mon absence, auecques mes consilliers, selon que on veroit estre necesaire. Quant aux deux premiers articles, a sauoir de poursuiure le waivoda, iay fait la prouision, que poes auoir entendu desus; quant a pourueoir les ofices et confins, iay aussy fait par tout ofices et mis de gens sufisantment et mieulx que ni fut oncques; quant au troisieme de laisser personne en mon absence, parlay aussy auecque eulx, et a eulx et a moy me sembla ne pouuoir trouuer nulle millure, ne plus ydoine que a vous madame.“ *Gévay*. Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman. I 1528. 34. l.

³⁾ A k. rendeletet közli *Kovachich*. Supplementum. III. 131. l.

X.

Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése 1528-ban.

1528 őszén János királynak ügyei Magyarországon kedvezően alakultak. Nem annyira némely híveinek buzgó tevékenysége, mint inkább a Ferdinándhoz kapcsolt remények meghiúsulása okozta ezt.

Míg számos főúr és nemes a nemzeti királyhoz csatlakozott, ez a szultántól is vett ígéretet, hogy a jövő tavasszal személyesen fogja hadait segélyére vezetni.

Ferdinánd ekként újra veszélyeztetve látta magát Magyarországon birtokában. Hogy tehát egyrészt a rendeket további elpártolástól visszatartsa, és hűségükben megerősítse, másrészt a fenyegető veszélyek elhárítására közreműködőiket igénybe vegye: október 13-ára *Pozsonyba* országgyűlést hívott össze, melyre személyesen kívánt megjelenni.¹⁾

A király értesülvén, hogy a kitűzött uapon az urak és

¹⁾ Újabb történetíróink azt írják, hogy Ferdinánd ellenfelének mozgalmairól értesülvén, „*pártja főbjeit*“ Pozsonyba „*tanácskozássra*“ gyűjté, kiktől hadfogadásra 20,000 aranyat nyert segedelmül. (*Horváth*. III. 60.) Vagy hogy csak „a magyar helytartótanácsal tanácskozott.“ (*Szalay*. IV. 81. l.) — *Ursinus Velius*, kire hivatkoznak, írja: „*Rex conventum* indixerat primoribus regni ad III. Idus Octobris Posonii.“ IV. 90. l. Hogy e „conventus“ nem tanácskozmány, hanem országgyűlés volt, arra utal már azon körülmény is, hogy Ferdinánd arra személyesen leutazott Pozsonyba. Midőn tanácsosaival kívánt értekezni, azokat rendszerint magához hívatta. És akár a helytartótanács, akár a főurakból álló értekezőlet, nem érezte volna magát feljogosítva segínyt ajánlani, illetőleg adót vetni ki. Azonban, hogy e „conventus“ csakugyan országgyűlés volt, ezt teljesen kétségtelenné teszi épen a helytartótanácsnak 1529. augusztusban Ferdinándhoz intézett felterjesztése. „*Obtulerant — úgymond — Domini et Regnicole Vestre Maiestati Posonii de singulis eorum colonis, se medium florenum daturus ad solucionem Nazadistarum et aliorum confinia tenencium.*“ Eredetije a bécsi t. levél.

nemesek elég számosan gyűltek össze, maga is Pozsonyba utazott, hol Mária királynéval a királyi várban vett lakást. ¹⁾

A tanácskozmányok tárgyát az ország védelme képezte. A gyűlés a véghelyek feutartására és a naszádosok díjazására minden jobbágytelek után fizetendő *fél forintot* ajánlott meg. ²⁾ Mire Ferdinánd, nagyszámú magyar urak kíséretében, visszatért Bécsbe. ³⁾

Ferdinánd a következő évben is (1529) óhajtott *országgyűlést* tartani, hogy a rendektől újabb segélyt eszközöljön ki, a török elleni hadjáratra.

Azonban a magyar helytartótanács nem látta lehetségesnek, hogy, midőn a lakosok a török elől mindenfelé szétfutottak, a rendek elégséges számban gyűljenek össze. Az országgyűlésmegtartását emiatt határozottan ellenezte, vagy legalább akkorára kérte halasztatni, mikor a király személyesen megjelenik az országban, és a megígért hadakat végre beküldi. ⁴⁾

A király kényszerítve látta magát megnyugodni.

¹⁾ *Ursinus Velius*. IV. 90. l. Ellenben Lasky János 1528. november 18-án Rincon Antal francia követhez intézett levelében írja: „Ferdinandus indixit Comitia Hungariae in Presburg, ad quae tamen nullus ex Hungaria venit, neque ex nobilibus, neque ex magnatibus, praeter Turzonem et Naderspanum.“ Közli *Simonyi Ernő*. Londoni Magyar Okmánytár. 172. l.

²⁾ A helytartótanács fennebb idézett levele, melyben kiemeli: „hanc autem medii floreni summam ubique exsolverunt.“

³⁾ *Ursinus Velius*. IV. 91. l.

⁴⁾ A helytartótanács 1529 június 15-én Budáról Ferdinándnak írja: „Mandavit jam aliquociens Maiestas Vestra . . . ut aut generalem congregacionem indiceremus, aut certos nobiles ex unoquoque Comitatu convocaremus, cum quibus et de futura expedicione, et de aliis necessitatibus tractaremus, concluderemusque; qua in re libenter voluntati Maiestatis Vestre obtemperassemus, si res ea aut commoda, aut opportuna visa fuisset futura. Verum, quum et antea non defuerit ratio, propter quam huiusmodi conventus celebrari non potnerit, ita nunc aliud quoque accessit impedimentum. Omnes enim homines, perculsi fama adventus Turcarum, aut iam in fuga sunt aut fugam parant . . . Itaque impossibile videtur, ut ante reditum Maiestatis Vestre conventus celebretur.“ Az utóiratban: „Si tamen dabitur occasio, presertim si presidia, que Maiestas Vestra premittere decrevit, advenierint, non negligemus etiam, aut generalem conventum indicare, aut nobiles ex uno quoque comitatu convocare, prout commodius, opportuniusque videbitur.“ Eredeti je a bécsi t. lev.

XI.

Erdélyi gyűlések 1528 és 1529-ben.

I.

Az 1528-ik év tartama alatt Ferdinánd volt Erdély túlnyomó részének ura. Nevében, mint helytartója, 1528. marczius elejéig Vingarthi *Horwáth Gáspár* vezette Erdély kormányát, ki tisztét az 1528. marczius 11-én tartott *marosvásárhelyi gyűlésen* adta át Perényi Péternek, kit Ferdinánd erdélyi vajdává nevezett. ¹⁾

II.

Perényi Péter erdélyi vajdaságát azzal kezdette meg, hogy a három nemzetet marczius 20-ára *Ágotára* hívta meg, hogy az ország védelméről, és egy, nem rég elfojtott, zavargás részeseinek megbüntetése iránt, a rendekkel tanácskozzék. ²⁾

Egyebet ezen és a fennebbi gyűlésről nem tudunk.

III.

Ápríl utolsó napján *Tordán* tartottak gyűlést Erdély rendei. Kérvényt intéztek Ferdinánd királyhoz aziránt,

¹⁾ Az egri püspök marczius 27-én Budáról írja Ferdinándnak, hogy Horwáth „frequenti trium nationum conventu se locumtenentis officio cum multa praefatione honoris d. Vajvodae abdicavit.“ (Erdetije a bécsi t. lev.) Ezen gyűlés napjának meghatározását lehetővé teszi Perényi Péter, marczius 11-én Szeben városához intézett, levelének dátuma: „Ex nostra generali congregacione in oppido Zekelwasarhel celebrata.“ (A szász nemzet levéltárában.)

²⁾ *Perényi Péter* marczius 11-én Szeben városához intézett meghívólevele a szász nemzet levéltárában.

hogy Fogaras várát, mely nem rég hatalmába jutott, ne adja át Majláth Istvánnak, hanem várja be a rendek követségét, mely óhajtaikat előadni és indokolni fogja. ¹⁾

Nem tudjuk, vajjon e követség megjelent-e a királyi udvarnál? De tudjuk, hogy Ferdinánd nem hallgatta meg a tordai gyűlés kérelmét, s Fogarast Majláthnak adományozta.

IV.

Perényi Péter, Ferdinánd király megbízásából, 1528. június 14-ére *Baráthelyre* (?) részleges gyűlést hirdetett. ²⁾

Vajjon megtartatott-e? És ha igen, mily eredménnyel? Erről emlékeink hallgatnak.

V.

Ferdinánd király, miután 1528. június közepén Trencsén várát meggyívta, azon 4000 emberből álló hadat, mely az ostromot véghezvitte, Erdélybe készült küldeni, hogy itt uralmát teljesen megszilárdítsa.

Június 20-án *Nogarola Lénárd* grófot és *Pempflinger István* budai tiszttartót, mint biztosait Erdélybe küldötte, hogy a Perényi Péter által haladéktalanul összehívandó gyűléssel ³⁾ ama hadsereg befogadása iránt értekezzenek; azaz kivigyék, hogy az erdélyi rendek e hadsereg élelmezését és fizetését *hat*, vagy legalább *három* hónapra vállalják el, a mely idő leteltével ezen költségek a rendes adóból fedeztetnének. ⁴⁾

¹⁾ A bécsi titkos levéltárban a tordai gyűlésről két kérvény található. Az egyiknek aláírása: „Marx Pempflinger mit Anndern Tewtschen in dieser Besammlung gegenwärtig.“ Kiadta *Schuller*. Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen. XXI. 281. l. A másik a három nemzet nevében van szerkesztve.

²⁾ Perényi Péternek június 6-án a szász nemzethez intézett meghívólevele a szepeni levéltárban.

³⁾ Ferdinánd június 20-án Perényinek írja: „Convocatis per vos de more Nobilium Siculorum et Saxonum Universitatibus, ceterisque Regni nostri prefati Transsylvaniensis Ordinibus.“ Eredeti fogalmazata a bécsi t. lev.

⁴⁾ A június 20-án kelt utasítás ugyanott. És ugyanott a

Perényi ennek következtében július 2-án kelt levelei által e hó 12-ére *Enyedre* gyűlést hirdetett.¹⁾

Itt megjelentek a k. biztosok is. Azonban a vajda és az erdélyi püspökök komolyan intették őket, hogy a király kívánatait ne terjeszszék a rendek elé. A seregbe — mondák — Erdélyben nincs szükség, miután a töröktől nem kell tartani, és a székelyek is, kiknek irányában ekkoráig bizalmatlanok voltak — most már teljes hűséggel ragaszkodnak a királyhoz. Továbbá a rendek nem hajlandók új terheket vállalni magukra, sőt az eddigiek könnyítését sürgetik, és úgy gondolkodnak, hogy a király a maga költségén védje meg őket, azért hódoltak meg neki. Ha tehát a biztosok előadják a király akaratát, nem fognak ezélt érni, de népszerűtlenné teszik a királyt, és hatalmas fegyvert szolgáltatnak az ellenfél kezeibe.

A biztosok, hosszas habozás után, meghajoltak ezen tekintetek előtt. És midőn a rendek gyűlekezetében megjelentek, beszédjükben a legnagyobb kímélettel szólottak megbízatásukról.

Mindenekelőtt mentegették a királyt, hogy az ország határain kívül tartózkodik; ezt avégből teszi, hogy a külföldön segílyt keressen, készen állván, bármikor szükséges, az ország védelmére. És miután az erdélyi rendek ismételve folyamodtak a királyhoz segílyért, most azon helyzetben van, hogy négyezernyi hadat küldhet; de a rendek fontolják meg, és legyenek tekintettel arra, hogy a királynak az ország védelme roppant költségeket okoz. Végre anélkül, hogy e kérdés fejtegetésébe bocsátkoznának, a rendek hűségét magasztalták, és azokat állhatatosságra buzdították.

A rendek válaszukban hálájukat fejezték ki a király jóakarata- és kegyelmességeért. Igérték, hogy hűségesen fognak hozzá ragaszkodni, és az ellenpártot saját erejükkel fogják leküzdeni. A király által ajánlott hadakat szívesen fogadják, és

vajdához és az erdélyi püspökhöz intézett királyi levelek fogalmazatai, melyekben azokat felhívja, hogy biztosait az országgyűlésen támogassák.

¹⁾ A Szobon városához intézett meghívólevél a szász nemzet levéltárában.

kéri, hogy mielőbb küldje be. Azonban ellátásukról gondoskodni nem voltak hajlandók. Ahelyett, hogy új terheket vállaltak volna el, jó tanácsokkal szolgáltak, mikép viselje azokat a király. Hitelműveletekre utalták őt; különösen a nagyváradi püspökség javainak, Lippa és Sólmos váraknak elzálogosítását javasolták. Végül megjegyezték, hogy a rendek által megajánlott adó, mely szeptember elején fog fizettetni, a katonaság kéthavi zsoldjának kifizetésére elégséges leend.

A királyi biztosok, miután meggyőződtek, hogy hiába hivatkoznának a rendek áldozatkészségére, kelleetlenül bár, megnyugodtak. ¹⁾

VI.

Ferdinánd azon négyezernyi sereget, melyet az enyedi gyűlésen felajánlott, nem küldötte Erdélybe. És ez nagy hátrányára vált ügyének.

Az elégtelenség Ferdinánd kormányával mindinkább nagyobb mérvet vett fel. János király pártja folyton gyarapodott. A törökök hadi készülleteiről is aggasztó hírek érkeztek.

Ezen válságos helyzetben Perényi Péter személyesen a királyi udvarba udvarba sietett, hogy gyors segélyt eszközöljön ki; *Gerendi Miklós* erdélyi püspök és kincstartó pedig 1529. január 21-ére, *Gerendre* gyűlést hirdetett a három nemzetnek. ²⁾ A megjelent rendeket felhívta, hogy fegyvert ragadjanak, és pénzsegélyt ajánljanak meg. Erre azonban egyáltalán nem voltak hajlandók. Az elkeseredés hangján panaszkodtak, hogy a király elhagyja őket, s míg ő az ígért segélyt nem küldi, tőlük várja azt. Gerendi csak nehezen tudta őket megnyugtani ³⁾, és reábirni, hogy némi hadak kiállítását határozzák el. ⁴⁾

¹⁾ A k. biztosoknak 1528. július 16-án Ferdinándhoz intézett jelentése a bécsi t. levél.

²⁾ A január 13-án Szeben városához intézett meghívólevél a szász nemzet szebeni levéltárában.

³⁾ Gerendi 1529. január 27-én írja: „Apud me fratrum querelae sunt depositae . . . quos ex officio meo sum consolatus, infinitis mendaciis, modo regem advenire, modo gentes eius mentiens.“ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

⁴⁾ Péter szászrégeni plébános a gerendi gyűlésről, a nagyváradi

VII.

A Ferdinándtól sürgetett segély nem érkezett meg. Ellenben a moldvai és oláhországi vajdák, a szultán parancsára, 1529. január végén Erdélybe törtek, s egy részét feldúlták.

Bethlen Elek, a Ferdinánd által kinevezett alvajda, kíséreltet tett az erdélyi rendeket február 17-ére *Marosvásárhelyre* egybegyűjteni, hogy velük hazájuk védelme iránt tanácskozzék. ¹⁾ Mily sikerrel? Emlékeink erre nem válaszolnak.

VIII.

Ferdinánd király 1529. június havában *Pempflinger István*t Erdélybe küldötte, hogy a török elleni háború alkalmából, a rendeket újabb áldozatokra hívja fel. ²⁾

Azonban már késő volt. A János király által kinevezett vajda, somlyói *Báthory István* erős sereg élén megjelenvén, a magyar és székely nemesség legnagyobb részét János pártjára vezette vissza. Július 22-én Dátoson gyűlést tartott, melyet néhány nappal utóbb *Marosvásárhelyre* tett át. A rendek itt elhatározták, hogy minden tizedik fegyverfogható férfit János király zászlai alá küldik. ³⁾

plébánoshoz 1529. február 13-án írja: „Nuper cum fuisset vocatus cum uno fratre per Dominum nostrum Reverendissimum Nicolaum de Gerend . . . pro festo S. Agnetis ad locum Gerend, ubi erant Comitatus trium nationum hujus nostrae Patriae Transilvaniae, indicti sunt toti Clero Transilvanico 100 milites, pro uno mense, pro defensione et tuitione hujus nostrae Patriae, ita ut illa pecunia colligatur per omnes Decanos, et in promptu sit parata.“ *Közl.: Szeredai. Series Episcoporum Transilvaniae.* 191. l.

¹⁾ *Bethlen Eleknek* február 7-én a szász nemzethez intézett meghívólevele a szebeni levéltárban.

²⁾ Az 1529. május 31-én Linzben kiállított utasítás és megbízólevél fogalmazata a bécsi t. levél.

³⁾ A Kultsár István által (Pest. 1805) kiadott krónika 1529-re feljegyzí: „Ebben az esztendőben jöve bé Somlyai Báthori István a vajdaságba. Danósra (sic) tén gyűlést, Sz. Margit asszony napján; ugyan csak Maros Vásárhelcyen végzék el a gyűlést. Zsoldoshadat adának a szászok ellen, a népnek tizedit. Ebben fejenként hivatát hadban Báthori István Török Bálint ellen.“ 9. l.

IX.

János király 1529. szeptember elején *Radnóton* gyűlést tartott, amelyről azonban közelebbi részleteket nem ismerünk. ¹⁾

X.

Erdély Ferdinándra nézve el volt veszve. A szászokon kívül híveinek száma igen csekély volt. Ezek *november* 29-én és *december* 20-án gyűléseket tartottak.

Segélyért folyamodtak, és kívánták, hogy a Jánospártiaktól elkobzott javak a hű rendeknek, névszerint a *Balássi Imre* hűtlensége következtében a koronára szállott várak Horváth Gáspárnak adományoztassanak. ²⁾

Ferdinánd akként válaszolt, hogy a rendek óhajtásainak mindkét pontra nézve eleget teend. ³⁾

¹⁾ Erdélyi Diéták végzésinek nyomdokai. I. 1. l. És *Kővár* *László*. III. 28. l.

²⁾ A rendek felterjesztéseit nem ismerjük; tartalmukat a k. válasz ismerteti.

³⁾ Az 1530. marczius 4-ikén Prágában kelt k. válasz fogalmazata a bécsi t. levél.

Horvát- és Tótországi gyűlések.

I.

János király hívei 1529 tavaszán, miként Magyarországon, úgy a két melléktartomány területén ismét hatalomra kezdtettek emelkedni. *Erdődy Simon* zágrábi püspök, *Tahy János és Bánffy János* voltak leginkább e fordulat előidézői. Ezek június második felében összegyűjtötték pártjuk tagjait. *E gyűlésen* határozattá lőn, hogy mindnyájan fegyveresen táborba szállanak, és azoknak, kik felhívásukra meg nem jelennek, mint ellenségeiknek, jószágait elpusztítják. ¹⁾

II.

János király pártjának ezen tevékenységével szemben, az ellenpárt fejei sem maradtak tétlenségben. *János* corbáviai gróf és tótországi bán 1529. július negyedikére Zágrábba hívta meg a Ferdinándhoz ragaszkodó *tótországi rendeket*. ²⁾

¹⁾ A corbáviai gróf július 28-án Medvevárból írja a királynak: „Hiis proxime preteritis diebus . . . ipsi rebelles Maiestatis Vestre, habuerunt *dietam et conventum* inter se, et in habito ipso conventu bona et possessiones fidelis Maiestatis Vestre Ludovici Pekry depredauerunt.“ Ugyanaz nap Dietrichstein Zsigmondnak írja: „Rebelles Maiestatis Regie . . . sunt eius animi, ut castra in campo metati fuerint, omnes Nobiles Regni et ceteros Proceres, qui in castra ipsorum venire recusarent, persequi vellent.“ Mindkét levél eredetije a bécsi t. levé.

²⁾ A corbáviai gróf Ferdinánd királynak július 28-án írja: „Misi literas ad fideles Maiestatis Vestre in hoc Regno Sclauonie existentes, ut

Végzéseik nem ismeretesek Csak azt tudjuk, hogy a királytól hadisegélyt kértek a török ellen és négyezer forintot, igérvén, hogy ezen összeggel nagy eredményeket fognak létrehozni. ¹⁾

III.

Ferdinándot nem elégitették ki e gyűlés végzései. Ennek folytán már néhány nappal utóbb, július 10-én maga hirdetett gyűlést *Horvát- és Tótország* rendinek Zágrábba. Határnapul 1529. július utolsó napját tűzte ki. Biztosaivá *Batthyányi Ferenczet* és *János* corbáviai grófot nevezte. ²⁾

A hangulat, mely a megjelent rendek körében uralkodott, elég kedvezőtlen volt Ferdinándra nézve. Feliratukban komoly vádakkal találkozunk. Kiemelték, hogy ők a török ellen indítandó hadjárat tárgyában üdvös tanácsokat szolgáltattak a királynak, de ez, a környezetében levő tanácsosokra hallgatva, nem adott nekik hitelt; továbbá elmulasztotta teljesíteni a 4000 forint megküldésére vonatkozó kérelmüket, a mely csekély összeggel nagy dolgokat lehetett volna művelni. Egyúttal azok részére, kiket az ellenpárt javaiktól megfosztott, vagy a király hadai javaikban megkárosítottak, kárpótlást sürgettek. ³⁾

A király teljes higgadtsággal válaszolt. Felhívta a rendeket, nevezzék meg azon tanácsosait, kiktől állítják, hogy a török elleni készüléteket megakadályozták. Biztosítja őket, hogy nemcsak az említett összeget, hanem sokkal többet is kész lenne javukra áldozni; és bár számos fontos kiadásai vannak, sajnálja és neheztel amiatt, hogy kérésük nem telje-

die dominico proximo futuro omnes Zagrabiam convenire debeant, ubi de hiis una mecum tractare debeant.“ És Dietrichsteinnak: „Ut de hiis, que ad fidelitatem Maiestatis Regie pertinent, tractarentur.“

¹⁾ A végzések szövege nem ismeretes. Utal azokra Ferdinánd királynak, alább említendő, november 28-iki irata.

²⁾ A Batthyányihoz és a corbáviai grófhöz intézett megbízólevélnek, melyből kiténik, hogy több társai voltak — kik? nem tudjuk — eredeti fogalmazata a bécsi t. levél.

³⁾ A felterjesztést nem bírjuk. Tartalmára következtetünk a k. válaszból.

síttetett. Ő jelenleg is azon fáradozik, hogy Magyar- és Tótország védelméről gondoskodhassék. Támogassák őt a rendek is. Mivel pedig biztosabb sikerrel fog a török ellen felléphetni, ha előbb országaiban a lázadókat és hűtleneket megnyerte; tegyenek javaslatokat, mikép lehetne azokat kiengesztelni, vagy ha kell, leküzdeni, és a tótországi véghelyeket megvédeni? A mi pedig a károk megtérítését illeti, segítsék őt a hűtlenek elnyomásában, mire ezeknek birtokaiból kielégítendő a jogos igényeket. Jelenleg, miként maguk beláthatják, mit sem tehet. Fájdalommal értesült, hogy saját hadai is károkat okoztak híveinek. Biztosokat fog rendelni, kik e károkat a hely színén megvizsgálni, és jelentést tenni fognak; mire a bűnösök megbüntetését és az elrablottak visszaadását el fogja rendelni. Egyáltalán mindent megteend, hogy a rendeket atyai gondosságáról meggyőzze. ¹⁾

Mily hatást tett e királyi válasz a rendekre, s mily eredménye volt a gyűlésnek, arról nincs tudomásunk.

¹⁾ A Linzben november 16-án kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi t. levél.

XIII.

János király budai országgyűlése 1530. Február 14-én.

János király, midőn Szulejmán 1529-iki hadjárata által az ország nagy részének és fővárosának urává lett, sietett hatalmának megszilárdítása végett *országgyűlést* hirdetni. Mialatt a szultán Bécsnél táborozott, ő szétküldötte meghívóleveleit a december 13-ikán megnyitandó gyűlésre. ¹⁾ Azonban utóbb kényszerítve látta magát ezt későbbre halasztani, s 1530. február 14-ére *Budára* hívta egybe az ország rendeit. ²⁾

Az itt megjelent főpapok közül *Várday Pál* esztergomi, és *Frangepán Ferencz* kalocsai érsekek; ³⁾ az urak soraiból:

¹⁾ *Brodarics István* 1529. szeptember 29-én Budáról, a lengyel cancellárnak írja: „Indixit majestas sua omnibus dominis et regnicolis dietam generalem pro festo beati Luce evangeliste.“ (Acta Tomiciana. Kiadatlan VII. kötet. 858. l. Kézirat a szent-pétervári es. könyvtárban. *Supala Ferencz* közleménye.)

²⁾ Meghívólevelet nem ismerünk. János király 1530. február 1-én Bánffy Jánoshoz intézett levelében felteszi, hogy a meghívólevél már kezei között van. „Alioquin — írja — ad instantem *Diaetam* deberetis venire.“ *Kovachich*, ki e levelet közli (Supplementum. III. 134. l.), oly nézetben van, hogy ezen országgyűlés nem tartott meg. Megezáfolja e feltevését az ezen országgyűlésen alkotott törvénykönyvnek a bécsi t. levéltárban létező egy példánya, mely egyszersmind a gyűlés helyét és napját is közli: „Articuli in presenti generali Dieta Dominorum Prelatorum, Baronum et Nobilium Regni pro festo b. *Valentini Martyris Bude* celebrata, formati.“

³⁾ *Frangepán Ferencz* Budáról, 1530. márczius 29-én a lengyel cancellárnak írja: „Dum nuper transactis diebus ageremus in dieta per majestatem regiam celebrata, allate sunt ex Posonio littere ad Rmum Strigoniensem altere, altere autem ad me.“ (Acta Tomiciana. VIII. 106. l. *Supala F.* közleménye.)

Verbőczy István, Nádasdy Tamás, Czibak Imre, Pöstyény Gergely és az Artándi testvérek neveit ismerjük. Az ország keleti részeinek, kivált Bihar megyének nemessége nagy számban jött össze. Ellenben a Duna melléki országrész, a felvidék és Tótország rendei távoltartották magukat. ¹⁾

A tanácskozások folyamáról hallgatnak emlékeink. Csak eredményüket, az alkotott törvényeket, ismerjük.

A rendek hadak fogadására, minden jobbágytelek után egy forintot ajánlottak meg, melyet minden egy telekkel és három forint értékű vagyonnal bíró jobbágy, úgyszintén az *egytelkes nemesek* és a szabadosok (libertini) is kötelesek valának fizetni; egyedül azon szolgák voltak felmentve, kiket uraik élelemmel és ruházattal látnak el.

Hogy pedig az ezen adóból remélhető pénzösszeg minél gyorsabban és biztosabban folyjon a kincstárba, hogy továbbá e pénzösszeget haladéktalanul lehessen értékesíteni, megállapították, hogy a földesurak maguk fogják jobbágyaikért a reájuk eső adót lefizetni; és pedig azok, kik az országgyűlésen jelen vannak, rögtön, a távollevők pedig Gergely pápa ünnepének nyolczadnapján, mindegyik saját megyéje székhelyén; és a fizetett összeget maguk fogják utóbb jobbágyaiktól behajtani.

Továbbá a főpapok, urak és nemesek, minden általuk bírt jobbágytelek után, saját erszényükből húsz dénárt ajánlottak, szintén Gergely pápa ünnepének nyolczadnapján fizetendő. Ha pedig valaki, akár ezen segélypénzt, akár jobbágyainak adóját, a kitűzött határnápig, kifizetni vonakodnék, jószágai lefoglaltatnak, és ezekből fog tartozásának kétszeres értéke behajtatni.

A lelkészek fejenként egy forinttal, a többi egyházi javadalmasok, főpapjaik által megállapítandó összeggel, járulnak a közszükségletek fedezéséhez.

A főpapok, zászlós urak, káptalanok, apátok és prépostok fegyvereseiket, melyeket jövedelmeik arányában kiállítani kötelesek, készen tartani, a nemesek és egyéb birtokos ország-

¹⁾ *Istvánfi* elbeszélése. XI. 105. l.

lakosok pedig személyesen készen állani tartoznak, hogy a király felhívására rögtön táborba szállhassanak.

A hadak minden kártételtől szigorúan eltiltattak; a vétkes katonákat kapitányaik kérlelhetlenül fogják büntetni.

Az ellenkirály leveleit elfogadni, forgalomba hozni, olvasni és magyarázni, hűtlenség büntetése alatt, tiltva van; ki ilyeneket a templomok ajtóira függesztve, vagy az utczákon szétszórva talál, köteles a királynak átszolgáztatni; kik ezt tenni elmulasztják, szintén a királynak feljelentendők.

A pénzverés joga kizárólag a királyt illetvén, fő- és jószágvesztés büntetése van azokra szabva, kik királyi engedély nélkül, e jogot bitorolták, vagy ezentúl bitorolnák. Ellenben a király által vert pénzeket mindenki tartozik elfogadni; és ki azokat elfogadni vonakodik, elveszti azt, amit vásárolt, vagy eladni készült. A bírák, jószágvesztés büntetése alatt, utasítottak a törvény lelkiismeretes végrehajtására.

János király rögtön megerősítette ezen törvényeket, melyek mind az ő érdekében hozattak. ¹⁾

Szintén az ő kíváratára történt, hogy a rendek alsó-lindvai *Bánffy Jánost* nádorrá választották, habár Báthory István nádor még életben volt. ²⁾

János király 1530 minden szentek ünnepére ismét *országgyűlést* hívott össze Budára; a nemességnek tetszésére hagyván, fejenként jelenni meg, vagy teljhatalommal ellátott követeket küldeni. ³⁾

E meghívásnak nyomateköt kölcsönözött *Grilli Lajos* azáltal, hogy mindazokat, kik megjelenni és Jánosnak meg-

¹⁾ A törvénykönyv egykorú másolata a bécsi t. levé.

²⁾ *Istvánfi*, ki a törvénykönyvet nem ismerte, ez országgyűlésről írja: „Nec tamen quicquam aliud decerni potuit . . . praeterquam quod Joannem Bánffium Lindvanum Ungarie Palatinum creavit.“ XI. 105. l.

³⁾ János királynak Vas megyéhez intézett meghívólevelét közli *Pray. Epistolae Procerum.* I. 358. l.

hódolni vonakodnak, a törökök bosszújával és jószágaik elpusztításával fenyegette. ¹⁾

Vajjon megtartatott-e ezen gyűlés, nem tudjuk. ²⁾

¹⁾ Grittinek, Vas és Zala megyékhez intézett levelei a budai kamarai levéltárban.

²⁾ *Kovachich* szerint (Vestigia. 618. l.) a magyarországi rendek 1530-ban Gritti részére biztosító okmányt állítottak ki, melyben fogadták „semet in omnibus statum repetitorum Regis et Regni concernentibus negotiis auxilium suum prestituros.“ Miután sem a helyet és napot, hol és mikor állíttatott ki ezen okmány, nem említi, lehetetlen meghatározni, vajjon az országgyűlésen történt-e, s ha igen, melyiken?

XIV.

A pozsonyi részleges gyűlés 1530. Májusban.

Szulejman 1529-iki hadjárata nagy utóhatással volt a nemzet politikai hangulatára.

Míg egyfelől János király szövetségzése a kereszténység esküdt ellenségével, élénk elkeseredést szült; másfelől azon tapasztalás, hogy Ferdinánd az országot megvédeni nem képes, csüggedést idézett elő. Ehez járult, hogy a köz- és magán-élet minden irányában zavar és rendetlenség honosult meg.

A Ferdinánd pártján levő rendek, azon reményben, hogy a sokféle bajoknak orvosszert találandnak, ismételve felkérték *Báthory István* nádort, hogy egy gyűlés megtartását tegye lehetővé. Ez engedett sürgetéseiknek; 1530. május 8-ra Pozsonyba hívta meg, a Pozsony vidékén lakó főpapokat, urakat és nemeseket.¹⁾

Vajjon ez Ferdinánd megegyezésével történt-e, és kik jelentek meg, nem ismeretes. Csak annyit tudunk, hogy az ország mindegyik rendje képviselve volt,²⁾ és pedig tekintélyes számban; mert a jelenlevők feljogosítottaknak tekintették magukat az egész ország nevében szólani.

De *Báthory István* már nem vezethette e gyűlés tanácskozásait; a halál épen azon napon ragadta el, a melyre a gyűlést összehívta volt.

¹⁾ Meghívólevél nem ismeretes. A gyűlés felterjesztéséből tudjuk, hogy „Palatinus multis, ac pene omnibus subditis fidelibus efflagitantibus ad Dominicam Jubilate proxime preteritam convocaverat Posonium precipuos quosque dominos ac nobiles, qui viciniore erant.“ Eredetije a bécsi t. lev.

²⁾ Ugyanis a gyűlés felterjesztésének szövege ekként kezdődik: „Domini Prelati, Barones, Nobiles, et alii Ordines Regni Hungarie commendant Maiestati Vestre servicia eorum fidelia.“

A rendek, miután sérelmeiket és szenvedéseiket elpanaszolták volt, követeket választottak, kik Ferdinánd királynak, a császárnak és a német birodalom fejedelmeinek hazájuk veszedelmét és nyomorát előadván, „a vesztének induló, már-már elveszett ország megmentésére segílyt kérjenek.“ *Macedoniai László* nagyvárad püspök, *Battyányi Ferencz* bán és *Thüróczi Miklós* k. főudvarmester bízattak meg e küldetéssel.

Előterjesztésük szövegét a gyűlés állapította meg.

A királyt emlékeztetniök kelle ígéreteire, melyeket koronáztatása alkalmával tett, a reményekre, melyeket trónralépte keltett. A nemzet biztosan várta, hogy a belviszályokat megszüntetendi, a véghelyeket visszaszerzendí. Azonban, miután alig néhány hónapot töltött az országban, eltávozott, hogy a külföldön segílyt eszközöljön ki. „Mit eszközölt ki felséged a lefolyt négy év alatt, előttünk ismeretlen; de igyekezeteinek gyümölcseit nem élvezte még az ország.“ Ellenben távolléte alatt roppant károkat szenvedett, nemcsak a török, hanem a királyi hadaktól is. „Bármerre járt felséged serege, mindenütt a legkegyetlenebb ellenség módjára dühöngött; nem téve különbséget a hű rendek és a lázadók között. Számos városokat és helységeket felgyújtott; számos ártatlanokat, egyháziakat és világiakat, legyilkolt; a népet bőrig kifosztotta; elvette gabonáját, barmait, bútoraikat és ruháit. A városok és helységek pusztításánál, mintegy rendszeresen legelőbb a templomokba rontottak; mindent, mit ott találtak, szent és világi tárgyakat egyaránt, elragadoztak; sok helyen az Úr testét sem kímélték. Ezen emberek semmi különbséget nem tettek az Úr háza és az istállók között; csakhogy talán ezekben kevesebb gonosztetteket követtek el. Sértenők felséged füleit, ha elbeszélőök kiesapongásaikat, melyeket asszonyokon és szűzeken, kegyetlen tetteiket, melyeket szerzeteseken és papokon elkövettek.“

Továbbá Magyarország, emberek emlékezete óta, soha oly számos és súlyos adókkal nem terheltetett, mint Ferdinánd alatt, részint a kamara, részint a kapitányok által.

Az ország rendei már mindnyájan meghódoltak volt neki, keveseket kivéve; ezek is hajlandók voltak elhagyni az ellenpártot. Most azonban látván a kegyetlen tetteket, az

elnyomást, és tapasztalván, hogy védelmet nem remélhetnek tőle: az ellenpárt körében növekedett az elkeseredés, sőt saját hívei közül is többen elpártoltak.

Az ország szabadságainak folytonos megsértése is élénk panaszok tárgyát képezi. Magyarország ugyanis alig tekinthető többé szabadnak. A király tanácsosai, kapitányai s egyéb tisztviselői között alig van néhány magyar, s ezek is úgy szólnak csak a címeket viselik. „A hatalmat idegenek, ügyeink körül teljesen tájékozatlanok, birják.“

Az előbbi királyok is gyakran küzdöttek lázadó alattvalók ellen; de egyik sem büntette néhányak hűtlensége miatt az egész országot; egyik sem engedte meg, hogy hadai a hűtelen urak ártatlan jobbágyságait tönkre tegyék. Megfosztották javaiktól és száműzték a hűteleneket; de nem sértették meg a közszabadságot, nem bocsátották prédára az egész országot.

A királynak tekintettel kellett volna lenni nagyszámú híveire, kik állhatatosan ragaszkodván hozzá, hűségükért feláldozták birtokaikat, hivatalaikat, javadalmaikat; nem kellett volna megengednie, hogy némelyek hűtlensége miatt az egész nemzet szabadsága és jóléte megsemmisíttessék.

Nem hiszik ugyan, hogy mindez a király engedelmeivel, vagy épen parancsára történik; mivel azonban, panaszaik daczára, a bajok naponként súlyosabakká lettek: haladéktalanul gondoskodjék az elpusztult országról, és állítsa vissza megsértett szabadságait. Igyekezzen továbbá visszaszerezni az ország fővárosát; mert ha ezt halogatja, félő, hogy néhány hónap alatt az egész országot elveszti. Buda visszafoglalása után a többi részek és a véghegyek visszaszerzésére irányozza figyelmét; erre jelenleg legjobb alkalom kínálkozik, miután a törököt más háborúk foglalják el. Győzze meg a császárt és a többi uralkodókat, hogy az egész kereszténység érdeke van kérdésben; birja rá őket, hogy segélyüket meg ne tagadják. A nemzet feszült várakozással néz elébe a közelebb tartandó birodalmi gyűlésnek; ha most sem hallgatja meg Magyarország esdekléseit, eltűnik a végső remény is; „felségtel, kiktől jelenleg retteg az ellenség, a megvetés tárgyaivá lesznek.“

Az országot nem kevésbé nyugtalanítja azon hír, hogy a szomszéd népek, a németek és csehek, készülleteket tesznek a

magyar földet előzönlenni; de nem avégből, hogy segílyt nyújtsanak, hanem „hogy a magyarok és törökök ellen, különbség nélkül, dühöngjenek.“ Ez hihetetlennek látszik. És ha ily, a magyar nemzet megsemmisítésére irányzott összeküvés léteznék is, a király bizonyára meghíúsítaná e gonosz tervet.

A rendek többé nem elégedhetnek meg szóbeli válaszszal; a sértett szabadságoknak tényleges visszaállítását, az ország felszabadítását követelik. „Ha felséged erre nem képes, kegyeskedjék őszintén nyilatkozni, hogy mielőtt mindnyájan elvesznénk, módot találjunk, mikép segítsünk magunkon, és mikép hárítsuk el a fenyegető veszélyeket.“

Végre miután Magyarország területének nagysága és ellenségeinek közelsége, béke idejében is szükségessé teszi uralkodójának személyes jelenlétét; ez idő szerint pedig leginkább a király távolléte miatt érték az országot oly súlyos csapások: „bár hálát adnak Istennek, hogy királyuk más országok és tartományok felett is uralkodik,“ kéri, hogy mielőbb térjen vissza, és a távollétében kifejlődött bajokat jelenléte által igyekezzék orvosolni.

Egyébkint a követek felhatalmaztattak, hogy ezen előadás kapcsában, belátásuk szerint, egyéb tárgyakat is „tiszteletteljesen“ terjeszthessenek elő a királynak. ¹⁾

Macedoniai László és *Thúróczi Miklós* szeptember havában *Augsburgba* utaztak, hol Ferdinánd a birodalmi gyűlésen tartózkodott. Battyányi elmaradt. De a magyar rendek követeihez két tótországi követ csatlakozott: *Kannaryay Tamás* és *Spycko György*. ²⁾

¹⁾ „Instructio data Reverendo Domino Ladislao de Macedonya electo Ecclesie Waradiensis, ac Magnificis Dominis Francisco de Battyán Dalmacie, Croacie et Selavonie Bano, item Nicolao Comiti de Thurocz Magistro Curie Regie Maiestatis, simul vel divisim ad Maiestatem Regiam.“ E czímsorok után közvetlenül jó a beszéd, teljesen készen, első számban, többesben, melyet a követeknek a király előtt tartaniok kellett. Csak a végpontok veszik fel az utasítás formáját. Egykorú irat a bécsi t. lev.

²⁾ A Macedoniai László által a császárhoz és a birodalmi rendekhez intézett beszédek német nyelvre lefordítva, 1530-ban nyomattak. A beszéd előtt a kiadó megnevezi a követeket: „Des Kü-

Mindenekelőtt Ferdinándnál jártak el a reájuk bízott tisztben. Őszintén és határozottan feltárták az ország bajait és a rendek hangulatát; ¹⁾ mire küldöik kívánatait a következő négy pontban formulázták:

Először, hagyja meg a király a magyarországi hadak főparancsnokának és kapitányainak, hogy híveit sem személyükben, sem javaikban sérteni ne merészeljék.

Másodszor, tegye át lakását, még ezen ősz tartama alatt, az ország határaihoz közel eső városba.

Harmadszor, az idegeneknek adományozott parancsnokságokat és egyéb hivatalokat hazafiakra ruházza át; ezentúl pedig csak magyarokat alkalmazzon. Az ország szabadságait egyébként is tartsa épségben.

Negyedszer, küldjön mielőbb Varasdra egy hadosztályt, mely e várost megvédeni és hűségben tartani képes legyen. ²⁾

Ferdinánd a magyar követek előadására leirat által válaszolt.

Hangsúlyozta, hogy ő az ország érdekében minden lehető, sőt még a lehetőségén és erején felül is, megtett. Jelenleg szintén azon fáradozik, hogy a császártól és más fejedelmektől segílyt eszközöljön ki. „Ő felsége tehát nem látja át, mikép érdemelte meg az ellene emelt súlyos vádak, mintha ő az országot és lakóit nem igyekeznék, ígérete szerint, az ellenségtől megszabadítani; hanem azt megsemmisíteni és a kereszténység legiszonyúbb ellenségének prédául engedni akarná; hogy továbbá az ország jogait és szabadságait nem fentartani és megvédeni, hanem kiirtani igyekezik... Pedig ő felsége mit sem tett és kísérletet meg ekkoráig, mint azt,

nigreichs Ungern: Der Hochwürdig Herr Ladislaus von Macedonia, Bischoff zu Wardeyn. Der Edel und Wohlgeporen Herr Nielas Graff yhm Thuroch. Ku. May. diener und Rätthe. Des Königreichs Selavonie. Die Edlen und Vesten Thomas Kannaryay und Jörg Spyeko etc.“ Vajjon ezen tótországi követek Pozsonyban, vagy pedig külön tótországi gyűlésen választattak, arról nem birunk tudomással.

¹⁾ Valószínű, hogy a követek szóról szóra elmondották az instruktóijukba felvett beszédet. Következtetjük ezt a királyi válaszból, mely több helyen vonatkozik ama beszédre.

²⁾ Az előterjesztés kivonata a birodalmi gyűléshez intézett kérvényhez mellékelve, a bécsi t. levél.

amiről vélte, hogy az ország és lakóinak javára fog szolgálni. . . . Emlékezetében tartja, amit koronázása alkalmával és azután ígért s fogadott; hiszi és állítja, hogy azok ellen soha sem szándékozik cselekedni. Amennyiben pedig ő felsége hadai és szolgálói vakmerően és erőszakosan károkat okoztak, vagy törvénytelen tetteket követtek el; akaratja és parancsa ellenére történt, sőt komoly neheztelését vonta magára.“ Mindazáltal másfelől nem hallgathatja el, hogy sok bajt el lehetett volna hárítani, ha a rendek egy része lelkiismeretesebben tartja meg az uralkodója iránt tartozó esküt. Felhívja tehát a rendeket, hogy bizalommal viseltessenek iránta, és tántoríthatlan hűséggel ragaszkodjanak hozzá.

Az egyes pontokra válaszolva, biztosította a rendeket, hogy kapitányainak megparancsolta, hogy a törvénytörők ellen szigorral és kímélet nélkül járjanak el; valamint utasítani fogja őket, hogy a hű országlakosokat kíméljék.

A magyarországi katonai és egyéb hivatalokra idegeneket nem azért nevezett, mintha szándéka lett volna az ország szabadságait sérteni; egyedül a véghelyek biztossága lebegett szeme előtt. Ha azonban békésebb idők fognak bekövetkezni, ígéretéhez képest, alkalmazni fogja magát a törvények és az ország szabadságának követelményeihez.

Varasd védelmére nézve, utasítani fogja kapitányait, hogy arról megfelelően intézkedjenek.

De azon kérést, hogy lakhelyét az ország határainak közelébe tegye át, hallgatással mellőzte. ¹⁾

A magyar- és tótországi rendek követői meg voltak bízva a császárhoz és birodalmi rendekhez is fordulni.

Szeptember 30-án hallgattattak ki.

Macedóniai László volt szónokuk. Küldői nevében üdvözölte a császárt, és szerencsét kívánt az elmúlt években küzdött győzelmekhez, és egyúttal ahoz is, hogy „a világ egy részét, mely ekkoráig ismeretlen volt, felfedezte, meghódította, és a keresztény vallásnak megnyerte, miáltal birodalmát az ellenlabásokig terjesztette ki.“ Ezen nagy hatalma

¹⁾ Egy dátum nélküli, s egy október 21-én kelt leirat eredeti fogalmazatai a bécsi t. lev.

feljogosítja a magyar rendeket a reményre, hogy most a kereszténység közös ellenségének, a törököknek lektüzdésére fogja erejét irányozni; mert a magyarok és tótországiak, hosszú szenvedéseik és zaklattatásaik után, Istenen kívül, csak a császártól remélnék segedelmet. Midőn Ferdinándot királynak választották meg, többi között arra is tekintettek, hogy testvére a császári koronát viseli, és több hatalmas országnak fejedelme. Még nem mondtak le azon reményről, hogy uralkodása alatt a törökök Magyarországból kiűzetnek, és kegyetlen tetteiktől a keresztény népek megszabadíttatnak. Feleslegesnek tartják hosszasan elbeszélni, mit szenvedtek Magyar- és Tótország lakói százharmincz éven át a törököktől; ezt könnyen fel lehet fogni, ha meggondolják, hogy csak a múlt esztendőben hány ezer embert gyilkoltak le, és hurczoltak fogságba, s mily iszonyú pusztítást vittek véghez. Isten bizonyára nem más okból emelte őt, a császárt, a keresztény népek fölé, s halmozta el számos országok birtokával, annyi áldással és szerencsével, hanem hogy a keresztény vallást védelmezze. Most lenne ideje, hogy a török ellen hadjáratot intézzon. Ha ezen gyűlés is eredmény nélkül oszlik el, a keresztény népek, s különösen Magyar- és Tótország lakói kétségbeesnek, ellenben a törökök vakmerősége és döllye még emelkedni fog. Könyörüljön tehát ezen népek szerencsétlenségén és gondoskodjék megmentésükről. Ne tartsa őt vissza azon körülmény, hogy a magyar- és tótországiak között vannak, kik a törökkel tartanak; mert ezeknek száma csekély, és részint félelem, részint kétségbeesés vezette őket a török karjaiba. Siessen tehát Magyarország oltalmára. „Mert ha ezen alkalmat elmulasztják, — így végzi előadását — kénytelenek lennénk, minden reményről lemondva, az ellenség igáját magunkra venni; amely esetben csakhamar Németország is ki lesz téve az ellenség támadásainak. Emiatt, ó győzhetlen császár, Magyar- és Tótországnak megszabadítását, összes rendeinek és lakóinak üdvét s jólétét felséged kegyelmébe ajánljuk; készek levén a magyar- és tótországi rendek, utódaikkal felségednek örök időkre szolgálni.“

Beszédének második részében, midőn a *birodalmi gyűléshez* fordul, a szemrehányások sem hiányoznak. A nagyváradi

püspök emlékezteti a birodalmi rendeket, mennyiszer fordultak a magyar királyok hozzájuk, s kijelentették, hogy maguk, a hosszú harcok által elgyengítve, egyedül nem képesek többé ellenállani: „Azonban — úgymond — királyaink kéréseit soha sem hallgattátok meg; mindenkor úgy tettetek, mintha nem tartozna hozzátok Magyarországot a törökök ellen védelmezni.“ Hiába hívta fel őket Lajos király; hiába figyelmeztette egy év előtt Ferdinánd, hogy a török nem fog megelégedni Magyarország elpusztításával, hanem utóbb a német birodalom ellen fogja vezetni hadait. „Ha néhány év előtt meghallgattátok volna a magyarok kéréseit, és segélyünkre jöttök, most biztosságban lennétek ti és az egész német nemzet. És ha most megtagadjátok a segélyt, néhány év múlva Németország is magára vonja azon csapásokat, melyek Magyarországot többször, Ausztriát az elmúlt évben sújtották . . . Magyar- és Tótország rendei, Jézus Krisztus vérontására és az utolsó ítéletre hivatkozva, esedeznek, hogy amit eddig tenni elmulasztottatok, most pótoljátok ki, és készüljetek fel az ellenség leküzdésére.“ Erre most van a legalkalmasabb idő. Ugyanis a török utolsó hadjárata alkalmával maga is nagy veszteségeket szenvedett, éhség, fagy és a hosszú út fáradalmi következtében. Ha tehát rögtön megtámadják, nem engedvén neki időt a készülétekre, könnyen leküzdhetik. És ezen esetben a magyar- és tótországi rendek buzgó támogatására számíthatnak. Ha ellenben időt engednek a töröknek újabb fegyverkezésre, félő, hogy csakhamar még nagyobb haderőt állít ki, melylyel nemcsak Magyarországot és Ausztriát fogja feldúlni, hanem kényszerítve Magyar- és Tótország lakóit, hogy vele egyesüljenek, kísérletet teend Németország elpusztítása- és meghódítására. ¹⁾

¹⁾ A két beszéd német nyelvre lefordítva, 1530-ban, sine loco, kis negyedrébten, nyomtatásban megjelent, ily cím alatt: „Ain Oration an den Allerdurchlechtigisten Römischen Keiser Carrlum, allzeit merer des Reychs, und auch an die Hochwürdigisten, durchleichtigisten, Hochgepornen, Churfürsten, Fürsten, und andere des heiligen Reichs stände, von der Ungern und Sclauonien, beschwerlichen not und uberfal des Turcken wegen, Durch den Hochwirdigen herrn Ladislaum von Macedonia Bischoff in Wardeyn, der Al-

A nagyváradi püspök, küldői nevében, *emlékiratot* nyújtott át a birodalmi gyűlésnek.

Ebben ő és követársai kérelmezik, hogy a császár és a birodalom fejedelmei haladéktalanul legalább annyi hadat küldjenek Magyarországba, hogy itt a belnyugalmat visszaállítani és a végvárakat védelmi állapotba helyezni lehessen; Tótországba pedig 3000 gyalogot, négy faltörő és ugyanannyi tábori ágyúval, rendeljenek. Mert ha a török egy újabb támadása a véghelyeket elhagyatva, az országot belviszályok által meggyengítve találja, az ország lakóit kényszeríteni fogja, hogy vele a szomszéd tartományok pusztítására egyessüljenek. Azonban szükséges, hogy a Magyar- és Tótországba küldendő hadak rendesen fizetessenek; mert csak így lehet közöttük a fegyelmet fentartani.

Mivel pedig az ellenpárt híreszteli, hogy a német hadak nem az ország felszabadítására, hanem avégett küldetnek, hogy a magyarokat és a horvátországi tótokat kúrtsák, vagy örök szolgaság igájába hajtsák: a birodalmi gyűlés nyugtassa meg és biztosítsa őket, hogy a német hadak senkit sem fognak elnyomni, senkit a király hívei közül bántalmazni, hanem kímélettel lesznek azok iránt is, kik kényszerüsből meghódoltak a töröknek.

Egyébként a magyar- és tótországi rendek követei határozottan kijelentik, hogy azon esetre, ha a császár és a birodalmi rendek elmulasztanak az országot még ezen télen megnyugtani és védelmi állapotba helyezni, „mindkét ország szerencsétlen rendei, elvesztve a védelem minden reményét, kényszerítve látandják magukat a török adófizetőivé válni, hogy hazájuk teljes elpusztulását meggátolhassák. Mert bár szabadságuk és védelmük érdekében készek voltak mindent megkísérteni és eltűrni, miután reményeik, hogy külsegélyben fognak részesülni, meghiúsultak: nem akarják tovább is azon

lerdurchleichtigisten und groszmächtigen Fürsten und Herrn herrn Ferdinanden des Königs zu Ungern und Behain etc. Rath, und des Königreichs Ungern Oratorn, zu Augspurg auff dem Reychstag, am dreyssigisten tag Septembris, in Lateyn fürbracht, auff fleyssigst verteuscht. M.D.X.X.X.“ (Egy-egy példány a M. T. Akademia és a N. Múzeum könyvtárában.)

különös látványt nyújtani a világnak, mint emésztik egymást, mint szennyezik be magukat saját testvéreik, gyermekeik, rokonaik vérével, mint pusztítják el maguk, amit a küllellenség fegyvere megkímélt. Magyar- és Tótország karai és rendei, ha ismételt és gyakori követségeik, kéréseik után, most sem nyernek segílyt, óvást tesznek, és kinyilatkoztatják az összes keresztény népek előtt, hogy nem rosszakarat- vagy ellenséges indulatból, hanem a külsegély késedelmezése és elmaradása miatt, megfosztva a védelem és szabadulás minden reményétől, akaratjuk ellen és mély fájdalommal látjuk magukat kényszerítve, hogy annyi küzdelem, veszteség, szenvedés, támadás, birtokaik és városaik elpusztulása, testvéreik, nejeik, gyermekeik, barátjaik és rokonaik rabságba hurezoltatása, iszonyú fogsága, vagy legyilkoltatása után, *más eszhözökhöz* nyúljanak, a további szenvedés, nyomor, veszély és hazájuk végpusztulásának elhárítására.“ ¹⁾ •

Az augsburgi birodalmi gyűlésre a magyar követek előadása, Ferdinánd igyekezetei által támogatva, és még a Bécs ostroma által előidézett rettegés befolyása alatt, nem maradt hatástalan. Jelentékeny haderő kiállítása határozottatott. Azonban, mint annyiszor, a határozat most sem foganatosítottatott. ²⁾

¹⁾ Dátum nélküli egykorú irat a bécsi t. levél. — **L. Frományok.** II. szám. Német fordításban kinyomatva, mint melléklet, a nagyváradi püspök beszédének főnebb idézett 1530-iki kiadásában.

²⁾ *Buchholz.* Geschichte der Regierung Ferdinand. I. Bécs 1833. IV. 365. l.

XV.

Erdélyi gyűlések 1530-ban.

I.

Az 1530-ik évben Ferdinánd uralma Erdélyben a szászok területére szorítkozott. Kormányférfiai: *Gercendi* püspök, *Majláth* és *Pempling* *Szebenbe* vonultak vissza, s innen igyekeztek az elvesztettet visszaszerezni. *Május első napján* összegyűjtötték Ferdinánd híveit, és elhatározták, hogy a háborút János király ellen folytatni fogják. ¹⁾ Együttal segélyért folyamodtak uralkodójukhoz.

II.

Ferdinánd válasza egy utóbbi, *augusztus huszonkettedikén* tartott gyűlésen olvastatott fel; mivel azonban a segélyt csak kilátásba helyezte: ²⁾ a rendeknek — mint maguk írják — „több szomorúságot mint vigasztalást okozott“, és ezek nem mulasztották el bizalmatlanságukat s elégtelenségüket a király tudomására hozni. ³⁾

A király Augsburgban vette feliratukat, és szeptember 21-iki válasza azon megnyugtató értesítést vitte meg a rendeknek, hogy a hadakat már útnak indította. ⁴⁾

¹⁾ *Szilágyi S.* Erdélyország Története. I. 249. l.

²⁾ A június 19-iki k. leirat fogalmazata a bécsi t. levélt. .

³⁾ A gyűlés feliratát nem bírjuk. Utal reá a szeptember 21-iki k. leirat: „Ex literis vestris de 22. augusti elapsi ad nos datis iterato cognovimus, vos nostris, quas scripsimus literis . . . ut vestris utamur verbis, plus meroris quam consolacionis ex eis hausisse.“ Eredeti fogalmazata.

⁴⁾ A k. leirat fogalmazata a bécsi t. levélt.

XVI.

Horvát- és tótországi gyűlések 1530-ban.

I.

János király *tótországi* hívei az 1530-ik évben nagy, és nem egészen eredménytelen tevékenységet fejtettek ki. *Erdődy Simon* zágrábi püspök két gyűlést hívott egybe. ¹⁾ Az egyik január első napjaiban *Kőrösön* ²⁾ tartatott meg; a másikat innen hirdették ki ugyanazon hó 25-ikére *Iwanicsra*. ³⁾

Tárgyalásaikról és végzéseikről semmi sem ismeretes. Csak annyit tudunk, hogy a Kőrösön egybegyűlt rendek *Battyányi Ferencz* bánt felszólították, hogy iwanicsi gyűléstükre jelenjék meg. Ez azonban, a fenyegetések daczára, melyekkel meghívásuknak nyomatékot kölcsönözni igyekeztek, nem ment Iwanicsra; hanem levelet intézett a rendekhez, melyben barbár nyelven, de erőteljes hangon, János híveit a haza és a kereszténység ellenségeinek nyilvánította, s intette, hogy a „pogány párt“ zászlóit mielőbb hagyják el. ⁴⁾

¹⁾ *Battyányi* Ferencz 1530. január 19-én a második gyűléshez intézett levélben említi: „Miramur . . . quod Episcopo Zagrabienſi Vestre Dominaciones adheſerint.“ Egykorú másolata a bécsi t. levé.

²⁾ *Battyányi* említett levelében Németújvárból írja: „Accepimus literas Vestrarum Dominacionum ex Crisiensi eorum dieta missas.“ E válasz dátumából következtetjük, hogy a kőrösi gyűlés január első napjaiban tartatott meg.

³⁾ Miként a kőrösi, úgy az iwanicsi gyűlésről is csak *Battyányi* levele által értesülünk. „Nunc — írja — cum Vestre Dominaciones rursum Dietam in festo Conversionis beati Pauli venturo celebraturos intelligimus.“

⁴⁾ *Battyányi* idézett levelének czíme: „Universitati Dominorum et Nobilium Regni Sclavonie.“

II.

Horvátországban a Ferdinándhoz állhatatosan ragaszkodó rendek február elején tartottak *gyűlést*.¹⁾ Azonban az elégtelenség itt is nagy volt, s ennek kifejezést kölesönözött a királyhoz intézett felirat. Élénk színekkel ecsetelik szorongatott helyzetüket. A tótországi rendek ellenségeiknek tekintik őket; a török Bosniából gyakran intéz berohanásokat országukba; és a veszély ezen részről még nagyobbodik, miután a bosnyákországi fejedelem az Unna folyó partjain általa épített kostanczeai várat a töröknek átadni készül; végre a velenczeiek is, kikkel eddig előnyös üzleti összeköttetésben állottak, ellenségesen lépnek fel irányukban.

Mindenekfelett kéri tehát a királyt, hogy el ne hagyja őket, s küldjön pénzt és hadakat. „Ha azonban — teszük hozzá — felséged a rendeknek, bármely oknál fogva, nem nyújthatna segílyt, ne tekintse makacsságnak azt, amit tenni fognak. Mert felséged bizonyos lehet afelől, hogy kénytelenek lesznek más módon segíteni magukon, hogy javaikban és örökségükben, melyet a török megkimélt, legalább rövid ideig megmaradhassanak.“

A zengi püspök részére, kit a király, hűtlensége miatt, őrizet alatt tartott, kegyelmet kérnek.

Kívánják, hogy a király hagyja meg a bánoknak, hogy azon nemeseket, kik a zágrábi káptalannak tizedet fizetni vonakodnak, kötelezettségeik teljesítésére kényszerítsék; és intézkedjenek, hogy Frangepán hatalmaskodásaitól, jobbágyai pedig a törökök részére élelmi szerek szállításától tartózkodjanak.²⁾

Ferdinánd király válasziratában biztosította a horvátor-

¹⁾ A gyűlés helyét és napját nem ismerjük. A felirat másolata, mely a bécsi t. levéltárban találtatik, dátummal nem bír. Élén ezen jegyzet áll: „*Status Croatiae. Prage. 24. februarii 1530.*“ Ez, úgy látszik, azt jelenti, hogy a felirat február 14-én mutattatott be Prágában. Ha e feltevés alapos, a gyűlés február első napjaiban tartatott meg.

²⁾ Egykorú másolata a bécsi t. levélt.

szági rendeket, hogy mindent megtett, s a közelebb tartandó birodalmi gyűlés alkalmával is mindent megteend, hogy részükre a császárnál és a német fejedelmeknél segílyt szerezzen. Egyébkint, ha időközben, a török Horvátországot megtámadná, rögtön hadat küldend védelmére. És hiszi, hogy a rendek maguk részéről mit sem fognak elmulasztani, mi országuk biztosítására alkalmas.

Intézkedni fog, hogy hadi költségeik kifizettessenek, és hogy Kostanicza vára ne jöjön a török hatalmába.

Miután a császár Velenczével békét kötött, reméli, hogy ezen részről nem fognak többé károkat szenvedni.

A zengi püspök kiérdemelt büntetését szenvedni; mindazáltal a király tekintettel leend maga idején a rendek közbenjárására.

Mihelyt Tótországot visszafoglalja, a zágrábi káptalan igényeinek kielégítésére is gondja lesz. A bánoknak már meghagyta, hogy Frangepán grófot fékezzék meg. ¹⁾

¹⁾ A márczius 8-án kelt leirat fogalmazata ugyanott.

XVII.

**A bélavári, veszprémi, székesfehérvári, zákányi, kenesei
és berenhídai gyűlések 1531 és 1532-ben.**

I.

Ferdinánd és János király 1530-ban, a lengyel király közbenjárása mellett, fegyverszünet létrehozásán fáradoztak. Mindketten őszintén óhajtották a békét.

Ferdinándot öt év csalódásai meggyőzték, hogy császári bátyjától és a német birodalomtól hiába várja azon sikeres segílyt, melylyel magát vetélytársától, az országot a töröktől megszabadíthatja. *János* pedig felismerte a török pártfogás terheit és veszélyeit, melyeket Grittiinek dolyféléi és ármányai fokoztak.

De a két vetélytársnál még inkább vágyódtak a béke után: *az ország rendei*. A pártok küzdelmei, a német és török hadak dúlásai, a belháború nyomaiban sarjadzó fejetlenség, a végromlás szélére hozták a hazát.

Már már általánossá lett azon meggyőződés, hogy a nyomor megszüntetését egyik uralkodótól sem lehet várni; hogy a feldúlt, megoszlott, a német bofolyás és a török hódítás által fenyegetett ország megmentését csak úgy remélhetik, ha letéve a fegyvert, melylyel öt év óta egymást és a közös hazát emésztik, egyesült erővel működnek hazájuk fenmaradása és védelme érdekében.

Várday Pál esztergomi érsek, felhasználva a közszellem ezen állapotát, a török hadak kivonulása után, 1529 végén, megpendítette János király főbb párthívei körében egy közös, mindkét párt tagjai által tartandó gyűlés eszméjét. Azok melegen felkarolták azt, és készeknek nyilatkoztak Ferdinánd

híveivel Esztergomban, vagy Székesfehérvárt tartandó közös gyűlésen az ország megmentéséről értekezni. Hogy ezen terv valósítását a két király meg ne gátolja, eleve kimondották, hogy az ország továbbra is a két király alatt maradjon. Várday ezen eszmének *Szalaházy Tamás* egri püspököt, Ferdinánd cancellárját, igyekezett megnyerni. ¹⁾ Azonban a bécsi udvar ellenzése meghiúsította e tervet. ²⁾

A következő év (1530) vége felé, *Perényi Péter*, a Ferdinánd pártján levő erdélyi vajda, kezdette egy ily közös gyűlés megtartását sürgetni, ³⁾ és evégből *Török Bálint* s *Pekry Lajos* közreműködését is igénybe vette.

¹⁾ *Várday Pál* 1530. január 25-én Szalaházyhoz intézett levelében írja: „Domini partium domini Joannis Regis ad meam admonitionem parati sunt una cum dominis partium Regie Maiestatis in uno loco communi, sive Strigonii, sive in Ciuitate Alba Regali, sub sufficienti saluo conductu, conuenire, et de hiis tractare, quibus regnum hoc . . . conseruari possit . . . Isti enim dicunt, optare sincero corde salutem huius patrie, et ita sese gerendum putant, ut hoc regnum inter duos reges conseruari possit. Credunt etiam dominationes vestras, qui partes Regie Maiestatis sequuntur, hoc idem cupere. Esset autem necesse, ut alter alterius voluntatem super regni huius conseruatione ac nationis nostre intelligeret, ut ultimum huius regni excidium vitari possit; hoc autem secus fieri non potest, nisi communi conventu fiat. Mittuntur propediem ad dominationes vestras pro huiusmodi conventionione fienda literae. Rogo, dominatio vestra persuadeat illis dominis hanc conventionem, ne in diversum sentiant; futurum ex ea spero omne bonum, et Regie Maiestati et huic Regno. Monenda est etiam Regia Maiestas, ut huic conventioni consentiat.“ (Eredetije a bécsi t. lev.)

²⁾ Beck Márk 1531. május 2-án Ferdinándhoz intézett levelében, Szalaházy előadására hivatkozva, írja: „Die Ungern von payd Partheyen seyden des Tureken Überzug für und für davon geredt, und gefunden, die wiederparthey schriftlich und in ander weg ansuchen gethan, das sy all in aif gleichmessigen verstand kumen, und sich vor weiter schaden verhieten mechten. Aber solches sey durch Ime (az egri püspök) und ander Euer Königliche Majestät gehorsam abgestellt worden.“ Eredetije a bécsi t. lev.

³⁾ Beck Márk idézett levelében írja: „Jetzt nach dem Abzug von Ofen hat Pereny Peter zu vilmal begert, das Turek Walent und Beckery Lausch zu Ime kumen sollten, das aber Beckery zu vilmaln abgeschlagen, iedoch seynn sy zu lest in des Bathory Jorgen geschlosz, nachend pey Fünfkirchen zusammenkumen.“

Eszközlésükre 1531. marczius 6-án *Babolsán, Báthory György* várkastélyában, többen összejöttek mindkét párt előkelő férfiainak soraiból. Itt találjuk Perényi és a háziúr mellett *Sulyok György* pécsi püspököt, *Lengyel Jánost*, János király főasztalnokát, *Pekry Lajost* és gersei *Petheő Tamást.* ¹⁾

Tanácskozásaik tárgyát azon kérdés képezte: „mint védhetnek és menthetnék meg hitüket és hazájukat a fenyegető végveszélytől?“ Míg mások beszédeikben az országnomorteljes állapotának ecsetelésére szorítkoztak, Perényi kijelenté, hogy ő tud egy módot, mikép lehetne a hazán segíteni; de ezt csak az ország összes rendének gyűlésén fogja feltárni. ²⁾ Ennek-folytán a jelenlevő urak *Bélavárra* marczius 19-dikére gyűlést hirdettek, melyre a magyar-, horvát- és tótországi rendeket meghívták „azoknak tárgyalása végett, melyek a haza javára és a hit védelmére alkalmasaknak fognak mutatkozni.“ ³⁾

A meghívás nem hangzott el eredmény nélkül. A kitűzött napra számosan gyűltek össze. A *főpapságból* személyesen megjelentek:

Sulyok György pécsi püspök,

Kresthmúr Lőrincz fehérvári prépost, ⁴⁾

Máté kapornaki apát.

¹⁾ Ezek vannak a bélavári gyűlésre szóló meghívólevelek alá írva. Azonban valószínű, hogy mások is részt vettek e tanácskozmányban.

²⁾ Beck Márk írja: „Wie sy also von dem verderben des landes geret, hat Pereny Peter sich hören lassen, es wäre ain weg vorhanden, dardurch dem land noch wol geholfen mechte werden, aber er wolle solchen weg nit anzaigen, den alain die unger seyen in versamblung; darauf sey die versamblung auf den sonntag leteragen Belawar auszgeschriben worden.“

³⁾ Az 1531. marczius 6-án kelt meghívólevelet, a Kanizsai Dorottya-hoz intézett példányból közli *Kovachich*. Supplementum. III. 135. l. Úgy látszik, hogy az ország minden részeibe küldettek szét meghívások, bár Szaniszló fehérvári prépostnak a bélavári rendekhez intézett levelében olvassuk: „Universos Dominos Prelatos et Barones eis danubium adusque conterminos Germanie, ac in Regnis Sclauonie et Croacie existentes per literas vestras fecistis convocari.“ Eredetije a bécsi t. lev. Hogy a nemesek is meghívtak, bizonyítja a meghívólevél.

⁴⁾ Ezt Ferdinánd nevezte ki, míg János király Várallyi Szaniszlót nevezte fehérvári préposttá.

Követeket küldöttek:

Erdődy Simon zágrábi püspök,

András knini püspök.

Az urak és nemesek közül személyesen megjelentek:

Perényi Péter,

Battyányi Ferencz bán,

Pekry Lajos főkapitány,

Báthory György k. főlovászmester.

Lengyel János k. főasztalnok,

Bánffy Antal,

Zechy István,

Battyányi Orbán,

Castellanffy János,

Pekry Miklós,

Pethew Tamás,

Sulyok Balázs.

Gyulai István,

Horváth János,

Zemchycni János,

Zemchycni Kristóf,

Kápolnacy Ferencz,

Dombay Farkas,

Bodó Péter,

Imrefy Péter,

Hertzeg Miklós,

Hagymási János,

Bornemissza Péter,

Fayzi János,

Kápolnai János,

Korothnai János,

Várdai János,

Soos Ferencz,

Ördög László,

Sárkány Bernát,

Gyulaffy István „és számos más főurak s nemesek.“¹⁾

¹⁾ „Caeterique quamplurimi Proceres et Nobiles Regni in hoc Conventu personaliter existentes.“ Ezt olvassuk a veszprémi gyűlésre szóló meghívólevél aláírásainak végén.

Követeket küldöttek:

János corbáviai gróf, slavóniai bán,

Móré László,

Tahy János,

Erdődy Péter,

Keglevich Péter,

Choron András,

Essegvári Ferencz,

Báthory István nádor özvegye és

Perényi Imre nádor özvegye. ¹⁾

Ekként a gyűlésen jelenlevő urak és nemesek száma bizonyára megközelítette a százat. Az urak nagyszámú fegyveresek kíséretében jöttek, kiknek számát *négyszerre* teszik. ²⁾

A gyűlés azon kérdés megoldását tűzte ki tanácskozásainak czéljává: mikép kelljen a pártviszályoknak véget vetni, és a töröknek ellenállani? ³⁾

A tárgyalások marczius 20-dikán kezdettek meg. Számos szónok beszélt. Lényeges véleménykülönbség nem merült fel a két párt tagjai között. Mindkét uralkodó ellen saját híveik súlyos vádakát emeltek; mindkettőt egyaránt felelősekké tették az ország szerencsétlen állapotáért.

A hosszas recriminációk után, egy köznemes felszólalása más mederbe vezette a tanácskozásokat. „Értekezzünk inkább — mondá — azon eszközök felől, melyekkel az országon segíthetünk.“

Ekkor végre felkelt *Perényi Péter*. Elbeszélte, miként vetette fogságba és szolgáltatatta ki őt a szultánnak János király, s miként nyerte vissza szabadságát Ibrahim nagyvezér közbenjárására. Épen e nagyvezér volt az, ki őt ismételve, élő

¹⁾ Ezeknek neveit találjuk a veszprémi gyűlésre szóló meghívólevél alatt.

²⁾ Beck Márk fönnebb idézett 1531. május 2-diki levelében olvassuk: „Auf demselbigen tag pys in die 4000 pfert zusamen kumen.“

³⁾ A rendek, a veszprémi gyűlésre szóló meghívólevélben, maguk mondják: „Conveneramus, ut hanc nationem hungaricam per has varias factiones et intestina bella jam quasi consumptam unanimem reddere, patriamque nostram praeservare possemus.“

szóval, levelei és követei által, felszólította, birja reá a magyar rendeket, hogy „egymás között egyesülvén, a szultán iránti tekintetből, János királynak engedelmeskedjenek;“ ¹⁾ ha ezt cselekszik, a török nem fog többé az országnak ártani. A szónok ezután kiemelte, hogy ez az egyetlen mód az ország megmentésére, és felhívta a rendeket, hogy határozatukat vele, vagy közvetlenül Ibrahim nagyvezérrel közöljék.

Beszédje nagy hatást tett. Különösen feltűnést okozott azon körülmény, hogy a szultánt „*legkegyelmesebb urának*“ ²⁾, a nagyvezért pedig „*kegyes urának*“ ³⁾ czímezte.

Utána *Pozsega* és a szomszéd megyék nemesei, kik leginkább ki voltak téve a török dúlásainak, élénk színekkel cselelték szenvedéseiket, és segítségért esedeztek.

A jelenlevők, bár elég nagy számban voltak, nem tekintették magukat feljogosítva, hogy az összes nemzet nevében ily fontos ügy iránt határozzanak; szükségesnek látták, Perényi előterjesztéseinek tárgyalására, más gyűlést hívni össze. Együttal *Bornemissza* Péter — Perényinek várnagya — a nagyvezérhez küldettett, hogy ezen megállapodást értésére adja, és felkérje, hogy a jövő gyűlés megtartásáig a török hadakat minden kártételtől tartsa vissza. ⁴⁾ A rendek nem mulasztották el ajándékokkal is hatni a nagyvezérre, melyekhez Perényi egy ritka nagyságú és szépségű saphirt csatolt. ⁵⁾

¹⁾ Ezen hely értelme nem egészen világos az egri püspök előadásában, melyet Beck Márk Ferdinánddal közöl. „Ebraim wascha . . muntlich und zu mer maln schriftlich, und durch Ire gesandten beuöleben, mit den ungern so vyl zu handeln, das sy sich mit ain andern veraynen, und Inc (?) zue Irem herrn anemen sollen, derglychen von sein des Kayser wegen dem Janosch gehorsam sein.“ Bécsi t. levé.

²⁾ „Dominum suum clementissimum.“

³⁾ „Dominum suum gratiosum.“

⁴⁾ Az egri püspöknek Beck Márk által május 2-án Ferdinándal közölt jelentése alapján, melyvel őszhangzásban áll az, mit maga Ferdinánd ápril 20-án Beck részére adott instructiójában elbeszél.

⁵⁾ Azonban Bornemissza utközben török portyázó csapatok kezeibe került, kiraboltatott és eredmény nélkül kényszerült visszaterni. (Beck M. jelentése alapján.) Utóbb Perényi újra utnak indította őt a portúra mit az egri püspök ápril 20-án jelent Ferdinánd-

Habár Perényi a gyűlésben János király mellett szólott — kinek érdekében *Várallyi Szaniszló* fehérvári prépost levelet intézett a bélavári rendekhez — ¹⁾ titokban ellene működött; sőt bizalmas magánértekezletekben biztosította híveit, hogy tud módot, mikép szabadulhat meg tőle az ország. ²⁾

E hatalmas főúr, látván a mindkét uralkodó irányában jelentkező ellenszenvet és bizalmatlanságot, lelkében felébredt a gondolat: török segélylyel, saját kezeibe ragadni a főhatalmat. Oda hatott tehát, hogy a rendék mind Ferdinánd-, mind Jánostól szakadjanak el, és őt egyelőre főkapitánynya válasszák. Hangsúlyozta, hogy míg a két versenytárs egyike sem képes az országnak a béke áldásait kilátásba helyezni, ő azokat a török pártfogása által biztosíthatja. ³⁾ Mindazáltal ekkor még nem látta elérkezettnek az alkalmas időpontot, hogy nyíltan lépjen fel. Valószínűleg ez volt a főok, amely miatt oda működött, hogy az ország egyesítésének kérdésében egy későbbi gyűlés határozzon; ⁴⁾ mit végzés erejére emeltetni annál könnyebb volt, mert mindkét pártnak érdekében állott

nak. Egy velencei ügynök Konstantinápolyból írja: „Si trova qui un messo di Pietro Perenyi *cenuto per nome di tutti i baroni*, come si dice, per presentar al Ibraim una copa dorata . . .“ *Hammer. Geschichte des Osmanischen Reiches.* III. 107. l. E követségről szól egy másik konstantinápolyi tudósítás is a Brüsseli Okmánytárban. I. 113. l.

¹⁾ A marczius 16-ikán kelt irat eredetije a bécsi t. lev.

²⁾ Beck Márknak többször idézett levelében olvassuk: „So habe sich der Pereni Peter zu Belawar gegen etlichen, doch nit in seiner offentlichen werbung, mercken lassen, ob sy dem Janosch beschwerung hetten, so mechte wol weg gefunden werden, das sy von ime auch erledigt wurden.“

³⁾ Kétségtelen, hogy Perényi már a bélavári gyűlésen megkezdette tervét előkészíteni. Sperfogel szepesi krónikájába már 1531. május 7-én jegyzi, hogy a veszprémi gyűlésen „volunt omnes eligere unum Regem, aut Ferdinandum, aut Joannem de Zapolya, aut Petrum Perenyi . . . Plurima autem pars favet Petro Perényi, dicens, quod possit facere pacem cum Turca.“ *Wagner. Analecta.* II. 162. l. Tehát már a veszprémi gyűlés előtt nagy pártja volt Perényinek.

⁴⁾ Így vélekedik *Horváth Mihály* is. Magyarország Történelme. IV. 77. l.

időt nyerni. Ferdinánd hívei sem látták biztosságban uruk ügyét; bár a hangulat nem volt egészen kedvezőtlen, és az ellenpárt soraiból is többen készeknek nyilatkoztak hozzá csatlakozni, ha mielőtt a török az országot újból megtámadja, erős hadsereget küld védelmükre. ¹⁾

A bélavári rendek tehát május 18-ára *Veszprémbe* „egytemes országgyűlést“ hívtak össze.

„Miként egyesség és összetartás — olvassuk a marcezius 21-én kelt, és a jelenlevő rendek nagy része által aláírt meghívólevelében — alapította meg és tartotta fenn eddig e hazát; azután is csak hasonló egyesség, összetartás és kölcsönös szeretet képes azt megóvni a jelen és jövő bajoktól . . . Jónak láttuk tehát, hogy ezen országnak és alávetett részeinek uraival és nemeseivel . . . az összes országlakosok közötti szeretet és kölcsönös egyesség létrehozásáról tanácskozzunk.“ Emiatt „a jó Isten és a boldogságos Szűz szerelmére, a haza szeretetére“ kéri fel az urakat és nemeseket, hogy személyesen jelenjenek meg, a királyi városok pedig követeket küldjenek a kihirdetett gyűlésre, hol „félretéve minden gyűlölséget, viszályt, pártoskodást és az idegen javak utáni vágyakodást, egyedül Istent és hazánk jövő nyugalmaát tartva szem előtt, minden kényszer nélkül, teljes szabadsággal, egyedül arról fognak tanácskozni, mi a kölcsönös egyetértés, a magyar nemzet egyessége, a haza védelme és a hit fentartása érdekében szükségesnek fog mutatkozni“. ²⁾

¹⁾ Ekként értesítették Ferdinándot, ki 1531. marcezius 27-én V. Károlynak írja: „Algunos de los Ungaros, que siguen al baiboda, y otros de los mios, se han juntado in cierta parte, y tratado de conformarse para la resistentia del Turco, si entramos primero que el en Ungria, y de juntarse todos para ello con el exercito, que de aca fuere.“ És az utóiratban: „Por el concierto y conclusion de los Ungaros, que atras se scrive, quedo entrellos determinado, que entrando nuestro exercito in Ungria primero que el del Turco, se juntaran a el, y si el del Turco entra primero, se le rendiran.“ Brüsseli Okmánytár. I. 87. l.

²⁾ A Bártfa városához intézett meghívólevelet közli *Korachich*. Supplementum. III. 137. s. kk. II.

II.

Mindkét király udvarában feszült várakozással néztek a *veszprémi* gyűlés elé, mely hivatva volt a trón és az ország sorsa felett határozni.

Ferdinánd kezdetben oly értesítéseket vett híveitől, hogy az ellenpárt nagy része kész hozzá csatlakozni, ha erős sereget küld az ország védelmére. Emiatt sürgetve kérte császári bátyját, hogy az ígért segélyhadakat mielőbb igyekezzenek megküldeni. ¹⁾

Azonban csakhamar másfelől aggályteljes tudósítások érkeztek. Az *egri püspök*, marcezius 20-án kelt levelében, jelentette, hogy bár János király és híveinek vélekedése szerint a veszprémi gyűlés Ferdinánd érdekében hivatott össze; ő (a püspök) meg van győződve, hogy a rendek sem Ferdinánd, sem János király mellett nem fognak nyilatkozni. Ezen rejtélyes megjegyzés magyarázatát, egy a levélhez mellékelt külön lap vitte meg. „A veszprémi gyűlés — írja — avégből hirdettetett ki, hogy itt a magyarok közértelemmek feloldásának a hűségeskütől, melylyel akár feńsége, akár János irányában lekötelve vannak, és maguknak Ibrahim (a nagyvezér) javaslatára, a török császár jóváhagyásával, valamelyik magyar urat választssák királyukká, vagy fejedelmükké. Ugyanis a török ígéri, hogy ha a magyarok mindnyájan alávetik magukat Jánosnak, vagy másnak, ki a porta kegyeit bírja, az országot örök időkre megkíméli támadásaitól“. Egy másik

¹⁾ Ferdinánd marcezius 27-én Prágából V. Károlynak írja: „Por parte de los de Ungria que aqui quedan conmigo al presente, y por otras ha entendido, que algunos de los Ungaros, que siguen al bayboda, y otros de los mios se han juntado in cierta parte y tratado de conformarse para la resistencia del Turco, si entramos primero que el en Ungria, y de juntarse todos para ello con el exercito que de aca fuere, de lo qual me parecio ser bien avisar a vuestra magestad, para que sepa, que proveyendo de su parte con tiempo, lo que es menester para esta empresa, se ganaran todos estos, que estan determinados de ayudar, y sy se dilata la provision, y el Turco viene entretanto a Ungria, los ocupara, de manera, que como avian de ser en nuestra ayuda, seran en nuestro estorno.“ *Horváth M.* Brüsseli Okmánytár. I. 87. l.

mellékelt lap pedig a következő leleplezést tartalmazza: „Sokan azon mesterkednek, hogy a török Perényi Péternek adományozza Magyarországot, János pedig elégedjék meg Erdélylyel.“

A püspök ezekután ajánlotta, hogy a király igyekezzék a veszprémi gyűlés megtartását megakadályozni. Előre látta, hogy ott leginkább a nyugtalan szellemű rendek fognak megjelenni. ¹⁾ „Tudom — írja — mennyire nehéz vala, a legbékésebb időkben is, féken tartani e lázongó tömeget, s visszatartani a püspököknek, az uraknak, sőt magának a királynak bántalmazásától. A jelen féktelenség közepette pedig, midőn mindannyian esudálatos módon elvadúltak, nem látom át, mikép lehetne közöttük helye békeszerető férfinak. Egy eszköz van csak, melylyel reájuk hatni lehet: pénz és jutalom; ígéretekre kevesen hajolnak.“ ²⁾

Azok közül, kik a gyűlés megtartása esetében, fontos szolgálatokat tehetnek, első helyen *Pekry Lajost* nevezi meg, kinek ingadozó hűségét adományok által megszilárdítani annyival inkább szükséges, mert két nagy tekintélyvel bíró főúr: Török *Bálint* és *Bakics Pál* oly egyességre léptek vele, hogy vagy együtt maradnak Ferdinánd pártján, vagy együtt hagyják el azt. *Choron András* és mások is felhasználhatók lennének arra, hogy a gyűlés, ha a király akarata ellen létrejő, eredmény nélkül oszadjon szét. ³⁾

Azon aggodalmakat, melyeket e tudósítások a királyi udvarnál keltettek, még fokozta azon gyanú, hogy a veszprémi gyűlés, és azzal összeköttetésben levő titkos tervek iránt nemcsak a porta, hanem a francia diplomácia is érdeklődik,

¹⁾ „Erit conventus hominum sine capite furentium, et qui nunquam totum diem sobrii esse perseverant.“

²⁾ „Scio pacatis etiam temporibus quam difficile fuerit seditiose huius multitudinis animis moderari, quin in Episcopos, in Principes, et tamen non in ipsum Regem manus quoque iniecerint. In hac autem summa licentia, qua omnes mirum in modum sunt effrati, non video, qui locus esse possit quietis hominibus. Unica res est, qua persuaderi possit huic hominum generi, pecunia scilicet et stipendium. Nam pauci moventur promissis.“

³⁾ Az egri püspöknek 1531. márczius 20-án kelt levele, három melléklettel, a bécsi t. levél.

mely minden eszközt szívesen felhasznált, hogy az ausztriai háznak bonyodalmait növelhesse. ¹⁾

Ferdinánd ennekfolytán arra határozta el magát, hogy a veszprémi gyűlés megghiúsítására fog törekedni. Ápril 20-án leveleket küldött szét az ország hatóságaihoz, melyekben tudomásukra hozta, hogy alkuban van a törökkel egy évi fegyverszünet létrehozása végett; és azon ohajtását fejezi ki, hogy ha e fegyverszünet megkötetik, a veszprémi gyűlésre „mely ekként feleslegessé és haszontalanná válnék“, meg ne jelenjenek, és követeket se küldjenek. ²⁾

Ugyanakkor *Beck Márk* tanácsosát az egri püspökhöz és az országbíróhoz küldötte, hogy a veszprémi gyűlés meggátolása érdekében tanácsukat és közreműködésüket kérje ki. ³⁾

Midőn pedig már néhány nappal utóbb tudósítást vett, hogy a szultán a fegyverszünetet megerősítette: híveit a veszprémi gyűlésen való megjelenéstől határozottan eltiltotta; az engedetleneket haragjával és súlyos büntetésekkel fenyegetvén. ⁴⁾ Több

¹⁾ Labbadino, a mantuai herezeg bécsi követe, 1531. június 17-én Prágából, uralkodójához intézett jelentésében, híven adja elő az udvar hangulatát és felfogását: „Li Ongari si erano levati per far al consueto suo un Raccos, che e un adunar si tutti insieme in campagna, dove soleno determinar le cose importantissime di Regno, et quello che determinano li se observa senza interveniregli volontà del Re. Et cio voleano far, per crearsi un Re, non gli parendo di star in queste travaglii de guerra. Et cio era suscitato da quelli, che erano fuorusciti pel causa del Turco, vedendosi desperati per la treuga conclusa, dessignando de entrar in casa, o per accettar per Re il Vaivoda et senza guerra, o per forza, elegendosi un altro Re, che tenghi insieme con loro, de defenderli et aiutarli; ma a questo pare, che questa Maiestà habbi proviso di maniera, che tal Raccos non si fara al presente . . . Per quanto intendo, *non si sta senza suspicion, che Francia non tenghi mano in questi disturbi, perche malvolontieri vede la quiete, et desidera il travaglio verso queste parti.*“ (Eredetije a mantuai állami levéltárban.)

²⁾ A Kassa városához küldött levelet közli: *Kocachich*. Supplementum. III. 141. l.

³⁾ A Beck részére ápril 20-án készült utasítás két fogalmazata — mindkettő részben olvashatlan és homályos értelmű — a bécsi t. levéltárban.

⁴⁾ Az ápril 27-én kelt k. rendeletet közli: *Kocachich*. Vestigia. 649. l.

főurat külön levelekben is felhívott, hogy a rendeket a veszprémi gyűlésen való megjelenéstől visszatartani igyekezzenek. ¹⁾

Mindazáltal nem kerülte el gondoskodását azon eshetőség sem, ha tilalma daczára a veszprémi gyűlés létrejö. Egyéb intézkedései mellett, felkérte V. Károly császárt, hogy e gyűlésre követet rendeljen, ki ott az ő érdekében működjek; s óhajtott, hogy e küldetéssel *Schepper Kornélt* bízza meg. ²⁾ A császár sietett eleget tenni kívánatának. Scheppert — a magyar rendekhez intézett megbízólevéllel ellátva — Ferdinánd udvarába küldötte, hol utasítását volt veendő. ³⁾

Míg Ferdinánd ily tevékenységet fejtett ki, *János király* sem volt hajlandó kockáztatni, és egy újabb választás esélyeinek tenni ki koronáját. Ő is távol tartani igyekezett híveit a veszprémi gyűléstől, ⁴⁾ majd határozottan tiltotta őket a

¹⁾ Az egri püspökhöz és Thurzóhoz május 3-án Prágából küldött levelek (melyekben a Törökhöz és Bakieshoz intézett levelekről emlékezik) fogalmazatai a bécsi t. levél.

²⁾ Ferdinánd ápril 19-én írja V. Károlynak: „Los Ungaros, assi los, que siguen mi parte, como la del bayboda, estan concertados de juntarse en una dieta para el dia de la ascension, en la qual dieta trataran lo que denen hazer ellos, po lo que assimesmos toca, estando las cosas de aquel reyno en el estado, que estan, y es de crecer, que como en la dicha dieta se ha de platicar principalmente su provecho, et ynclynarse a el y a su mayor seguridad, podra ser que hallandosse juntos declinen de las partes para ponerse en la obediencia de Turco, o que concluyan alguna cosa, que no sea a nuestro proposito; de cuya tengo yntencion de prouocar, quanto fuere possible, de desbaratillos de dicha dieta, para que no venga en effecto; pero por que por ventura no podre salir con ello, ha me parecido, que sera bien, que vuestra magestad provea luego de alguna persona, que venga en su nombre, y con su commission a hallarse aca, para ayudar alli a enderecar las cosas en nuestro prouecho, segun la informacion que aca le daremos de lo que sera necessario; y pareceme que seria ydoneo para esta jornada el secretario Cornelio, porque es menester que el que viniera tenga lenguas como el tiene . . .“ Brüsseli Okmánytár. I. 90. l.

³⁾ V. Károly 1531. május 16-án Gentből írt válasza. Ugyanott. 92. l.

⁴⁾ János király, többi között, híresztelte, hogy a török hadat fog küldeni Veszprém felé, mely az ott összegyűlendő rendeket elfogja. *Beck* május 2-iki jelentése a bécsi t. levél.

megjelenéstől, és hogy célját annál biztosabban elérje, május 31-re Székesfehérvárra országgyűlést hirdetett. ¹⁾

A két versenytárst ekként külön érdekeik közös eljárás követésére vezették. Azonban az ország rendjeinek körében szétágazók voltak a nézetek és igyekezetek.

Perényi és barátai a veszprémi gyűléstől várván terveik sikerét, azt mindenképen előmozdítani törekedtek. De személyes ellenségei, kiknek száma nem volt csekély, nyíltan hirdették, hogy a rendek inkább *Gritti*t választják fejükké, mint *Perényi*t. ²⁾

János király bizalmas hívei, mint *Frangepán Ferencz* és *Laszky Jeromos*, komolyan aggódtak, hogy a veszprémi gyűlésen többségre jut azon párt, mely a két király mellözésével főkapitányt kíván választani; előrelátták, hogy azon esetre, ha ez sikerül, megújuland a polgárháború, melyet a török Magyarország elfoglalására fog felhasználni. Ezen veszély elhárítása végett azt tanácsolták János királynak, hívja fel a nádort és egyéb híveit, hogy Veszprémben jelenjenek meg, maga pedig hadakat küldjön oda. ³⁾

¹⁾ A Dobó Ferenczhez márczius 30-án intézett levél eredetije budai m. k. kamarai levéltárban.

²⁾ Beck Márk május 2-án, az egri püspök előadása alapján, írja Ferdinándnak: „So hab er (a püspök) mit des turek walent vettern practicieret, aber nichts sunders von ime pringen mugen, dan so vil, das er darfür halt, das die ungeru viel mer den Gritti zu irem haubt, dan den Pereni peter fürnemen mechten.“ Bécsi t. levél.

³⁾ Frangepán ápril 18-án Budáról (Laszky nevében is) írja Brodaricsnak: „Instat periculosa Dieta Vesprimii indicta, in scis et ut ita dicam, invitis ambobus Regibus, ad quam Majestas Regia, judicio nostro, debet mittere omnes illos, de quibus et scripsimus, et nuntiavimus Majestati Regiae et Dominationi Vestrae. Alioquin in illa Dieta facient Capitaneum contra ambos Reges, qui erit causa, quod Turci inter tot dissidia occupent Regnum; et jam miserunt ad Bassam, offerendo tributum a Regno, dummodo Capitaneus observetur; immo et obsides forte dabuntur. Ideo Majestas Sua non vilipendat ista, ut solet. Videretur nobis, quod cum D. Palatino et aliis servitoribus Majestatis Regiae, venirent ad Conventum illi armigeri, qui sunt in Kesmark . . . Laski etiam vult interesse Congregationi.“ (Pray kéziratgyűjteményében. XXIV. kötet. Pesti egyetemi könyvtár.)

A Ferdinándhoz ragaszkodó egri püspök és Thurzó Elek, sőt az utóbbinak igyekezetei folytán, Bakics Pál és Török Bálint is ígéretet tettek, hogy nem mennek a veszprémi gyűlésre. ¹⁾

A felső magyarországi városok választottak ugyan követeket a veszprémi gyűlésre; de azon utasítással látták el, hogy Ferdinánd érdekében működjenek. ²⁾ *Soprony* város tanácsa, kétségben lévén a király akarata iránt, nem a pozsonyi tanácsosokhoz, hanem a bécsi haditanácsához fordult, mely sietett a város közönségét utasítani, hogy a veszprémi gyűlésre ne küldjön követeket. ³⁾

Ezalatt Beck, ⁴⁾ úgyszintén a János király biztosaival kezdendő béketárgyalások végett Magyarországra küldött *Rogendorf Vilmos*, *Fels Lénárd* és *Herberstein Zsigmond*, ⁵⁾ — *Szalakázy Tamás* cancellár által buzgón támogatva, ⁶⁾ — mit sem mulasztottak el, hogy Ferdinánd ohajtása szerint a veszprémi gyűlést meggátolják.

¹⁾ Beck május 2-ikiki jelentése alapján. És egy dátum nélküli, Thurzó Elekhez intézett, k. leiratban olvasom: „*Maiestas sua clementi animo suscepit ea, que circa Dietam Vesprimiensem significauit, et commendat eius operam in eo, quod Magn. Valentinum Terewk et alios ad eandem ire volentes . . . ab ea retraxerit, ac per hec et alia eiusdem Diete progressum impediuerit.*“ Eredetije a budai m. k. kamarai levéltárban.

²⁾ *Sperfogel* szepesi krónikájában, az 1531-ik évre olvassuk: „*Die 7. Maji missus est a Leutschoviensibus Thomas Sartor cum uno famulo Cassoviam, unde cum omnibus Civitatibus iturus est . . . Wesprimium. Et est causa talis . . . volunt omnes eligere unum Regem, aut Ferdinandum, aut Joannem de Zapolya, aut Petrum Perenyi; . . . sed timendum est, quod vix concordabunt; nam Civitates partium superiorum in neminem consentient praeter Regem Ferdinandum.*“ *Wagner*. *Analecta Scepusii*. II. 163. l.

³⁾ A bécsi haditanácsnak 1531. ápril 27-én kelt levele Soprony város levéltárában.

⁴⁾ Május 2-iki jelentése a bécsi t. levél.

⁵⁾ Ez, miután Beck által a király határozatáról értesült, és ennek közvetítésével véleményét és javaslatait a király tudomására hozta, Veszprémbe utazott; hol a helyszínen sikeresebben vélt munkálkodhatni a gyűlés meggátolására. Beck idézett jelentésében.

⁶⁾ Ezek 1531. májás 5-én Komáromból írják Ferdinándnak: „*Die Versamblung zu Wesprim . . . wollen wir bei allen personen*

A két király igyekezetei teljes sikert arattak. A veszprémi gyűlés nem jött létre. A vezérférfiak: Perényi Péter, Török Bálint, Bakics Pál távoltartották magukat; csak ügynökeiket küldötték Veszprémbe, hogy általuk tudósítást nyerjenek az iránt, kik gyűlnék össze. Többen a nemességből útra keltek ugyan, hogy a gyűlésen megjelenjenek, és eljutottak Veszprém közelébe; de midőn értesültek, hogy a tekintélyes főurak távol tartják magukat, s a két király a gyűlést eltiltotta, visszafordultak. ¹⁾

III.

János király, ki ekkor Erdélyben tartózkodott, az általa május 21-ére *Székesfehérvárra* hirdetett országgyűlésen nem szándékozott személyesen jelen lenni; *Verbőczy Istvánt* és *Czibak Imrét* rendelte biztosaivá. Hívei nagy buzgalmat fejtettek ki, hogy a rendeket minél nagyobb számban bírják reá a megjelenésre. *Bekényi János*, a királyi levelekkel, bejárta az urakat és nemeseket; *Várallyai Szaniszló* székesfehérvári prépost az egyházi rend körében volt tevékeny. ²⁾ Ferdinánd hívei ellensúlyozni igyekeztek az ellenpárt munkásságát; ³⁾ egyúttal pedig Visegrádon működő biztosai három ügynököt küldöttek Fehérvárra. ⁴⁾

und ortthen, als wil uns moglichen ist, verhindern und abstellen.“ És május 22-én: „Die Versammlung zu Wesprim zu verhindern ist bei uns kain vlayß nit gesparrt worden; versehen uns auch, das dieselb wenig oder gar nit iren fůrgang gewinnen sollen.“ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

¹⁾ Choron Andrásnak, 1531. május 19-én Veszprémből Bakics-hoz intézett levele, az egyetlen forrás, mely a veszprémi eseményekről tudósít. Eredetije a bécsi t. levéltárban.

²⁾ Choron Andrásnak 1531. május 19-én Veszprémből Bakics Pálhoz intézett, fennebb idézett levele alapján.

³⁾ Így Choron András írja, hogy ő a veszprémi kanonokokat visszatartóztatta a fehérvári gyűlésen való megjelenéstől.

⁴⁾ Május 22-én írják Ferdinándnak: „Dahin wir auch zur Erinnerung derselben handlung drey personen verordnet haben.“ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

De ezen gyűlés sem jött létre; miután a rendek csekély számban gyűltek össze. ¹⁾ János király úgy látszik, csak esz-köznek tekintette a veszprémi gyűlés meghiúsítására. ²⁾

IV.

Ferdinánd király, a veszprémi gyűlés meghiúsulása után, 1531. június közepén, Prágába hívta magyar tanácsosait, hogy velük a további teendők iránt értekezzenek. Az előterjesztett kérdőpontok egyik legfontosabbika volt az: vajjon hirdessen-e *országgyűlést*, s ha igen, hol, mikor és mily módon tartassék az meg?

A tanácsosok az országgyűlés összehívását javasolták, s annak helyéül Pozsonyt ajánlották; de egyúttal kijelentették, hogy megtartása a királyra nézve csak akkor leend hasznos, ha képes Magyarország megszabadítására és a külsegélyre oly biztos kilátást nyújtani, hogy azt a rendek mintegy saját szemeikkel láthassák. ³⁾

¹⁾ *Fels* 1531. május 28-án Bécsből Ferdinándnak írja: „Das die Versammlung zu Stuelweyssenburg . . . nun auch zerstossen, und dasselbst nit über vierhundert phürt gewesen, die nachmals, de nyemants komen, auch veritten seyn. (Eredetije a bécsi t. lev.)

²⁾ Choron András idézett levelében írja: Convencionem albensem . . . duabus de causis et rationibus celebrari dicunt . . . quam causam dicunt aliqui esse, quod quicquid . . . in Wysegrad concluderetur, illic albe coram omnibus manifeste declararent; aliam vero causam alii dicunt hanc fuisse, quod Johannes voluisset facere albensem dietam in contrarium conventus Wesprimiensis.“

³⁾ A magyar tanácsosok június 17-iki felterjesztésének negyedik pontja így hangzik: „Conventum indicere, ob has presertim causas, quas maiestas vestra significat, videtur nobis necessarium. Locus pro temporum condicione, non alius videtur esse aptior, quam Posonium, presertim si Maiestas vestra interesse decrevit. Tempus designare non possumus, propterea quod ignoremus, quamdiu Maiestas vestra aliis suorum Regnorum negociis erit occupata, nec putamus conventum hungaricum ulla ex parte Maiestati vestre profuturum, nisi de auxiliis externis, deque Hungarie liberatione indubitatum ac certissimam spem, et quam pene ipsis videant oculis, Maiestas vestra in eum conventum afferat. Quibus autem de rebus agendum cum eis sit, tempus et res ipsa, et innata Maiestatis vestre sapientia facile suppediabit.“ A „Consulta Dominorum Hungarorum“ czímű irat a bécsi t. lev.

Azonban a király erre nem érezte magát képesítve. És így, habár tanácsosainak javaslatát elvben elfogadta ¹⁾, az országgyűlést nem hívta össze. A tavasz és a nyár elmúlt (1531), anélkül, hogy az ország védelméről megfelelően intézkedett, s a nemzet igényeit kielégítette volna. Már pedig alapos vala az aggodalom, hogy Szulejmán a fegyverszünet leteltével hadait Magyarországra vezeti. A rendek elégtelensége is mind komolyabb alakban nyilvánult.

Több főúr ismét az önszegélynek, imént eredménytelenül használt, eszközéhez nyúlt. *Bakics Pál, Török Bálint, Nádasdy Tamás* — több niasokkal egyesülve — november első napjára *Zákányba gyűlést* hirdettek. ²⁾

Mily állást foglalt el János király ezen gyűlés irányában, nem ismeretes. Ferdinánd, bár tanácsosai biztosították, hogy e gyűlés megtartása reá nézve előnyös leend, híveit eltiltotta a megjelenéstől; főleg azért, mert jóváhagyása nélkül hirdettetett ki. ³⁾

¹⁾ „Conventionem generalem — írja válaszában — omnium Regnicularum Hungarie, in loco designato indicere et celebrare Maiestati sue placet, habetque in animo illi (si ullo modo fieri possit) personaliter interesse. Tempus autem omnino non potest adhuc definire. Cupitque interim Maiestas sua denuo ab eisdem dominis intelligere, quid et quomodo Maiestati sue in hoc conventu agendum fuerit, ad comparanda et disponenda subsidia et gentes ex hoc Regno Hungarie, contra Turcos.“ A „Republica secreta“ című k. válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A meghívólevélnek egy példányát sem ismerjük. Azt sem tudjuk, kik, mikor hívták össze a gyűlést, és kik hívtak meg? Nádasdyról Pempflinger István írja 1531. november 23-án Ferdinándnak: „Convencionis illius caput et origo esse dicitar.“ Peregi pécsi prépost pedig november 20-án jelenti Ferdinándnak, hogy Bánffy Boldizsárt „nonnulli, precipue autem d. Valentinus Therek, Paulus Bagyth et alii vocassent ad Conventum.“ A bécsi t. levél.

³⁾ Ferdinánd 1531. november 5-én, Thurzó Eleknek 1531. október 17. és 18-iki leveleire válaszolva, írja: „Tametsi ex scriptis suis hoc iterato nunc acceperimus, similibus conuentibus, et presertim alteri propediem habendo, quem magis generalem fore autumas, interesse oportere vel inuitum, eo magis, quod palam affirmetur hosce tractatus nonnisi in commodum nostrum cessuros, de iis tamen dubitamus, et quasi preuidemus, illos parum aut nihil boni parituros,

Tilalma későn érkezett ugyan, mindazáltal a kitűzött napon oly csekély számban jöttek össze az urak és nemesek, ¹⁾ hogy magukat lényeges határozatok alkotására illetékteleneknek ismérték el, és egy újabb „*egyetemes gyűlést*“ hirdettek, mely *Kenesén*, a Balaton mellett, a közeledő új év (1532.) első napján volt megtartandó. Elhatározzák, hogy oda „az ország valamennyi főpapjai, főurai és nemesei meghívhatnak, tanácskozzandók afelett, mikép menthessék meg az országot, önmagukat és családjaikat, és mit kelljen tenni, nehogy elérje őket a végveszély.“ ²⁾

A jelenlévők esküvel lekötötték magukat, hogy mindnyájan meg fognak jelenni *Kenesén*, még azon esetre is, ha *Ferdinánd* őket eltiltaná; mert tilalmából meggyőződnének, hogy az ország javát nem viseli szívéen. ³⁾

ac licet boni quid in eiusmodi conuenticulis agitur, modice tamen utilitatis speciem referre, si in abdito et abstruso fuerit conceptus; cum, ut ipse nosti, subditis nulla sane ratione congruat vel minimum quid per huiusmodi Comitia, sine speciali et expresse regis et domini sui preceptu et consensu, agere. Quare te denuo requirimus, . . . ut alterum hunc magis generalem Conuentum . . . abrogare et intercipere labores, teque non solum, verum et alios, quos poteris, a similibus visitandis retrahere studeas.“ Fogalmazata a bécsi t. lev.

¹⁾ Pemflinger István november 23-án írja: „Pauci eo tunc ad res concludendas aderant.“ (Bécsi t. lev.) Azok közül, kik megjelentek, csak *Zalay János* és *Majláth István* neveit ismerjük; ezek november 5-én jelentést tesznek *Ferdinánd*nak a gyűlés eredményéről. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Egy magyar úrnak *Ferdinánd*hoz küldött, s ez által spanyol fordításban V. Károly császárral közölt, jelentésében olvassuk: „Acordaron tener otra dieta general, en una villa, que se llama *Kenesew* cerca de *Balathon*, ala qual mandan venir assi los prelados, como los varones y nobles para el dia della circuncision, su color de tratar y concluir, como pueden conseruar el rreyno, y assimemos, y sus hijos, y mujeres en el, y no dexarse perder ny por *Vestra Magestad* (*Ferdinánd*), ny por el otro, (*János*), y con tiempo consultar y proueer lo que os cumple.“ Brüsseli Okmánytár. I. 122. l.

³⁾ Az V. Károlyhoz küldött jelentésben olvassuk: „Aquellos que estuvieron en la de *Zakon*, hizieron juramento de yr a la otra.“ — *Zalay* és *Majláth* november 5-én *Ferdinánd*nak írják, hogy a zákányi rendek „dixerunt, ut si *Maiestas Vestra* eis mandaret, ne irent ad hanc congregationem, eciam nequaquam supersisterent. Et

Meghívóleveleket nem küldöttek szét; hanem *Török Bálintot* és *Nádasdy Tamást* bízták meg, hogy ez János király; amaz pedig Ferdinánd hívei körében, személyesen, vagy küldötteik által eszközöljék a meghívásokat. ¹⁾

A zákányi gyűlés vezérférfiai ugyanakkor megállapították a kenesei gyűlés teendőit, és a magatartást, melyet maguk ott követni fognak. A következőkben állapodtak meg.

Az ország megmentésének egyedüli módja: a pártviszályok megszüntetése; ez pedig csak úgy érhető el, ha a nemzet egy uralkodó alatt egyesül, és a két ellenkirály közül annak hódol meg, kitől biztos védelmet várhat. Evégből követek küldendők Ferdinándhoz és Jánoshoz.

Ferdinánd királyhoz azon kérdést kell intézni: vajjon ő maga, a császár, a birodalmi és más keresztény fejedelmek akarják-e Magyarországot támogatni és védelmezni? De a rendek nem elégednek meg szóbeli, vagy írott ígéretekkel, milyeneket eddig bőven nyertek; hanem a nyújtandó segílyt látni, és mintegy kézzel fogni ohajtják; olyképen, hogy a fegyverszünet letelte előtt legalább 23,000 fegyverest küldjenek a véghelyek oltalmára, és 20,000 magyar katona zsoldjának fizetését vállalják magukra. Együttal a nemzet sértett szabadságai is biztosíttassanak. Ha e két pontra nézve kielégítettnek, az egész ország meghódol Ferdinándnak. Ellenkező esetben „kénytelenek más eszközt keresni, nehogy az ország, és maguk is mindannyian elveszszenek.“

Ugyanakkor a másik követség *János* királyt kérdezz meg: mikép tudja és akarja megvédeni az országot? Ha a véghelyeket — Belgrád kivételével, — rögtön visszaszerzi, és biztosítást nyer a töröktől aziránt, hogy Magyarországot

quod hinc considerare possent, ut Maiestas Vestra nullam curam istius sui Regni habeat.“

¹⁾ *Pemplinger István* november 23-án írja Ferdinándnak: „Commissa est prouincia convocandi eos ex parte fidelium Maiestatis Vestre domino Valentino Terek, ex parte autem altera Thome Nádasdi . . . vocantur non per litteras, sed per Nuncios quilibet scorum.“ És *Thurzó Elek* november 24-én: „Nemo vocatur literis ad hunc conuentum, res agitur per internuncios . . . Addite sunt nunc his, qui non interfuerint.“ Mindkét levél eredetije a bécsi t. levél.

többé nem fogja megtámadni: mindnyájan hozzá csatlakoznak; különben másként fognak gondoskodni, nehogy az ország elveszszen.

Azon esetre, ha egyik uralkodótól sem nyernek kielégítő választ, a törökkel lépnek alkura. „Jobb — így vélekedtek — holnap elveszni, mint ma.“¹⁾

Melyik párt volt ezen megállapodásokra döntő befolyással? Vagy talán az önzetlen hazaszeretet sugalmazta azokat? Ezen kérdésekre az adatokban, melyek rendelkezésünkre állanak, nem találjuk meg a választ.

¹⁾ A névtelen magyar főúr levele alapján, melyet V. Károly spanyol fordításban V. Károlynak megküldött. Brüsseli Okmánytár. I. 119. s. kk. II. Ezzel öszhangzásban áll Bánffy Boldizsár jelentése, Peregi Albert pécsi prépost november 20-iki levelében, és Pempflinger István november 23-iki levele. Az utóbbi írja: „In quo conventu (Kenese) quid tractabitur quasi intelligo. Volunt ipsi hungari esse unanimes, et querere sibi dominum, qui eos defendat, ne totaliter pereant; non tertium, sed inter vos duos unum, et eum quidem, cuius defensionem ciciorem, utiliore et regno huic conducibiliorem esse videbunt et palpabunt. Ita quod post conventum eorum habitum mittere intendunt uno eodemque tempore tam ad Maiestatem Vestram, quam ad Joannem Seepusiensem. Ad Maiestatem Vestram mittent ad videndum et palpandum, ut ipsi dicunt, si Maiestas vestra in promptu et parata est, eos et Regnum suum velle defendere, et a tantis oppressionibus liberare, idque non verbis, neque litteris, quemadmodum hactenus factum esse dicunt, sed re ipsa et effectu; preterea, si Maiestas vestra eos in libertatibus eorum promissis, in quibus se etiam lesos esse dicunt, voluerit observare. Tunc omnes, tum hii qui sunt apud Johannem, quam illi qui hactenus Maiestati vestre adhererunt, volunt unanimiter adherere Maiestati vestre, relicto Joanne et Turco. Ad Joannem quoque missuri sunt, interrogando ab eodem, quo pacto eos defendere voluerit, ad quorum defensionem thureos acceptare nullo modo volunt, perthesi enim sunt auxiliis thurearum. . . . Sed si arces finitimas amissas a manibus thurcarum impetrauerit, illasque non verbis et promissis, sed defacto in manibus viderint, ipseque cesar thureorum eos assecurauerit, nolle eos et Regnum hoc amplius turbare, neque opprimere. Quod tunc, casu quo Maiestatem vestram imparatam offenderint . . . ipse autem Joannes premissis satisfecerit, omnes eidem ad unum adhererunt. Quod si neuter vestrum ad satisfactionem prescriptorum paratus erit, tandem inquirunt, necessario rebus nostris aliter providere oportet, hoc est thureo adherere cum certis conditionibus. Melius est enim, inquirunt, nobis cras perire, quam hodie.“ Eredetije a bécsi t. levl.

V.

A *kenesei gyűlés* kihirdetése élénk mozgalmat keltett az egész országban. Mindkét párt megfeszített erővel munkálkodott, hogy többséget és túlsúlyt biztosítson magának.

Ferdinánd hívei közül sokan bizalommal, sőt reményteljesen néztek elébe. „Mi és felségednek egyéb hívei, kik a zárányi gyűlésen jelen voltunk, — írja Zalay János pozsonyi főispán és Majláth István — bízunk a jó Istenben, hogy minden felséged ohajtása szerint fog történni. Miként értesültünk, a rendek nem törekednek egyébre, mint egyességre jutni, nehogy tovább is egymást öljék, s ezen zaklatott ország még inkább pusztuljon, mint eddig . . . Ha ezeket bárki másképp magyarázná felségednek, ne adjon hitelt; mert minden úgy van, mint előadtuk.“¹⁾

Pempflinger István k. tanácsos hasonló értesítéseket küldött Ferdinándnak.²⁾ Mindazáltal azt tanácsolta, hogy a gyűlést csak azon esetre engedje megtartatni, ha képes a rendeket meggyőzni afelől, hogy az országot meg fogja védeni; ez esetben is gondosan tegye meg a szükséges előintézkedéseket; hívja fel híveit a megjelenésre; küldjön biztosokat; kérje fel a pápát, a császárt és a birodalmi rendeket követek küldésére; végre tartson készen néhány ezer forintot, „mely összeggel az ellenpárt lármás tagjainak szájukat betömhesse.“³⁾

Bánffy Boldizsár abból indulva ki, hogy a *kenesei gyűlés* mindenestre létrejö, hathatósan kérte Ferdinándot, ne tiltsa el híveit a megjelenéstől; mert ha ezt tenné, alkalmat nyújtana az ellenpártnak azzal vádolni őt, hogy a nemzet egyesülését akadályozza, és vesztére tör. Biztosítá ugyan, hogy ha kellő tevékenységet fejt ki, a maga részére vonhatja az

¹⁾ November 5-én Berzenczéről Ferdinánd királyhoz intézett levelük a bécsi t. levé.

²⁾ November 10-én Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Seribitar michi per aliquos, rogando, ut maiestati vestre perscriberem, ne eorum conuentum turbare dignetur, maxime cum is esset futurus in maximum commodum maiestatis vestre, huiusque regni sui.“ Ugyanott.

³⁾ November 23-án írja: „Et essent aliqui mille floreni, cum quibus obstrueretur os clamantibus contraria.“ Ugyanott.

ellenpártot is; de nem habozott kimondani, hogy „ügye vékony szálon függ,” és, ha nem gondoskodik kellően, elveszti az országot. ¹⁾ Ő is kíváncsi tartotta, hogy a király biztosai mellett, a pápa, a császár, a cseh- és morvaországi rendek követei is jelenjenek meg a kenesei gyűlésen; valamint ajánlotta, hogy a király igyekezzék kitudni Török Bálint és Bakics Pál célzatait, mert ezek a nemesség nagy részére irányadó befolyást gyakorolnak. ²⁾

Török Bálint megelőzte a király kérdéseit. Pempflinger által értesítette, hogy bár kezdetben úgy vélekedett, hogy a kenesei gyűlés kihirdetésében titkos ármány lappang, mintha azt János pártja Ferdinánd megbuktatására akarná felhasználni; utóbb meggyőződött, hogy e feltevése alaptalan. Ennélfogva javasolja, hogy a király ne ellenezze a gyűlés megtartását. Ő maga, összes rokonaival és barátaival meg fog ott jelenni, és reméli, hogy lényeges szolgálatokat tehet a király ügyének. ³⁾

Azonban kétségtelen, hogy Török B., midőn magát úgy tüntette fel, mintha előtte a kenesei gyűlés titkos célja ismeretlen volna, és midőn Ferdinánd iránti ragaszkodását annyira hangsúlyozta, nem volt egészen őszinte. Már kevéssel utóbb beszéltek, hogy Nádasdy őt János ügyének megnyerte. És midőn december második felében Ferdinánd cancellárja, az egri püspök, Nyitrán felkereste, egészen más hangon beszélt, A kenesei gyűlés — mondá — Ferdinándra nézve előnyös lehet ugyan; de hozzátette, hogy bizony nehéz oly uralkodónak engedelmeskedni, ki az országon kívül lakik, s kit, ha valaki fel akar keresni, az utiköltség beszerzésére birtokait eladni, vagy elzálogosítani kényszerül; egyébkint, ha oly haderőt állít ki, mely képes az országot a török ellen megvédeni,

¹⁾ A pécsi püspök november 20-án írja meg a királynak Bánffy tanácsait. Többi között megjegyzi róla: „Qui (Bánffy) post tercium quodque verbum repetit: Rem Majestatis Vestre, nisi mature providere bono consilio, pendere tenui admodum filo.“ Ugyanott.

²⁾ A pécsi püspök fönnebb idézett levele alapján.

³⁾ Pempflinger november 23-án tett jelentést Ferdinándnak Török Bálint nézetei és tanácsai felől.

mindnyájan meghódolnak neki, ellenkező esetben más módokról kell gondoskodniok, hogy magukat megmenthessék. ¹⁾

Thurzó Elek — kihez Török Bálint Sulyok Istvánt küldötte, hogy a kenesei gyűlésre meghívja ²⁾ — úgy látta a helyzetet, hogy a magyarok inkább Ferdinánd felé hajolnak; és remélte, hogy a kenesei gyűlésen a rendek mindannyian hozzá csatlakoznak, ha meggyőződnek, hogy az országot megvédi, vagy is, ha a gyűlés megnyitása előtt a császár, a birodalom és saját tartományai részéről segílyt eszközöl ki; ellenkező esetben János királyhoz, vagy Grittihez pártolnak, „hogy legalább rövid ideig békében élhessenek.“ Egyébkint ő is ajánlotta, hogy a király híveit a gyűlésen való megjelenéstől ne tiltsa el. ³⁾

Míg mindezek megnyugtanni igyekeztek Ferdinándot, vagy legalább reményt nyújtottak neki, egy bizalmas híve — kinek nevét nem ismerjük — komolyabb színben tüntette fel előtte a helyzetet. „Félek — írja —, hogy titokban nagy árny és csalás lappang; s bár tisztán nem látom át, a mennyire következtethetem, János királytól származik az.“ Ugyanis Nádasdy, az ő benső híve, leginkább fáradozik a kenesei gyűlés létrehozásán, mit nem tenne, ha attól tarthatna, hogy urának érdekeit veszély fenyegeti. Ellenben Ferdinánd hívei kétségbeesnek, mert nem hiszik, hogy képes leend a kenesei gyűlés követeléseit teljesíteni. Sokan el vannak határozva, hogy ha sem Ferdinánd, sem János nem elégíti ki a rendeket, megkísérlik *köztársaságot alapítani*, a törökkel, vagy a német birodalommal lépven szövetségre. ⁴⁾ Oly párt is létezik,

¹⁾ Az egri püspöknek december 28-án Ferdinándhoz intézett levele a bécsi t. levél.

²⁾ Ez a kenesei gyűlés feladatául világosan azt jelölte ki, hogy a két pártot egyetértésre vezesse és azon uralkodó elfogadására bírja, ki a véghelyeket, akár fegyverrel, akár békekötés által, visszaszerezni és az országnak megtartani képes.

³⁾ Thurzó Eleknek november 24-én Semptéről Ferdinándhoz intézett levele a bécsi t. levél.

⁴⁾ A levél spanyol fordításában, melyet Ferdinánd császári bátyjának küldött, e hely így hangzik: „Ay assi mesmo esta platica, que si vieren, que no se pueden acordar con Vuestra Magestad,

mely *Gritt*it óhajtja Magyarország kormányzójává választani ; mert reméli, hogy visszaszerzi a véghelyeket, és a török pártfogását biztosítandja az országnak.

Ezen tudósító azt ajánlotta tehát Ferdinándnak, hogy vagy lépjen békére János királylyal, vagy indítson rögtön erős sereget Magyarországba ; ha egyikre sem képes, nagy veszély fenyegeti. A mi a kenesei gyűlést illeti, miután János pártja azon valószínűleg megjelenik, nehogy ez magára hagyatva, a helyzet urává váljék : Ferdinánd bízza meg magyar tanácsosait, hogy mihelyt a Jánospártiak gyülekezéséről értesülnek, az ő híveit is hívják fel a megjelenésre. ¹⁾

Ezen tudósítás nem volt alaptalan. *Nádasdy Tamás* csakugyan nagy tevékenységet fejtett ki. Anélkül, hogy János királytól felhatalmaztatott volna, saját felelősségére, oda hatott, hogy minél számosabban jelenjenek meg rendek a kenesei gyűlésen, és itt János király mellett nyilatkozzanak. Főleg azt hangsúlyozta, hogy a véghelyek visszaszerzését Ferdinándtól nem lehet várni, miután arra hadereje elégtelen ; míg ellenben János azt békés uton elérheti. Biztosította a rendeket, hogy a porta János halála után sem fog törököt, hanem keresztényt, mint például *Gritt*it, az ország kormányzójává nevezni. Nem marad tehát egyéb hátra, mint a kenesei gyűlésen János királyt fogadni el királyul, Ferdinándot pedig azáltal kényszeríteni békére, hogy hadak küldetnének Ausztria és Stíria pusztítására.

Beszélték, hogy *Nádasdy* már többeket megnyert, kik közül megnevezték *Bakics*ot, *Török*öt, *Zalay János*ot, *Majláth Istvánt*, *Choron Andrást*, *Hashagy Dénest*. Némelyek azzal is gyanúsították — kétségtelen, hogy alap nélkül — *Nádasdy*t, hogy ő nem annyira János király, mint inkább *Gritti* érde-

ni con Juan de Scepusio, son algunos de parecer y opinion de hazer una rrpública, y no guardar obediencia, ni a Vuestra Magestad, ni al bayboda, y concordarse con el ymperio o con el turco.“ Brüsseli Okmánytár. I. 122. l.

¹⁾ Ferdinánd király e levélnek oly fontosságot tulajdonított, hogy azt spanyol nyelvre lefordítva, V. Károlynak megküldötte. Közl. *Horváth Mihály*. Brüsseli Okmánytár I. 119—123. ll.

kében működik; azonban ő esküvel erősítette, hogy gyűlöli azon férfiút.

A török felől is különböző hírek jártak be az országot. Némelyek azt állították, hogy ha az egész nemzet meghódol János királynak, a török csakugyan visszaadja, Belgrád kivételével, a magyarországi véghelyeket. Mások pedig erősítették, hogy a szultán Grittít már kinevezte Magyarország, Moldva- és Oláhország kormányozójává; ¹⁾ hogy a török sok pénzt küldött Budáról Zalavárra, mely a gyűlés vezérférfiai között fog szétosztatni. ²⁾

Ferdinánd ezen eltérő tudósítások- és tanácsokból azt tisztán látta, hogy a kenesei gyűlés megtartását nem képes többé megakadályozni; hogy tehát oda kell hatnia, miszerint a rendek e gyűlésen reá nézve hátrányosat ne határozzanak. ³⁾

Emiatt felhívta tanácsosait és egyéb híveit, törekedjenek oda, hogy a pártjához tartozó nemesség *fejenként* jelenjék meg, a városok pedig követek által képviseltessék magukat

¹⁾ Nádasdyról és a török hírekről Thurzó Elek értesíti Ferdinándot november 27-iki levelében, melyhez mellékeli egyik bizalmas emberének hozzá intézett levelét. Mindkettő a bécsi t. levéltárban. — Hogy Nádasdy csakugyan János király érdekében működött, kétségtelenné teszi Brodaries püspöknek Lippáról 1532. május 4-én Tomiczki lengyel cancellárhoz intézett levele. „D. Vestra scribit, se vehementer dolere, quod nostri nolint uniri, in qua una re nos quoque totam spem omnis boni reponemus. Sciat V. Rma D. Magnificum D. Thomam Nadasdinum . . . filium meum, eo enim mihi loco est — in hoc vehementissime elaborasse, institutis huius rei gratia pluribus dietis, idque suo tantum, non regio inducta; nec credit huiusmodi labores cassos omnino et inanes fuisse, cum eius opera nonnulli ad nos redierint prime note homines.“ (Az Acta Tomiciana kiadatlan részéből, a pétervári cs. könyvtárban.) Hogy végre Nádasdy, János király tudta nélkül vitte ezen politikai actiót, bizonyítja János királynak, 1531. december 16-án Nádasdyhoz intézett, alább említett, levele. (Eredetije a m. k. budai kamarai levéltárban.)

²⁾ Az egri püspök december 28-án Ferdinándhoz intézett leveléből.

³⁾ Ferdinánd december 1-én V. Károlynak írja: „Ya que no puede cesar la dieta, que tienen accordada, no se concluye en ella cosa prejudicial, o alo menos se diffiera el ynconveniente que de lo que alli se tratare, puede seguirse.“ Brüsseli Okmánytár. I. 118. l.

a kenesei gyűlésen; hol az ellenpárt tagjait megnyerni és oly végzések alkotását, melyek ügyére nézve hátrányosak lennének, meggátolni igyekezzenek. ¹⁾

Ferdinánd ekkor *Insbruckban* tartotta udvarát, s innen küldötte Magyarországra a kenesei gyűlést illető rendeleteit, melyek azonban, a hely távolságánál és a közlekedés nehézségeinél fogva, csak későn érkeztek a magyar kormányférfiakhoz; minél fogva ezek gyakran, jóhíszeműleg, ellenkezőjét tettek annak, mit uralkodójuk kívánt és parancsolt. Így míg Ferdinánd november végén adta ki fönnebb említett rendeletét, a Semptén tartózkodó *Thurzó Elek* országbíró, régibb utasításokra támaszkodva, még december közepén is azon volt hogy a rendeket a kenesei gyűlésen való megjelenéstől visszatartsa. ²⁾ Csak december második felében vette a hozzá intézett k. levelet, melyből teendői felől értesült. ³⁾

Azonban *Thurzó* tájékozatlansága és a király szándékaival ellenkező magatartása mit sem változtatott a helyzeten. Törekvései eredménytelenek maradtak. ⁴⁾

¹⁾ A sz. k. városokhoz december 3-án intézett meghívólevelet kiadta *Kocachich*. Supplementum. III. 145. l. A bécsi t. levéltárban november 30-án kelt következő levelek fogalmazatai találhatók: az egri püspökhöz, *Thurzó Elek*hez, „ad dominos nuper Lincium vocatos“ (vagyis azon magyar tanácsosokhoz, kiket karácsony napján Linczben tartandó értekezletre meghívott volt, és most e meghívást visszavonta), „ad privatas personas Lincium non vocatas“, és a megyékhez. Ugyanott van a december 3-án a k. városokhoz intézett rendelet fogalmazata.

²⁾ December 2-án írja Ferdinándnak: „Postquam Maiestatem Vestram ab illis Conventiculis abhorrere intellexi, quantumvis magnis tericulamentis induci non potui, ut sine consensu Maiestatis Vestre conventui jam fato adesse vellem. Et quoniam jam aperte Maiestas Vestra neque me, neque alios fideles suos vult interesse conventui . . . ego me accommodabo . . . agam idem apud alios.“ És december 5-én: „Cum cognovissem Maiestati Vestre istiusmodi conventiculas fore suspectas, . . . et mihi a Maiestati Vestre iniungebatur, ut omni studio a visitanda ista conventicula subditi Maiestatis Vestre avocarentur. Tentavi hoc tempore omni studio, non parcendo nunciis et expensis.“ Levelei a bécsi t. lev.

³⁾ December 27-én Pozsonyból Ferdinándhoz intézett levele ugyanott.

⁴⁾ Ezt december 5-iki levelében maga is elismeri: „Frustra tamen videor laborasse.“

Ugyanis a kenesei gyűlés kihirdetését, Ferdinánd híveinek körében, általános tetszéssel fogadták; a legtekintélyesebb urak, mint Török Bálint, Bakics Pál, Báthory András, Battyányi Ferencz, Pekry Lajos és mások, határozottan kijelentették Thurzónak, hogy a kenesei gyűlésről nem maradnak el; sőt fenyegetődzve követelték ettől, hogy ott ő maga is jelenjék meg. ¹⁾

És midőn december közepe táján öt személyesen felkeresték, csak azon ígéretet volt képes tőlük kieszközölni, hogy a gyűlésen semmi olyast nem fognak tenni, amiből Ferdinánd királyra nézve hátrány származhatnék. ²⁾ E főurakat követte az alsó nemesség nagy része. ³⁾

Ferdinánd november 30-iki rendeletei tehát teljesen összhangzásban állottak a közszellem igényeivel. Ezen körülmény nagy mértékben megkönnyítette az actiót, melyet ugyanekkor folyamatba hozott, midőn *Szalaházy Tamás* egri püspököt és *Thurzó Eleket* megbízta, hogy híveit a gyűlésen egyértelmű, érdekeinek megfelelő eljárásra igyekezzenek bírni, s az ellenpárt tagjaival alkudozásokat kezdjenek; felhatalmazván őket az utóbbiakkal oly szerződéseket kötni, melyeknek kötelező erejét elismerendi. ⁴⁾

Ferdinánd nem elégedett meg ezzel. December 9-én *Her-*

¹⁾ Thurzó december 5-én írja: „De Andrea Bathori et Francisco Battyányi, quorum literas heri acceperam, nescio utrum personaliter ad conventum ituri sunt, tamen habebunt istic suos, et non discordabunt ab aliis. . . . Conventiculum . . . video omnibus placere, et homines esse inclinos ad illum visitandum; . . . maxime cum videant militares omnes eo inclinasse.“ És december 8-án: „Nunc ab istis omnibus quasi apertam diffidacionem accepi, si conventui illorum non interfuero.“

²⁾ December 8-án jelenti, hogy az egri püspök, Battyányi, Török, Pekry „et alii, qui dietam illum in Kenese fabricarunt“ nála értekezletet tartandnak. Igyekezni fog „illos ad saniozem mentem convertere, quod tamen ego sperare non possum.“ És december 27-én jelenti, hogy mily eredményre jutott.

³⁾ December 5-én írja: „Eadem est ferme omnium aliorum voluntas.“

⁴⁾ A november 30-án kelt k. irat fogalmazata a bécsi t. levél.

berstein Zsigmondot, Beck Márkot és Appaffy Miklóst Pozsonyba küldötte, hogy magyar tanácsosaival, kiket december 21-ére ide rendelt, ¹⁾ értekezletet tartsanak.

Feladatuk volt a tanácsosok véleményét kérni ki aziránt, vajjon a király engedje-e a kenesei gyűlést rendesen lefolyni, vagy pedig igyekezzék azt megzavarni? És az első esetben, mikép kelljen eljárnia, hogy a gyűlés reá nézve kedvező eredményeket hozzon létre?

Miután pedig a király előrelátta, hogy a magyar urak panaszokkal fognak előállani, az ország védelmének és az igazságszolgáltatásnak elhanyagolása, az idegen hadak kihágásai, a nemzeti jogok és szabadságok gyakori megsértése miatt; a biztosoknak igyekezniök kellett a királyt kimenteni, és a tanácsosokat megnyugtadni.

Továbbá a biztosok utasítva voltak oda hatni, hogy a tanácsosok és a többi urak, leginkább Török, Bakics, Pekry, Nagy Imre, Réwai Ferencz, Kenesén megjelenvén, ott kivinni törekedjenek, hogy Ferdinándot az egész ország ismerje el királyul.

Végre János király párthíveinek — főleg Nádasdy Tamásnak — megnyerésén kellett fáradozniok. Felhatalmaztattak, amnestiát, kegyelmet, jutalmat biztosítani, és egyéb ígéreteket is tenni. ²⁾

A magyar tanácsosok, december végső napjaiban teljes számban gyűltek egybe Pozsonyban: *Szalaházy Tamás* egri püspök és k. cancellár, *Macedóniai László* nagyvárad püspök, *Thurzó Elek*, *Pekry Lajos*, *Kresthmár Lőrincz* székesfehérvári prépost és mások. ³⁾ Azonban a királyi biztosok közül csak *Herberstein Zsigmond* jött meg. Tanácskozmányaiknak többféle tárgya volt.

Miután Ferdinánd felkérte VII. Kelemen pápát és V. Ká-

¹⁾ Az egri püspököt, Thurzó Eleket, Thúróczi Miklóst, Lőrincz fehérvári prépostot és Pemplinger Istvánt sat. — A Thurzóhoz december 11-én intézett rendelet fogalmazata a bécsi t. levél.

²⁾ „Etiam si — olvassuk az utasításban — via largitionis, aut maioris oblationis agendum foret.“ Az Innsbruckban, 1531. december 9-én kelt utasítás eredeti fogalmazata a bécsi t. levél.

³⁾ „Plerique alii“ mondja a tanácsosok felterjesztése.

roly császárt, hogy a kenesei gyűlésre követeket küldjenek, kik küldöik tekintélye és segélyígéretük által, érdekében működjenek: ¹⁾ javaslatot kért tanácsosaitól arra nézve, mily utasítással lássa el azon követeket?

A tanácsosok kijelentették, hogy ez ügyben nehéz nyilatkozni, miután nem ismeretes előttük, mily ajánlatokat fog tenni a császár az országnak? Ez a leglényegesebb kérdés. A magyar rendek ugyanis, kik régóta hiába várják az ígért segélyt, most kölcsönösen szövetkeztek, hogy oly fejedelmeknek fognak meghódolni, ki valóságosan és tényleg képes és kész őket a török ellen megvédeni; ha tehát reményük most is meghiúsul „a végsőt fogják megkísérteni.“

Ennnekfolytán *mindkét követ* intse a magyar rendeket, hogy Ferdinándhoz ragaszkodjanak, és ne szakadjanak el a kereszténységtől. Különösen a *pápai követ* igérje, hogy a szent atya az összes keresztény fejedelmekkel közre fog működni az ország megmentésére. A *császári követ* pedig adja elő, hogy ura tárgyalásokat folytat a keresztény fejedelmekkel, a török ellen indítandó nagy hadjárat tárgyában, és mihelyt a török megtámadja Magyarországot, személyesen fogja hadait megmentésére vezetni; sőt ha a török támadás nem is következik be, a közelebbi nyáron seregeit Erdélybe fogja küldeni, és

¹⁾ Mikor és mily módon fordult e kérelemmel a pápához, nem tudjuk. A császárnak november 29-én írja: „Parece ser necessario, que vuestra magestad embie luego una persona de auctoridad y sabia y que sepa bien latin, para comparecer en la dicha dieta en nombre de vuestra magestad con commission y ynstruction sufficiente, la qual commission venga abierta y remittida, a que la tal persona comunique conmigo lo que a este negocio toca, porque segun el tiempo y estado del podamos applicar la medicina necessaria. Y pareceme, que monsignor de Pract seria a proposito para semejante necessidad, si vuestra magestad fuere dello servido, por ser negocio tam importante, y que traya cartas de creencia para los estados de Ungria assi de mi parte, como de la del bayboda, remittiendosse a la dicha comission y ynstruction, la qual venga bien copiosa, rogandoles y amonestandoles en ella, que no concluyen cosa ninguna en perjicio de la fe et iglesia catholica . . . ni traten con el Turco en ninguna manera, porque vuestra magestad quiera la mano en ello.“ . . . Közli *Horváth Mihály*. Brüsseli Okmánytár. I. 117. l.

visszaszerzi a török kezeiben levő magyarországi végvárat, melyeket azután a keresztény hatalmak fognak őrsgéggel ellátni; továbbá igyekezni fog lehetőleg számos magyar zsoldosokat fogadni, miután értesült, hogy a magyarok, inkább mint más nemzetek harczosai, alkalmasak a török elleni háborúra. Végre hívja fel a rendeket, hogy ők maguk is tegyenek meg minden lehetőt, és nagy számban, jól felfegyverkezve csatlakozzanak a császári sereghez.

A tanácsosok ajánlották, hogy a császár haladék nélkül kezdjen az országban zsoldosokat toborzani. Biztosították a királyt, hogy ha *tényleges* segílyt képes nyújtani, a rendek mind hozzá állanak. Ellenkező esetben, ¹⁾ a legfényesebb ígéretek és ajánlatok hasztalanok lesznek, miután a hosszú, eredménytelen várakozást elunták, és megelégtették eddigi szenvedéseiket. ²⁾

Herberstein ezután értesítette a tanácskormányt, hogy a király maga is fog biztosokat küldeni Kenesére, kik ott mind híveivel, mind az ellenpárt tagjaival az alkudozásokat vezessék. Ezen tisztet a következő urakra bízta: *Pernstein Albert* csehországi főudvarmesterre, *Kunowitz János* morvaországi kamarai alelnökre és *Herberstein Zsigmond* főkapitányra, kikhez két magyar urat is kívánt csatolni: *Szaláházyt* és *Thurzó Eleket*. ³⁾ Utóbb azonban elállott e szándékától; célszerűbbnek látván, hogy ezek mint főrendek jelenjenek meg a kenesei gyűlésen, a mely minőségben, úgy hitte, nagyobb hatással és eredménynyel működhetnek. ⁴⁾

Herberstein a tanácsosoknak bemutatta a k. biztosok részére Bécsben kidolgozott utasítást.

Ennek értelmében meg voltak bízva, hogy a gyülekezethez intézendő beszédjükben, előadván küldőjüknek atyai jóa-

¹⁾ „Nisi de facto et re ipsa Maiestatum Vestrarum viderint manifestum auxilium et modum eorum liberacionis. . .“

²⁾ A felterjesztésnek egykorú példánya, mely azonban dátumot és aláírásokat nélkülöz, a bécsi t. levél.

³⁾ Az utasítás mind az öt biztos részére van kiállítva.

⁴⁾ Az erre vonatkozó december 11-iki k. rendelet fogalmazata a bécsi t. levél.

karatát és kegyelmességét, fejtsek ki, hogy senki más nem képes az országot a török ellen jobban megvédeni, vagy a törökkel előnyösebb békét kötni, mint ő; ezáfolják meg a vádakat, melyek személye és kormánya ellen a gyűlésen fel fognak merülni, és végre hívják fel a rendeket, hogy mindannyian hozzá csatlakozzanak.

Emellett igyekezniök kellett az ellenpárt tagjait, személyesen, és más alkalmas egyének közvetítésével, reabeszélések és ígéretek által megnyerni, s velők alkura lépni.

Ha a gyűlés elhatározná, hogy követeket küld Ferdinándhoz és a császárhoz, a biztosoknak oda kellett hatni, hogy mindkét pártból jószellemű, s ne makacs vagy szerénytelen emberek, választassanak; ha pedig ennek daczára a János-pártiak közül olyanokra esnek a választás, kik e kellékeket nélkülözik, azok, kik az ő, Ferdinánd, hívei közül választatnak, jelentsék ki, hogy amazok társaságában a küldetést nem vállalják el. Végre vigyék ki, hogy Jánoshoz is küldessenek követek, őt felhivandók, hogy Ferdinánddal békére lépjen. ¹⁾

A magyar tanácsosok az utasítás szövegében többféle módosításokat ajánlottak; így, hogy a biztosok, midőn a törökről fognak szólani, ne legyenek túlságosan élesek; mert sokan a fejedelmek iránt tartozó tiszteletet a pogány uralkodók irányában is megtartandónak vélik; továbbá a sértő kifejezések felingerelhetik a törököt, anélkül hogy a legcsekélyebb hasznot eredményeznék.

A királyi udvarban belátták ezen észrevétel helyességét. ²⁾ De elmellőztek egy más javaslatot.

A tanácsosok ugyanis óhajtották, hogy a királyi biztosoknak Kenesén tartandó előadásába a következő pont vésték fel: „Ő felsége, érett megfontolás után, *kész volt jogairól, melyeket a magyar trónra bír, lemondani, és az országot Jánosnak engedni, ha ezt alkalmasnak látta volna a kormányra*; miután azonban Jánost erre alkalmatlannak ismerte fel, ő felsége,

¹⁾ A k. biztosok részére kiállított megbízólevél és utasítás fogalmazata a bécsi t. levél.

²⁾ Ugyanis a pozsonyi tanácskozmány felterjesztésében, az említett pont mellett, ezen oldaljegyzet áll: „Factum.“

jogaira támaszkodva, a kereszténység és Magyarország javáért, nem pedig uralomvágy-, vagy más önző okokból, határozta el magát az ország kormányának elfogadására.“¹⁾

A tanácsosok emellett kívánták, hogy a király az egri püspöknek, az ellenpárt tagjaival való alkudozásokra, szélesebb hatalomkört engedjen; hogy a királyi biztosok és tanácsosok a kenesei gyűlésen, a király nevében intézkedhessenek mindazoknak kielégítéséről, kik a királyi hadaktól károkat szenvedtek; és határozottan adják elő, mily segítségre számíthatnak a rendek a király és a császár részéről.²⁾

Ezen utóbbi pont körül a tanácsosok és Herberstein között lényeges nézetkülönbség mutatkozott. Az utóbbi ugyanis kérdezé, vajjon a kenesei rendek megelégednek-e azzal, ha a császár, a német birodalom és az ausztriai örökös tartományok *kötelezni* fogják magukat a magyarok segélyezésére?

Erre a tanácsosok határozottan tagadólag válaszoltak, és kijelentették, hogy a magyar rendek csak akkor fognak megnyugodni, ha az annyszor ígért segélyhadakat *tényleg* kiállítva látják, és azoknak rendes fizetésére nézve a kellő intézkedések megtételtek; ez esetben a Jánospártiak is Ferdinándhoz csatlakoznak.³⁾

Ezek voltak a december 22-ike táján tartott tanácskozományok eredményei. Azonban a következő napokban a magyar tanácsosok határozataikat lényegesen megváltoztatták.

¹⁾ A felterjesztésben, ezen pont mellett, oldaljegyzet gyanánt, áll e szó: „Omittendum.“

²⁾ A felterjesztés egykorú példánya a bécsi t. levél.

³⁾ Ez annak értelmé, mit Herberstein december 25-én Bécsből a királyhoz intézett levelében — melynek írása több helyt olvashatlan — ír: „So haben si di Rat mit mir disputirt, wie doch Euer Maiestät den Hungern beegnen wolle, und ansagen, damit si wissen und sehn das si der beschutzung gewisz sein. Hab ich Innen gesagt, wan Khaierliche Maiestät neben Euer Maiestät, den stenden des reichs, auch Euer Maiestät Khunigreichen und Landen sich was bewilligen und verpinden, ob Si nit an genug daran werden habn? Vermainen woll ja; aber etlich sagen, Si wellen di Hauffen, und woll bezalt in feld sehen. Dagegen sagt ich Innen. . . Also sagten Si all einhellich, wann Si nur ain grosze und beständig hilf sehn, so wiszen Si furwar, des Janusch diener zu Euer Maiestät fallen.“ A levél eredetije a bécsi t. levél.

A gyűlés határnapja (január elseje) küszöbön állott, és sem a császár s a pápa követei, sem a királyi biztosok — Herberstein kivételével — nem érkeztek meg Pozsonyba.

A magyar tanácsosok, ezt látva, nem érezhették magukat indíttatva arra, hogy Kenesére utazzanak, hol csak is a követek és biztosok közreműködésével remélhették, hogy uralkodójuk érdekeit megóvhatják; miután egyedül azok voltak képesek a rendeket megnyugtadni, és a védelem felől biztosítani.

Nagy örömmel fogadták, ily körülmények között, azon hírt, hogy az urak és nemesek csekély számban fognak Kenesén megjelenni, és a függőben levő fontos kérdések eldöntését egy következő gyűlésre fogják halasztani. Anélkül, hogy ezen hír alaposága iránt kétségek merültek volna fel körükben, abban állapodtak meg, hogy nem mennek Kenesére; és oda csak *Peregi Albert* pécsi prépostot és *Besseney Istvánt* küldik, kik a rendeket bírják reá, hogy mit se határozzanak, hanem várják be, míg a király maga fog országgyűlést összehívni; addig is küldjenek követeket a királyhoz és a császárhoz, kik azokkal az ország védelmére vonatkozó határozataikat közlendik. ¹⁾

¹⁾ Ez már december 25-én szóba jött. Herberstein e napon írja a királynak: „Ettlich derselben ratt under andern disposition vermeint, das aff disem Convent nit mer zue handln gewest durch Euer Maiestät Oratores; allain Inen anzuzeigen, weil Euer Maiestät vernomen, Sy wären zusammenkommen sich zue erinern, wie Sy beschitzt mochten werden, derhalben were Euer Maiestät begern, das Sy zue Euer und khaiserlich Maiestät schicken, Sich das zu besinen und erschen, das also Euer Maiestät das fürkheme, das Sy an das in willen hetten.“ — *Szalaházy* 1531. december 28-án Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Quum . . . omnes alii Commissarii vel oratores, praeter unum Dominum Sigismundum abessent, neque eos in tempore speraremus, multaeque aliae causae accederent, ne nostrum aliquis in conventum Kenese veniret . . . misimus omnium nomine Praepositum Quinqueecclesiensem et Stephanum Besseney, qui publice et privatim id agerent, ne quid in eo conventu decerneretur; sed expectarent, dum Maiestas Vestra, nobis etiam adnitentibus, alium conventum indiceret.“ — *Apaffy Miklós* december 29-én jelenti Ferdinándnak: „Ego pro persona mea paratus fui . . . eo proficisci. Sed cum intellexeram, illum Conventum non futurum adeo celebrem, neque frequentem, ut ibidem pro nunc aliqua vel in damnum, vel in commodum Maiestatis Vestre concludi queant, sed quod Conventus po-

A pécsi prépost és Besseney már elutaztak volt Kenesére, midőn a császári követ, *Montfort Farkas* gróf Pozsonyba érkezett. ¹⁾ A császár megbízóirattal és a magyar rendekhez intézett levéllel látta el. Utasítása Bécsben készült. ²⁾

Ezen utasítás értelmében, hivatása volt a császár nevében üdvözölni a magyar rendeket, s kijelenteni, hogy gyűlésükről értesülvén, kötelességének tartá, velük, követe által, tanácskozni, s őket buzdítani, hogy hűségesen ragaszkodjanak uralkodójukhoz, és ne hagyják magukat, a fenyegető veszély elhárításának ügye alatt, oly tettekre ragadtatni, melyek által hazájukat és Németországot a török előtt megnyitnák; mert ez esetben a pogány zsarnoksága mellett, a szomszéd népek ellenséges indulatait is, s ekként a végveszedelmet két oldalról, vonnák magukra; ha ellenben, híven őseik hagyományaihoz, mindent megtesznek a kereszténység érdekében, a császár kettőzött buzgalommal fog a közelebb tartandó regensburgi birodalmi gyűlésen fáradozni, hogy részükre hathatós segílyt eszközöljön ki. Azonban a követ, bár a hadi segílyt és az ország védelmét biztos kilátásba helyezheti, ígéreteiben és ajánlataiban ovatos fog lenni. Mindenkor anyanyelvén szóljon, és előadását tolmács által fordíttassa latinra. ³⁾

tius differretur in alium longiorem terminum, et fiet, ut intelligo, tercius Conventus; ob eam causam sacius et utilius, de consilio prefatorum dominorum consiliariorum et mei ipsius, esse iudicavi, ne, presertim solus et unicus, eo vadam. . . . Non obmiserunt Domini Consiliarii mittere proprios eorum nuncios et oratores ad illum Conventum, ea potissimum mente, ut si fieri poterit, protrahatur in aliud longius tempus.“ Mindhárom levél eredetije a bécsi t. levt.

¹⁾ Ferdinánd december 23-án értesíti Kenesére rendelt biztosságait, hogy a császári követ Innsbruckból elutazott. A levél a bécsi t. levéltárban.

²⁾ Ferdinánd december 25-én írja V. Károlynak: „Para comparecer de parte de Vuestra Maiestad al Racos o dieta de los Ungaros, he embiado al Conte Wolfgango de Montfort, el qual leva la commission y cartas, que Vuestra Majestad embio, y con ellas una instruccion de lo que ha de hazer, cuya copia embio a Vuestra Majestad.“ V. Károly 1532. január 10-én válaszol Brüsseltől, hogy az utasítással meg van elégedve. Brüsseli Okmánytár. I. 129. és 147.

³⁾ Az utasítás Tournai-ban 1531. december 12-én van keltezve. Fogalmazata a bécsi t. levt.

A pápa bécsi nuntiusát, *Pimpinelli Vincze* rosanoi érseket bízta meg, hogy őt a magyar rendek gyűlésén képviselje. Az itt követendő magatartásának meghatározását ő is a királyra bízta. Együttal a magyar rendekhez leveleket (brévét) intézett, melyekben őket Ferdinánd ügyének támogatására intvén, a keresztény hatalmak pártfogásáról biztosította. ¹⁾ A király szóbeli utasítással látta el, és menvédel állított ki részére. ²⁾

Montfort gróf december 29-én, ³⁾ Pimpinelli érsek a következő napon érkezett Insbruckból Bécsbe. Az utóbbi rögtön Kenesére készült utazni. És bár tudomására hozták, hogy a körülmények változván, az ő, és a császári követ megjelenése a kenesei gyűlésen többé nem kívánatos: ⁴⁾ Pozsonyba utazott, itt a helyzet és a teendők felől biztos értesítést szerezendő.

„Habár — írja a királynak — felségedet ép úgy szeretem, mint magamat, kötelességem a szent atyának, ki köve-

¹⁾ A brévék, sajnos, nem ismeretesek. Valószínűleg nem különböztek azoktól, melyeket a pápa néhány hónappal utóbb a berenhidai gyűléshez intézett. Ezen brévékre nézve a király december 24-én írja a nuntiusnak: „In illo Conventu non aliud breve legi, aut proponi faciat, quam longum illud, in quo Sanctissimus Dominus noster expresse nos (loquendo scilicet Statibus Regni) regem hungarie cum particula verbi „vestrum“ appellat. In altero vero hoc ipsum deest, quod in hoc expressum est.“ És december 24-én ugyanannak: „Cumque ex literis ad nos etiam allatis intelligamus Sanctissimum Dominum nostrum eidem devocioni vestre iniunxisse, ut in hoc negocio singula agat et tractet, sicut a nobis informata est.“ Mindkét levél fogalmazata a bécsi t. levél.

²⁾ A menvéd Insbruckban, december 23-án kelt. Fogalmazata a bécsi t. levél. Az utasításra nézve Ferdinánd december 24-én írja neki, hogy bízik, miszerint „juxta ea, que heri ex ore nostro proprio, coram testibus accepit, et se facturum recepit“, fog eljárni.

³⁾ Beck Márk tanácsos decz. 29-én jelenti a császári követ megérkezését. Levele a bécsi t. levél.

⁴⁾ A nuntius 1532. január 4-én jelenti Pozsonyból a királynak, hogy december 30-án Bécsbe érkezvén „mihi fuerit illic statim nuntiatum, incerto quasi authore, Conventum esse dissolutum.“ Ő ekkor nem tudván, mi tevő legyen, Beck Márk tanácsossal s Montfort gróffal értekezett. Ezek jóváhagyták pozsonyi útját. A nuntius levele a bécsi t. levél.

tévé rendelt, parancsait teljesíteni; egyúttal felséged ellenségei előtt olyannak kívánom magam mutatni, hogy velük elhitessem, miszerint minden becsületes dologban nekik nem kevésbbé kedvezek, mint felségednek.“ Magyarországi utazásától azon eredményt várta, hogy Ferdinánd párthíveit hűségükben megerősítendi, az ellenpárt körében pedig csüggedést fog szűbni, ha látják, hogy a szent atya kiváló gondoskodással fáradozik azon, hogy az ősi hit Magyarországon fentartassék, ami csak Ferdinánd kormánya alatt lehetséges. ¹⁾

A nuntius Pozsonyba érkezvén, itt hitelesen értesült, hogy Kenesén magyar főpapok egyáltalán nem, a Ferdinánd pártjához tartozó urak közül is kevesen fognak, megjelenni. Nem ment tehát oda, attól tartván, hogy az ellenséges érzelmű rendek körében élete sem lenne biztonságban. A pápai breveket sem küldötte oda, hanem maga intézett a rendekhez levelet, ²⁾ melyben előadja, hogy a pápa értesülvén szándékukról, a kenesei gyűlésen „a keresztény hit fentartásáról és gyarapodásáról, továbbá Magyaror-

¹⁾ „Et si Maiestatem vestram eque anem atque personam meam propriam, debere tamen me curare omni studio, non modo Sanctissimo D. N., cuius ego orator sum satisfacere, verum apud Maiestatis vestre emulos talem me ostendere, ut non minus putent me eis facturum in re honesta, quam Maiestati vestre . . . Preterea iudicavi descensum meum duo uno tempore pariturum, opinionis videlicet confirmationem inprimis illorum omnium, qui Maiestati Vestre fauent, ac aduersariorum deiectionem, quandoquidem ubi seiverint Sanctissimum D. N. id precipue curaturum, ut Hungaria christiana sit, vigeatque in ea antiqua fides, cuius maiores sui facere maximi observatores; idque fieri aperte non possit, nisi Ferdinando Rege christiano Regni habenas moderante, illo vero alio Joanne eiecto, boni fient quotidie meliores, mali vero boni. Nam id omnibus est apertissimum, non posse Joannem esse in Regno, nisi Turcarum auxilio fulciatur.“

²⁾ „Ubi intellexi, in Conuentu non esse Prelatos, ac preter tres quatuorue Maiestatis vestre addictos, et eos quidem militares, neque undequaque circumspectos viros, nullo modo illic properandum esse iudicavi, ne qui confessor sum, fortasse martir fierem, quod quidem nolim. Volui tamen illos eorum propriis gladiis transfodere . . . Cum illic neque Reuerendissimi sint, neque Illustres, contra preceptum Principis mei hi facturum scirent, si eis Pontificis breuia presentarem, quibus nullo modo sunt presentanda.“

szág egyessége és biztossága felől tanácskozni,“ őt megbízta, hogy „ezen szent és keresztény gyülekezetben részt vegyen.“ De Bécsben kedvetlenül értesült arról, hogy a főpapok és főurak nem fognak mindannyian ama gyűlésen megjelenni. Ennek daczára folytatta útját, és *Óváron* fogja bevárni a rendek válaszát és követeket, kikkel tanácskozni ohajtana aziránt, „mi a kereszténység és Magyarország javára szolgál.“ A pápa nevében felkéri őket, hogy „érett megfontolással, okosan eslekedjenek, és ovakodjanak elhamarkodva oly határozatokat hozni, melyekből az országra háború, a kereszténységre veszedelem, reájuk még nagyobb bánat és egyenetlenség származhatik.“¹⁾

A nuntius remélte, hogy levele nem marad hatás nélkül. Lehetségesnek tartotta, hogy a rendek látván, mily buzgón karolja fel a pápa Ferdinánd ügyét, s mennyire fáradozik „az egyesség és a keresztény hit megszilárdításán Magyarorszáiban“: a gyűlést alkalmasabb időre fogják halasztani. Vagy legalább azt bizton várta, hogy a rendek panaszaikat előterjesztik neki; ez esetben szemrehányásokat teend nekik amiatt, hogy a gyűlést a törvényes szokástól eltérőleg hívták össze, és megérteti velük, hogy ha Ferdinándtól elpártolnak, nemcsak ezt, hanem a pápát, a császárt és az összes keresztény fejedelmeket ellenségeiké teszik.²⁾

¹⁾ Az 1532. január 1-én Bécsben keltezett levél egykorú másolata a bécsi t. levél.

²⁾ „Cogitavi . . . aut illos mihi aliquid responsuros, accusaturosque Maiestatis Vestre assecclas, perque eos stetisse, quominus venirent, dicturos; . . . aut missuros ad me unum vel duos, qui me de rebus suis faciant certiore, afferantque secum lamentationes maximas; aut ubi viderint Sanctissimum D. N. hoc negotium non deserturum, quin omni opera curaturum, ut hoc Regnum Hungarie sit undequaque concordissimum, et imprimis christianum: eorum conciliabulum dissoluant, et aliud tempus commodius transferant. Si (quod putamus) respondebunt, nos eis apte eorum ineptiam obiecimus, quando quidem . . . conuentus iste non rite . . . conuocatus est. Si eorum aliquis ad me se conferet, si prudens est, cum eo optimis rationibus agemus, quibus omnino se victum sentiet. Si vero imprudens, hominem per indirectam viam ita perterre faciam, ut sciatur se et suos expectaturos non modo a Maiestate Vestra perpetuum bellum, sed Summum Pontificem, Cesarem Maiestatem,

Montfort gróf követte a pápai követ példáját. Szintén intézett levelet a kenesei rendekhez, melyben őket a császár jóakaratról és támogatásáról biztosítván, intette, hogy ova-
kodjanak oly határozatoktól, melyek a kereszténység és hazá-
juk érdekeire hátrányosak lehetnek. ¹⁾

Mindkét követ, a Kenesére rendelt k. biztosok kíséreté-
ben, 1532. január 5-én Óvárra utazott; azonban már négy
nappal utóbb mindnyájan visszatértek Pozsonyba, hogy itt
várják be a kenesei gyűlés kimenetelét. ²⁾

És míg ezek Ferdinánd részén történtek, *János király*, ki
a kenesei gyűlés irányában, kezdettől fogva, ellenséges állást
foglalt el december 16-án híveit a megjelenéstől eltiltotta. ³⁾

Ezalatt 1532 január első napjaiban a magyarországi
rendek, jelentékeny számban gyűltek egybe *Kenésén*. Meg-
jelentek a következők:

Sulyok György pécsi püspök,
Peregi Albert pécsi prépost,
a kapornaki apát,

reliquosque christianos Principes habituros inimicissimos.“ A nuntius
január 4-iki levele. Eredetije a bécsi t. lev. t.

¹⁾ Montfort január 9-én Pozsonyból írja a királynak „Ich auf
rat Euer Maiestät ungarisch ratta der versamlung in Kenesse in
namen der Kayserlich Maiestät . . . geschribn.“ E levél eredetije a
bécsi t. lev. t. Montfortnak Kenesére küldött levele nem ismeretes.
Tartalmára utal a kenesei rendek válasza. Brüsseli Okmánytár. I.
148. l.

²⁾ A nuntiusnak január 4-én és Beck tanácsosnak január 9-én
Pozsonyból a királyhoz intézett levelei. Mindkettő a bécsi t. lev. t.

³⁾ Nádasdy Tamáshoz intézett rendeletének eredetije a m. k.
kamarai levéltárban. János király már novemberben Laszky Jeromos
által kinyilatkoztatni óhajtotta a császár előtt, hogy ő a kenesei
gyűlést nem képes megakadályozni, tehát nem felelős, ha azon gyűlésen
oly határozatok hozatnának, melyek a Ferdinánddal kötött fegy-
verszünettel ellenkeznek. Laszky nem ment a császárhoz, hanem
Ferdinánd előtt tette meg e nyilatkozatot, melyről az november
29-én értesíti császári bátyját. (Brüsseli Okmánytár. I. 116. l.)
Hogy Nádasdy János király utasítása nélkül működött a kenesei
gyűlés létréhezása érdekében, bizonyítja Brodariesnak levele, mely-
ben írja, hogy Nádasdy „suo tantum, non regio inductu“ működik.

Battyányi Ferencz bán,
Török Bálint,
Bakics Pál,
Tahy János,
Zalay János pozsonyi főispán,
Nádasdy Tamás,
Majláth István,
Choron András,
Chany István,
Sulyok István,
Sulyok Balázs,
Hassagy Dénes,
Zopchych György,
Essegwary Ferencz,
Hedervary István,
Bothka Ferencz,
Polayny Ferencz,
Forgách Zsigmond,
Erdeg László,
Konde Mihály,
Apony Benedek,
Gywlaffy István,
Dolgos Ambrus,
Róth Ferencz,
Zay Ferencz,
Erdewhegy Benedek,
Possa Péter,
Ostrosych Miklós,
Besse Ignác,
Balwan István,
Darabos Ferencz,
Horwath Simon,
Bartha Tamás,
Korotnay János,
Lengyel Gáspár,
Merey Mihály,
Warday Tamás,
Kerecheny Gergely,

Zewld Péter,
 Kozary Péter,
 Tharrody Gergely,
 Geredi Mátyás,
 Ladony Miklós,
 Paska György,
 Kisfaludy Miklós,
 Peko Gáspár,
 Swrany Kristóf,
 Boronkay János,
 Kyswlaky Ferencz,
 Nyczky Ferencz nyitrai alispán,
 Salgói Mihály szintén nyitrai alispán,
 Sytkey Boldizsár,
 Jósá Farkas,
 Bakó János,
 Árki Mihály,
 Eweszy Boldizsár,
 Castellanfy Menyhért,
 Kálnay János,
 Zenthberthalani Gábor,
 Kálnai Pál,
 Ozló Mihály,
 Besseney István.

Több főúr követek által képviseltette magát. Ilyenek voltak :

More László,
 Lossonezy Antal,
 Báthori György,
 Bánffy Antal,
 Bánffy Boldizsár,
 Erdewdy Péter,
 Zeechy István,¹⁾
 Perényi Péter,²⁾

¹⁾ A pécsi prépost által január 10-én Ferdinándnak beküldött névsor a bécsi t. levéltárban.

²⁾ Ezt a pécsi prépost névsorában nem találjuk; de említik Beck és Herberstein január 11-én Ferdinándhoz intézett jelentésükben.

Azon alsóbb rendű nemesek, kik az urak kíséretében jelentek meg, a fennebi sorozatban nincsenek megnevezve.¹⁾

A gyűlés eszerint eléggé népes volt. A jelenlevő rendek soraiban mindkét párt képviselve volt; de Ferdinánd hívei úgy vélekedtek, hogy pártjuk határozott többségben van.²⁾ *Török Bálint* is ide tartozott, miután a gyűlés alatt János királylallyal kezdett alkudozásai nem vezettek eredményre.³⁾

Mindazáltal Ferdinánd híveinek állását nagy mértékben megnehezítette *Laszky Jeromosnak*, kit János király a béke ügyében Ferdinándhoz és V. Károlyhoz küldött, a kenesei gyűléshez intézett levele, mely a gyűlésen felolvastatott. Ebben előadta, hogy a küldetésében eljárván, meggyőződött, miszerint Ferdinánd királynak a német birodalom fejedelmei is ellenségei, és az egész világon nincs más támasza, mint a császár; de ez sem segíthet rajta, miután a franczia trónörökös a háborút megújítani készül. Kiemeli, hogy Ferdinánd hajlandó békére lépni Jánossal, de ő (*Laszky*) ellenezni fogja az ajánlott feltételek elfogadását. Végre figyelmezteti a magyar rendeket, mondjanak le a reményről, hogy Ferdinándtól segélyt nyernek, és hódoljanak meg János királynak, kinek a török vissza fogja adni az egész Szerémséget.⁴⁾

Ferdinánd pártjáról többen kísérletet tettek hatástalanná tenni *Laszky* levelét. *Bakics Pál* többi között kimutatta, hogy *Laszky* megbízhatlan ember, kinek nem lehet hitelt adni.

¹⁾ A pécsi prépost névsorának végén áll: „Et alii plures, dominorum qui interfuerunt, servitores, quorum nomina notari non potuerunt.“

²⁾ Herbath Simon január 7-én írja *Jurisch Miklósnak*: „Plures fuere familiares Romane Maiestatis, quam Johannis.“ A pécsi prépost pedig január 10-én Ferdinándnak: „Vidimus, qui illuc convenerunt, fuisse potius partem fideles Maiestatis Vestre.“ Mindkét levél eredetije a bécsi t. levéltárban.

³⁾ Thurzó Elek 1538. január 24-én, midőn *Pekry Lajos* elfogott, a vádpontok között kiemeli: „Quod cum Joanne sub conventu Kenesiensi, conjunctim cum *Valentino Therk*, tractaverit, et si prestari per Johannem potuissent, que erant promissa, discedebat a fidelitate Maiestatis Vestre.“ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

⁴⁾ *Laszky* levelét nem ismerjük. Szólnak arról a pécsi prépostnak és a német biztosoknak többször idézett levelei.

Azonban e levél tartalmának más oldalról érkezett hírek valószínűséget kölcsönöztek; sőt János párhívei hirdették, hogy az angol király és a német fejedelmek is hajlandók vele és a törökkel szövetségre lépni. ¹⁾

A kenesei gyűlésen egybegyűlt rendek egy része, ezen hírek hatása alatt, megerősítve látta magát abbeli meggyőződésében, hogy a török részéről fenyegető veszélyt másként nem lehet elhárítani, mint úgy, ha a nemzet szövetségre lép a szultánnal. Ez eszme még Ferdinánd pártjának körében sem volt egészen népszerűtlen; többen úgy nyilatkoztak, hogy ők „a török és a német között semmi különbséget nem tesznek.“

A török szövetség ellen leghatározottabban *Tahy János* lépett fel, ki Ferdinánd ügyében több mint tízszer emelte szavát. ²⁾

Egyébkint a gyűlés sem a török szövetség, sem a két király irányában követendő eljárás iránt nem határozott. Ferdinánd magyar tanácsosainak követői — a pécsi prépost és Besseney — reábírták a gyűlést, hogy miután az ország legelőkelőbb főurai nem jelentek meg, a fenforgó fontos ügyek elintézésére egy újabb gyűlést hívjon egybe. ³⁾

¹⁾ A pécsi prépostnak és a német biztosoknak idézett levelei alapján.

²⁾ Herbáth Jánosnak fennebb idézett levele alapján.

³⁾ Zalay és Majláth január 5-én Keneséről írják Ferdinándnak „Cum autem Nuncii dominorum in ipsum Conuentum ad nos venissent, nos hortantes, ut istum Conuentum ad alium terminum prorogaremus, . . . cum aliis fidelibus Maiestatis Vestre, ita nos hic gessimus, quod Conuentum ipsum . . . distulimus.“ — *Herberstein* és *Beck* január 11-én: „Dahin beslossen worden, das dem Lannd in khainen fueglichen weg geholfen muege werden, dann das sich die Ungern von paiden Partheyen mit ainander verainen, dieweil Sy aber jetz in so khainer anzal vorhanden gewest,“ ez más gyűlésre halasztatott. — Ferdinánd január 21-én V. Károlyt értesíti: „Ya serui a vuestra magestad como . . . la dicha dieta no tuuo effecto, porque faltaron della las personas principales . . .“ Ugyanő február 20-án Máriának: „Peu de personnaiges sont comparuz, dun couste ny dautre. Quoy voiant ilz en ont remis une autre a la saint gregoire prochain.“ A két előbbi levél a bécsi t. lev.; a harmadik Brüsseli Okmánytár. I. 151. l.; a negyedik *Gévaýnál*. Gesandtschaft König Ferdinands I. an Sultan Suleiman I. 1531—1532. 69. l.

A kenesei rendek ennekfolytán az ország összes főpapjait, urait, megyéit és városait meghívták a márczius 12-én *Berenhidán* tartandó országgyűlésre, melyen „mit régóta óhajtának és sokszor elhatároztak, véget vessenek az országban dúló pártharcoknak és szakadásnak, a két uralkodó közül egyértelműleg ahhoz csatlakozván, ki az országot megvédeni, és a nemzet szabadságait fentartani képes leend.“¹⁾ A rendek, kik e gyűlést kihirdették, kötelezték magukat, hogy személyesen, és lehetőleg nagyszámú fegyveresek kíséretében, fognak Berenhidán megjelenni.²⁾

A berenhidai gyűlésnek ugyanazon rendeltetése vala, mint a keneseinek: véget vetni az ország megosztásának, s kivinni, hogy a két uralkodó közül az egész nemzet ahhoz csatlakozzék, ki az országnak védelmet és békét képes biztosítani.

A többség, úgy látszik, őszintén kívánta, hogy Ferdinánd képes legyen ezen biztosítékot nyújtani; azonban ha ismételt ígéreteit most sem teljesítené, ellenben János király a szultánt reábirná, hogy a véghelyeket adja vissza, és állandó békét engedjen, el voltak határozva Jánoshoz csatlakozni. Végre azon esetre, ha sem Ferdinánd, sem János nem felelne meg a rendek várakozásainak, készek voltak egy harmadiknak hódolni meg.³⁾ És most többen a *lenyget királyt* hozták szóba.⁴⁾

Hogy pedig a berenhidai gyűlés képes legyen feladatát késedelem nélkül megoldani, már Keneséről küldöttek követeket a két uralkodóhoz.

Ferdinándhoz Both Ferencz és Dolgos András küldettek.

¹⁾ A Pozsony megyéhez intézett meghívólevelet közli *Korachich*. Supplementum. III. 146. l.

²⁾ Herberstein és Beck január 11-én írják: „Si haben sich auch auf den Convent entslossen, auf das ein Jeder auf das Sterkhest, so er mug, khunen solle.“

³⁾ Herberstein és Beck idézett levelében. És Montfort gróf dátum nélküli levele. Brüsseli Okmánytár. I. 148. s kk. II.

⁴⁾ Herbath Simon január 7-én Keneséről írja Jurisich Miklós-nak: „Romana Regia Maestas parum quid spei in hungaros locare potest; hec namque est ipsorum concors mens, unum solummodo se velle habere regem Quidam eorum Regem Polonie volunt.“

Ezek hivatta voltak a királyt emlékeztetni arra, hogy a rendek szabad elhatározásukból választották királyukká, s tőle ez alkalommal biztosítást nyertek, hogy országukat és szabadságukat meg fogja oltalmazni; mindazáltal hosszas távolléte következtében, az ígért védelem elmaradt, sőt súlyos nyomorúságok érték őket. Emiatt kényszerítve látták magukat Berenhidára országgyűlést hívni egybe, hogy ott megmentésükről tanácskozzanak. Felkérlik tehát a királyt, parancsolja meg az ország rendeknek, hogy jelenjenek meg Berenhidán; de maga is küldjön oda biztosokat, kik által adja értésükre, mikor és mily módon szándékozik az ország védelméről gondoskodni; ¹⁾ egyúttal eszközölje ki a pápánál és a császárnál, hogy ők is küldjenek a berenhidai gyűlésre követeket. ²⁾

János királyhoz Hédervári István küldetett, hogy előadja, miszerint az ország jelen állapotában nem maradhat tovább; ha tehát meg akarja tartani a trónt, eszközölje ki a törököktől a véghelyek visszaadását, és mentse meg az országot további veszedelemtől és nyomortól; erre nézve pedig a berenhidai gyűlésre küldendő követek által adjon megfelelő választ. ³⁾

A kenesei rendek a *császári követnek* hozzájuk intézett iratára, a pécsi prépost és Besseney által válaszoltak; ⁴⁾

¹⁾ A kenesei gyűlés által követei részére adott utasítás, és a követek előterjesztése nem ismeretes; tartalmát a királyi válaszirat resumálja.

²⁾ Ezt Ferdinánd február 20-án írja Máriának. Gévay. Gesandtschaft Ferdinands I. an Suleiman I. 1531—1532. 69. l.

³⁾ Ezen küldetésről említést tesznek Zalai és Majláth január 5., a pécsi prépost január 10., Herberstein és Beck január 11-ikén Ferdinándhoz intézett leveleikben. — Ferdinánd pedig február 20-án Mária királynét értesíti, hogy Jánoshoz követ küldetett „pour lui faire dire les maux, quilz ont supporte et supportent, et quilz ne peuvent plus demeurer ainsi, le exhortant aussi, puisque il se veult aider du turc, quil face avec lui, quil veuille restituer tout ce quil occupe des frontieres, reserve nanderalben et sabatz, et que a la reste il poruive et mette remede aux oppressions et dommaiges, quilz pourroient plusauant recevoir, et que moyennant ce ilz se rendront en son obeissance.“ Gévay. 69. l.

⁴⁾ A kenesei rendeknek 1532. január 5-én a pécsi prépost és

örömüket és hálájukat tolmácsolják, hogy a császár róluk, elhagyatott állapotukban megemlékezett; kéri, segítse őket, nehogy a török igája alá jussanak, és küldjön követeket Berenhidára, kiknek feltárhassák szenvedéseiket, és a veszélyek elhárítására igénybe vehessék közreműködésüket. ¹⁾

A két király, a pápa ²⁾ és a császár mellett, még *Lengyelországnak*, ³⁾ és az *ausztriai tartományoknak* rendeit, ⁴⁾ *Moldva- és Oláhország* vajdáit szintén meghívták a berenhidai gyűlésre. ⁵⁾ Ekként a szomszéd hatalmak és népek követeinek jelenlétében és tanácsával ohajtották a magyar állam legfontosabb kérdéseit megoldani.

A kenesei rendek a *bosniai basához* is küldöttek követet, valószínűleg a végett, hogy őt felkérjék, miszerint a berenhidai gyűlésig ellenséges fellépéstől tartózkodjék. ⁶⁾

Besseney részére adott megbízólevele, egykorú másolatban, a bécsi t. levéltárban.

¹⁾ Ezt Montfort gróf jelenti Ferdinándnak. Dátum nélküli levele a Brüsseli Okmánytárban. I. 148. l.

²⁾ A kenesei gyűlésnek válasza a pápai követ levelére nem ismeretes.

³⁾ A kenesei gyűlésnek Lengyelország rendeihez intézett meghívólevelét közli *Dogiel*. Codex Diplomaticus Regni Poloniae. I. 130. l.

⁴⁾ Beck Márk január 15-én Bécsből írja Ferdinándnak: „Bakith Paul hat mir angester disen hierin verschlossenen brief zugeschickt vom Rakosch zu Kenesse ausgangen, an ain landtschafft in osterreich under der enns, mit dem anzaigen, das sy ain landtschafft piten ire gesandten auf den kunftigen Raggosch . . . zu schicken.“ Eredetije a bécsi t. levéltárban.

⁵⁾ *Herberstein* és *Beck* január 11-én írják: „Sy haben auch baiden walachischen weyda solchen tag verkhindt, unnd Sy auf solchen khunfftigen Conuent, als der Cron hungern zuegehörund erfordert.“ Ferdinánd királyt akként értesítették, hogy e meghívást János hívei javasolták; január 21-én írja: „Han acordado . . . juntar . . . los dos waybodas de Walaquia y Moldavia, los quales vienen con ynvencion de dicho Juan de Scepusio, para dar mas calor y animo a los Ungaros, prometiendo, que les ayudaran a cobrar los confines.“ Brüsseli Okmánytár. I. 151. l.

⁶⁾ *Herberstein* és *Beck* idézett levelében olvassuk: „Est ist auch ainer zum Wascha in Bosnen zu ziehen verordnet worden, was aber demselbigen beuollen, haben di gesantten nit erfragen mügen.“

A kenesei gyűlés eredménytelen feloszlását a két uralkodó kedvező fejleménynek tekintette. Azonban párhíveik nem mindannyian osztoztak e felfogásban. Többen, kik a nemzet egyesülését hazafiúi lélekkel hön óhajtották és lehetségesnek hitték, élénk fájdalommal látták reményeik meghiúsulását. Ilyen volt, a többi között *Brodarics István* püspök. Ez és a rokonérzelműek most végső reményüket a berenhidai gyűléshez kapcsolták. ¹⁾

VI.

A berenhidai gyűlésnek feladata ugyanaz volt, amely miatt a kenesei gyűlés összehívott: az egész nemzetet egy királynak, és pedig a két vetélytárs közül annak elfogadására birni, ki az országnak védelmet és állandó békét képes biztosítani.

Ferdinánd tanácsosait, kik Pozsonyban egybegyűlve várták a kenesei gyűlés eredményét, két oknál fogva aggasztotta a berenhidai gyűlés. Először, tudták, hogy uralkodójuk nem lesz képes a rendek által kívánt biztosítékot megadni. Másodszor, attól tartottak, hogy az ellenpárt ármányai és a török pártfogás kilátása a rendeket János pártjára vonják, még akkor is, ha ez pusztá ígéreteknél nem fog egyebet nyújtani. ²⁾

¹⁾ Brodaries ezen fájdalmát és reményeit tolmácsolja levelében, melyet Tomiczki lengyel cancellárhoz intézett. Megtudjuk ezt Tomiczkinak 1532. ápril 10-én Krakkóból Brodarieshoz intézett válaszából. „Illius — úgymond — de pacificando . . . Hungarie regno desperatio ingenti me dolore et animi perturbatione affecit, . . . nam cum hactenus regum animi in his, que minima sunt, ab invicem dissentiunt, et proceres Regni Hungarie ad unitatem non redeunt, nescio quid mihi in spe future pacis vel tranquillitatis polliceri debeam . . . Expecto adhuc, an congregacio regni procerum, de qua hic apud nos dicitur, aliquam certam consensionem voluntatum et consiliorum illorum coniunctionem inducat.“ (A pétervári cs. könyvtárban.)

²⁾ *Herberstein* és *Beck* január 11-én Pozsonyból írják Ferdinándnak, hogy a magyar tanácsosok félnek „das .dieser Conuent Euer Königlich Maiestät, mit dem allerhochstem zuwider sein mechte, denn Sy sorgen, das in diser Sach ain pöse pracktick steek, die der gemain man noch nit verstee. Nemblich, das Sy an Euer Königlich

Ennekfolytán azt javasolták uralkodójuknak, hogy törekdjék a berenhidai gyűlést megghiúsítani. Ezen czél elérésére a következő tervet javasolták: a lengyel király és a szász herceg — kik mint közbenjárók magukra vállalták Ferdinánd és János kibékítését — hívják fel mindkét uralkodót, hogy miután a berenhidai gyűlés a béke létrehozását veszélyeztetné, alattvalóikat a megjelenéstől tiltsák el.

Azon esetre, ha a két uralkodó erre rá nem áll, a király a gyűlés megtartását ne akadályozza; igyekezzék Török Bálintot és Bakics Pált, igényeik kielégítése által, szorosan ügyéhez csatolni, és bízza meg tanácsosait, hogy híveivel és az ellenpárttal alkudozásba bocsátkozzanak. Továbbá bírja reá a pápát, a császárt, Csehország és Ausztria rendeit, hogy Berenhidára küldendő követeik által igérjenek segélyt a magyar rendeknek, és hívják fel ezeket, hogy hozzá (Ferdinándhoz) csatlakozzanak. ¹⁾

A pozsonyi tanácsosok véleménye teljesen találkozott Ferdinánd király felfogása- és óhajlásával. Oda működött, hogy a berenhidai gyűlést megakadályozza; evégből felkérte V. Károlyt, hogy a lengyel királyt és a szász herceget bírja reá, miszerint a berenhidai gyűlés meggátlására czélzó, a magyar tanácsosok által javaslatba hozott, lépést tegyék meg. Hogy pedig híveit megnyugtassa és annál biztosabban visszatartsa a berenhidai gyűléstől, maga készült *országgyűlést* hirdetni.

Midőn tehát február 11-én a kenesei gyűlés követeit fogadta, ezeknek előterjesztésére következőképen válaszolt. Hálásan ismeri el ugyan, hogy a magyar rendek királylyá választották; azonban figyelmezteti őket, hogy őt Magyar-

Maiestät unmugliche hilf und sachen begern werden, und so nun Euer Königlich Maiestät dasselbig nit volziehen wurde, so werden des Turgen, pader wallachisch weyda, unnd des Janusch Poten da sein, sich erpieten, das Innen der Turgek alle granitz disshalb der Saw . . . übergeben, Ine den Janusch zu seinem Gubernator pleiben lassen, und fürhin und albeg ainen ungern und cristen fürsetzen. Auf solche erpieten sey zu besorgen, das der gemain man durchaus das annemen werde.“

¹⁾ Herberstein és Beck január 11-én pártolólág értesítik Ferdinándot a magyar tanácsosok javaslatairól.

ország isteni és emberi jog alapján megillette. Ő mindent megtett, mi által jólétüket előmozdíthatni vélte; fájdalommal értesült tehát, hogy távolléte alatt nagy károkat szenvedtek. De meg van győződve, hogy e bajokat és veszélyeket elháríthatták volna, ha egymásközött nem támasztanak pártviszályokat, és állandó hűséggel ragaszkodnak királyukhoz. Távollétének oka egyedül az volt, mert a keresztény fejedelmektől és saját népeitől személyesen akart segílyt eszközölni ki. És már néhány nap múlva látni fogják az előnyöket, melyeket távolléte alatt hazájuknak biztosított. De bár a segíly, melyet eddig is szerzett, nem jelentéktelen, igyekezni fog, hogy a közelebb tartandó birodalmi gyűlésen még nagyobb eszközjön ki. Ezen gyűlés befejezése után, szent György napjára egybehívandja a magyar országgyűlést, a melyen személyesen megjelenik. Ennekfolytán a berenhidai gyűlés megtartása nincs indokolva, és felhívja az ország rendeit, hogy azt megelőzve, az általa szent György napján megtartandó gyűlésre jelenjenek meg, hol nemcsak előadásából megérteni, hanem tényleg és kézzelfoghatólag látni fogják azt, mit távolléte alatt Magyarország védelmére és megmentésére tett. ¹⁾

Mindazáltal Ferdinánd attól tartott, hogy a berenhidai gyűlés megakadályozására irányult igyekezetei nem fognak eredményre vezetni. Emiatt a császárt és a pápát felkérte, hogy a berenhidai gyűlésre követeket küldjenek. ²⁾

V. Károly sietett öccsének mindkét kívánságát teljesíteni. Passaui biztosai által megkereste a lengyel királyt és a

¹⁾ Az 1532. február 11-én kelt k. választirat fogalmazata a bécsi t. levéltárban.

²⁾ Ferdinánd január 21-én Insbruckból írja a császárnak: „Hemos aca pensado en el remedio, el qual es desbaratar y ympedir la execucion de la dicha dieta.“ A lengyel király és a szász herceg: procuren a persuadirnos, a mi y al baiboda, que esortamos a los Ungaros, cada uno los de su parte, que no acudan a la dicha dieta . . . Para abundar de cautela, si por ventura, esta diligencia no bastare, a ympedir y revocar la dicha dieta, sera bien, que Vuestra Majestad embie una persona de su consejo, para que juntamente con el conde de Montfort comparezca en ella, y ambos se ayuden a enderezar las cosas a nuestro proposito, en nombre de Vuestra Magestad.“ Brüsseli Okmánytár. I. 152. l.

szász herceget; mily eredménynyel, nem tudjuk. Ugyanakkor Ferdinándnak egy, a berenhidai gyűlésre küldendő császári követ részére kiállított, betöltetlen megbízólevelet küldött; tetszésére bízván a császári tanácsosok közül azt választani, kit legalkalmasabbnak tart. ¹⁾

Ferdinánd hasonlóan hűn ohajtotta, hogy a berenhidai gyűlésen a *pápa követe* is jelenjék meg. ²⁾ A császári ügyviselők és a nagy tekintélyvel bíró Burgio Antal, ³⁾ oda hatottak a római cúriánál, hogy VII. Kelemen pápa tekintélyének egész súlyát érvényesítse Ferdinánd ügyében, és határozottan hívja fel a berenhidai gyűlésen megjelenő rendeket, hogy hozzá csatlakozzanak és Jánost királyul többé el ne ismerjék.

A pápa hajlandó volt ugyan Ferdinánd ügyét felkarolni; de nem tartotta czélszerűnek az ellenpárttal nyíltan szakítani,

¹⁾ V. Károly 1532. január 29-én írja Ferdinándnak: „Il me semble bien conforme a vostre aduis de empecher la diette de Werenhida, et a cest effect vous envoye les lectres, que desirez aux commissaires pour Passau. Et desireroye bien auoir personnaige qualliffie, comme besoing seroit, pour y enuoyer, selon que mescriuez. Vous fere emplir les lectres, que vous envoye au blanc, sur tel personne, que bon vous semblera, avec linformacion necessaire au cas.“ Ugyanott. 154. l. Egyébkint *Montfort* gróf már január 11-én írja Ferdinándnak, hogy ő a berenhidai gyűlésen megjelenik; de előbb Innsbruckba megy, hogy ott utasításokat kérjen. Levele a bécsi t. levéltárban.

²⁾ Közvetlenül a kenesei gyűlés után, az ide küldött pápai nuntius, *Pimpinelli* rossanói érsek, el volt határozva, hogy Berenhidára elmegy. Erről január 12-én értesíti Ferdinándot Pozsonyból, hol Várday Pál esztergomi érsekkel találkozott, s ezt Ferdinánd pártjára átvonni igyekezett. (Január 10 és 12-én Ferdinándhoz intézett levelei a bécsi t. lev.) Azonban, úgy látszik, Ferdinánd nem viseltetett iránta teljes bizalommal, miután a kenesei gyűlésen bizonyos neutrális, pártatlan állást készült elfoglalni, melyet Berenhidán sem volt hajlandó elhagyni. *Beck* és *Herberstein* 1532. január 11-én Pozsonyból jelentik Ferdinándnak: „Ist der Pabstlich Orator der Maynung gewest, sein sachen zu handln als neutralis; nun sieht aber di Rät, noch unns, selches nit for guet an; sonnder achten fur not und gut, das babstliche Heyligkeit offenbar lass verhandln von Euer Königlich Majestät wegen, das Euer Königlich Majestät bey dem Reich bleiben möge.“ A bécsi t. lev.

³⁾ Ugyanaz, ki H. Lajos magyar király udvaránál oly jelentékeny és jótékony tevékenységet fejtett ki.

és szorosan közvetítő politikát szeretett volna folytatni. Evégből a császári ügynökök előtt hangsúlyozta, hogy ha egész határozottsággal Ferdinánd mellett működik, elveszti a Jánospártiak bizalmát; és ezek kevés súlyt fognak tulajdonítani azon felhívásának, hogy a török szövetségtől ovakodjanak, ha látják, hogy első sorban Ferdinánd érdeke lebeg szemei előtt.

A pápát álláspontján megerősítette János király követe, ki épen ekkor Rómában tartózkodott, s kit Franciaország, Anglia és Velence követei, úgyszintén némely bibornokok hathatósan támogattak. ¹⁾ Ennek következtében teljesítette ugyan Ferdinánd kérelmét, és *Antonio de Hispello* választott jesii püspököt a berenhidai gyűlésre követévé nevezte; ²⁾ a

¹⁾ Burgio Antal 1532. február 15-én Rómából Ferdinándnak jelenti: „Papa misit ad me Sangam Secretarium, confirmando id, quod mihi dixerat Sua Sanctitas, et quod sit propensa ei satisfacere, tamē quod confidenter aperiret mihi, quod cogitaverat, videlicet nescire se, quomodo poterit nuntius suus tam aperte in illo conventu proponere illam partem, quod excluso totaliter Vayvoda, totum Regnum habeat Majestatem Vestram solum dominum, et quod hoc posset facere diffidentiam Suam Sanctitatem in tractatu concordiae, et quod etiam in caeteris non crederet Suae Sanctitati persuadenti, ne adhaerent Turcis, videntes finem suum esse, ad solam vestram Maiestatem. Respondi, quae debui, et quanta mala posset facere hoc, si ostenderet se neutralem, et aperte non faceret juxta petitionem vestrae Maiestatis . . . Deinde ivi ad Pontificem . . . In fine Sua Sanctitas dedit bona responsa, et quod omnino bene expediret D. Antonium, qui jam recessit . . . Dixit mihi Musetula, tales esse operationes Gallorum, Anglorum et Venetorum, . . . ut omnino Maiestas Vestra dimittat hoc Regnum Vayvodae . . . non cessent omnia tentare etiam apud Papam.“ *Buchholtz. Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten. IX. 106. l.*

²⁾ VII. Kelemen pápa 1532 február 12-én írja Ferdinándnak: „Et antea venerabili fratri Vincentio Archiepiscopo Rossanensi, nuncio apud te nostro mandaveramus, ut ad Conventum Hungaricum se transferret, et nunc cognito Tuae Serenitatis novo desiderio, dilectum filium Antonium, electum Esium, Praelatum nostrum domesticum, qui has tibi reddet, ad dictum Conventum nuntium nostrum mittimus . . . Cui cum plenissima mandata dederimus, prout a Serenitate Tua optari videbanus, ad Te, et ipsum Conventum, privatinque ad singulos dicti Conventus perferenda . . .“ *Buchholtz. IX. 108. l.*

magyar rendekhez intézett két levélben Ferdinándot „a magyarok királyának czímezte,“ és a török szövetség gonoszságát és veszélyeit hangsúlyozta; mindazáltal tartózkodott a rendeket Ferdinánd elismerésére világos szavakkal felhívni. ¹⁾

A pápai követ idejekorán indult ugyan utnak. Azonban, miután a király magát a berenhidai gyűlés meghíúsítására határozta el, sem ő, sem a császár követei nem utaztak Berenhidára.

Ezalatt Ferdinánd magyarországi tanácsosai mindent megtettek, hogy a kitűzött czélt elérjék. Leginkább azon urakat igyekeztek megnyerni, kik a nemességre irányadó befolyással bírtak, s emiatt ezekkel értekezletet kívántak tartani. *Thurzó Elek* országbíró már február elején egy udvari emberét Varasdra küldötte, hol *Pekry Lajos* menyegzőjén nagyszámú főurak jöttek össze; többi között: *Sulyok György* pécsi püspök, *Battyányi Ferencz*, *Török Pál*, *Majláth István*. ²⁾ Ezeket a királyi tanácsosok nevében felkérte, hogy velük februárban a Csallóközben találkozzanak. ³⁾

De ezek, bár készeknek nyilatkoztak a tanácsosokkal találkozni, az általuk kijelölt helyet és napot nem fogadták el, s e helyett *Pápát* és márczius 8-át jelölték ki. ⁴⁾ Ezt ismét a tanács-

¹⁾ Burgio Antal fönnebb idézett levelében írja Ferdinándnak: „Brevia duo ad conventum Hungaricum, sunt secundum duas copias annexas, alia brevia credentialia portat ad Maiestatem Vestram et ad Caesaream. Aliud Breve in forma patentis portat simpliciter ad omnes Reges, et principes, et alios; et hoc factum est, ne Papa scribat Waywodae tanquam Regi Hungariae, et tamen si opus sit loqui cum Waywoda, et ita videretur Maiestati vestrae, quod sub illo Brevi generali habeat credentiam. Si potuissent illa duo Brevia ad Conventum Hungaricum haberi in meliori forma, fuissent habita; visum fuit Sanctitati Suae et Caesareis, ita sufficere.“ Buchholtz. IX. 105. l. A magyar rendekhez intézett két pápai irat egykorú másolata a bécsi t. levéltárban.

²⁾ Ezek és *Pekry Lajos* írták alá a *Thurzó*hoz intézett választ.

³⁾ *Thurzó Elek* Sempáteről február 16-án írja a királynak: „Speramus, quod ad petitionem nostram, pars maior istorum procerum in insula futura feria quarta nobiscum convenerit.“ Eredetije a bécsi t. levél.

⁴⁾ Február 13-án Varasdon kelt, a fönnebb megnevezett hat főur által aláírt, válaszuk eredetije a bécsi t. levél.

csosok nem fogadták el; mert attól tartottak, hogy e találkozás helye és időpontja közel lévén a gyűlés helyéhez és idejéhez, könnyen kényszeríthetnek, hogy akaratjuk ellen is, a gyűlésen megjelenjenek. ¹⁾ Ekként a találkozás elmaradt.

Hasonlag hajótörést szenvedtek igyekezeteik, hogy *Török Bálintot* és *Bakics Pált* a gyűlésen való megjelenéstől visszatartsák; mert ezek kijelentették, hogy ezer fegyveres kíséretében fognak oda menni, sőt másokat is reábirdak példájuk követésére. ²⁾

Míg Ferdinánd tanácsosai ezen irányban működtek, *János király* nem ellenezte a berenhidai gyűlés megtartását; sőt a kenesei rendek által küldött követnek kijelentette, hogy Berenhidán bebizonyítandja, miszerint, ha a magyarok egyértelműleg hozzá csatlakoznak, a töröktől visszaszerzi a Száván innen fekvő véghelyeket. ³⁾ Híveinek tehát megengedte, hogy a gyűlésen megjelenjenek, oly kikötéssel, hogy ott mit sem fognak határozni, a fegyverszünet és a neki tett hűségi eskü sérelmére. ⁴⁾ Reméllette, és e remény nem volt teljesen alaptal-

¹⁾ *Thurzó Elek* február 20-án írja a királynak: „Erat nobis spes . . . conveniendum cum authoribus conventicularum in aliquo loco. Illi tamen noluerunt nobiscum convenire ante Dominicam Oculi, hoc est ad Papam, isto vaframento, ut cum esset in propinquo et locus diete, et ipsa conventicula Berenhydensis, velle, nolle, cogemur ire cum eis ad locum.“

²⁾ *Thurzó Elek* Semptről február 29., márczius 5. és 7-én tett jelentést Ferdinándnak a két főúrral folytatott alkudozásairól. Az utolsó levélben írja: „Coegit Dominus Valentinus Therek hunc Comitatum, et pociores et delectos nobiles ire ad hunc Conventum Berenhidensem, quum alioquin contra mandatum Majestatis non erant ituri.“

³⁾ Ezt híresztelte a Keneséről János királyhoz küldött Hedervári, miként *Thurzó Elek* márczius 7-én Ferdinándnak jelenti. A levél eredetije a bécsi t. levéltárban.

⁴⁾ *Nádasdy Tamás* márczius 9-én Budáról írja *Bakics Pálnak*: „Licet Sua Majestas (János) indigebat presentia et opera mea, tamen ex quo promisi interesse . . . diete in Berenhida celebrande, impetravi a Sua Majestate, ut me ad dietam ire permitteret . . . Ea tamen condicione a Sua Majestate dimissus sum, nequid in dieta dieta agerem, quod esset contra inducias et juramentum Sue Majestatis.“ A levél eredetije a bécsi t. levél.

lan hogy a gyűlés reá nézve kedvezően fog fejlődni. ¹⁾ Nem kevésbé meglepő ezekután, hogy míg a berenhidai gyűlést ellenző Ferdinánd király pártjáról számos urak és nemesek jelentek meg ott; ²⁾ János király előkelő hívei közül Berenhidán alig jelent meg más valaki, mint *Nádasdy Tamás*, kit *biztosává* rendelt. ³⁾

A gyűlés, mely márczius 12-kén nyitattott meg, csak rövid ideig tartott.

A kenesei gyűlésnek Ferdinánd és János királyokhoz küldött követei előterjesztették jelentésüket. Eszerint Ferdinánd ígéri, hogy fegyverrel fogja megvédelmezni az országot; János király pedig ajánlkozik, hogy békés eszközökkel biztosítandja fenmaradását. Ferdinánd hívei, kik többségben valának, kivíték, hogy a rendek elhatározásukat a királyi trón ügyében, ismét elhalasztották, és pedig szent György napjáig; hogy a király által kihirdetett országgyűlésen a nemzet meggyőződhessék, vajjon Ferdinánd képes és kész-e ígérétét teljesíteni. ⁴⁾

A gyűlés tehát eredmény nélkül oszlott szét.

¹⁾ *Thurzó Elek* február 8-án írja: „Quod si ex certis indicis liceat animos multorum colligere, videntur in partes Johannis multum esse inclinati . . . (Johannes) sperat se vocandum ad conventum istum in Berenhida, communi omnium assensu. In summa, omnia sunt hic in plena desperatione.“ Ugyanaz február 11-én: „Johannes expectat eventum futuri conventus in Berenhida, non ignarus, quod pauci sint, qui non desperarent, de rebus Majestatis Vestre, et in partes suas videntur inclinasse . . . Ex parte adversarii nichil omititur ad avellendos subditos fideles Majestatis Vestre.“ Ugyanaz február 20-án: „Vereor, quod diabolus intrauit in cor aliquorum, qui nescio quas prefecturas et commoda ambiunt, et credunt Majestatem Vestram jam omnino nihil posse.“

²⁾ *Thurzó Elek* márczius 10-én írja: „Ad quam (dietam) ferme omnes pociores subditorum Majestatis Vestre . . . profecti.“

³⁾ *Thurzó Elek* márczius 17-én jelenti Ferdinándnak: „Pauci affuerunt . . . Ex Johannistis praeter Nadasdi nullus praecipuus.“ — János királynak 1532. február 8-án Nádasdy Tamás részére kiállított megbízólevele, eredetiben a budai m. k. kamarai levéltárban.

⁴⁾ *Thurzó Elek* márczius 17-én jelenti: „Accepi hac ipsa hora Conventum Berenhidensem esse solutum, in quo et pauci affuerunt . . . Cum Mtas V. defensionem huic Regno pollicetur, Johannes vero per media pacis Regnum hoc manutenere velle promittat, res est dilata ad festum d. Georgii.“

XIX.

Ferdinánd király pozsonyi országgyűlése 1532. Ápril 2-án.

Azon siker daczára, melyet Ferdinánd politikája, a kenesei és berenhidai gyűlések eredménytelen feloszlása által, kivívott, a helyzet mindenekfelett válságos volt. Legbensőbb hívei sem titkolták előtte, hogy ha végre tényleg nem nyújt védelmet az országnak, nem orvosolja a sérelmeket, nem elégíti ki a nemzet jogos igényeit: a magyar koronát elveszti.

Miután ekként, a fenyegető veszély elhárítására, *positív* tényeket kellett felmutatnia, Regensburgból, 1532. márczius 10-én kelt levelei által, *Esztergomba*, szent György napjára országgyűlést hirdetett; ígervén, hogy itt, a birodalmi gyűlésen Magyarország részére kieszközlött segélyről *személyesen* fog jelentést tenni.¹⁾

Ezen elhatározása kedvező hatást gyakorolt a magyar rendekre, kik most biztosan hitték, hogy az annyiszor ismételt királyi ígéretek valósulásának küszöbén állanak.

Azonban Ferdinánd már néhány héttel utóbb lemondott szándékáról, az országgyűlésen személyesen jelenni meg; valószínűleg azért, mert a német birodalom gyűlésén nem sikerült kieszközölnie az ohajtott segélyt. *Ungnad András* bárót és *Beck Márkot* nevezte biztosaivá, kiknek kötelességükké tette, hogy az országgyűlésen tartandó előadásukban, őt elmaradása miatt mentse ki; hangsúlyozva, hogy egyedül azon oknál fogva maradt még tovább is a birodalmi gyűlésen, mert

¹⁾ A főrendekhez és a megyékhez — melyeknek nemességét „viritim“ hívja meg — intézett meghívólevél fogalmazata a bécsi t. lev. Egy eredeti példány Pozsony város levéltárában.

lehetőleg nagy segílyt igyekezik kieszközölni; hogy ezután a rendeket a királyuk és a kereszténység iránt tartozó kötelességeikre figyelmeztessék, és oly határozatoktól óvják, melyeknek következtében, bár ideig óráig kikerülnék a török kegyetlenségeit, utóbb állandón magukra vonák zsarnok uralmát, és a keresztény népeket is ellenségeiké tennék; míg ellenben, ha oly magatartást követnek, amelyet a király iránti tekintet és hazájuk java követel, Isten jutalmát, a keresztény népek tiszteletét, királyuk kegyelmét fogják maguknak biztosítani.

A biztosok felhatalmaztattak a Jánospártiakkal alkudozásba bocsátkozni, s általában mindent megtenni, hogy az egész nemzet egyértelműleg Ferdinándot királyává fogadja el.

Ha a rendek panaszokat és vádakát hoznának fel a király ellen, a biztosok igyekezzenek azokat megczáfolni. Adják elő, miként fáradozik, hogy a törökök ellen erős sereget gyűjtsön; és biztos reménye van, hogy újabb támadás esetében képes leend a törököket visszaverni, mit János királytól nem lehet várni. Békealkudozások útján is nagyobb előnyöket biztosíthat ő az országnak, mint ellenfele; e tekintetben kész igénybe venni a Jánospártiak közreműködését is, amennyiben ez reá és a kereszténységre nézve előnyös lehet. Magával János királylyal hajlandó volt békealkudozásokat kezdeni; ő és a császár elküldötték biztosaikat Passauba, de János király biztosai elmaradtak. Ennek daczára most sem vonakodik, méltányos feltételek alatt, békére lépni. ¹⁾

A császár, miként Kenesére és Berénhidára, most Esztergomba is rendelt követeket: *Montfort* grófot és *Don Pietro della Cava* császári tanácsost.

Ezek, a Ferdinánd udvarában készült utasítás értelmében, hivatva voltak Ferdinánd elmaradását azon kijelentés által igazolni, hogy a császár tartotta őt vissza Regensburgban, miután szükségesnek látta, hogy a birodalmi gyűlés tanácskozásaiiban, melyek a török elleni hadjárat tárgyában tartatni fognak, részt vegyen. Oda kellett működniök a rendeknél, hogy azok, kik Ferdinánd pártján állanak, hűségükben állhatato-

¹⁾ Az 1532. ápril 11-én Regensburgban kelt utasítás fogalmazata a bécsi t. levél.

sak maradjanak; az ellenpárt tagjai pedig hozzá csatlakozzanak. ¹⁾

A Berenhidára küldött *pápai követ*, *Hispello Antal* jesii püspök a császári követekhez csatlakozott, hogy velük Esztergomban megjelenjék. ²⁾

Azonban Ferdinand későn tudósította magyarországi tanácsosait afelől, hogy nem fog személyesen megjelenni az esztergomi gyűlésen. Midőn tehát a gyűlés megnyitására kitűzött határnap közeledett, és sem a királynak, sem a birodalmi segélyhadaknak érkezéséről tudósítások nem jöttek, a királyi tanácsosok kínos bizonytalanságban voltak a teendők iránt. „A magyarok — írja Apaffy Miklós — a legnagyobb várakozással és biztos reménnyel néznek az országgyűlés és felséged megjelenése elé. Ha e reményben csalatkoznak, vagyis ha felséged a kitűzött határnapra nem érkezik meg, és haderőt sem küld, higye el felséged, ez ügyére nézve a legnagyobb mértékben káros leend. ³⁾ Melegen kérem és ajánlom, ne méltóztassék a kihirdetett gyűlést kevésbe venni és elhanyagolni, hanem rendelkezék akként, hogy szent György napjára személyesen megjelenjék, vagy erős hadsereget küldjön le.“ ⁴⁾

A magyar tanácsosok csak ápril 18-án vették Ferdinánd levelét, melyben őket elmaradásáról értesítette, anélkül, hogy

¹⁾ Az utasítás dátum nélküli fogalmazata a bécsi t. levél.

²⁾ Ferdinánd a k. biztosok utasításában kilátásba helyezi, hogy a pápai követ is megjelenik a gyűlésen. És ápril 22-én Regensburgból Máriának írja: „Ilz sont parti trois ambassadeurs du pape, de l'empereur, et de moy.“ *Géaymál*. Gesandtschaft Ferdinands I. an Szulejman I. 1531—1532. 77. l.

³⁾ „Maiestas Vestra hoc medio attraxit ad se animos omnium Hungarorum tam fidelium, quam infidelium, qui summo desiderio ac spe certissima expectant dictam illam, et presenciam Maiestatis Vestre; que spes si hac vice eos fefellerit, hoc est si Majestas Vestra ad illum terminum non venerit, neque expeditionem aliquam miserit, credat mihi Maiestas Vestra, nullam maiorem et magis damnosam pestem futuram omnibus rebus Maiestatis Vestre.“

⁴⁾ Ápril 15-én Pozsonyból a királyhoz intézett levele. Eredetije a bécsi t. levél.

a hadseregről említést tenne. „Nekünk — válaszolják azok — kötelességünk mindent megtenni, mi hatalmunkban áll, azonban nem remélljük, hogy sokan fognak összejönni, miután felséged ígérte volt, hogy a gyűlésen személyesen megjelenik, és mindnyájuknak bemutatja azon haderőt, melyet az ország védelmére összegyűjtött. Ha Kaczier némi hadakkal megjő, könnyen meggyőzhettük volna a rendeket, hogy a többi sereg is jó utána, és felséged azért nem érkezett meg, mert szervezésével van elfoglalva. Most azonban, miután semmit sem látnak, könnyen azon meggyőződésre jutnak, hogy semmit sem várhatnak.“ ¹⁾

A helyzetet még nehezebbé tette János király magatartása. Ez ugyanis a rendeket eltiltotta az esztergomi gyűlésen való megjelenéstől, ²⁾ és ugyanazon napra maga is országgyűlést hirdetett; miután pedig híveit felszólította, hogy fegyveresen gyülekezzenek, sokan Ferdinánd hívei közül nem mérészeltek Esztergomba menni, attól tartván, hogy János király ezalatt birtokaikat elpusztítja, vagy őket visszautazásuk alkalmával elfogatja. ³⁾ Ekként a kitűzött határnapon csak igen kevesen jelentek meg Esztergomban.

Ily körülmények között a k. biztosok — *Ungrád* és *Beck*, — a pápai és császári követekkel és a magyar tanácsosokkal Pozsonyban tartott értekezleten, abban állapodtak meg, hogy a rendeket, amennyire lehet, Pozsonyba fogják gyűjteni, s a

¹⁾ „Parva spes est fore, ut frequentes convenient; tum quod Majestatem Vestram personaliter expectabant, tum quod pollicita fuerat sese vires, quibus Regnum hoc defenderet, ad eum diem conspiciendas omnibus exhibituram. Si copiae aliquae cum Domino Kaczier venissent, persuadere sibi homines potuissent, maiores subsecuturas, et Majestatem Vestram ideo non venisse, quod in expeditione paranda esset occupata. Nunc quum nihil videant, facile sibi persuadent, nihil esse expectandum.“ A tanácsosoknak felterjesztése Pozsonyból, ápríl 18-án. Eredetije a bécsi t. levél.

²⁾ János királynak 1532. márczius 27-én Zalamegyéhez intézett levele a budai magy. k. kamarai levéltárban.

³⁾ A magyar tanácsosok említik ezt, ápríl 18-iki felterjesztésükben.

gyűlést itt tartják meg; ¹⁾ mire őket a király felhatalmazta volt. ²⁾

A magyar tanácsosok buzgó igyekezetei folytán több főúr és nemes csakugyan megjelent Pozsonyban. Ápril 27-én a következők valának együtt:

Szalahúzy Tamás egri püspök,
a fehértvári prépost,
a pozsonyi prépost,
az egri prépost,
a pécsi prépost,
Thurzó Elek országbíró,
Ferencz szentgyörgyi gróf,
Farkas bazini gróf,
Zokoly András temesi főispán,
Zalay János pozsonyi főispán,
Pempflinger István,
Pekry Lajos,
Bánffy Boldizsár,
Réwai Ferencz,
Réwai István,
Nyáry Ferencz,
Uzobor Gáspár,
Bethlen Elek erdélyi alvajda,
Fyzesmegyeri Imre k. ügyigazgató,
Héncz Máté,
Kwbiny Lénárd,
Amade Mihály,
Sybryk Gergely,
Chelley Márton,

¹⁾ A k. biztosok írják: „Anfenniglich als Sy erindert worden, das auf den auszgeschribenen Tag zu Grann niemandt erschinnen, haben Sy sich, mit Rat pabstlicher Hélylighayt und Kayserlich Majestät Oratoresen, auch den Ungarischen Räten entschlossen, das so vil Unnderthan erraicht mugenn werden, daselbst hin gen Pres-purg erfordert werden.“ Dátum nélküli jelentésük a bécsi t. levél.

²⁾ Az ápril 11-iki utasításban meghagyja nekik, értekezzenek a pozsonyi magyar tanácsosokkal, vajjon nem lenne-e észszerű a gyűlést Pozsonyban tartani meg? s ha igen, felhatalmazta őket arra, hogy a gyűlést oda áthelyezhessék.

Ostrosyeh Miklós,
 Erdewhegy Bénédek,
 Zay Ferencz,
 Konde István,
 Derenchény Miklós,
 Ostffy László,
 Forgách László,
 Aczél Gábor,
 Chorba János.

Több vármegye és főúr követeket küldött, és az urak kíséretében számos nemes ember jelent meg, kiknek nevei a főnnebbi névsorban nem foglaltatnak. ¹⁾

Ápril 27-én tartatott az első ülés, melyet a királyi biztosok nyitottak meg. Megbízólevelük bemutatása után, egyikök a következő előadást tartotta:

Az ország rendei gyakran kérték a királyt, — így szólott — hogy országgyűlést hívjon össze, sőt többen soraikból maguk merészelték gyűléseket tartani. A király ennekfolytán Esztergomba hívta őket össze, hová nemcsak ő, hanem kérésére a pápa és a császár is küldöttek követeket. Miután azonban a gyűlés nem jött létre, ha ebből az országra kár háromolnék, a rendeket terheli a felelősség. Magát a királyt fontos okok, az ország érdekei tartották vissza a birodalmi gyűlésen. Egyéb-kint biztosítja a rendeket kegyelméről és hathatós védelméről; továbbá felhívja, hogy maradjanak hívek, igyekezzenek másokat is pártjára vonni, tegyenek készületeket, hogy vele egyesülve, a töröknek és János királynak ellenállhassanak, az országot megvédhessék és a békét megszilárdíthassák.

Utána előbb a pápa, majd a császár követe szólott. Mindkettő buzdította a rendeket, hogy Ferdinándhoz ragaszkodjanak, és biztosította, hogy küldöik és a keresztény hatalmak Magyarországot nem fogják elhagyni.

¹⁾ A k. biztosok által összeállított és Ferdinándnak küldött névsor czíme: „Domini Proceres, qui Posonium convenerant.“ Nyáry Ferencz neve mellett áll: „Cum Nobilibus non paucis.“ És a névsor végén: „Plerique insuper Nobiles electi Comitatum, et dominorum servitores et nuncii.“ Az irat eredetije a bécsi t. lev.

Másnap, apríl 28-án a rendek, előleges tanácskozás után, felkeresték a pápa, a császár és a király követeit szállásaikon, hogy előterjesztéseikre válaszoljanak. ¹⁾

Ők — mondá szónokuk — méltányolják ugyan az okokat, melyek a királyt arra határozták, hogy a gyűlésen meg ne jelenjék. Azonban a király sem csodálkozhatik afelett, hogy a rendek elmaradtak. Ezek mitsem óhajtottak inkább, mint jelen lenni a gyűlésen, melyen a király személyesen és szembetűnően volt felmutatandó ígéreteinek teljesítését, minélfogva a király hívei mellett az ellenpártból is számosan készültek Esztergomba. Midőn azonban értésükre esett, hogy a király sem személyesen megjelenni, sem hadakat küldeni nem fog: minden reményről lemondva, otthon maradtak, hogy magukat és birtokaikat, ellenségeik, és az ellenség módjára pusztító királyi hadak ellen megvédjék. „Uraságtok — folytatja — hűsége és állhatatosságra intenek minket. Hűségünkről és állhatatosságunkról tanúskodnak azon számtalan csapások, melyek minket mostanáig sújtanak . . . És bár szívesen felednők a multat, félünk, . . . hogy a török hadak megérkeztevel végkép elnyomatunk; és jövőben, sem ő felségének, sem a hazának és a kereszténységnek nem szolgálhatunk. Ha ugyanis ő felsége védelmünkről kellően gondoskodott volna, régóta látnók hatását. Most is, bár mindenfelől érkeznek hírek, hogy a török császár az országot megtámadni szándékozik, ő felsége készülleteiről semmit sem lehet hallani . . . A királyi felség legyen meggyőződve afelől, hogy ha ezen országot meg akarja tartani, hadakat kell küldenie, és kimutatni készülteit. Ha ezt megtette volna, a magyarokat mind megnyeri és az ellenséget elijeszti. Ha ezt nem teszi, Magyarország bizonyosan elveszti. Mert nyíltan kijelentjük Uraságtoknak, hogy ezen országot nem lehet többé levelek, követek, vagy bármily fényes ígéretek által megtartani és oltalmazni; hanem csak tettek és hadak segítségével. Mindent elhiszünk és reméllünk, amit nekünk ígérnek;

¹⁾ A k. biztosok jelentésében olvassuk: „Den XXVIII. tag Aprilis haben die underthanen jeder parthey Oratorn in yedes herberg antwurt geben, und nemblich der Küniglich Maiestät gesandten anfangelich muntlich, nachmals auch schriftlich.“

azonban e bizalom nem segített rajtunk ekkoráig, és nem fog segíteni ezentúl sem, hacsak az ígéretnek nem mennek teljessébe. Ismételve figyelmeztettük már ő királyi felségét, a mi kegyelmes urunkat. és most Uraságtoknak újra kinyilatkoztatjuk: ha a török, ő felsége hadainak megérkezése előtt nyomul Magyarországba, a magyarok kényszerítve lesznek meghódolni a szultánnak, és ő felségének nem lesz joga minket hűtlenségről vádolni. Sőt ha a török hadjárat el is marad, az ország nem képes tovább kiállani azon szenvedést és nyomort, melyeket részint beellenségek, részint ő felsége hadai és szolgálói okoznak. Egy év alatt felemésztetnék mindnyájunk vagyonát, és végpusztulásra jutnánk. A királyi felség az országnak még két fontos véghelyét birja: Temesvárt és Szebent; ha ezek is elesnek, Magyarország és Erdély elveszett; úgy hogy sem ő felsége, sem más uralkodó, e században legalább, többé vissza nem szerezheti. Többször előterjesztettük ő felségének, leveleinkben és küldötteink által, mikép kelljen ezt meggátolni. Azonban kérelmeinket és javaslatainkat nem hallgatta meg. És ha ő felsége nem küld rögtön segílyt, mind Temesvárt mind Szebent kétségkívül elveszti. Uraságtok adják elő tehát ő felségének az ország bajait, hogy végre egész erővel működjék Magyarország megmentésére, melytől a szomszéd országok és tartományok jóléte, vagy veszedelme függ. Legyen meggyőződve, hogy ha késik, Magyarországot és a magyar nemzetet elveszti. És mennyire hátrányos lesz az ő és a császári felség hírére s érdekeire, az utókor érezni és hirdetni is fogja.“¹⁾

A királyi biztosokat nem kevésbé megdöbbenetette ezen erélyes felszólalás. Azon kérdést intézték tehát a magyar tanácsozokhoz, mikép kelljen a fenyegető veszélyt elhárítani? Ezek kijelentették, hogy ők nem ismernek más módot, mint ha a király jelentékeny haderő élén az országban megjelenik; különben a nemzet kétségkívül elpártol tőle.²⁾

A királyi biztosok kijelentették, hogy a rendek üzeneteit

¹⁾ A rendek felterjesztésének eredeti példánya a bécsi t. levél.

²⁾ A k. biztosok jelentésében olvassuk: „Schliessen die Rat dahin, das Sy khain anndern weg wissen, dann das die Kuniglich Maiestät mit gefasster haund khume unnd das Lannd wider einneme

közölni fogják uralkodójukkal; mire az országgyűlés, ismét minden tényleges eredmény nélkül, szétoszlott. ¹⁾

und beschutze, dann diesen lasst und verderben sey meniglich im Land lenger zu erleydenn unmöglich.“

¹⁾ *Ferdinánd* 1532. május 12-én Prágából írja Máriának: „Quant aux ambassadeurs, que sadiete maieste et moy auions enuoye en hongrie, ily sont estez iusques aux confins. Mais vue que tant dung couste, que dautre bien peu dhongrois se sont assemblez pour leffect de la diete, ilz nont passe plus auant, pour le peu dapparence, quil y auoit de faire quelque chose et aussi craignant, que y entrant trop auant actendu, que les choses nestoient en bonne disposition, desplaisir ne leur fust fait a leur personnes; toutesfois ientens bien astant de toutes deux parties, que si lempreur et moy faisons et dressons par bon effect effort apparant pour resister au ture, que tous se ioindront de nostre couste et recoureray mon royaume: Autrement et quilz ny soient autre chose, que parolles, iay peu despoir den pouoir venir au dessus, mais plustot que unaninement se ioindront avec lautre.“ *Géaynál.* I. m. 78. l.

XX.

János király pesti és budai országgyűlései 1532-ben.

I.

János király a berenhidai gyűlés eredménytelen feloszlása után, értesülvén, hogy Ferdinánd Esztergomba országgyűlést hirdetett, nem elégedett meg azzal, hogy annak látogatásától híveit eltiltotta, ezeket biztosabban visszatartandó, ugyan-csak szent György napjára maga is összehívta az ország rendeit; a gyűlés helyéül *Pestet* tűzte ki. ¹⁾

Ferdinánd király, ily körülmények között, nem reméllette többé, hogy az esztergomi gyűlésen az ellenpárt is megjelenik. Mindazáltal hön óhajtotta, hogy a pápai és császári közben-járás hatása János király pártjára is kiterjeszkedjék. Emiatt oda hatott, hogy a pápa és a császár követei a pesti országgyűlésen is jelen legyenek.

És csakugyan Antal jesii püspök Ferdinánd király kívá-natára ápril 17-én Regensburgból Pestre utazott. ²⁾

¹⁾ Úgy látszik, hogy előbb *Túron* kívánta a gyűlést megtartani; vagy egyidőben itt és Pesten szándékozott híveit egybegyűjteni. Ugyanis Ferdinánd Pozsonyban egybegyűlt tanácsosai ápril 15-iki felterjesztésükben írják: „Accedit, quod Joannes pro festo diui Georgii in *Thur* Conventum celebraturus est, ad quem quum suos omnes ultra et citra Tibiscum armatos adessee jusserit . . .“ Eredetije a bécsi t. levél. — *Ferdinánd* ápril 22-én Máriának írja, hogy ő Esztergomba hirdetett országgyűlést és „le vayvoda en a ordonne une autre a pest.“ *Gévaýnál*. Gesandtschaft Ferdinands I. an Szulejman I. 1531—1532. 77. l. És a császári követek részére készült utasítás-ban áll: „Wir auch berichtet sein, das . . . graf hans von Zyps einen sondern Landtag in Hungern gen Pesth auf beschribenen Sand Georgen tag ausgeschrieben.“ Eredeti fogalmazat a bécsi t. levél.

²⁾ Campeggio Regensburgból ápril 16. írja Rómába: „Il Reve-

V. Károly követei pedig, *Montfort* gróf és *Don Pietro della Cava*, megbizattak, ¹⁾ hogy mihelyt Pozsonyba érkeznek, János királytól menvédet eszközöljenek ki, hogy a pesti országgyűlésen megjelenhessenek; és ha mindkét gyűlés, az esztergomi és pesti egyidőben tartatnék, Ferdinándéra maguk helyett mást küldhetnek, de Pesten személyesen kell megjelenniök. Itt hivatva voltak ugyanazon előterjesztést tenni, mint Esztergomban, és felhívni a rendeket, hogy Ferdinándhoz csatlakozzanak, ki hazájuknak nagyobb segílyt, és tartósabb békét képes biztosítani, mint vetélytársa. ²⁾

Azonban a követek nem jelentek meg a pesti gyűlésen, attól tartván, hogy János párthívei körében nem lesznek teljes biztosságban. ³⁾ Egyébkint kétséges, vajjon ezen gyűlés megtartott-e? Kutforrásaink hallgatnak róla.

II.

Az 1532-iki év őszi hónapjaiban ⁴⁾ János király *Budára* hívta össze az ország rendeit. A nemesek, úgy látszik, elég

rendo Eletto d'Esi e ancora qui, credo partirá domane al Rachos, che si fa a Peste, . . . congregato ad instantia del Vayvoda, cosi volendo questa Maiestá del Re de Romani.“ A nápolyi Farneselevéltárban.

¹⁾ A császári utasítás Pestre menendő követekről szól, többes-számban. Az egyik *Montfort*, a másikat említi *Campeggio* említett levelében: „Dicessi, que la Maiestá Cesarea manda don Pietro della Cava al prefato Rachos die Peste.“ Idézett helyen.

²⁾ A fönnebb, az esztergomi gyűlésnél, tárgyalt császári utasítás eredeti fogalmazata a bécsi t. lev.

³⁾ Ferdinánd király 1532. május 12-én. Prágából Mária királynénak írja: „Quant aux ambassadeurs, que sadiete maieste et moy auions enuoye en hongrie, ilz sont estez iusques aux confins, . . . mais ilz nont passe plus auant, pour le peu d'apparence, quil y auoit de faire quelque chose, et aussi craingnant, que y entrant trop auant, actendu que les choses nestoient en bonne disposition, desplaisir ne leur fust fait a leur personnes.“ *Gévaynál*, i. m. 78. l.

⁴⁾ A hónapot, és napot nem vagyunk képesek meghatározni. Mintán *Gritti*, ki ezen országgyűlést megnyitotta, 1532. tavaszán jött Magyarországra és 1533. marcziusban ismét távozott, az országgyűlésnek ezen időközben kellett megtartatni. *Szerémny* — ki ezen gyűlésről részletesen ír, — az időt, mikor tartatott meg, nem említi.

számosan jöttek össze; Erdélyből is jelentek meg követek. ¹⁾

A gyűlést a ferencziek kolostorának egyik teremében *Gritti Alajos*, mint az ország kormányzója nyitotta meg. Olasz nyelven tartott megnyitó beszédében előadta, hogy az országot nagy veszélyek fenyegetik, melyeket egyedül ő maga képes elhárítani; a török pártfogásáról biztosíthatja a rendeket, sőt a Szeremség visszakapcsolását is kilátásba helyezheti; de miután Ferdinánd az ország birtokáról nem akar lemondani, fegyver hatalmával kell őt attól megfosztani. Felhívja a rendeket, hogy a hadi költségekre adót ajánljanak meg. Egyébként megnyugtatta őket aziránt, hogy bár ő maga idegen, az ország kormányában csak magyarokat fog alkalmazni.

Gritti beszédét *Dóczy János* tolmácsolta. A rendek körében élénk visszatetszést szült, hogy a gyűlött idegen ragadja kezeibe az ország kormányát. „A király nem gyermek, — mondák többen — forduljunk tehát ő hozzá!” *Bajoni* és *Bekényi* Jánoshoz küldettek, hogy megtudják akarátát.

A király, ki kényszerítve volt az általa is gyűlött olasznak kegyeit keresni, a rendeket csillapítani igyekezett. „Jól tudjátok — így szólott a küldöttekhez — mikép szolgáltam én a hazának. Ti ellenben, bár négyszer esküvel fogadtatok nekem engedelmességet, ezt nem teljesítettétek. Háromszor árultak el, és ennek következményeit csak a török pártfogásával háríthattam el. Már pedig Gritti volt az, ki részünkre megnyerte a törököt; most tehát, miután ő kormányzótok, ő reá hallgassatok.” *Verbóczy* is, kihez a rendek tanácsért folyamodtak, ugyanazon szellemben válaszolt. ²⁾

Hogy az őszi hónapokban tartatott, következtetjük azon körülményből, hogy Erdélyből ekkor küldettek, Gritti felhívása folytán Budára követek. (Lásd a következő jegyzetet.)

¹⁾ A Kultsár Istvánféle krónikában olvassuk: „1532. Grithy adót kér vala, és ősszel a királlyhoz négy követet bocsátának Budára; a Maros mellől *Tamási Ferenczet*, Udvarhelyszékről *Bálint Gerebet*, Csikból *Lázár Imrét*, Kezdiből Békés Adoriant.” 10. l. Kétségtelen, hogy ezen követ küldés és a Gritti által tartott budai gyűlés összefüggésben van.

²⁾ *Szerémy* munkája az egyetlen kútforrás, mely a budai országgyűlésről szól. Bár Szerémy gyakran alaptalan, piaczi híreket

A gyűlés ezekután megajánlotta a Gritti által kívánt adót: a nemesek, nemnemesek és egyházak ingó birtokai értékének felerészét.¹⁾

vett fel munkájába, az mit ezen országgyűlésről elbeszél, *lényegében* magán viseli a hitelesség jellegét. „Iste dominus gubernator — írja többi között — antequam dum abiret iter aduersum Turciam fecerat congregacionem magnam in Bude inter Hungaros optimates et inter nobilibus Comitatum et ignobilibus. Quodcumque venissent, locum deputauerant in claustro Sancti Joannis Batiste. Et inter regnicolarum intrauit, et cum eo vicegubernator Docy Janus. Erigerat se inter Regnicolas Hungarie, et dicebat opinionem suam sic, ac desiderium cordis sui: „Audiat dilecciones vestras, videtis vestrum in dies periculum venientem super vos scorso et deorso. Ego habeo tantum virtutem potestati mee, quod ad futurum, Deo adiuvante, edomare possum eos. Precipue quidem Cesarem Thurcarum leuiter, quamdiu viuet et regnat cum filiis suis, et post decessum eorum eritis in magna tranquillitate. Quia vobis non erit necesse bellicandi, et insulam regionis Sirmiensis deliberabo vobis. Et deorso hostem nostrum Regem Ferdinandum volo edomere cum vii propriis meis. Ecce videtis domini mei Hungari, quod ego non habeo, et neque habere volo alios in seruitutem vestrarum, solummodo Hungaros, quod si quis ex vestrum cogitaret falsam mihi proposicionem coram magnatibus vestris. Quia jam quod suscepi onus vestrum gerendi ac curam maximam de hac re predicto; sine expensa nil possumus facere.“ Et iste verba domini gubernatoris erat Joannes Docy interpres; et iuxta ipsum semper astabat quasi Satan . . . Contra proposicionem iam dicti gubernatoris nostri Gritti, hic rumor incitata erat in regnicolis. Qui dicebant, quod demum non perfectum. (?) Qui autem dicebant: „Quod non esset durabilis in promissione sua, quia est aliena gens; quomodo nobis esset fidelis?“ et sic de singulis diversimode parabolabantur, ac demum non potuerunt quidquam facere, velle nollo hoc postet quid vult. Alii dicebant: „Quod regem nos habemus; non est puer, sed maturus homo; ergo vertamus ad eum. Quid vult Rex; quod si oportet ei obedire aut non; quia super nos petit respon.“ Et ad Regem miserunt duos legatos unum Baijom Benche, (alium) Bekeny Benche ex nobilibus.“

¹⁾ „Nil aliud, non multum — kívánt Gritti, folytatja Szerémy — sed exceptis magnatibus nobiles, et ignobiles, ac ecclesiam eciam; quilibet prenotati medientem rebus suis, ut patet de auro, de argento, de pecudiibus, de quibus que sub se habet. Et iste sit exigator vicecomes quilibet de comitatu suo . . . Et post congregacionem absolutam, quemadmodum descriperat, ita inceperat exigere.“ 316. l.

XXI.

Erdélyi gyűlések 1531-1534.

I.

1531. elején Szeben, Hunyad, Vingart és Fogaras kivételével, egész Erdély János királynak hódolt. Ezen helyek között Szeben bírt legnagyobb fontossággal; de egyszersmind legerősebb ellenállást fejtett ki. János király, 1531. január 20-án kényszerítve látta magát három havi fegyverszünetet kötni a város lakóival.

Ennek tartama alatt erőt gyűjtött, hogy utóbb az ostromot sikerrel megindíthassa. Evégből marczius havában *Medgyesen* országgyűlést tartott, hol a székelyek 1500 fegyverest és némi pénzsegélyt ajánlottak meg. ¹⁾

II.

János király 1531. július első napjaiban *Medgyesen*, hol személyesen jelen volt, ismét tartott gyűlést. ²⁾ Ezen év végén

¹⁾ Mydonius, a Ferdinándpárti erdélyiek követe 1531. apríl 11-én Bécsből írja Ferdinándnak: „Joannes Vayvoda fuit in Megies . . . Comitum cum Siculis et Saxonibus celebravit, in cum finem, ut Cibinienses obsideret. Siculi obtulerunt aliquam summam pecuniarum et 1500 milites pro auxilio.“ Eredetije a bécsi t. levé.

²⁾ Benkő, János királynak egy 1531-iki június 8-án kelt okleveléből a következő helyet idézi: „Nosque una cum universis Regnicolis, videlicet Nobilibus, Siculis trium generum, et Saxonibus in dicta Congregatione generali (Medgyesini habita) existentibus, sic et taliter sententionaliter et judicialiter decrevimus, quod nequaquam ipsa Sedes Sz. Miklósvára autefatae Sedi Sepsi annecti possit, vel aliquo jure eidem subjacere debeat, sed solius libertate, quam habet, perdurare deberet.“ (Milkovia. II. 127. l.)

szintén tartatott Erdélyben gyűlés, a melyről azonban közlelbi részleteket nem ismerünk. ¹⁾

III.

Gritti Alajos, kit János király Magyarország kormányzójává nevezett, 1532. július 14-ére *Vizaknára* gyűlést hirdetett ²⁾, a melyről azonban részleteket nem ismerünk.

IV.

János király az erdélyi rendeket, 1533 február 23-án Budáról kelt levelei által, márczius 10-én *Medgyesen* tartandó gyűlésre hívta meg, hová Pöstyény Gergely országbírói rendelte biztosává. A meghívólevél csak általános kifejezéssel „az ország súlyos szükségait“ említi mint a gyűlés összehívásának okát. ³⁾ Egyébkint a gyűlés lefolyásáról semmit sem tudunk.

V.

Ugyanazon év szeptember havában Ferdinánd erdélyi hívei kísérletet akartak tenni János király hatalmának megingatására, s e végből gyűlést szándékoztak hirdetni. Tervüket Gerendi Miklós erdélyi püspök által bejelentették Ferdinándnak. Ez azonban nem helyeselte azt, s nem tartotta az idő-

¹⁾ Ezen gyűlésről az egyetlen adatot *Herberstein* és *Beck* k. biztosok 1532. január 11-iki, Ferdinánd királyhoz intézett levelében, bírjuk. Elbeszélvén, hogy a bajor fejedelem követe járt János királynál, ki őt biztosítja, hogy Ferdinánd a német birodalomból segílyt nem várhat, hozzáteszi: „Solches sey nit allain auf dem gehaltenen Conuent (Kenesén), sonndern auch in Sibenburghen auf ainem Lannntag, den der Janusch neulich daselbst gehalten, fürgetragen worden.“ A levél eredetije a bécsi t. lev.

²⁾ *Kövári László*. Erdély Történ. III. 35. l.

³⁾ A Brassó városához intézett meghívólevél eredetije a város levéltárában.

pontot alkalmasnak ellenséges fellépésre, miután épen ezidőben, a Konstantinápolyban megkezdett békealkudozások kedvező eredményt ígértek. Emiatt a király felhívta Thurzó Elek országbíróát és Szalaházy magyar cancellárt, hogy befolyásukkal az erdélyi gyűlés megtartását megakadályozni igyekezzenek. ¹⁾

VI.

A szultán 1534 elején *Gritti Alajost* Magyarországra küldötte, hogy itt a két ellenkirály között a békét létrehozza. Útját Erdélyen át vette. Ide előre küldötte fiát Antalt. Ez ápril 6-án *Tordára* érkezett s Dóczy János kincstárnok által összehívatta az erdélyi rendeket, kikkel atyjának fogadtatása iránt tanácskozott. E gyűlésen a rendek Kún Gotthárdot Erdély főkapitányává választották. ²⁾

VII.

1534. május második felében az erdélyi rendek *Kolozsvárt* készültek gyűlést tartani, hogy itt Laszky Jeromosnak, a János király által kinevezett vajdának hódolatukat mutassák be. Vajjon megtartatott-e a gyűlés, nem tudjuk meghatározni. ³⁾

¹⁾ Az 1533. szeptember 9-én Thurzó Elekhez intézett k. rendelet eredeti fogalmazata a bécsi t. levélt.

²⁾ Tarvisini Museo Ágoston, Gritti Antalnak kísérője, naplójában írja: „Secunda die Pasche . . . Tordam . . . pervenimus. Hic X. aut XII. diebus, aut forte XV. commorati sumus, ex quo D. Dozzi et D. Ant. Dietam cum Transylvanis habuerunt pro aduentu Dni Gubernatoris, cui interfuerunt principales ac praecipui proceres Transylvani. Qui tandem inter se crearunt unum Capitaneum pro Transylvanie republica, qui fuit D. Gottardus Chun, quibusdam conditionibus et stipendio adjectis.“ Kiadta e naplót *Nagy Iván*. Magyar Történelmi Társ. III. 64. l.

³⁾ Laszky János 1534. május 22-én Késmárkról jelenti a lengyel cancellárnak, hogy bátyjától május 11-én Kolozsvár közelében írt levelet vett, „cui — úgymond — ordines omnes Transylvanienses miserunt rursus obviam virum inter ipsos non postremi nominis, de ipsius ad se adventu gratulandum, sed ad ipsum ad Coloswar omnes

VIII.

Gritti Alajos erőszakos fellépése Erdélyben, majd megöletése 1534 szeptember végnapjaiban, komoly zavarokat idézett elő, és János király koronáját is veszélybe ejtette. Ez ennek következtében személyesen készült Erdélybe utazni, és október 18-ára *Tordára* gyűlést hirdetett,¹⁾ melynek határnapját utóbb tíz nappal későbbre halasztotta.²⁾

A gyűlés október 28-án tartatott meg. János király itt, a rendek kívánságának engedve, *Mayláth Istvánt* nevezte vajdává, ki Gritti megöletése miatt nagy tekintélynek és népszerűségnek örvendett.³⁾ A gyűlés Tomori Miklóst, Lázár Jánost és Hegyes Mihályt az, állhatatosan Ferdinándhoz ragaszkodó szebeniekhez követségbe küldötte, hogy azokat felhívja, miszerint János királynak hódoljanak meg. Azonban e felhívás ekkor eredménytelen maradt.

conventuros, et pro debito officioque suo ipsum tanquam voievodam esse excepturos.“ (Az „Acta Tomiciana“ kiadatlan IX. kötetében, a pétérvári cs. könyvtárban.)

¹⁾ A Brassó városához intézett meghívólevél eredetije a város levéltárában.

²⁾ *Wese lundeni érsek* 1534. november 3-án Bécsből V. Károlynak jelenti: „Transylvani statuerunt vayuode locum et tempus conueniendi et celebrandi dietam, presente populo, ut moris est patrie; wayuoda vero et locum pro arbitrio mutauit et alium elegit, similiter et tempus prorogavit.“ (Brüsseli Okmánytár. I. 226. l.) — *Laszky János* pedig a lengyel cancellárnak írja: „Indicta sunt ad festum Simonis et Jude comitia in Hermerschtat.“ (Acta Tomiciana.)

³⁾ A Kulcsár-féle krónikában olvassuk: „János király bejőve szent Simon apostol napján, Thordán gyűlést hirdete mind az három nemzetnek és a vajdaságot Mayláthnak adá.“ 11. l.

XXII.

Horvát- és tótországi gyűlések 1531-1534.

I.

A horvátországi rendek az 1530-ik év február havában tartott gyűlésük ¹⁾ után, még ugyanazon év június 4-én ²⁾ és karácsony ünnepein is tartottak gyűléseket *Varasdön*, hová Batthyáni Ferencz hívta őket össze. A tanácskozmányok eredményéről csak annyit tudunk, hogy némi adót ajánlottak meg Ferdinánd királynak. ³⁾

¹⁾ L. fönnebb a 297. lapon.

²⁾ *Batthyáni Ferencz* Katzianer János k. főkapitánynak 1530. május 30-án Greben várából írja: „Celebrabimus die sabbati venturo Varasдини quandam Diaetam, quae de necessitate erat celebranda, quam tribus diebus perficiemus post sese sequentibus.“ *Kerchelich*. De regno Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae notitiae praeliminares. 356. l.

³⁾ *Torquatus János* corbaviai gróf 1531. június 17-én Novi-gradból Katzianer Jánosnak írja: „Audiuimus Dominum Ungnadium et plures . . . conqueri, qualiter nos aliquas taxas seu dicas illicitas super regnum Suae Majestatis imposuimus . . . Ipsi soli regnicolae deputauerunt festis natalitiis, ut quod est intra Calopum et Sauani a quolibet jobagione dare debeant . . . Dum Congregatio Varasдини erat, dominos et regnicolas D. Franciscus de Batthyan, et nos ac D. Ludouicus Pekry exorauimus, ut aliquo subsidio nos prouiderent; quia vidimus, ut regia majestas pluribus negotiis nobis pro nunc prouidere non possit. Ipsi omnes beneuole omnibus nobis tribus, secundum antiquum regestrum de quolibet fumo per unum florenum promiserunt.“ *Kerchelich*. i. m. 546. l.

II.

1531. július 18-án a horvátországi rendek ismét tartottak — hol, nem tudjuk — gyűlést, melyből *Literatus Márton* Ferdinánd királyhoz követül küldötték.

Általa aggodalmaikat tolmácsolták, amiatt, hogy a János királylyal kötött fegyverszünet oklevelében Horvátország nincs névszerint megemlítve, minélfogva attól tartottak, hogy a fegyverszünet előnyeiből ki lesznek zárva. Emellett ujjal s sürgették a tett hadiszolgálataikért járó díj kifizetését.¹⁾

A király sietett őket megnyugtadni, azon kijelentéssel, hogy miután a fegyverszünet összes birtokaira és alattvalóira terjeszkedik ki, Horvátország és lakói természetesen bele vannak foglalva. A fizetéseket illetőleg tudatta, hogy biztosai Lőrincz napján megjelennek körükben, hogy a számadásokat elkészítsék és kiegyenlítsék.²⁾

III.

Corbáviai János gróf horvátországi bán 1531 nyarán kimúlt. Ferdinánd király nem töltötte be az ekként megürült báni méltóságot, hanem *Tuszkánicki András* knini püspököt, ugyanazon év augusztus 27-én báni helytartóvá nevezte.³⁾

Ez azonnal összehívta a horvátországi rendeket. Azonban a hatalmasabb urak nem jelentek meg, és vonakodtak meghajolni a báni helytartó tekintélye előtt, kinek kineveztetésében, illetőleg a báni méltóság be nem töltésében, sérelmet láttak. A rendek emiatt azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy olyan helytartót küldjön hozzájuk, ki képes legyen az ellenszegülőket megtörni. Együttal előadták panaszaikat a török hadak pusztításai és némely magán sérelmek miatt, melyeknek megszüntetését kérték.⁴⁾

¹⁾ A felirat nem ismeretes. Tartalmát a k. leirat ismerteti.

²⁾ Az 1531. augusztus 8-án Linczből kelt leirat fogalmazata a bécsi t. levél.

³⁾ Közli *Kerchelich*. i. m. 338. l.

⁴⁾ A horvátországi rendek dátum nélküli felterjesztésének eredeti fogalmazata a bécsi t. levéltárban. (Ez az 1535-ik évi iratok

IV.

Ferdinánd király 1532 nyarán *Josefich Ferencz* zengi püspököt Horvátországba küldötte, hogy ott pártját a hűségben megerősíteni, s azokat, kik János királyhoz esatlakoztak, ettől elvonni igyekezzék, és a felmerült viszályokat lecsillapítsa. ¹⁾

A püspök a horvátországi rendeket augusztus 24-re Kladusára hívta egybe. Bemutatta V. Károly és Ferdinánd leveleit, melyeknek átadásával megbízott, és előterjesztette a király kívánatait.

Megjelenése kedvező hatást gyakorolt a rendek hangulatára. „Ha a püspök úr — írják azok — épen alkalmas időben, a viszályok zivatarainak közepette, nem jelenik meg körünkben; ha jelenléte és tapintata által a közöttünk keletkezett visszavonásokat és egyenetlenségeket meg nem szünteti: ezen szerencsétlen tartományt nagy veszedelem érhetne volna.“ ²⁾

A püspök kevéssel utóbb még egy második gyűlést is tartott. ³⁾

közé van helyezve; azonban tartalma, és különösen azon körülmény, hogy Corbáviai János mint nem rég elhunyt, és idősb Zrínyi Miklós mint élő említettik, kétségtelenné teszi, hogy 1531-ben szerkesztetett.)

¹⁾ Frangepán György 1533. július 25-én Czettinből, a királynak írja: „Accepi literas Vestre Majestatis, in quibus continebatur, quod dum anno superiori Franciscum Jozephyth Episcopum Segniensem, ut fideles subditos in obedientia confirmaret, rebelles vero, si qui forent, in partem Sacre Vestre Majestatis adducere conaretur . . .“ Eredetije a bécsi t. lev.

²⁾ A horvátországi rendeknek 1532. augusztus 24-én a k. cancellárhoz intézett irata a bécsi t. lev.

³⁾ Frangepán György fönnebb idézett levelében írja: „Majestatem Vestram veraciter reddo certiore, quod dum anno superiore, prefatus Dominus Episcopus, ex parte Vestre Majestatis, ad hoc Regnum nostrum Croacie venisset, binis Congregationibus suis, una cum aliis Dominis semper interfui; . . . sed tam publice, quam private semper pro suo posse nos monuit et animavit ad Vestre Majestatis servicia.“ Eredetije a bécsi t. lev.

V.

Ferdinánd Jozefich eljárásával nem volt megelégedve. Ellenségei ugyanis bevádolták őt, hogy az általa tartott gyűléseken János király érdekében működött.

Ferdinánd emiatt a horvát- és tótországi rendeknek 1533. június 8-ára Zágrábba gyűlést hirdetett, és biztosokat rendelt — az egyik *Keglevich Péter* volt, — kik a tárgyalásokat vezessék és a zengi püspök hűtlensége iránt nyomozásokat eszközjenek ¹⁾ A püspököt is felhívta, hogy a gyűlésen jelenjék meg. Ez ártatlanságát hangsúlyozva, késznek nyilatkozott engedelmeskedni; de költségért folyamodott, hogy a gyűlésre utazhassék és a védelmére szükséges intézkedéseket megtehesse; egyúttal ohajtotta, hogy a király mindazon urakhoz és nemesekhez, kik a gyűlésen nem fognak megjelenni, nyílt rendeletet állítson ki, mely által kötetelveztesse az ellene emelt vád tárgyában írásban nyilatkozni. ²⁾ A király az utóbbi ohajtásnak eleget tett. ³⁾

A gyűlés csak június 24-én tartatott meg, *Keglevich Péter* elnöklete alatt. Mindenekelőtt felolvastatott a királyi levél, melyben a rendek felhivatnak, hogy a zengi püspök ellen emelt vád alapossága vagy alaptalansága iránt nyilatkozzanak. Ezután felállott maga *Jozefich Ferencz* zengi püspök, és három-

¹⁾ A királyi biztosok egyikéhez intézett levelet *Pray Kollár* kézírataiból közli. *Annales*. V. 263. l.

²⁾ A zengi püspök a királyhoz intézett, dátum nélküli levelében írja: „Heri habui responsum a S. M. V. . . . , qualiter S. M. V. dedisset commissionem suis commissariis, ut ad dietam, que in regno Croatia celebrabitur, a statibus eius regni inquirant de negotiis et loquelis meis, et ut ergo interesse et ibidem comparere teneam, quod quam libentissime faciam. S. tamen M. V. dignetur mihi de necessariis providere expensis . . . nam aliter S. M. nec diete interesse, nec manere, nec aliquo ire possum . . . Preterea S. M., quia plures domini et nobiles interfuerunt tunc, etiam ex hungaris, cum M. V. nuntium agerem, qui huius diete non intererunt, multi etiam de regno . . . non solent personaliter venire, sed aliquem ex suis mittere . . .“ Eredetije a bécsi es. és k. titkos levéltárban.

³⁾ A királyi rendelet fogalmazata, a püspök fönnnebb idézett levelének hátlapjára van írva.

szor egymásután kérdést intézett a jelenlevőkhöz : vajjon van-e tudomásuk arról, hogy akként járt el, mint a királynál vádolták ? *Blágay István* nyilatkozott legelőbb, de kitérőleg. Ennek-folytán a püspök felszólította Keglevich Pétert, hogy intse a rendeket határozott nyilatkozásra. Keglevich megtette ezt. Szavait hosszas hallgatás követte, melyet végre *Pysach György* zágrábmegyei szolgabíró szakított meg. „Én, püspök uram — így szólt — semmi rosszat nem tudok uraságod felől.“ És senki sem találkozott, ki ellenmondott volna. Mire az urak és nemesek írásbeli bizonyítványokat állítottak ki a püspök ártatlanságáról, s azokat megküldötték a királynak. ¹⁾

VI.

1533. szeptember 8-án a tótországi rendek ismét gyűlést tartottak *Zágrábban*. Innen feliratot intéztek Ferdinándhoz, kinek figyelmét felhívták János király tevékenységére, melyet a tótországi rendek megnyerése körül kifejt, és azon zaklatásokra, melyeknek az ő részéről Ferdinánd hívei ki vannak téve. Ferdinánd szeptember 25-ikén kelt válasziratában kiemelte, hogy a török szultánnal folyamatban levő békealkudozások visszatartják ugyan őt az ellenséges fellépéstől; mindazáltal mindent megteend; mi híveinek védelmére szükséges, és már is utasította Katzianer János főkapitányt, hogy a megfelelő intézkedéseket tegye meg. ²⁾

VII.

Ugyanazon év (1533) október 11-én *Thopozkán* gyűltek egybe a horvátországi rendek, és Ferdinánd királyhoz intézett előterjesztésükben panaszt emeltek, egy Rusnovich Péter nevű horvátországi nemes hatalmaskodásai ellen, felkérvén a királyt, hogy ezeknek megszüntetéséről gondoskodjék. ³⁾

¹⁾ Keglevich Péternek és másoknak a gyűlésről szóló, a királyhoz intézett jelentéseiből készült kivonat, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

²⁾ A k. válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

³⁾ A felirat eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

VIII.

Az 1534-ik évben a horvátországi rendek két gyűlést tartottak. Az egyiket november 30-án *Rippach* várában, hová Keglevich Péter hívta őket össze, hogy velük ezen vár erősítményeinek helyreállítása tárgyában tanácskozzék. ¹⁾ Ezek értesülvén, hogy az ő nevükben, bizonyos urak azon kérelemmel fordultak Ferdinánd királyhoz, engedné meg, hogy a horvátországi rendek maguk, saját kebelükből választhassanak bánt; ²⁾ siettek a királyt biztosítani, hogy ez tudtuk és meghatalmazásuk nélkül történt, és hogy ők bizalommal várják a királytól a báni méltóság betöltését. ³⁾

IX.

Az év utolsó napján *Zágrábban* gyűltek össze a horvátországi rendek, és *Zimych Györgyöt* küldötték követségbe Ferdinándhoz, hogy kérelmeiket és panaszaikat a trón zsámolyánál tolmácsolja. ⁴⁾

¹⁾ Keglevich Péter 1534. november 30-án Rippach várából írja Ferdinándnak: „Hysee diebus, quibus jam hic in seruicio V. Mtis in ciuitate eiusdem Ryppach . . . pro fortificanda et munienda ipsa ciuitate . . . cum fidelibus V. Mtis videlicet universitate nobilium eiusdem regni, fuerim . . .“ Eredetije ugyanott.

²⁾ Corbáviai János grófnak 1531 nyarán bekövetkezett halála óta a báni méltóság üresedésben volt.

³⁾ A horvátországi rendek 1534. november 30-án kelt feltejesztésének eredetije a bécsi t. lev.

⁴⁾ A deczember 31-én kelt irat, melyben a királyt Zimych küldetéséről értesítik, a bécsi es. és k. t. levéltárban.

XXIII.

A nagyszombati és pozsonyi országgyűlések 1535-ben.

I.

Ferdinánd király, az 1532-ik év szent György napján tartott pozsonyi országgyűlés eredménytelen feloszlása után, három éven át nem hívta össze az ország rendeit.

Szulejmán harmadik magyarországi hadjárata (1532) alkalmával sikerült ugyan neki a császártól, a német birodalom és saját örökös tartományaiból jelentékeny haderőt gyűjteni egybe; azonban ez a török sereg elvonulása után rögtön szétoszlott, anélkül, hogy a törökkel megütközött, vagy Ferdinándnak János király leküzdésére segílyt nyújtott volna. Ferdinánd ezután békealkudozásokat kezdett a szultánnal, melyek eredményre vezettek; a János királylyal több ízben megújított tárgyalások nem vezettek ugyan állandó békére; de 1534. augusztus 21-én fegyverszünetre lépett vele.

Ezalatt az ország belső bajai és sérelmei orvosolatlanul maradtak; sőt mindinkább növekedtek. A magyar urak emiatt ismételve sürgették az országgyűlés összehívását; annál inkább, mert az országgyűlések, melyek a mohácsi vészt követő években tartattak, az ország védelméről, a török és János király elleni hadjáratokról intézkedtek ugyan, de elmulasztották az ország kormányzati, törvénykezési viszonyait az új helyzet igényei szerint szabályozni. Ferdinánd 1535. nyarán teljesítette kérésüket. Október 4-ére *Nagyszombatba* hívta egybe a rendeket, akként, hogy a főpapok, zászlósok és urak személyesen jelenjenek meg, a nemesek pedig követeket küldjenek. ¹⁾

¹⁾ Meghívólevelet nem ismerünk. A nemesség felterjesztésében

Azonban, miután a k. meghívólevelek későn küldettek szét, mind a főrendek, mind az alsó nemesség soraiból kevesen jelentek meg. ¹⁾

A gyűlést Thurzó Elek királyi helytartó nyitotta meg, október 10-ike táján. ²⁾ Előadta, hogy a király élénk fájdalommal volt tanuja azon szenvedéseknek, melyeket a törökök és a belviszályok az országnak okoztak, s melyeknek elhárítása mindig kiváló tárgyat képezte gondoskodásának. Bebizonyította ezt azon áldozatok által, melyeket a szultán két utóbbi hadjárata alkalmával, az ország védelme érdekében, hozott. Ezentúl is mindent megteend, hogy az ország a törökök pusztításaitól és a belviszályoktól megszabadulván, régi szabadságába visszaállíttassék. Ezt békés uton reméli elérhetni; de ha nem érne czél, biztosan számíthat a császár és a többi keresztény uralkodók hathatós segélyezésére. Ezalatt pedig mit sem fog elmulasztani a belnyugalom helyreállítására; s avégből hívta össze a jelen országgyűlést, hogy a rendek közreműködését is igénybe vegye. ³⁾

Azonban a rendek, mivel — mint említettük — csekélyszámban jelentek meg, nem érezték magukat feljogosítva az ország fontos érdekeiről határozni. Az alsó nemesség azon kéréssel fordult tehát a királyhoz, hogy november 30-ára, Pozsonyba, vagy Nagyszombatba ismét hívja össze az országgyűlést, s jelenjék meg ott személyesen. „Felségednek ezen kegyelmére nem vagyunk méltatlanok; érdemeiket szereztünk arra hűségünk

olvassuk: „Mandaverat M. V., ut in hac dieta vniuersi domini prelati, Barones, proceresque viritim, ex singulis autem Comitatus Majestatis Vestre fidelibus, de ordine nobilium ex pocioribus certo numero electi convenirent.“ Hogy október 4-ére hivattak egybe, tudjuk Sperfogel löcsei krónikájából: „Pro festo Francisci indixerat Ferdinandus Diaetam Tyrnaviam.“ Wagner. *Analecta*. II. 180. l.

¹⁾ Ezt említi a nemesség felterjesztése: „Tam domini ex utroque ordine, quam etiam nos, pauci admodum conveneramus.“ És Sperfogel: „Paucis admodum comparentibus soluta est.“

²⁾ Hogy a gyűlés nem nyitott meg október 4-én, következtetjük azon körülményből, hogy Várday esztergomi érsek csak október 14-én tesz jelentést a királynak a gyűlés lefolyásáról.

³⁾ A k. helytartó előadását resumálja az alsó nemesség felterjesztése.

és ragaszkodásunk által, melyet felséged iránt az elmúlt években tanusítottunk és most is tanusítunk, annyira, hogy nem haboztunk felséged érdekében az atya fia, a fiú atyja, testvér testvére, és barát barátja ellen küzdeni.“ És ez alkalommal is tényleg ohajtották hűségüket kitüntetni: minden jobbágytelek után egy forintnyi adót ajánlottak meg, és készeknek nyilatkoztak életüket és összes vagyonukat feláldozni.

Együttal czélszerűnek látták sérelmeiket azonnal előterjeszteni. Az alsó nemesség különösen háromra irányozta a király figyelmét: a királyi hadak kicsapongásaira, némely urak hatalmaskodásaira, és arra, hogy a magyar érczpenz az ausztriai tartományokból kitiltatott. Továbbá kérték, hogy Esztergomban és a többi végvárakban rendeljen őrcsapatokat; állítsa vissza Tótországban a megzavart rendet; ne engedjen senkit az ország határain kívül levő törvényszék elé idéztetni; szüntesse meg az esztergomi és komáromi kapitányok által felállított vámokat, és tiltsa el Csernohorskyt (Sáros és Szepes megyékben) önkényes adók kivetésétől; teljesítse a felvidéki megyéknek tett ígéreteit; hagyja meg a szarvaskői kapitánynak, hogy hadait ne élelmezze mások birtokaiból; a béketárgyalások vezetésére nevezendő biztosai sorába két magyar nemest is rendeljen; parancsolja meg, hogy mindazok, kik híveinek birtokait erőszakosan lefoglalták, ezeket még a jövő országgyűlés előtt bocsássák vissza.¹⁾

A főrendek csatlakoztak az alsó nemesség kérelmeihez, és kijelentették, hogy szintén elfogadják az általuk megajánlott adót; de hozzátették, hogy ha a király az újabb országgyűlést nem hívja egybe, nem lesznek képesek az adót tetteleg behajtani. Az uralkodó hajokat négy okra vezették vissza, ezek: a töröknek nagy hatalma, mely már az ország szívéig ér; az ország megoszlása; a pártviszályok kíséretében járó számtalan hatalmaskodások; végre a törvénykezés szünetelése. A főrendek egyébkint nem vádolják a királyt, sőt elismerik, hogy trónra lépte óta minden lehetőt megtett, de az ellenségnek túlnyomó hatalma és saját belviszályaik gátolták meg az ország

¹⁾ Az alsó nemesség felterjesztésének egykorú másolata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

felszabadítását; hálásan bevallják azt is, hogy az ő és a császár segélye nélkül, a szultánnak az ország meghódítása bizonyosan sikerült volna. „Hálát adunk Istennek, hogy oly uralkodót adott nekünk, ki bölcseségével és hatalmával elhárította a hazánkat és az egész kereszténységet fenyegető veszedelmet, mit vérünk ontásával és életünk feláldozásával fogunk felségednek meghálálni.“

Továbbá, megjegyezvén, hogy a pártokra oszlott ország nem állhat fön, kéri a királyt, igyekezzék az ország egységét visszaállítani, s ha a békealkudozások meghiúsulnának, vegye igénybe a fegyver hatalmát. Végre esedeznek, hogy nyolcz évi távollét után, jöjün ismét hű rendei körébe; megjelenésétől mind saját, mind az ország érdekeire lényeges eredményeket várnak. ¹⁾

A főrendek és nemesek követeket küldöttek Bécsbe, hogy a királynak a gyűlés határozatait, kívánatait és panaszait előterjeszsek és választát átvegyék. ²⁾

Várday Pál esztergomi érsek sietett Ferdinándot felkérni, hogy az országgyűlés küldötteit fogadja kegyesen, azoknak legalább a két legfontosabb kérdés: a jövő országgyűlés és az érczpenz tárgyában, élő szóval válaszoljon, és kérémeiknek teljesítését ígérje meg; egyúttal tüzetes javaslatot küldött át, mikép kelljen a királyi választ szerkeszteni. ³⁾

A király az előterjesztett panaszokra és kívánatokra a következő módon válaszolt. Ő hadainak többször, és pedig súlyos büntetések terhe alatt, megparancsolta, hogy kártételektől, hatalmaskodásoktól tartózkodjanak; mivel azonban ennek daczára több kihágás történt, a katonaság létszámát leszállította, és kellő intézkedéseket tett, hogy további kicsapongásoknak elejét vegye. Továbbá, jól tudja, mily lényeges előnyök származnának Magyarországra és a szomszéd tartományokra,

¹⁾ A főrendek felterjesztésének egykorú másolata ugyanott.

²⁾ Ezt Várday említi október 14-én a királyhoz intézett levelében. Egyébkint a nemesség előterjesztésének zárszavai is utalnak erre: „Dignetur nos optata relacione remittere graciore.“

³⁾ Várdaynak október 14-én kelt levele és ahoz mellékelt javaslata a bécsi cs. és k. t. levéltárban.

ha Magyarországon jó értékű ércpénz veretnék, melyet a külföldön is nehézség nélkül fogadnának el; ezen okból kezdett ő Bécsben veretni magyar ércpénzt. Nem kételkedik aziránt, hogy az ország rendei is képesek lennének ellenőrizni az ércpénz verését, ha ezt az elhatalmasodott belzavarok nem akadályoznák; így azonban megtörtént, hogy csekély értékkel bíró, vagy teljesen hamisított pénzek hozattak forgalomba, miáltal sokan, főleg Alsó-Ausztriában, megkárosítottak. Emiatt az alsó-ausztriai rendek felkérték, hogy a magyar ércpénz behozatalát tiltsa el, mit ő egyik közelebb tartott tartományi gyűlésen meg is tett; annál inkább, mert ezt a német birodalom fejedelemeivel, az ércpénz tárgyában kötött szerződés is követelte. Ezekután, bár Magyarország érdekeit nem kevésbé viseli szíven, mint többi tartományainak jólétét, a rendek kívánatának, a magyar ércpénz tárgyában kiadott rendelet visszavonását illetőleg, nem tehet eleget. Mindazáltal a német birodalom fejedeleinél és örökös tartományaiban oda fog működni, hogy Magyarországgal, ha itt az ércpénz tartalma és értéke kellően megállapíttatik, az ércpénz elfogadása iránt egyesség jöjjön létre, a mi nemcsak Magyarországra, hanem a német birodalom- és ausztriai tartományokra nézve is, melyek Magyarországgal szoros kereskedelmi viszonyban állanak, előnyös leend. Ez azonban mindaddig nem remélhető, míg Magyarországon, mindenki tetszése szerint verethet pénzt, és a pénzhamisítók a törvényekben meghatározott büntetést kikerülik. Gondoskodjanak tehát a magyar rendek arról, hogy az ország bajai valahára orvosoltassanak, hogy a királyon kívül más senki pénzt ne verethessen, hogy végre azok, kik ez ellen vétének, kérelhetetlenül büntetessenek. Ezáltal nagy mértékben elő fogják mozdítani hazájuk javát.

A király továbbá ígéri, hogy Esztergomban és más alkalmas pontokon kellő őresapatokat fog elhelyezni; a báni méltóság betöltése iránt már tárgyalásokat folytat; az igazság kiszolgáltatásáról a rendekkel tanácskozni fog. De jogosulatlannak tartja a rendek azon kívánatát, hogy magyarok ne tartozzanak az ország határain kívül levő bíró előtt megjelenni; miután felségi jogaihoz tartozik az, hogy mint legfőbb bíró a peres feleket maga elé, udvarába idézhesse; és gyakran

a peres ügyek természete is igényeli, hogy azok közvetlenül a király elé terjesztessenek.

A vámokra nézve, melyek miatt a rendek panaszt emelnek, kinyilatkoztatja a király, hogy ő azokat nem az ország és a rendek sérelmére vagy hátrányára, hanem mindig javára és biztonsága érdekében, hozta be. Névszerint az esztergomi vámot avégből állította fel, hogy megakadályozza a gabonának az ellenség általi elszállítását, és hogy a vám jövedelmeit az esztergomi vár fentartására fordítsa. Egyébkint, ha a rendek ki tudják mutatni, hogy e vámok reájuk nézve károsak, kész azokat megszüntetni.

A felvidéki megyék felterjesztett kívánatait teljesítendi. A szarvaskői kapitánynak megparancsolja, hogy hadaival a birtokosoknak ne legyen terhére. A rendek azon kéréséről, hogy a béketárgyalások alkalmával két magyar nemest is nevezzen biztosai közé, maga idején megemlékezik. Aziránt, mikép kelljen fellépni azok ellen, kik mások birtokait erőszakosan elfoglalták, a rendek javaslatait kéri ki. Végre intézkedni fog, hogy némely urak önkényesen adókkal ne terheljék a népet. ¹⁾

II.

A király ezen válasziratban nem érintette a főrendek és a nemesség azon kérelmét, hogy az országgyűlést szent András napjára hívja össze. Ugyanis a válasziratnak valószínűleg ezen országgyűlésen kellett felolvastatnia, melyet, október 25-én kelt levelei által, nem sz. András napjára, hanem tizenegy nappal előbbre, szent Erzsébet napjára (1535. november 19) Pozsonyba hívott egybe. ²⁾ A királyt arra, hogy a rendek kívánatát ily

¹⁾ A királyi válasz úgy látszik két külön példányban küldetett meg a főrendeknek és az alsó nemességnek. Ugyanis a bécsi t. levéltárban két példányban van meg; az egyiknek felirata: „Responsum ad gravamina nobilium.“ A másiké: „Responsa ad petita dominorum Prelatorum et Baronum Hungarie.“ Egyébkint a két példány teljesen egyenlő. Valószínű, hogy e k. válasz a következő pozsonyi országgyűlésen mutattatott be. Utal erre a következő hely: „Maiestas Regia in presenti congregatione consultabit.“

²⁾ A Soprony városához intézett meghívólevelet közli Kovachich. Supplementum. III. 159. l.

gyorsan teljesítse, nemcsak tanácsosainak kérelmei bírták rá, hanem főleg a rendek egy részének fenyegető magatartása, melyből többen jósolhatni vélték, hogy ha Ferdinánd nem jelenik meg személyesen az országgyűlésen, hívei átpártolnak János királyhoz. ¹⁾

A király az országgyűlés megnyitása előtt, több főpapot és főurat Bécsbe hívott meg, hogy velük a pozsonyi országgyűlésen követendő eljárás iránt tanácskozzék. ²⁾ Azon javaslatok közül, melyeket a megjelent tanácsosok bemutatnak, *Várday Pál* esztergomi érsekét ismerjük.

Ez ajánlotta, hogy a király személyesen utazzék le Pozsonyba; és míg ezt megteheti, bízson meg néhány főpapot és főurat, hogy nevében mind a főrendeket, mind a nemességet üdvözljék, és kívánatait terjeszszék elő.

A primás nézete szerint, a királynak főleg az országban eláradott zavarok, hatalmaskodások és erőszakos tettek megszüntetésére kellett fordítani figyelmét. Ez irányban legezelszerűbbnek látta, hogy a király, miként egyéb országaiban is tette, Magyarországon állandó helytartótanácsot állítson fel, mely távollétében, az ő nevében az ország szabadságának védelméről és fentartásáról, az igazság kiszolgáltatásáról, a hatalmaskodások megszüntetéséről, és általában az ország minden érdekeiről gondoskodnék. Egyúttal sürgetően szükségesnek mondotta egy országos törvényszék szervezését.

Végre javasolta, hogy a király a rendeket segély megajánlására hívja fel. ³⁾

Ezalatt, bár a meghívólevelek szétküldése és a gyűlés határnapja közötti idő, tekintve a közlekedésnek, főleg az őszi

¹⁾ Sperfogel löcsei krónikájában 1535-re feljegyzí: „Praesumitur a quibusdam, quod si Ferdinandus ad dietam non venerit... Joannes Zapolya manebit Rex. Quod Deus avertat.“ *Wagner. Analecta Scepusii*. II. 180. l.

²⁾ *Batthyáni Ferencz* 1535. november 17-én Kőszegről Ferdinánd királyhoz intézett levelében jelenti, hogy miután a k. rendeletet későn vette, nem jelenhetik meg Bécsben. (Eredetije a bécsi t. levéltárban.)

³⁾ *Várday Pál* felterjesztésének eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

évszakban, nehézségeit, igen rövid vala: ¹⁾ november végső napjaiban a rendek nagy számban voltak együtt. A megjelent urak és nemesek számát négyszázra tették. A városok is küldtek követeket. ²⁾

A király, miként maga mondá, nagyszámú fontos ügyek tárgyalása által el lévén foglalva — bár a rendek Thurzó Elek vezetése alatt, kétizben küldöttséget bocsátottak hozzá, mely megjelenését sürgette, — nem jött Pozsonyba; hanem óhajtotta, hogy a rendek utazzanak fel Bécsbe; és a biztosoknak, kiket Pozsonyba küldött, ³⁾ feladatuk volt a rendeket reábirni, hogy a király ezen kíváнатát teljesítsék, és az országgyűlést Bécsben tartsák meg. Többen a nemesség köréből vonakodtak ugyan engedelmeskedni, de a rendek jelentékeny része meghódolt a király akaratának, és november vége felé Bécsbe ment. ⁴⁾

Itt a k. biztosok egyike a következő — Várday érsek javaslatai alapján szerkesztett — előadással nyitotta meg a gyűlést.

„Ő felsége a római király, Magyar- és Csehország királya, legkegyelmesebb urunk, kedvesen fogadja az ő felsége által magához hívott főpapok, urak, nemesek és egyéb magyarországi hű országlakosok engedelmes és készséges megjelenését.

„Ugyanazon főpapok, urak, nemesek és egyéb országla-

¹⁾ Így a felvidéki városoknak csak november 19-én kézbesítették a k. meghívóleveleket. És bár Bártfa városa még azon napon útnak indította követeit, ezek a rossz út és nagy vizek miatt, csak december 4-én érkeztek Pozsonyba. (Pinder György bártfai követnek december 8-iki jelentése, azon város levéltárában).

²⁾ A bártfai követ írja, hogy „yn dy 400 nur gutter Herrn und Edelent“ voltak jelen. Említést tesz Soprony és Nagyszombat követeiről. Bártfa városát Pinder és Scheyerlich János képviselték. — Ezen országgyűlés a király válaszirataiban és a törvénykönyvben „részleges“-nek (congregatio particularis) mondatik; mily alapon, és mily értelemben, nem tudjuk meghatározni.

³⁾ Ezeket a királynak alább tárgyalandó válasziratából tudjuk. A biztosok neveit nem ismerjük. Pempflinger István alább említendő levele valószínűvé teszi, hogy ő egyike volt ezen k. biztosoknak.

⁴⁾ Ezen eseményekre nézve egyedüli kutforrásul szolgál Pempflinger Istvánnak Pozsonyból 1535. november 28-án Ferdinándhoz intézett levele. Eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

kosok már a nagyszombati országgyűlésen, tekintetes és nagyságos bethlenfalvi gróf Thurzó Elek országbíró és ő felsége magyarországi helytartójának előadásából megértették meghívásuk okait; hasonlólag néhány nap előtt Pozsony városában, hová az említett nagyszombati gyűlés után minap meghivattak, ő felsége biztosainak előadásából értesültek, mi indította ő felségét, hogy a Pozsony városába összehívott országgyűlést Bécsbe helyezze át. Ha ő felsége, miként hön ohajította és el volt határozva, a Pozsonyba közelebb elmúlt szent Erzsébet napjára egybehívott főpapok, urak, nemesek és egyéb országlakosok körében személyesen megjelenhetett, s velük az ország és a rendek javáról tanácskozhatott volna, ez reá nézve mindenekfelett kedves leendett; azonban ezt tenni akadályozá a fontos és nagyszámú ügyek tárgyalása, mely ő felségét mindekkoráig elfoglalta; amiről egyébkint a királyi biztosok által is értesítették.

„Az ezen országgyűlésen tárgyalandó ügyek sorában a legelső az, hogy a karok és rendek, úgyszintén a többi országlakosok és ő felségének összes hívei békében, biztosságban és szabadságaikban fentartassanak, az igazság mindenkinek kiszolgáltattassék, a károk és bajok, melyek eddig az országot zaklatták, elháríttassanak, és azoknak okozói jövőben megfelelő büntetést vegyenek. Továbbá, ha ő felsége híveinek szükségéi és igényei más ügyek tárgyalását is követelnék, ez szintén történjék meg, és ő felsége ezen s minden egyéb ügyekben úgy fogja magát viselni, mint ezt jóakaró és kegyelmes uralkodótól várni lehet; mire ő felsége kegyesen hajlandó.

„Mivel pedig ő felsége Magyarországra és összes lakosaira nézve mit sem tart hasznosabbnak és kívánatosabbnak, mint a biztos és állandó békét, a melyre mindenkor törekedett, s most is törekszik: ezen oknál fogva a török császárral békét és barátságot kötött, úgyszintén ő felsége János szepesi gróffal kezdendő alkudozásokhoz megegyezését adta, s ezek fegyverszünetet eredményeztek, mely mindenki által megtartandó, míg a szilárd béke iránt megállapodás jó létre; s ekként ő felsége híveinek javáról, amennyire lehetséges volt, gondoskodni kívánt. Mivel pedig ezen hosszán tartó alkudozások még nem fejeztettek be, bár ő felsége ez irányban eddig mindent megtett és ezentúl is megteend; szükséges, hogy eközben

némely jelentékenyebb czikkek, melyeket ő felsége fontosabbnak és sürgetőbbeknek tart, végrehajtassanak, és általán ő felsége híveinek érdekei biztosíttassanak.

„Emiatt ő felsége a nevezett főpapok, urak, nemesek és egyéb országlakosokkal tanácskozni, utat és módot keresni kívánt, hogy az ország és lakói részére a béke biztosíttassék, az igazságszolgáltatás kellő rendben folyamatba hozassék, az ítéletek végrehajtassanak, az országlakosok szabadságaikban fentartassanak, és a törvények ellen vétők, az engedetlenek és az erőszakos tettek elkövetői megfélemtessenek. És pedig az országlakosok károsításának és elnyomatásának megadályozása, úgyszintén a törvények végrehajtása végett, szükséges, hogy alkalmas egyéneket rendeljenek, kiket a rendek meg-egyezésével, ő felsége ki fog nevezni.

„Ennekfolytán ő felsége a karokat és rendeket felhívja, hogy véleményüket és tanácsukat adják elő, mikép lehessen mindezeket a leghelyesebben megtenni.

„Továbbá ő felsége látván, hogy az országban számtalan gonosztettek, hatalmaskodások követtetnek el, melyek ellen, a közbiztonság és rend megóvása végett, megfelelő óvszerekről kell gondoskodni; a rendeknek javaslatait kéri ki aziránt, miként lehessen a multban történt bajokat orvosolni, a jelen és jövő bajokat megelőzni.

„Mivel pedig mindezeknek foganatosítására ő felségének nem csekély pénzüsszegre van szüksége, és ő felsége mint kegyelmes király híveinek minden tekintetben segítségére kíván lenni, de a rendek eléggé tudják, hogy ő felségét ekkoráig mily nagy, úgyszólván elviselhetlen költségek és kiadások terhelik, legfőképp az ország és ő felsége híveinek megoltalmazására; továbbá a fegyverszünetnek János és hívei által történt megszegése okozta, hogy ő felségének nagy összeg pénzrt kellett híveinek védelme érdekében kiadni, minélfogva kényszerítve volt az ország harminczadait lekötöni, s azokra előlegeket venni fel, s így ezekre most már nem számíthat; ő felsége ezenkívül, a Magyarország és hű lakosai iránt viseltető jóindulata által késztetve, saját örökös tartományainak segélyt is igénybe vette, melyet ezen tartományok rendei, nem csekély terhelhetésükre, többször felajánlottak.

„Ő felsége ezekután óhajtja, hogy a rendek megfelelő segély ajánlásáról tanácskozzanak, a melyből ő felségének tanácsosai, kik az országban, annak igazgatására és az igazság kiszolgáltatására alkalmaztatni fognak, fizetésüket nyerjék, és az ország lakosainak s szabadságaiknak megoltalmazására kellő számú hadak tartassanak. Ő felsége, az ország rendjeinek meg-egyeztetésével és hozzájárulásával, intézkedni fog, hogy ezen adók semmi más célra ne fordítottassanak; súlyos büntetés terhe alatt, azokat senki igénybe venni ne merészelje; azok senki részére ne utalványoztassanak. Ha tehát ez alkalommal a szokottnál nagyobb adó szavaztatnék meg, azt elviselhetőbbé teheti azon gondolat, hogy azzal az országnak, maguknak és övéiknek az annyira óhajtott békét és nyugalmat megszerzik. Könnyű ugyanis feláldozni oly pénzt, melyről tudjuk, hogy azt nagy kamattal, megbecsülhetlen haszonnal, fogjuk visszakapni. Gondoskodniok kell nagyszámú lovasok felszereléséről is, hogy szükség esetében azoknak ellátásában semmi hiány ne legyen.

„Mindezeket ő felsége az itt megjelent uraknak és összes országlakosoknak kegyelmesen elő kívánta adni; készségesen ajánlkozván, ezeken felül is mindarra, mi ő felsége híveinek javára és előnyére szolgálhat.“ ¹⁾

Úgy látszik az urak, nemesek és városi követek a királyi előadások meghallgatása után rögtön visszatértek Pozsonyba. Annyi bizonyos, hogy december első napjaiban Pozsonyban folytatták a tanácskozásokat a k. előadások felett; és pedig oly szorgalmasan, hogy az ülések naponkint reggeli hét órától délig, és ebéd után estig tartottak. ²⁾ December 6-án benyújtották felterjesztésüket a királyi biztosoknak. ³⁾

Az országot zaklató bajoknak kútforrását az ország megszólásában találják. Kérik tehát a királyt, igyekezzék békeal-

¹⁾ Hogy e k. előadás csakugyan Bécsben tartatott, nemcsak tartalma, hanem a bécsi cs. és k. titkos levéltárban létező fogalmazat címe is bizonyítja: „Propositio prima Vienne in dieta, que Posonii indicta erat.“

²⁾ Ezt a bártfai követ írja december 8-iki jelentésében.

³⁾ A bártfai követ ugyanis írja: „Dy Landtschafft hot dy artikel am tag Nicolai dem Rot Kuniglicher Majestät eyngeben.“

kudozások által, amennyiben ez az ország megoszlásának állandósítása nélkül történhetik, a belbékét visszaállítani és biztosítani; de békét magyar tanácsosainak meghallgatása nélkül ne kössön.

A király tartsa hadait jó rendben és fegyelemben; fő- és jószágvesztés büntetése alatt tiltsa el katonáinak nemesek és egyháziak házaiban megszállani; jobbágyok házaiban is csak háború idejében szállhassanak meg, minden kártételtől tartózkodván. A kapitányokat, kik katonáik kihágásait megbüntetni vonakodnak, a hűtlenség büntetése érje.

Az egyesség visszaállítása, a zavarok megszüntetése végett, a lázadóknak, ha a király hűségére visszatérnek, birtokai, melyektől megfosztattak, 15 nap alatt, azoknak pedig, kik már ezelőtt megtértek, rögtön adassanak vissza. A király hívei, kik szolgálataik jutalmául ily hűtelenek birtokait nyerték adományul, megfelelő kárpótlást nyerjenek; általában az egyházi és világi javak, melyek II. Lajos király halála óta törvénytelenül lefoglaltattak, szent Máté napjáig, törvényes birtokosaiknak adassanak vissza. Azok, kik ily jószágokat visszaadni vonakodnak, tizenöt napi határidővel, idéztessenek törvényszék elé; kik pedig a törvényszék ítéletének végrehajtását erőszakkal akarják meggátolni, a törvényekben megszabott büntetéssel sújtassanak. Hogy az elidegenített birtokok mielőbb törvényes birtokosaik kezeibe kerüljenek, a király bocsátkozzék alkudozásba a tényleges birtokosokkal.

A király engedjen nádori helytartót és az országos törvényszékhez bírakat választatni. A mindennemű hatalmaskodási büntényeket, fellebbezett pereket sat. a király által szervezendő törvényszék „Reminiscere“ vasárnapján vegye tárgyalás alá. Az esztergomi érsek, régi jogai alapján, mind a királyi tanácsban, mind a főtörvényszéken ülésel bírjon. A király nevezzen országos kapitányt, ki hivatva legyen a törvényszéki ítéleteket végrehajtani.

Eszközölje a király, hogy a magyar ércpénz mindenütt fogadtassék el.

Miután az ország békéjének biztosítása költségeket igényel, a rendek minden porta után január hóban fizetendő egy forintot szavaznak meg; egyúttal megajánlanak szent

Jakab napján fizetendő második forintot is, oly feltétel alatt, ha a király a jövő év július havában az országgyűlést ismét összehívja. Az adó fizetésétől senki se legyen felmentve, s az haladéktalanul hajtassék be.

Továbbá a rendek készeknek nyilatkoznak közreműködni a királylyal a belbéke helyreállítására, szükség esetében személyesen felkelni és jobbágyaik ötödrészét felfegyverezni; az urak és az egytelkes nemesek is a törvényekben megállapított kötelezettségeknek eleget fognak tenni. Nehogy pedig az urak dandáraitak nem lévén képesek fizetni, ezek a szegény népet zsarolják, az urak birtokaik arányában tartsanak lovasokat; ki a megállapított rendszabályt megszegvén, alkalmat szolgáltat arra, hogy mások kárt szenvedjenek, 15 ezüst márka bírságot fizessen, a kárttevők pedig fejüket veszítsék. A naszádosok is kellő számban és alkalmas helyen tartassanak.

A főispánok és szolgabírák elégedjenek meg fizetéseikkel, s ezt csak az adó behajtása után vegyék fel; ha pedig az ő hibájukból az adó egy része be nem hajtatik, az fizetésükből vonassék le. A királyon kívül senki se legyen feljogosítva adót kivetni, vagy azt az ő felhatalmazása nélkül beszedni. Miután a királyi városok, II. Lajos halála óta, adójukat (a censust) a királyi kincstár részére fizetni elmulasztották, bár a király iránti hűségük következtében nagy károkat szenvedtek, a közterhekben szintén vegyenek részt.

Miután némely főispánok, s leginkább azok, kik a királynak még nem tették le a hűségi esküt, a megyebeli lakosokat különfélekép zaklatják; a főispánok hivatalvesztés térhe alatt, tartozzanak az esküt haladéktalanul letenni. A király azon főispánokat, kik ellen a megyei közönség alapos panaszokat emel, mozdítsa el, s helyükbe nevezzen másokat. Azon bírói ítéletek, melyeket a főispánok a megyei törvényszék rendes székhelyén kívül hoztak, érvényteleneknek tekintendők.

A tizedek birtokosai és bérlői, kik oly tizedeket követelnek, melyekre a törvény nem jogosítja fel, a törvénytelenül beszedett termények visszatérítésén kívül, büntetéssel is sújtassanak, és a károsultaknak legyen joguk ellenük pert indítani.

A király hívja fel a rendeket, hogy a hűtlenség büntetése

alatt, tartózkodjanak szövetségeket vagy összeesküvéseket szervezni, a már szervezetteket pedig oszlassák fel.

Senki se köteleztessék az ország határain kívül létező törvényszék vagy bíró előtt megjelenni, még az ország rendes bírái előtt sem, ha azok a királyi udvarban tartózkodnak. És az ország határai között se lehessen bárkit, törvényes megidézés és bírói eljárás nélkül, elítélni.

Ő felsége a magyarországi hivatalokra idegeneket ne alkalmazzon, s azokat, kik eddig alkalmaztattak, névszerint Behem Bernátot, a Mária királyné által bírt bányák igazgatóját, mozdítsa el. A király vegye vissza Mária királynétól azon várakat, birtokokat, és jövedelmeket, melyeket jogtalanul birtokol; és hívja fel őt, hogy birtokainak jövedelmeiből 200 jól felfegyverzett lovast tartson.

A király szüntesse meg az utóbbi években felállított vámokat. Esztergomban és más helyeken őrcsapatokat helyezzen el. Küldjön ki biztosokat az ország és a szomszéd tartományok határainak megállapítására.

Engedje meg a király, hogy az ország törvényszékének bírái közé a rendek hat nemest választthassanak, kiket, úgy szintén a tótországi rendek által választandó egy nemest, a királyi tanácsba és a békealkudozásokhoz is hívjon meg. Az ország kormányának székhelye Nagyszombat legyen.

A király töltse be a báni hivatalt. A templomok menhelyi jelleme ezentúl is tartassék fön. Azok ellen, kik a király és ellenfele között létrejött fegyverszünetet megsértének, a korona ügyésze, mint a közbéke megháborítói ellen, keresetet indítson. Azok, kik a király iránti hűségük következtében egyházi javadalmaiktól megfosztattak, ezek birtokába, mihelyt lehetséges, helyeztessenek vissza.

Ha azok, kik a király hűségére visszatérnek, tetteleg oly javaknak birtokában volnának, melyeket a király korábban másoknak adományozott volt, a királynak joga legyen, ezen javakat amazok birtokában megerősíteni. A király rendelkezék, hogy a királyi városok szabadalmi tiszteletben tartassanak, s azokat, kik e szabadalmakat megsértik, büntesse meg. Hasonlókép a csajkások szabadalmi is tartassanak fön, s azok Esztergomban helyeztessenek el.

A király, mihelyt a körülmények engedik, tegyen eleget a régi törvények követeléseinek s a nemzet óhajainak: helyezze át lakását Magyarországba.

Miután a káptalanok és konventek egy része az ellenkirály pártján áll, a mennyiben a rendek lakhelyeikhez közel fekvő, különben illetéktelen hiteles helyekhez fordúlnának, ezeknek hivatalos eljárásai érvénnyel bírjanak. Ellenben a kötelezvények s ígéretek, melyeket a király híveitől bárki erőszakosan kicsikart, érvényteleneknek tekintendők.

Azon erősségek, melyek részéről a király hívei törvénytelen zaklatásoknak vannak kitéve, a közelebbi sz. Mátyás apostol napjáig rontassanak le. ¹⁾

Ezen kívánatokat a rendek december 6-án bemutatták a k. tanácsosoknak, kik már másnap némi módosításokkal visszaküldötték. Révay Ferencz k. személynök adta elő ezen módosításokat, melyeket a rendek „placet“ felkiáltással fogadták el. Ezután követek választottak, kik a rendek felterjesztését Bécsbe vitték, s itt a királynak átadták. ²⁾

A király néhány nap múlva közölte válaszát az országgyűléssel. Szívesen jelent volna meg — úgymond — személyesen a hű rendek körében, miután azonban ezt nem tehetette, biztosaí által hívta fel őket, hogy az ország békéjének helyreállításáról, a bajok orvoslásáról tanácskozzanak. Mivel pedig a rendek azon meggyőződésből indulván ki, hogy ezen bajok főkutforrása az ország megosztása, őt felkérlik, hogy ezt békealkudozások által megszüntetni igyekezzék; a király kijelenti, hogy velük eziránt teljesen egyetért, s épen azért, mert az ország megosztása alapján ellenfelével békét kötni vonakodott, hiúsultak meg a többször megkísérlett alkudozások. Miként eddig is mindent megtett, hogy az országnak állandó és biztos békét biztosítson, ezután is minden erővel azon lesz, hogy ezt elérje.

A Magyarországba tartandó katonaság számára és élelmezésének módjára nézve, a király a rendekkel egyetértőleg

¹⁾ Az országgyűlésnek a királyhoz intézett felterjesztése nem ismeretes; tartalmával a k. válaszirat ismerteti meg.

²⁾ A bátfai követ idézett jelentése alapján. A követekről, kik a felterjesztést Bécsbe vitték, a királyi válaszirat is tesz említést.

kíván eljárni; eziránt tehát véleményüket kéri ki. Megnyugszik abban, hogy a katonáknak tiltva legyen a nemesek és papok házaiban megszállani; de nem tartja kivihetőnek azt, hogy csak háború idején szállhassanak meg a parasztnaknál, mert béke idejében is, főleg télen és nagy esőzések alatt, szabad ég alatt táborozniok nem lehetséges.

Hogy a király hűségére visszatérőknek, javaik, melyektől megfosztattak, visszaadassanak, méltányosnak ítéli; azonban rövidnek találja a javak visszaadására kiszabott tizenöt napi határidőt, s ezt egy hónapban kívánja megállapíttatni.

A nádori helytartó és a törvényszék birának kinevezésére vonatkozólag, fentartja magának a király, tanácsosaival behatólag tanácskozni. A főkapitány kinevezése iránt pedig értekezni fog a rendekkel.

A magyar ércpénznek az ausztriai tartományokban való forgalmáról ismételi nyilatkozatát, melyet a nagyszombati gyűlés felterjesztésére adott válaszában kifejtett.

Arra, hogy a rendek a megajánlott két forintnyi adó második felének kifizetését, attól teszik függővé, hogy a király szent Jakab ünnepére országgyűlést hívjon össze; kiemeli, hogy az országgyűlés megtartását nem ellenzi ugyan, hanem annak idejét és helyét előre meghatározni nem tartja helyes eljárásnak; azt összehivandja, ha és mikor az ország és a rendek érdeke kívánatosnak fogja feltüntetni. A rendek pedig, tekintettel a kinstár nagy és sürgető szükségeire, a második forintot is feltétlenül ajánlják meg; sőt rendelkezzenek, hogy az még a kitűzött határnap előtt fizetessék meg. Továbbá határozzák el, hogy a zsellérek, szabadosok és molnárok is tartozzanak az adót, vagy legalább annak felét megfizetni.

A király a csajkásokkal tárgyalásokat fog kezdeni, s őket Esztergomban, vagy egyebütt, hol a szükség kívánja, alkalmazandja.

Arra nézve, hogy a király senkit az ország határain kívül ne idézzon törvényszék elé, kijelenti, hogy elődjeinek példáját fogja követni; hasonlólag a hivataloknak hazafiak részére való adományozása tekintetében is. Az, hogy eddig a várkapitányságokra és egyéb tisztségekre némely idegeneket alkalmazott, nem szorúl mentségre; miután köztudomású, hogy

ezt a háborús idők és az ország megoszlása elkerülhetlenné tette. Mihelyt a béke állandón helyre áll, a király igyekezni fog, hogy ez irányban is eleget tegyen a rendek óhajításainak.

A Mária királyné tiszteire és birtokaira vonatkozó kívánatok tárgyában a király nem nyilatkozhatik és intézkedhetik, a királyné tudta nélkül. Arra nézve pedig, amivel Behem Bernátot vádolják, hogy a mohácsi csata ideje óta több mint 32,000 arannyal maradt adós; bővebb felvilágosítást kér. Együttal figyelmezteti a rendeket, hogy miután némely, a bányák közelében lakó nemesek a bányákban nagy károkat okoznak; gondoskodjanak arról, hogy ez többé ne történjék.

Az ország határainak megállapítását a király szintén kívánatosnak tartja, és felhívja a rendeket, hogy ennek keresztülvitelére biztosokat rendeljenek; ő fel fogja hívni örökös tartományait, hogy ugyanezt tegyék.

A király kijelenti, hogy amennyiben új vámokat állított fel, különösen Esztergomban, ezt az ország érdekében tette; egyébkint, ha kitűnnék, hogy azok a rendekre hátrányosak, nem fog késni azokat megszüntetni. A lőcsei vámra nézve bővebb felvilágosítást kér.

Az ország kormányának székhelyéül a rendek által javaslatba hozott Nagyszombatnál, alkalmasabbnak véli Pozsony városát.

A király hön óhajtotta s most is óhajtja, hogy hosszabb ideig, vagy állandón tartózkodhassék Magyarországbán; és amennyiben a körülmények megengedik, meg fog emlékezni a rendek óhajtásáról.

A többi előterjesztett czikkeket elfogadta, vagy amennyiben a rendek kívánatait tartalmazták, azoknak teljesítését ígérte. De végül hozzácsatolta azon záradékot, hogy mind ezt akként teszi, miszerint, „a királyi jogokra, kiváltságokra, és felsőbbségre“ semmiféle sérelem ne háromoljék, főleg amennyiben, az ország jogait és szokásait nem ismervén teljesen, tudatlanságból vagy vigyázatlanságból cselekedett volna bármit azok ellen. ¹⁾

¹⁾ Eredeti fogalmazata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

Az országgyűlést nem elégítette ki teljesen ezen királyi válasz, s ragaszkodván kívánatainak vagy részéhez, ezeket egy második feliratban újra előterjesztette a királynak.

A rendek ismételték kérelmüket, hogy a király vetélytársával béküljön meg, s az alkudozásokban magyar biztosokat is alkalmazzon. Ehez most azon kérelmüket csatolták, hogy a király Csehország ésa szomszéd tartományok rendének hirdessen gyűlést, s itt eszközöljön ki segélyt Magyarország részére; továbbá engedje meg, hogy a magyar rendek küldhessenek követeket a császárhoz, ennek segélyt igénybe veendők.

Miután a király válasziratában megemlítette, hogy az ország rendei körében ellenséges magatartással találkozott, a pozsonyi rendek ezt ő ellenük emelt vádnak tekintették, és hű ragaszkodásukat hangsúlyozták.

A katonáknak megszállására nézve a jobbágyság házaiban, kérték a királyt, hogy a régi szokásokat tartsa fön.

A király hűségére visszatérők javainak visszaadására, a király kívánatához képest, az általuk javaslatba hozott 15 napi határidőt egy hónapra hosszabbították meg; úgyszintén elfogadták a királynak azon javaslatát is, hogy az országos kormány székhelye Pozsony legyen, s nem — mint ők kérték — Nagyszombat.

Azon kérelemmel fordultak a királyhoz, engedje meg, hogy nádori helytartót választhassanak, s azt erősítse meg.

A magyar ércpénznek az örökös tartományokban való elfogadására vonatkozólag, ragaszkodtak előbbi kérésükhöz.

Hasonlag ragaszkodtak azon feltételhez, az országgyűlésnek összehívásához Jakab napjára, melytől az adóul megajánlott második forint kifizetését függővé tették.

Nem mondtak le azon kívánságukról sem, hogy a király hivatalokra csak magyarokat alkalmazzon. Abban, hogy Behem Bernát adósságai tárgyában magát Mária királynéval fogja érintkezésbe helyezni, megnyugodtak; egyúttal figyelmeztették a királyt, hogy a nevezett bányaigazgató az esztergomi érseknek Thurzó Eleknek és az erdélyi püspöknek is adósa.

Az ország határainak megállapítását, az új vámok eltörlését, a báni méltóság betöltését ismét figyelmébe ajánlották a királynak; végre felkérték némely magánosok ügyeinek

elintézésére, és azoknak megfékezésére, kik az ország különböző helyein az adók behajtását és az igazság kiszolgáltatását akadályozzák. ¹⁾

A király második válasziratának hangja szembetűnően fejezi ki azon törekvését, hogy a rendeket megnyugtassa és kielégítse.

Biztosítja őket aziránt, hogy a béke létrehozása legkiválóbb gondolataihoz tartozik, s hogy az alkudozásokban mindenkor magyarokat is fog alkalmazni.

Csehországban és egyéb örökös tartományokban eddig is többször eszközölt ki segílyt Magyarország megoltalmazására; ezentúl is fog ez irányban megfelelő lépéseket tenni. Azt, hogy a rendek a császárhoz követeket küldjenek, nem ellenzi; azonban czélszerűbbnek látná, főleg költség kímélése végett, hogy az általa a maga nevében küldendő követek egyúttal az ország ügyében is járjanak el.

A király kijelenti, hogy az mit a magyar nemzet körében tapasztalt ellenséges magatartásról mondott, nem kívánt vád lenni a rendek ellen, kikről jól tudja, mikép viselték magukat ő irányában.

A katonaság elszállásolása tárgyában, alkalmazni fogja magát a régi gyakorlathoz.

A rendek által választandó nádori helytartót, amennyiben alkalmasnak fogja találni, készségesen megerősíteni.

A magyar ércpénznek az ausztriai tartományokban való elfogadását tiltó rendeletét nem vonhatja vissza, az előbbi leiratában kiemelt okoknál fogva; azonban tárgyalásokat fog kezdeni a német birodalom és az örökös tartományok rendivel, és örömmel fog minden lehetőt Magyarország érdekében megtenni.

Az adó megajánlására vonatkozó czikket, a rendek fogalmazása szerint elfogadja. Hivatkozik azon okokra, melyekkel az idegen várkapitányok alkalmazását, előbbi válasziratában indokolta; de kijelenti, hogy jövőben ezen és más ügyekben is elődeinek példáját fogja követni.

¹⁾ A rendek ezen felterjesztése sem ismeretes. Tartalmát a második k. válaszirat resumálja.

Behem Bernát adóssága tárgyában, miként a rendek kívánják, írni fog Mária királynénak; az esztergomi érsek, Thurzó és az erdélyi püspök követeléseiről bővebb felvilágosítást vár a rendektől.

A király felhívja a rendeket, hogy az ország határainak megállapítására haladék nélkül válaszszaanak biztosokat, mit a szomszéd tartományok is fognak tenni.

Az esztergomi vámba nézve hivatkozik azon okokra, melyeket előbbi válasziratóban kifejtett; egyébként kész az új vármokokat, melyeket a zavarteljes időkben Komáromban és Lőcsén netán behoztak, megszüntetni; de Lőcsére nézve nem lévén kellően tájékozva a tényállás iránt, bővebb felvilágosítást kér.

A magánosok felterjesztett ügyeit meg fogja vizsgáltatni, s akként fog intézkedni, amint a jog és igazság követeli.

A báni méltóság betöltésére hajlandónak nyilatkozik. Azon lesz, hogy a Zrínyi grófok és Török Bálint között felmerült viszályok kiegyenlítettessenek, és Keglevich Péter Chazyn (?) várát a knini püspöknek adja vissza.

Végre felhívja a rendeket, nevezzék meg mindazokat, kik az ország különböző helyein az adók behajtását és az igazság kiszolgáltatását gátolják; hogy ezek ellen megfelelő módon léphessen fel. És általán kijelenti, hogy soha sem volt szándéka, s most sincs, másként járnia el, mint elődei a magyar királyok eljárak volt. ¹⁾

A királyi előadások, az országgyűlés felterjesztései és a királyi válasziratok alapján szerkesztettek a *törvényezikkek*. Számuk *hatvanra* megy. Ezen törvényezikkek részben — mi gyakran történik — nem végzések, hanem az országgyűlés kívánatai alakjában vannak formulázva.

A békekötés ügye az I. cikkben ekként van elintézve: „Miután a magyarországi karok és rendek ez idő szerint mitől sem félnek inkább, mint attól, hogy a királyi felség és ellenfele az országot egymás között meg fogják osztani; ennek meggátolása végett, ő felsége magyar tanácsosainak tudta nélkül né kössön békét.“

¹⁾ A k. válaszirat eredeti fogalmazata a bécsi es. és k. titkos levéltárban.

A katonák elszállásolásáról szóló II. és III. cikk a rendek által, *első* felterjesztésükben kifejezett kívánatot tartalmazza. Ugyanez áll a törvénycikkek legnagyobb részére nézve. A két forintnyi segély második részének lefizetése csakugyan az országgyűlés összehívásához, mint feltételhez van ugyan kötve (XX.); de a következő cikk (XXI.) hozzáteszi a király nyilatkozatát: „Ő felsége kijelentette, hogy az országgyűlés megtartása ellen nincs kifogása; de nem tartja helyesnek most előre állapítani meg helyét és idejét. Ha a rendek érdekében szükségesnek fogja látni az országgyűlést összehívni, ő felsége ezt még a kijelölt határidő előtt is össze fogja hívni.”

Az ércpénz kérdésében a XIX. cikk mellőzi a vitás kérdést, és kitérőleg azt határozza, hogy a jóveretű magyar pénz, úgyszintén Mátyás, Ulászló és II. Lajos király pénzei mindenütt fogadtassanak el.

A XVI. cikk ekként hangzik: „A királyi felség helytartót rendelt az országban, valamint mindkét rendből hét főbb tanácsost választott, kiknek sorába tartozik: a nádori helytartó, és a kapitány.” A XLVIII-ik pedig: „Az igazság kiszolgáltatására a nemesi rendből hat ülnök választatott, kik régi szokás szerint ő felsége által a tanácsba is bocsáttassanak; ő felsége ezeket, úgyszintén azt, ki Slavóniában az előkelőbbek közül fog választatni, maga idején a békealkudozásokban is fogja alkalmazni.” A XVIII-ik cikk szerint: „Az ítéletek végrehajtása végett kapitány választatott, ki bizonyos számú lovasokkal, a helytartót és a többi tanácsokat támogatssa.” — Az itt említett hivataloknak ezen országgyűlésen eszközölt betöltéséről, emlékeink hallgatnak.

A XXIX-ik cikk figyelemreméltó, anennyiben az első törvény, mely a Ferdinánd 1531. július 2-iki rendelete által felállított magyar kamaráról említést tesz, s az adóból befolyó pénzösszeg kezelését kizárólag a kamara feladataul jelöli ki.

A XLIX-ik cikk a kormány székhelyévé Pozsonyt jelöli ki, addig, míg az egész ország a király hatalmába kerül vissza.

A jószágoknak, hivataloknak és várkapitányságoknak idegenek részére való adományozását illetőleg, a XLII-ik cikkben a király igéri, hogy elődeinek példáját fogja követni. De a

XLIII-ik czikk átveszi a királyi válaszirat azon helyét, mely az idegeneknek eddig történt alkalmazását igazolja. A királynak az országban való lakásáról az LVII. czikk így szól: „Ő felsége, hű alattvalóinak kérésére, és az ország régi törvényei értelmében, elhatározá, mihelyt lehetséges, Magyarországra tenni át lakását.“

A magánosok ügyei nem képezik törvényezikk tárgyát.¹⁾

Ezen törvényezikkeket *Bécsben* szerkesztették. Ugyanis az országgyűlés december második felében Bécsbe helyeztetett át²⁾, és ott fejeztetett be január első napjaiban.³⁾ A rendek eléggéületlenül oszlottak el, miután a király vonakodott a törvényezikkeket megerősíteni.⁴⁾ Azonban néhány héttel utóbb megerősítette azokat és megtette az intézkedéseket, hogy a törvények végrehajtása haladék nélkül eszközöltessék.⁵⁾

¹⁾ A „Corpus Jurisban.“ 1536-ra téve.

²⁾ A napot nem tudjuk pontosan meghatározni. A második k. válaszirat már Bécsben közöltetett a rendekkel. Utal erre hátrata: „Dieta Viennam translata, que Posonium indicta fuerat ad festum b. Elisabethe. 1535.“

³⁾ Sperfogel szepesi krónikájának alább idézendő helyén említi hogy a löseai követek már 1536. január 6-án jelentést tettek küldöiknek.

⁴⁾ Sperfogel szepesi krónikájában 1535-re feljegyzí: „In Diaeta Viennae celebrata penitus nihil conclusum est; sed quod maximum, fiat murmur inter Hungaros subditos et Ferdinandi subditos. Hungari referentibus plurimis nolebant habere gubernatorem Alemannum, nec etiam aliquem Alemannicum exercitum, sive peditum, sive equitum.“ És 1536-ra: „In festo trium Regum ablegati Civitatum ex Diaeta Viennae celebrata redeuntes retulerunt, quod hic multi articuli sint ab Hungaris facti, et Ferdinando praesentati, et ut illos confirmaret, petatum est. Sed Ferdinandus super illos nullam dedit resolutionem, nec in illos consentit, donec haberet relationem a fratre suo Carolo Quinto, et penitus nihil expeditum est in illa Diaeta, licet Hungari valde irascebantur, et quantum in aliquibus stetisset, Ferdinando excluso, alium Regem elegissent, quibus tamen senior pars non consentit.“ Wagner. *Analecta Šcepussii*. II. 182. l.

⁵⁾ Sperfogel krónikájában 1536-ra írja: „Blasius Deák a Ferdinando missus venit Leutschouiam adferens litteras Regias et articulos, in proxima ad festum Elisabethae Posonii celebrata Diaeta conclusos per Regnicolas, et per Regem confirmatos, in quibus Ferdinandus strictissime nobis mandat.“ Wagner. 183. l. A király 1536. márczius 14-én Ostrosich Miklóst küldi ki a törvények némely rendelkezéseinek foganatosítására. Utasítása a budai m. k. kamarai levéltárban.

XXIV.

János király nagyváradi országgyűlése. 1536. Október 1.

Az ország állapota, a nemzet hangulata, egyenlő volt mindkét király területén. A háború szomorú következményeit, a hatalmaskodó urak zaklatásait egyaránt érezték, a béke után egyaránt hön vágyódtak a két király alattvalói.

Így történt, hogy azon panaszok és kívánságok nagy részét, melyeket a nagyszombati és pozsonyi országgyűlések rendei Ferdinándhoz intéztek: a nagyváradi országgyűlés János királynak előterjesztette.

Ezen országgyűlést 1536. szeptember végnapjaira hívta egybe, épen akkor, s épen Nagyváradra, midőn itt, Weze János lundeni érseknek, a császár követének közvetítésével, a békealkudozások megújítottak. János király kétségkívül azért gyűjtötte maga köré a rendeket, hogy véleményüket a békekötés iránt meghallgassa. Ez teljesen öszhangzó volt az ő egyéni felfogása- és óhajtaival.

A rendek ugyanis hálájukat tolmácsolván önfeláldozó buzgalmaért, melylyel a hazát a török hódítás veszélyeitől megszabadítá, kiemelik, hogy örömmel értesültek az általa megkezdett békealkudozások felől; de mivel állandó és üdvös béke létrehozását csak az összes rendek egyesülése által remélhetik, felkérlik, hogy melegen karolja fel a békét, ha azt méltóságának és tekintélyének épségben tartásával, továbbá az ország egységének és szabadságának biztosításával létesítheti. Ezen cél elérésére felajánlják közreműködésüket; készek minden erővel oda hatni, hogy az ellenpárt hívei is Jánoshoz csatlakozzanak; ha pedig a békealkudozások meghíúsulván a háború megújulásának szükségessége merülne fel, életüket és vagyonukat feláldozni. A király pedig, a magyar nemzet egyesülésének előmozdítása végett, mindazoknak, kik hozzá útpártolnak, biztossítsa kegyelmét és birtokaik visszaadását.

A rendek ugyanakkor a véghelyek megerősítésére, s más közszükségletekre, különösen a katonaság elmaradt zsoldjának kifizetésére, jelentékeny, és pedig többrendű adót ajánlottak meg. És pedig az urak s nemesek minden jobbágyra, és legalább hat forint értékű ingó vagyonnal bíró zsellérre, minden szentek napján fizetendő egy forintot vetettek ki; úgy, hogy ezenfelül, hat forint értéket meghaladó ingóságaik értékének tizedrészét Budavárának megerősítésére tartozzanak fizetni; az utóbbi célra az egytelkes nemesek, a mennyiben tíz forint értékű ingóságokkal bírnak, szintén az érték tizedrészét tartozzanak szolgáltatni. A főpapok és urak a maguk erszényéből szintén kívántak hozzájárulni a budai erődtések költségeihez; az arányt a király fogja megállapítani. Azonban ezen adók megajánlását a következő feltételekhez kötik:

Először, a király jövőben ily súlyos adóval többé ne terhelje a rendeket és jobbágyaikat.

Másodszor, rendelkezék oly módon, hogy a katonaság ezentúl zsarolásokat és erőszakos tetteket ne kövessen el, s helyezzen élükre oly kapitányt, ki őket a kihágásoktól visszatartsa, s a bűnösöket megfékezze, ha pedig ezen kapitány kötelességét nem teljesítené, büntesse meg őt.

Harmadszor, szüntesse meg a harminczadok és az adó behajtása körül uralkodó visszaéléseket; vonja számadásra a közjvedelmek kezelőit, s a jelentékeny pénzösszeget, melyet ekként várhat, szintén a budai vár megerősítésére fordítsa.

Negyedszer, a jobbágyok szabadon költözködhessenek.

Ötödször, eszközölje a király, hogy a Perwssych Gáspár által erőszakosan lefoglalt birtokok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza.

Végre hatodszor, rendelje el a király, hogy az összes függőben levő peres ügyek a következő év január 8-án vétessenek fel, ezentúl pedig rendesen tartassa meg a törvényszéket, s ehez nevezzen alkalmas bírakat, kiknek díjazásáról is gondoskodják.¹⁾

¹⁾ Ezen országgyűlés történetiróink és eddig ismert történeti kútforrásaink által nem említettik; egyetlen kútforrásul e törvénykönyv szolgál, melynek egykorú másolata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban van.

XXV.

Felső-magyarországi részleges gyűlések. 1535-1536.

I.

A felvidéki megyék rendei többször tartottak közös gyűléseket, melyeken saját külön érdekeikről, vagy az országos ügyek irányában elfoglalandó magatartásukról tanácskoztak.

1529. augusztus 15-én *Nyitra*n tartatott ily gyűlés, melyet Thurzó Elek országbíró és Országh Imre királyi udvarmester hirdettek ki. ¹⁾

1531. végén Perényi Péter, Báthory András, Homonnai Ferencz és más főurak *Gúlszécsre* hívtak össze egy gyűlést, melyre Kassa, Eperjes, Kisszeben, Lőcse és Késmárk királyi városok is küldöttek követeket. Az ellenségeskedések kölesős megszüntetése képezte a tanácskozmányok tárgyát. ²⁾

1532. elején *Eperjesen* ³⁾ és *Kassán* ⁴⁾ tartattak gyűlések,

¹⁾ 1529. augusztus 3-án egyik megyéhez intézett levelükben, melyben felhívják, hogy „duos aut tres fratres suos . . . cum pleno mandato, plenaque informatione“ küldjön, kiemelik: „aderunt alii quoque fratres . . . ex aliis certis comitatibus, cum quibus de hijs negociis ac rebus tractaturi et consultaturi sumus, que tam ad Maiestatis Regie, quam etiam ad nostrum publicum bonum pertinebunt.“ Egykorú másolata a budai m. k. kamarai levéltárban.

²⁾ *Sperfogel* szepesi krónikájában 1531-re írja ezen gyűlésről: „Missi Nuncii tractatibus de cessatione hostilitatum subscribunt, ad ratificationem tamen Principalium suorum.“ *Wagner*. *Analecta Secpusii*. II. 166. l.

³⁾ *Sperfogel* 1532-re írja: „Civitates iterum habuerunt Convantum Dominica Sexagesima in Eperjes; et miserunt nuncium ad eum (Petrum Perenyi) volentes scire, an articulos per contractum factos tenere velit? Is vero respondit, quod Nobiles de sede Saros non debuissent convocare Civitates propter eum, sed si misissent tantum ex Nobilibus ad eum, ipse condescendisset ipsorum voluntati, et cessavit pro hac vice dica, quam prætendebat.“ *Wagner*. II. 167. l.

⁴⁾ *Sperfogel* 1532-re írja: „Franciscus Homonnai convocavit

melyeken a rend és nyugalom helyreállításáról hoztak végzéseket.

II.

Az 1535-ik év elején Katzianer felvidéki főkapitány *Gömör, Abaúj, Borsod, Zemplén és Heves* megyék rendeit *Kassára* hívta össze, honnan végzéseiket felterjesztették a királynak megerősítés végett; ez elfogadta azokat, de végrehajtásuk késett; mit utóbb a pozsonyi országgyűlés, 1535 végén, a király figyelmébe ajánlott. ¹⁾

III.

A felvidéki rendek 1535-ben még egy második gyűlést is tartottak; hol? nem tudjuk.

Miután Katzianer, ki nemesak a hadaknak volt főparancsnoka, hanem *tényleg* a királyi helytartó hatalmát gyakorolta felső Magyarországon, körükből eltávozott; azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy nevezzen ki mielőbb

quinque Civitates Cassoviam, ut tempore messis et vindemiae cessetur ab armis . . . In Congregatione Cassoviensi omnibus viribus Homonnai persvadere nitentur Civitatibus, ut Zapolyae adhaerant, misso Ferdinando, unde discessum est re infecta.“ Wagner. II. 169. l. — És Thurzó Elek 1533. február 11-én írja a királynak: „In Conventu Cassoviensi hoc tempore nichil aliud est actum, quam ut cessaretur a depredationibus, spoliis et dacionibus colonorum etc. alia latuerunt, propter absenciam aliquorum, qui adesse debebant.“ A levél eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

¹⁾ A pozsonyi rendek felterjesztésében olvassuk: „Maiestas Vestra Supplicationem fidelium suorum Comitatum Gemer, Borsod, Zemlyen, Wywar et Heves superioribus mensibus per Maiestatem Vestram clementer admissam, juxta suam graciosam oblacionem dignetur mature effectui mancipare.“ A király erre válaszolja, hogy a nevezett megyék kívánatait teljesíteni fogja. (Mindkét irat a bécsi cs. és k. titkos levél.) — Alig csalódunk, midőn a nevezett megyék gyűlését azonosnak tartjuk a kassai gyűléssel, melyről az 1535. márczius 14-ikén tartott felvidéki gyűlés felterjesztésében olvassuk: „Supplicamus V. M., uti articulos illos, quos dominus Coczyaner cum dominis partis illius in congregatione Cassoviense ordinauerunt, roboret et confirmet V. M. suis literis.“ Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos levéltárban.

ismét főkapitányt, ki elég hatalommal bírjon a felvidék főurait is megfékezni, ha ezek hatalmaskodásaikkal és zsarnoki önkényükkel fel nem hagynának. Ugyanis az ország pusztulásának főokát az igazságszolgáltatás elhanyagolásában találják.

Élénk színekkel festik, hogy a rablók, gyilkosok és mindennemű gonosztevők nemcsak a nép, hanem a nemesség soraiban is félelmesen szaporodnak. Hozzájárul, hogy a főurak büntetlenül folytatják hatalmaskodásaikat és foglalják el a kisebb nemesek birtokait; sőt némelyek azután árutakon királyi adományozást eszközölnek ki a rablott birtokokra. Kéri tehát a királyt, rendelje el, hogy a jogtalanul elfoglalt birtokok jogos tulajdonosaiknak, akár egyházak, akár nemesek legyenek, adassanak vissza.

Panaszt emelnek továbbá az adószedők ellen, kik nagy kísérettel járnak és a jobbágyokat súlyosan terhelik. Ugyanez áll a tizedszedőkről; ezek a szegény jobbágyoktól, kiknek termésük alig megy két akóra, egy akót követelnek; és, mi eddig soha sem volt szokás, hordókat is a jobbágyoktól erőszakkal vesznek el; a tized fejében járó gabonát a jobbágyokkal díj nélkül csépeztetik; a gabonát és bort a jobbágyok által szállíttatják távoli helyekre; szabadon ragadozzák szét a jobbágyok élelmi szereit, s amennyiben maguk fel nem emésztetik, házaikba vagy a vásárookra szállítják, gyakran az éhhalál veszélyének téve ki a szegény jobbágyokat, gyermekeikkel együtt; lovaikat nem az istállókban, hanem a jobbágyok házaiban helyezik el, kiszorítva a lakosokat; ásnak és mindent széthánynak, hogy a szegény jobbágyoknak netán elrejtett vagyonát felkutassák, melyet ezek most távol erdők mélyében kénytelenek elásni; a jobbágyok lovait is elrabolják, s gyakran ötven dénárért árulják a vásárokon.

A katonák is podgyászukat a jobbágyok lovain szállíttatják, melyek ekként elvonatnak a földműveléstől; úgy, hogy sok helyütt már csak két, vagy épen négy jobbágynek van egy ekéje. A földesurak drága pénzen hamisított bort méretnek korcsmaikban. Végre a várparancsnokok is igénybe veszik kő- és faszállításokra a jobbágyokat.

A felvidék leginkább van kitéve e zaklatásoknak. Némely hatalmas főurak mintegy felosztották ezen országrészt szolgálók

között; úgyszólván minden helységben tisztviselőket rendeltek, kiket, lovaikkal együtt, a jobbágyoknak kell ellátniok. Ennek folytán számos jobbágyok családaiikkal együtt más vidékekre vonultak.

E hatalmaskodó urak a nemességet sem kímélték meg; többeket saját házukban ölték meg, másokat fogságba hurcoltak, s minden vagyonuktól megfosztottak.

Mindezek felsorolása után a rendek felkérlik a királyt, igyekezzenek szenvedéseiknek véget vetni és szomorú sorsuk jobbrafordulását eszközölni. ¹⁾

Mi volt ezen felterjesztés hatása és eredménye? nem ismeretes.

IV.

Az 1535-ik év végén János király komolyan felkarolta a béke eszméjét. Novemberben Frangepán Ferencz kalocsai érseket és Brodaries István püspököt a Nápolyban tartózkodó V. Károly császárhoz küldötte, hogy közbenjárását kikérje. Ez Weze János lundeni érseket nevezte biztosává, ki június elején érkezett meg Nagyváradon, János király udvaránál, hol a békealkudozások rögtön megindítottak.

Perényi Péter, ki nagyravágyó terveivel, bár azok 1531-ben meghíúsultak, nem hagyott fel, alkalmasnak látta ezen időpontot eselszövényeinek megújítására. Összeköttetésbe helyezte magát a franczia királylyal és Szulejmánnal, s ezek kilátásba helyezték, hogy ha János király Ferdinánddal csakugyan egyességre lép, a magyar trónra őt, Perényit fogják emelni. ¹⁾ Perényi ugyanakkor nagy tevékenységet fejtett ki,

¹⁾ A gyűlés felterjesztésének egykorú másolata a bécsi cs. és k. titkos levéltárban. Az irat nem bír dátummal. Azonban borítékján olvasható, egykorú kéz írása: „Comitatus partium superiorum. 1535. dominica —“ (Az olvashatlan szót „Judica“ gyanánt olvasván, a levéltár rendezése alkalmával ezen iratot 1535. márczius 14-re helyezték.)

²⁾ Pempflinger Márk 1536. augusztus 26-án Kassáról a lundeni érseknek írja: „Dominus Petrus Pereni ambit capitaneatum, et quod magis est, cupit esse rex; inuenit viam istam: . . . intelligens ipsum

hogy pártját Magyarorszáiban szaporítsa, s magát a felvidéki rendek által főkapitányává választassa meg. Hívei által a felvidéki rendeket augusztus második felében *Szikszón*, Abaúj megyében tartandó gyűlésre hivatta össze. Meghivatott, a többiek között, *Ostrosich Miklós* királyi kapitány is. Ez azonban kijelentette, hogy miután azon gyűlés az ő és a király tudta nélkül hirdettetett ki, ott nem jelenhetik meg. Egyúttal több egyházi és világi urat magához hívott, hogy tőlük a gyűlés feladatáról tudomást szerezzen. Ezek akként értesítették, hogy Szikszón a közelebb tartott pozsonyi országgyűlés törvényezikkeinek végrehajtásáról, a jogtalanul lefoglalt birtokok visszaadásáról, a hatalmaskodások és a jobbágyság elnyomatásának megszüntetéséről óhajtanak tanácskozni.

Ostrosich ekkor követeket küldött a szikszói gyűlésre, hogy ezek által a rendeket visszatartsa minden oly határozattól, mely a királyi méltóságra és az ő tisztére nézve sérelmes lehetne.

A gyűlésen erős párt létezett, Thomory Lőrincz vezérlete alatt, mely Perényit az ország kapitányává akarta kikiáltani. Azonban Ostrosichnak sikerült e tervet megghiúsítani. ¹⁾

Egyébkint a tanácskozások folyamában panaszok merültek fel amiatt, hogy a pozsonyi gyűlés törvényezikkei nem hajtottak végre; a főurak által önkényesen elfoglalt nemesi jószágok törvényes birtokosaiknak nem adattak vissza; a felvidéken nem állíttatott fel bíróság, mely előtt a károsultak igényeiket érvényesíthették volna; míg a pozsonyi törvényszékhez fordulni nagy nehézséggel van összekötve. Azon kérelmet intézték tehát a királyhoz, hogy rendeljen felső Magyarorszáiban is bíróságot, mely igazságot szolgáltatson, és hagyja meg kapitányának, hogy az ítéleteket hajtsa végre, és híveit a

Weyuodam cum Ferdinando velle inire concordiam, id quod in rem Caesareae Maiestatis esset, itaque effecit Petrus Pereny apud Gallum, si Wayuoda cum Ferdinando vel Caesare concordabit, extunc Petrus fiat Rex Hungariae, hoc Gallus apud Turcam impetravit et consensit.“
Eredetije a bécsi t. levél.

¹⁾ Ostrosich Miklósnak 1536. augusztus 26-án kelt levele a bécsi t. levél.

hatalmaskodó főurak ellen védje, meg; végre hogy szent Mihály napjára hirdessen országgyűlést. ¹⁾

A rendek ezen panaszok és kérelmek tolmácsolása végett Ferdinánd királyhoz követeket küldöttek, kiknek egyik *Zemere Miklós* vala. Ezek utasítottak, hogy Nagyváradra is menjenek, és ott mind János királynál, mind Weze lundeni érseknél tisztelkedjenek. Az általuk hozandó válasz meghallgatására, szeptember 10-ére *Miskolczra* újabb gyűlést hirdettek. ²⁾

Mily eredménynyel jártak el megbízatásukban a követek, és vajjon megtartatott-e a miskolczy gyűlés? nem ismeretes.

V.

Ostrosich Miklós 1536. november 10-ére több felvidéki megyét Kassára hívott meg, hogy mind az ő magán ügyeik, mind az ország közügyei és szükségei felől tanácskozzanak, s ezeket követeik által a királynak előterjeszthessék. ³⁾ A gyűlésről egyéb részletek ismeretlenek. ⁴⁾

¹⁾ Pempflinger Márk idézett levelében írja a lundeni érseknek, hogy a szikszói gyűlés kívánja „ut articuli in proxima praesente congregatione . . . Posonii . . . confirmata effectum habeant, in quibus scilicet articulis expressum est, ut omnia bona per dominos et potentiores a nobilibus indebite ablata et occupata restituantur, quod hactenus minime factum est, et eo ut in hijs partibus regia Maestas nullum eis judicem delegit, coram quibus eorum bona . . . iuris ordine requirere possent, Posonium autem eos ire, ad proseguendum ius eorum difficile et non sine magnis expensis fieri potest; optant itaque judicem a regia Maestate eis delegatum, qui hic eis iudicium administret; praeterea cupiunt a Maestate regia, ut capitaneus sue Maestatis tandem executionem faciat, et eos a potentibus defendat et tueatur, et ne tantas oppressiones, quales hactenus habuerunt, in futurum patiantur.“ Eredetije a bécsi t. lev. — A gyűlés felterjesztésének kivonata ugyanott.

²⁾ *Ostrosich* főnnebb idézett levelében.

³⁾ Az 1536. november 7-én Szepes megyéhez intézett meghívólevél eredetije a megye levéltárában.

⁴⁾ Valószínű, hogy a bányavárosok részéről 1536. november 11-én Bécsbe küldött követek ezen gyűlés határozatából boesáttattak fel. Besztercebánya város számadásaiban olvassuk: „Den 22. December sein widerum haimkhumen die Gesantn der Stet amb tag Martini zu Ku. Mt. anszogen, als Nicolaus Feller, Andre Grueber, und Hanns Sturf, mit den Commissarien gehandlt bei der Ku. Mt. umb beschutzung zu sollicitiren.“ A város levéltárában.

XXVI.

A marosvásárhelyi gyűlés. 1535. Január 1-én.

Erdély rendei az 1535-ik év első napján Marosvásárhelyen gyűlést tartottak. Itt meghallgatták azon követek jelentéseit, kiket egy előbbi gyűlésükből Péter moldvai vajdához küldöttek volt; ¹⁾ valószínűleg avégből, hogy Ferdinánd igyekezeteit, ki őt a maga ügyének megnyerni iparkodott, ellensúlyozák. ²⁾ Ugyanezen gyűlésen szabályoztattak a három nemzet hadi kötelezettségei.

A magyar nemesek, még az egy telekkel bírók is, tartoztak maguk jól felfegyverezve lóháton szolgálni; a tizenhat jobbágytelekkel bírók azonfelül egy jól fegyverzett lovast állítani. A jobbágyok is legyenek ellátva fegyverrel; és pedig a szegények lándzsával és szekerczével, azok, kiknek 6—8 ökrük van, íjjal, 36 nyíllal és karddal; azok, kik még gazdagabbak, íjjal, elég-séges számú nyilakkal, karddal, paizszsal és szekerczével.

A székelyek közül a primipilusok két lóval, a többiek, kiknek ingóságai 12 forint értéket meghaladnak, egy lóval és kellő fegyverzettel, a szegényebbek legalább fegyverzettel legyenek ellátva.

Azon székelyeknek, kik az urak jobbágyaivá lettek, uraik 15 nap alatt adják vissza szabadságukat; kik ezt tenni vonakodnak, száműzessenek, s a vajdától se nyerhessenek kegyelmet. A peres ügyek előbb a szék birósága előtt tárgyalassa-

¹⁾ János király 1534. december 28-án Váradról Nádasdy Tamásnak írja: „Jusseramus ad nos venire huc Waradinum tam ipsum D. Waydam, quam etiam D. Episcopum Transsilvaniensem, sed quia ex Moldavia redierunt Nuncii Regnicolarum, necessarium fuit D. Wayde parcialem aliquam dietam pro audiendis Nunciis indicere, prout in Zekelwasarhel iam indixerat.“ Eredetije a budai m. k. kamarai levél,

²⁾ V. ö. Szilágyi S. Erdélyország Története. I. 259. l.

nak, azután a vajdához fellebbeztessenek. Kik ezen törvények ellen vétének, száműzessenek.

A *szászok*, kiknek ingóságai 12 forint értéket meghaladnak puskával és karddal, a szegényebbek egyéb fegyverekkel, legyenek ellátva.

Mátyás, Ulászló és II. Lajos királyok érczpénzeit, melyeken a felirat kivehető, mindenki tartozzék elfogadni; kik azokat elfogadni vonakodnak, fosztassanak meg áruiktól, melyeknek fele a feladó vevőt, másik fele a bírót illeti meg. A bírót, ki ezen törvényt végrehajtani elmulasztja, a vajda marasztalja el azon árucikkék értékében, melyeket kötelessége leendett lefoglalni. ¹⁾

¹⁾ Articuli in diaeta Zekelwasarheliensi per dominos regnicolas facti Sabbatho post festum circumcisionis domini 1535. Ujabb másolata, csonkán, Brassó város levéltárában. *Eder*, Simigianus 1800-ik évi kiadásához mellékelte jegyzetei között 139—143. ll., közli egy, álfítólág 1536. június 24-én Marosvásárhelyen tartott erdélyi gyűlés törvényezikkeit. Azonban a szász nemzet szebeni levéltárában levő példány teljes szövegéből — melyet *Seivert Gusztáv* tanácsnok úr volt; szíves velem hű másolatban közölni, kétségtelen, hogy ezen törvényezikkek János király halála után, Izabella kormánya alatt alkotattak miután ezekben „monetae dominae Reginae“ említetnek. Egyébkint ezt *Eder* utóbb maga is észrevette, mint ezt a szebeni példányra írt jegyzete tanúsítja. („Suspicio — úgymond — hos articulos esse conditos, non, ut epigraphe habet, anno 1536, sed paulo serius Isabella Principatum tenente.“)

XXVII.

Horvát- és tótországi gyűlések. 1535—1536.

I.

A horvátországi rendek 1535 szeptember 9-én *Topozkán* tartottak gyűlést. A jelenlevők soraiban legelőkelőbbek a következők valának: négy *Frangepán* gróf: György, Farkas, Miklós és István; *Blágay István* gróf, *Keglevich Péter*, *Thahy Ferencz*, *Alapy János*, *Zymych István*, *Budachky János*, *Spy-sych Miklós*, *Pysecz György*, *Subych Gáspár*, *Imprych János* és *Kobasych György*. ¹⁾

A gyűlés *Thompych Jánost* és *Budysch Mihályt* küldötte *Ferdinánd* királyhoz, hogy feliratát átnyujtsák és elő szóval is támogassák. ²⁾

A rendek, némely magánügyek mellett, — melyek között legfontosabbak a Corbáviai és Zrínyi családok örökösödési ügyei valának — főleg arra hívták fel a király figyelmét, hogy a hadinép elmaradt zsoldjának kifizetéséről, a báni méltóság betöltéséről és az ország védelméről gondoskodják. Azon esetre pedig, ha őket most „végveszedelmükben“ elhagyná, felkérlik, hogy küldje nekik vissza azon oklevelet, melyben, midőn őt (1526 végén) királyukká választották, hűséget fogadtak;

¹⁾ Ezek vannak a Ferdinándhoz küldött követek megbízólevelében aláírva. Az aláírások után ez áll: „Ac alii Nobiles totius Regnie Croacie.“

²⁾ A részükre szeptember 9-én kiállított megbízólevelének eredetije, az aláírók pecsétjeinek helyeivel, a bécsi titkos levéltárban.

viszont ők is vissza fogják küldeni azon oklevelet, melyet ugyanakkor részükre a királyi biztosok állítottak ki. Ezen nyilatkozat értelme természetesen nem más, mint az, hogy az alattvalói engedelmességet felmondanak, és minden viszonyt, melyben királyukhoz állanak, megszakítanak. ¹⁾

A király válaszában kilátásba helyezi az elmaradt zsold kifizetését és a báni méltóság betöltését. A rendek fenyegető nyilatkozatára vonatkozólag, a legnagyobb gyengédséggel, kijelenti, hogy miként eddig horvátországi alattvalói jólétének biztosítására minden lehetőt megtett, ezentúl is buzgón meg fog felelni uralkodói kötelességeinek; inti tehát a rendeket, hogy ők is tántoríthatlan hűséggel ragaszkodjanak ő hozzá. ²⁾

II.

Ferdinánd király, ismételt igéretei daczára, a báni méltóság betöltését elhalasztotta. 1536-ban *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt küldötte mint helytartót Tótországba, hol ez rögtön *gyűlést* hirdetett. ³⁾ Azonban a rendek körében nem talált kedvező fogadtatásra, mintán ezek nehezteltek amiatt, hogy a király nem nevezett ki bánt, és helytartóul is magyar főpapot rendelt. ⁴⁾

Az ellenzék vezére *Erdődy Simon* zágrábi püspök volt, bár nem rég Ferdinánd pártjára állott. Ez augusztus 11-ére *Dombróra* hívta össze a tótországi urakat. ⁵⁾ Már előre híre járt, hogy a királyhoz követeket fognak küldeni azon kére-

¹⁾ A dátum nélküli feliratnak eredetije, melyen Horvátország nagy peesétjének helye látható, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban, hol tévesen van az 1534-ik évi iratok közé helyezve.

²⁾ A dátum nélküli k. válaszirat fogalmazata, ugyanott.

³⁾ Hol, mikor és mily eredménnyel tartatott meg ezen gyűlés? nem tudjuk. Pekry Lajos 1536. augusztus 25-én Ferdinánd királyhoz intézett levelében említi, hogy ő teljhatalmú követeket küldött ezen gyűlésre. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ Ezt Pekry L. leveléből tudjuk.

⁵⁾ A gyűlés kihirdetéséről a zágrábi püspök által, szól Pekry Lajos idézett levelében.

lemmel, hogy vagy védje meg őket, vagy engedje meg, hogy adót fizethessenek a töröknek. ¹⁾

Sokan jelentek meg; többi között: Erdődy Péter, Batthyáni Ferencz, Zrinyi János, Nádasdy Tamás, Pogány Péter, Gyulay István. A jelenlevők Zrinyi János és Gyulay István által Katzianer János főkapitányt is meghívták a gyűlésre; s ez november 10-én vonult be, számos kísérettel, Dombróra, hol nagy tisztelettel és kitüntetéssel fogadtatott. ²⁾

A gyűlést az ország védelme foglalkoztatta. A török pusztító becsapásai egy idő óta ismét gyakoriabbak voltak. A király emiatt Katzianert Magyarország felső részeiből Tótországba küldötte, és kilátásba helyezte, hogy ennek hadaihoz a stíriai és karinthiai tartományok hadai csatlakozni fognak. Miután azonban ez nem teljesült, s csak a görzei grófságból érkezett némi jelentéktelen segély: a rendek nem látták észszerűnek, hogy Katzianer gyengeserege a törökkel megütközzék, s ezt felkérték, hogy a határok védelmére szorítkozzék. Egyébkint a fenforgó ügyek elintézését az augusztus 15-én *Körösön* tartandó gyűlésre halasztották, ³⁾ melegen kérvén Katzianert, hogy ott jelenjék meg; mit megígért. ⁴⁾

Katzianer ezerkötyszáz lovas és háromszáz puskás kíséretében

¹⁾ *Jurisch Múlos* 1536. augusztus 12-én Kőszegről az alsó ausztriai helytartótanácsnak írja: „Die Windischen herrn die haben ainen lanntag ausgeschriben, unnd als morgen sollen sy beyeinander sein. Ich verstee auch sy wellen gesandt zu Khu. Mt. schicken und sich beschweren das man sy also verlassen hat, mit bitt, damit die Khu. Mt. sy vor den unglaubigen beschyrmern sol, oder ir erlauben, damit sy dem turekhen tribut geben etc.“ Eredetije a bécsi titkos levél.

²⁾ Katzianer János 1536. augusztus 13-án Zágrábból Ferdinánd királyhoz intézett levelének eredetije a bécsi titkos levéltárban. És *Thurzó Elek* augusztus 18-án Galgóczról írja a királynak: „Reuersus est ex Sclauonia hodie seruator meus, qui inuenerat simul in Dombro apud Dominum Zagrabiensem dominum Johannem Kaczianer, Bathianj et Nadasdi atque Zrinj, aderat et Petrus Erdewdj. Illi quatuor secrecius inter se tractarunt.“ Eredetije ugyanott.

³⁾ *Thurzó Elek* idézett levelében írja: „Reiceta autem omnia alia ad conuentum Crisiensem.“

⁴⁾ Katzianer augusztus 13-iki levele alapján.

augusztus 14-én érkezett meg Kőrösre, hol a rendek szokatlanul nagy számban gyülekeztek egybe; ¹⁾ minél fogva a nemesek és az urak külön, egymástól elválva, tanácskoztak. ²⁾

A nemesek mindenekelőtt a maguk köréből kapitányt ohajtottak választani, ki a tartomány haderejét vezérelje. Az urak azonban szintén befolyást követeltek a választásra, bár megnyugodtak abban, hogy a kapitány a nemesség köréből választassék; egyúttal kívánták, hogy az a királyi főkapitány-nak alá legyen rendelve. E tisztre Alapi Jánost jelölték ki; s ez csakugyan meg is választatott. A rendek ugyanakkor Katzianer főkapitányhoz azon kérelemmel fordultak, hogy hadaival a tartományban maradjon. ³⁾

A hadi költségek fedezésére az urak és nemesek egy forintnyi adót ajánlottak meg, melyet nemesak a jobbágyok hanem az egy-telkes nemesek és a jobbágyokkal nem bíró egyháziak is tartoztak fizetni. Egyúttal felkérték a zágrábi püspököt, hogy a kincstárnoki tisztet, névszerint az adó behajtását, vállalja magára, és pedig minden fizetés nélkül; költségeinek megtérítését ígervén. Továbbá megállapították, hogy a kapitány senkit, a kincstárnok megegyezése nélkül, szolgálatba ne fogadhasson. A kincstárnok és a kapitány egyértelműleg gondoskodjanak arról, hogy a nemesek és jobbágyok elnyomatást és kárt ne szenvedjenek; a kapitánynak kötelessége leend az erőszakos tettek elkövetőit megbüntetni és kárpótlásra szorítani. A kapitány részére meg fog határozatni az élelmiszerek ára, melyet a katonák rendesen fizetni tartoznak;

¹⁾ Katzianer írja augusztus 15-én Kőrösről az alsó-ausztriai helytartótanácsához intézett levelében: „Auf diesen lanntag hie so in langer zeit nie dermassen gehalltn, auch zusammen kommen sind.“

²⁾ Ez kitűnik azon iratból, melyben az urak a nemeseknek határozataira nézve észrevételeiket megtették. A bécsi titkos levél.

³⁾ Katzianer 1536. augusztus 18-án az alsó-ausztriai helytartótanácsához Kőrösről írt levelében írja: „Haben mich also einhellighlich für iren Obristen Veldhaubtmann furgenommen und erwellt, und mit grossen ersuechen bey Mir angelangt . . . Die hern hie vest anhalten, das ich khain Abzug neme, sonder auf des Turekhen furnemen noch ain Monat lang verharren sol . . .“ Eredetije a bécsi titkos levél.

ezek egyszersmind tartózkodni fognak a nemesek és egyháziak lakaiiban megszállani; kik ez ellen cselekednek, a kapitánytól büntetésüket vegyék. A végvárok haladéktalanul eszközzendő felszerelése határozottatott.

Az urak kijelentették a nemeseknek, hogy amennyiben a zsoldos hadak nem lennének elegendők, készek mind a törökök, mind a belzavarok leküzdésére, egész erővel síkra szállani, és Katzianerhez csatlakozni.

Vége a nemesek és az urak egyértelműleg elhatározták, hogy a királyhoz követ küldessék, ki a tartomány minden bajait és szükségait leplezetlenül feltárja. Ezen követségre *Batthyányi Ferencz* választatott. ¹⁾

Azonban a jelenlevő rendek egy része nem volt megelégedve ezen határozatokkal; különösen a jelentékeny adó megszavazása, a zágrábi püspöknek kincstárnokká, és Alapinak kapitánynya történt megválasztatása ellen volt kifogásuk. Az elégedetlenek Kőrösről Varasdra siettek, hol Pekry Lajosnál — ki a zágrábi püspökkel már korábban meghasonlott — gyűltek egybe, és a királyt felkérték, hogy a kőrösi végzéseket ne erősítse meg, úgy tüntetvén elő azokat, mint a melyek a királyi jogokra és a tartomány érdekeire nézve egyaránt sérelmesek. ²⁾

Thurzó Elek királyi helytartó nem helyeselte ugyan, hogy a slavóniai rendek, a király mellőzésével, a zágrábi püspökre ruházták a kincstárnoki tiszteket; ³⁾ azonban rosszalta Pekry fellépését is, kinck féktelensége a tartomány békéjét veszé-

¹⁾ A tótországi urak fönnebb említett irata alapján. — *Thurzó Elek* 1536. augusztus 26-án írja a királynak: „Adibit Maiestatem V. dominus Bathiany veluti nuncius a Regni Selauonie Statibus destinatus.“

²⁾ Pekry Lajosnak 1536. augusztus 25-én Varasdról Ferdinánd királyhoz intézett levele. Eredetije a bécsi titkos levél.

³⁾ *Thurzó Elek* augusztus 27-én a királynak írja: „Michi non multum placet, quod dominus Zagrabiensis hanc auctoritatem non per Maiestatem Vestram, sed per Status Selauonie sit illic assecutus, et potissimum, quod dica detur ad manus suas; derogat hoc auctoritati Maicstatis Vestre.“

lyeztette, s kinek a király iránti hűsége sem állott minden kétségen felül. ¹⁾

A király tekintve a helyzet súlyos voltát, nehogy a bonyodalmakat nevelje, a zágrábi püspök megválasztásában megnyugodott, ²⁾ azonban a tótországi rendek által megajánlott adó beszédését felfüggesztette. Ezen utóbbi határozatáról szeptember 16-án tudósítja a zágrábi püspököt, megjegyezvén, hogy érdemleges határozatait akkorra halasztja, a mikor a tótországi rendek követét kihallgatta. ³⁾ Mikor jelent ez meg a királynál, s mi történt tovább ezen ügyben? minderről hallgatnak emlékeink.

¹⁾ Thurzó Elek 1536. szeptember 8-án a királynak írja: „Ludovicus Pekry, indicto priuato conuentu, conatur ea turbare, que per dominos et Nobilitatem Sclauonie superioribus diebus agitabantur. . . Agit omnia ista Pekry, ut Tyrannidem suam et inordinatos conatus ac consilia tueretur.“ Eredetije a bécsi t. levél.

²⁾ Ferdinánd 1536. szeptember 6-án Bócsenzől Thurzó Eleknek írja: „Quod Sclauonie Status Episcopum Zagradiensem in Thesaurarium assumpserunt, id cum temporis culpa factum sit, nunc quidem commutare, seu retractare non possumus, sed nobis utcumque ferendum est.“ Eredeti fogalmazata ugyanott.

³⁾ Ferdinánd 1536. szeptember 16-án Tridentből a zágrábi püspöknek levelére válaszolva, írja: „Ceterum de Taxa imposita etsi omnino rationem inituri sumus, ut ipsius effectus absque aliquo impedimento consequatur; tamen eius collectionem ex nunc, ex rationabilibus causis, differendum censemus.“ A levél fogalmazata ugyanott.

